

SEMINAR ZA SLOVANSKO FILOLOGIJO
LJUBLJANA — UNIVERZA.

ČASOPIS
ZA
SLOVENSKI JEZIK, KNJIŽEVNOST IN
ZGODOVINO.

VII. LETNIK.
1. — 4. SNOPIČ.

UREJAJO
FR. KIDRIČ, R. NAHTIGAL, FR. RAMOVŠ.

LJUBLJANA 1928.

TISKALA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI.
Za tiskarno odgovoren Fr. Štrukelj.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino izhaja na leto v štirih snopičih. Literarne prispevke je pošiljati urednikom (Ljubljana, univerza). Za vsebino člankov so odgovorni avtorji.

Naročnina za VII. letnik znaša 65 dinarjev. V zalogi so še izvodi III., IV. in V. letnika po 50 Din, VI. po 80 Din. Letnika I. in II. sta razprodana.

Reklamacije, naročila itd. prevzema Fr. Ramovš, Ljubljana, Kralja Petra trg šte. 3.

ČASOPIS
ZA
SLOVENSKI JEZIK, KNJIŽEVNOST IN
ZGODOVINO.

VII. LETNIK.
1. — 4. SNOPIČ.

UREJAJO
FR. KIDRIČ, R. NAHTIGAL, FR. RAMOVŠ.

LJUBLJANA 1928.
TISKALA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI.
Za tiskarno odgovoren Fr. Štrukelj.

III M h 40538

III M h
40538

030025660

VSEBINA VII. LETNIKA

	Stran
<i>Petar Skok</i> : Toponomastički prilozi	1
<i>Fran Šturm</i> : Romanska lenizacija medvokaličnih konzonantov in njen pomen za presojo romanskega elementa v slovenščini	21
<i>Jakob Šolar</i> : Slovenska medvokalna nosnika <i>m</i> in <i>n</i>	47
<i>Petar Skok</i> : Još o riječi »Bezjak« i metodu onomastičkog ispitivanja	66
<i>Anton Breznik</i> : Japljev prevod sv. pisma	77
<i>Franc Ramovš</i> : Karakteristika slovenskega narečja v Reziji	107
<i>Ivan Prijatelj</i> : Klasje	122

Male vesti:

<i>Petar Skok</i> : Recimo još koju o riječi »car«	151
— : Slovenačko-hrv.-kajkavska paralela u porodičnim imenima	155
— : Supstantiviranje infinitiva u slovenačkom	156
<i>Franc Ramovš</i> : Nov rezijanski katekizem	157
— : O jeziku v brižinskih spomenikih	160
— : Cirminah — Rotenmann	168
— : Slov. dial. Varožl za Varaždin	169
— : Osobenik »inquilinus, advena«	170
<i>Ivan Šašelj</i> : Slovanski doneski iz Št. Lovrenca na Dolenjskem	171
<i>Fran Kidrič</i> : Dvoje Čopovih pisem Kopitarju, rokopisna ocena Čbelice IV. iz 1834. in drugo	173
<i>Milko Kos</i> : K zgodovini kralja Sama in njegove dobe	194
<i>Janko Štebinger</i> : Bibliografija za l. 1927.	198
Besedno kazalo	219

Toponomastički prilozi.¹

5. Zagreb.

Berneker, *Slav. etym. Wörterbuch*, I., p. 347. identificira ime mjesta *Zágreb* s apelativom *zágreb*, slov. *zagrèb* (Pleteršnik, *Slov. nem. slovar*, II., p. 832.) „utvrda, opkop, šanac“. To je mišljenje izraženo i u Broz-Ivekovićevu *Hrv. rječniku*, II., p. 774., gdje je *Zágreb* (= *Zágrèb* u Jurkovu selu) doveden u vezu sa glagolom *zagrèpstì*, koji kod Stulli-a² znači „ukopati“. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, I., p. 618. naginje naprotiv više Tkalčićevu (*Mon. hist. lib. civ. Zagrabiae*, III., p. VIII.) mišljenju, koje tumači ovo ime kao „mjesto za + *grebom* ili za + *grabom*“, uza sve što i Tkalčić dovodi apelativ u vezu s glagolom *zagrèpstì* „ukopati ili okopati“.

Ako je ovo posljednje tumačenje istinito, onda ovaj toponomasticum ide u kategoriju takovih imena mjesta, koja su bila u početku imena čestica (Flurname) izražena s prijedlogom i padežem, kao n. pr. što se zove u Jurkovu selu u Žumberku jedna njiva kraj potoka Kupčine *Za gràbom*. Odatle se je u toku vremena apstrahirao nominativ *Zágreb*, kao što je n. pr. u Hrv. Zagorju *Zabok* očito apstrahiran od *Za + bokom*, t. j. ovim se imenom označuje mjesto ili naselje, koje je nastalo za bokom brda. O tome nas ispitivanje terena ovoga mjesta može lako uvjeriti.³

¹ Upor. *ČSJKZ*, V., p. 1.—14.; VI., p. 251.—2.

² Uporedi i Belostenec, *Gazophylacium* II., 598. *zagrèbszti* „obruere, sepelire, defodere“.

³ Ovakovo apstrahiranje je često i na dalmatinskim otocima, gdje nalazimo česti toponim *Zaglav* bez dočelnoga -a za oznaku brda uz morsku obalu (Dugi otok). *Greb* kao ime mjesta bez prijedloga potvrđuje *Ak. Rj.* III., p. 406. u Srbiji u okrugu rudničkom. Klaić, *Zagreb 1910.—1913*, koji donosi za našu studiju i vrlo važan najstariji nacrt Zagreba iz g. 1517.—1529., p. 18. sl. uzimlje također ovaki tip imena mjesta, ilustrirajući ga sa *Zagora*, *Zagvozd*, *Zaluka*, *Zamlače*, *Začretje*, i veli, da je *greb* „nasip za obranu od neprijateljske navale ili od poplava Save“, po kojemu je Zagreb dobio ime, mogao stajati u Vlaškoj Vesi ili okolišu njenom. Kako će se iz kasnijega našega razlaganja vidjeti, samo madž. tudica *gerèb* „obala, nasip“ dozvoljava nam zaključak, da je naša riječ pored značenja „grob“ mogla imati i značenje „obala, nasip“. Gdje je ta „obala ili nasip“ bio, ne može, dakako, da kaže toponomastička analiza sama za sebe bez arheološko-topografskoga proučavanja. Ovaj *greb* može da se odnosi i na obalu Medveščaka odnosno na primitivne uređaje, koji su imali da štite zemljišta oko toga većeg potoka od poplave. Upor. gore spomenuto ime čestice (Flurname) *Za grabom* uz veći potok Kupčinu. Ova interpretacija je veoma vjerovatna radi toga, što je kompleks terena iza Medveščaka, gledajući s *Graca* (*Grež* i t. d.), prema najstarijim potvrđama nazvan zaista *Zagreb*. Laszowski, *Stari i novi Zagreb*.

Jedno i drugo tumačenje, t. j. ili identifikacija sa apelativom, koji već postoji u jeziku, ili izvođenje od prvotnoga padeža s prijedlogom, a priori jednako je moguće. Kojemu ćemo od ova dva tumačenja dati prednost, to ovisi od minucioznog studija stare zagrebačke topografije i dokumenata.

Za ovu studiju izvrsno smo danas snabdjeveni, jer imamo pored odličnih Tkalčićevih, *Monumenta hist. lib. civ. Zagrabiae*, sv. I. sq.⁴ i *Monumenta episcopatus zagr.*, sv. I.—II., još i Smičiklasov *Codex* i Laszowskoga, *Monumenta hist. nob. comm. Turopolje*, sv. I. sq.

*

Iz dokumenata saznajemo ovo. Današnji se *Zagreb* sastojao prvotno od dva različita mjesta, od *civitas montis Grecensis* (= današnji *Gornji grad*) i *Zagrabia* (= današnji *Kaptol* = a. 1526. Zagrepci i kanovnici s *Kaptoloma*,⁵ za ostale potvrde v. *Ak. Rj.* IV., p. 849., tako i danas još kod stanovnika Nove vesi, očito od madž. *káptalan*, v. *Revue des Etudes slaves*, VII., sv. 3.—4., p. 197. V. priloženu sliku.)

Ova dva mjesta bila su u srednjem vijeku u neprestanom neprijateljstvu. Između njih dolazilo je i do tvornih napadaja. Osobito je važan s etnografskoga gledišta onaj iz g. 1397., kada su *cives Grecenses* zlostavili kanonike. Na taj napadaj odgovorio je Kaptol izopćenjem (interdiktom) građana s *Grech-a*. Popis tih građana sačuvan je u dokumentu Tkalčić I., p. 382., pa iz prezimena, kao što su *Johannes Tolzti* (= tusti), *Hudi den* (= *Hudi dan*), *Gwre Wolkowoch* (= *Vukovac*), *Anthonius Kiri- voloch* (= *Krvolok*), *Iwan Hozaros* (= madž. *uzsorás* „kajšar“) i t. d. možemo da studiramo njihov jezik i narodnosnu kompoziciju. Kako se vidi, ovi kajkavci govore u ono vrijeme kao i Slovenci *ol* za sonantno *l*,⁶ a među njima nalaze se već i slavizirani Madžari, kako se po imenu *Iwan* vidi.

Razlog, zašto među njima dolazi do neprestanoga trvenja je taj, što je *Zagrabia* nastala na crkveno-feudalnim osnovama, a *hospites* ili *cives Grecenses*, su građani snabdjeveni od Béle IV.

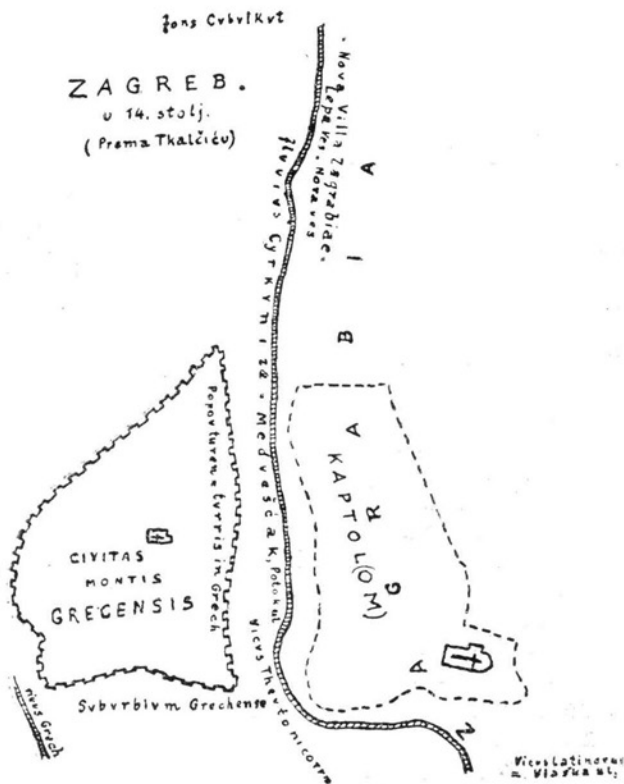
Historičke i kulturno-historičke crtime. (Braća Hrvatskog Zmaja, sv. XXXIX.), p. 5. sl. prezimena Klaićeve nazore.

⁴ Mislim, da mogu odustati u ovoj radnji od citiranja ove lijepe zbirke dokumenata, jer je Šišić sve do V. sv. napravio izvrsne indekse, pa se po njima mogu lako verificirati historijske potvrde, koje navodim.

⁵ *Ak. Rj.*, l. c. krivo uči, kad veli, da ovaj srp.-hrv. oblik dolazi od lat. *capitulum*. Posljednje je dalo samo *Kapitul*, naziv lokaliteta kod Knina. *Kaptol* je odbacio *-om* kao i *cīntor*. I Mažuranić, *Prinosi za hrv. prav.-povj. rječnik*, p. 486. miješa *kapitul*, *-uo* i *kaptol*, *-om*. Za njegove je svrhe ova važna distinkcija dakako irelevantna, ali nije za našu toponomastičku studiju, gdje valja tačno razlikovati provenijencije. Belostenec, *Gazophylacium* itd. p. 160. pozna još *Kaptol*, *prepuftia* Sv. Petra od pofege.

⁶ Imamo potvrde i za čisto sonantno *l*: a. 1345. *Thomas filius Vlch*, a. 1346. *Wlchata*, pored *Thomas filius Welch*; a. 1377. *Wlkech filius Damiani*, a. 1257. *Wlcheta* (= *Vučeta*). Ime mjesta a. 1328., 1344. *Wlkodolia*. Naši dokumenti upravo vape za slavistom, koji bi sabrao materijal iz njih za historiju jezika.

povlasticama, privilegijama, koje valja ljubomorno čuvati. Kao svagdje u feudalnoj Evropi, tako se i ovdje razvijaju na ovakovim osnovama dva različita neprijateljska mentaliteta.

Možemo tačno da ustanovimo i vrijeme, kad je *Zagrabia* postala naselje. To je bilo onda, kada je mađarski kralj Ladislav osnovao (oko g. 1094.) ovdje biskupiju za propagandu kršćanstva među Slovenima ovih krajeva.⁷ Najstarija listina zagrebačke biskupije naziva ovo mjesto *Zagrabia*, *episcopatus* = *ecclesia zagrabiensis* i tako ostade za sva vremena. Očito je dakle, da je naselje, koje je nastalo ovdje, iste onakve prirode, kao n. pr. i u *Mitrovici*, gdje uz prastaru crkvu sv. Dimitrija u *Sirmiumu*

⁷ Da li se ovaj navod listine iz g. 1134. = g. 1217. ima shvatiti bukvalno ili ne, na to ne ću ovdje da ulazim, nego upućujem na Šišićevo izvrsno djelo, p. 616. sl., gdje se tretira ovo pitanje i navodi ostala literatura. Interesantno je opaziti, da u okolini Zagreba imademo i mjesno ime *Čehi* (Gornji i Dolni), koje se pominje g. 1334. kao villa *Cheh* u popisu biskupskih „decimarum magni cultelli“, zatim a. 1378. magister Petrus de *Chechy* (upor. Tkalčić, I., p. 147. i 270.). Možda ovo ime stoji u vezi sa činjenicom, da je kralj Ladislav postavio za prvog biskupa zagrebačkoga nekoga Čeha, imenom *Duh*. Ime je plur. tantum kao *Nijemci*, *Bošnjaci* itd. i znači naselje Čeha.

nastade poslije razorenja rimskoga grada naselje, koje se naziva po crkvi najprije *Dmitrovci*, što znači stanovnike oko crkve sv. Dimitrija, a onda s promjenom sufiksa *Mitrovica*.⁸ *Zagreb* je dakle u svom prvotnom obliku naselje oko crkve.

*

Jedan problem, koji još do sada nije nitko postavio, mora se ovom zgodom ipak postaviti. Zašto nije kralj Ladislav osnovao biskupiju u mjestu, koje se zove *Grež*,⁹ *Grech*,¹⁰ *Greech*,¹¹ *Grecz*,¹² mons *Grecensis*¹⁰ ili *Grechensis*¹⁰ ili u madž. obliku *Kerec(h)*,¹³ *Gerech*,¹⁴ u današnjem Gornjem gradu, nego baš na pokrajnom brdašcu, koje je u njegovo vrijeme bilo pusto zemljište bez naselja, kako iz gornje analize imena *Zagreb* očito proizlazi? Bez ikakve sumnje morali su djelovati važni razlozi na njegovu odluku.

Kako nemamo nikakvih dokumenata o tim razlozima, možemo ih dokučiti samo ispravnom analizom njegove listine. Ako je njegova biskupija imala važnu zadaću, da širi propagandu kršćanstva među tamošnjim Slovenima, a na to upućuju i ove okolnosti, 1. što on postavlja za biskupa Čeha imenom Duha, dakle čovjeka, koji pozna slovenski jezik, 2. za svećenike ljude iz zaladske i šomoške biskupije, dakle opet onakove, koji su mogli poznavati slovenski, onda nema sumnje, da je morao odabrati i zgodno mjesto za nju; pogotovo, ako se pomisli, da je u ovo vrijeme, kako se iz historije širenja kršćanstva među polapskim Slovenima vidi, širenje kršćanstva bilo u isti mah identično sa stanovitom političkom misijom.

Ako se uzme, da je *Grež* i t. d. starije naselje nego li *Zagrabia*, a to moramo uzeti, onda nema sumnje, da na uzanom terenu *Grež-a* kralj Ladislav nije imao mjesta za svoje velike koncepcije. Nije mu dakle preostalo ništa drugo, nego li da osnuje biskupiju izvan *Grež-a*. To novo mjesto je imalo tu prednost, što se je naslanjalo na jedno važnije naselje, koje je postojalo, na *Grež*, i bilo prema tome već poznato.

Zagrabia kao naselje nastalo na crkveno-feudalnim osnovama razvija se dalje u tom pravcu, da zadobija sve više značenja. Kako je *Grech* bio utvrđen, kaptolska gospoda prodiru

⁸ Upor. *Južnosl. Filolog*, III, p. 74.

⁹ A. 1252. hospites de *Grež*.

¹⁰ Ova je grafija tako obična, da ne treba navoditi potvrda za nju.

¹¹ A. 1291. de monte *Greech*.

¹² Ovu grafiju pominje Tkalcčić, o c. I., p. IX.

¹³ A. 1201. in loco qui dicitur *Kerec* ad rivum Circuniza. Grafija je prilično osamljena.

¹⁴ A. 1377. cives de *Gerech*, a. 1382. Iuana mulier de monte *Gerech*, a. 1345. Stanech villicus de *Gerech*, hospites de *Gerech* tri puta ovako. Bez važnosti je grafija „habitatores montis *Gresscentis* prope *Zagrabiam*“ a. 1378., načinjena prema civitas Montis crescentis.

i u nj te grade sebi ovdje *turris*, koja se zove *Popowturn*.¹⁵ Da budu što neovisniji od *cives Grecenses*, oni grade sebi u gori *Medvednici*, koja se danas zove prema „*caumen montis Stelemen*“¹⁶ *Sljeme*, castrum *Medue*, danas *Medvedgrad*, bukvalni prevod iz mađarskoga *Medwevar*.¹⁷ Značajno je, da je castrum mađarski prozvan *Medue*, riječju, kojom se očito na mađarski prevodi slovenski supstantivirani adjektiv *Medvednica*.

Zagrabia postaje središte političkoga života za Slavoniju. Pred crkvom, kako nam dokumenti potvrđuju, nalazile se i banske kuće.¹⁸ Ali je ovdje ipak biskup, koji zapovijeda.

Teritoriju „*civium Grecensium*“ od *Zagrabiae* dijeli potok, čije ime stoji sasvijem u skladu sa gornjim izvođenjima. Kako taj potok dijeli zemljište crkveno-feudalnog naselja od gradskoga, sasvijem je naravno, da se zove *crkveni potok*.¹⁹ Za to se i piše (a. 1201.) iznajprije u slovenskom supstantiviranom adjektivu sa sufiksom *-ica Cirkvenica*, pisano u mađarskom obliku *Circuniza* (upor. za *ve >* u *Kapruncha* za *Koprivnica*), ili sa sufiksom

¹⁵ A. 1392. *turris . . . wlgariter et in wlgari Popowturn nuncupata*. Opstoji i danas kao zvjezdarnica.

¹⁶ A. 1328. *ad caumen magni montis Meduednica, . . . per quod caumen vulgariter Stelemen dictum*. Mađarizacija je ovoga imena nastala ne na osnovu *Sljeme*, nego možda na osnovu izgovora zagrebačkih Latina *Sileme*, jer Latini umeću *c* ili *t* između *s* i *l*.

¹⁷ A. 1398. *Johannes Parkolaab dictus vicecastellanus de Meduevar, a. 1273. castrum iuxta Zagrabia quod Medwedvar nuncupatur, a. 1397. Stephanus dictus Virus castellanus de castro Meduevar, a. 1398. Blasius de Chaak castellanus de Medwevar*. Kako se po prezimenima vidi, kastelani medvedgradski su sami Mađari. Pored mađarskoga oblika valja istaći, da se piše i u srp.-hrv. *Medved*, tako a. 1273., 1298., 1308., a. 1380. *Nicolaus de Virtus* (mađarsko prezime) *comes zagrabiensis et castellanus de Medwed*. Ali i ovdje valja istaknuti, da se ne može raditi o slovenskome toponimu, jer bi očekivali izvedenicu kao *Medvéda* (cf. *Medéda* u Bosni i *Meduea* kod Lovrane). Kako mađarski jezik može da izrazuje adjektivne odnose i sa čistom jukstapozicijom, *Medve* ili *Medwed* je sasvijem pravilan mađarski naziv, cf. *Buda* — *Budin*, *Melich*, *AfslPh. XXXIX.*, p. 217. sl. Ista se pojava vidi i u *Zomsedvar* a. 1397., 1399., koji se jednako kao i *Medue* zove bez apelativa a. 1327. *comes Paris castellanus de Zomsed*, srp.-hrv. danas *Podused* ili *Susjedgrad*, također bukvalni prevod mađarskoga toponima. *Medue* dolazi jednom i s mađ. *-i*: a. 1342. *castrum Medwey*, t. j. medvedgradski. Ove posljednje grafije ne spominje za čudo Szamota-Zolnai, *M. oklevél szotár*, p. 625., dok ostale ispravno navodi. *-d* u mađ. tudici ispalo je radi toga, što su slov. dočetak Mađari identificirali sa svojim deminutivnim sufiksom *-d*, koji im nije pristajao značenju riječi *medwed*. Kad Sloveni natrag preuzimlju mađ. *medve* (upor. *čobaña* pored *žban*), oni mogu da dodaju, kao i u drugim sličnim slučajevima (upor. *Rad*, 222., p. 134.), svoj dočetak *-n*. Tako imamo prezime *Mēdven* (Prekrižje i Čunkova draga, srez Jastrebarski). To se je isto moralo dogoditi i u mađ. nazivu castrum *Medve*. Krčelić (18. stolj.) naziva naime Medveščak „*Medvenschiza* (čitaj: *Medvensčica*) vulgo Kervavi Most“.

Upor. Klaić, *Zagreb*, p. 23.

¹⁸ Tkalčić, *o. c. I.*, p. 56., br. 65 (a. 1284.).

¹⁹ Upor. naziv *Crkvena* za potok, koji dijeli Banju Luku u Bosni, a salijeva se u Vrbas. Protječe kraj brda, na kojem je bila nekada katolička crkva, valjda sv. Ljudevita, jer se to brdo zove i danas *Lauš*, prema mađarskome *Lajos*.

-ik (a. 1242., 1392.): *Cirkvenik*, pisano *Cyrkenich* ili *Cyrkuenik*. Kako su na ovom potoku bili i mlinovi,²⁰ nije čudo, što se adjektiv supstantivira i sa sufixsom *-išće*: *Cirkveniše*, t. j. potok, uz koji se nalaze crkveni posjedi, pisano (a. 1347., 1328.) *Cirkuenische*, *Cirkuesche*.²¹

Onim momentom, kada je Kaptol izgradio svoju tvrđu *Meduewar* > *Medvedgrad*, a ovaj potok protječe ispod toga grada, kako se i u dokumentima veli,²² mijenja on svoje ime, koje je sačuvao do danas. *Medveščak* je supstantivirani adjektiv s pomoću sufixsa *-jak* od *Medved* + *vskv*.

Sve ovo, što je dosada izneseno, osniva se na dokumentima i nije nikakova lingvistička spekulacija.

*

Na osnovu ovih utvrđenih činjenica valja riješiti lingvističke probleme. Valja odgovoriti na pitanje, šta je *Grež*, *Grech*, *Grec*, odnosno *Kerec*, *Gerech* i šta je *Zagrabia*? Kakovi su to oblici?

Najlakše je odgovoriti na posljednje pitanje. Šišić, *o. c.* p. 618., bilj. 66. djelomice ispravno je rekao, da je to oblik mađarske kraljevske kancelarije, koji se osniva na mađ. *Zágráb*, a ovaj opet na slov. *Zagreb* prema mađarskoj vokalnoj harmoniji.²³ Sve je ovo istina, samo onoj tvrdnji o provenijenciji iz mađarske kraljevske kancelarije treba pobliži komentar. Izgledalo bi prema Šišićevoj tvrdnji, da je *Zagrab*- fiktivni oblik, koji se je upotrebljavao samo u kurijalnom stilu, a ne i u narodu. Historija ne potvrđuje ovoga mišljenja. Na teritoriji crkvenofeudalnoga naselja bilo je naime zacijelo već od utemeljenja biskupije i pravih Mađžara, koji su ovaj oblik upotrebljavali. Čak će nam toponomastička analiza dozvoliti i dalju tvrdnju, da se je ovdje razvila slovensko-mađžarska simbioza, koja se do danas nije mogla da održi iz jednostavnoga razloga, što su ovdje Mađžari bili u apsolutnoj manjini.

Evo ove analize.

A. 1275. pominje se terra castri zagrabienis *Fayz* vocata sita sub castro eiusdem domini episcopi (listina je izdana

²⁰ V. Tkalčićevu kartu: *Zagrabia sub fine saec. XIV. u sv. I.*

²¹ Ovaj je posljednji oblik nejasan, jer se ne zna, da li je nastao griješkom sastavljača listine, ili se zaista govorilo *Cirkviše* (upor. *Ak. Rj. I.*, p. 831., s. v. *Crkvište*). Klaić, *Zagreb*, p. 19. uzimlje, da je ovaj potok dobio svoje ime po crkvi sv. Marije. Kako je ovaj potok mijenjao ne samo sufixe, nego i ime (*Medvenščica* u 18. stolj. = danas *Medveščak*), imao je dakle nestalne nazive, držim, da se radi o istoj denominaciji kao i u *Cirkvenica* u Hrv. Primorju i *Crkuena* (potok u Banjoj Luci), t. j. o oznaci mede ili teritorije crkvenoga zemljišta.

²² Tkalčić, *o. c. I.*, p. 170. a. 1344. fluvius de suburbio castri Medue currens.

²³ Upor. *császár, csákány, család, aszag, aszat, aszag*. Prema Miklosichu, *Slav. Elem.*, 2. Aufl., p. 76. samo *greb* > *gereb*, *geréb* „obala“.

u Zagrebu od Johannes-a bana tocius Sclauonie). Ova se terra spominje i g. 1328. kao *villa Faiz olim*, nunc *Craleuch* vulgariter (= t. j. slovenski) nuncupata. U popisu biskupskih desetina iz g. 1335. zove se „Craleuch alio nomine *Fayz*“. Radi se očito o dva različita imena. *Fayz* je deverbal od madžarskoga glagola *faiz(ni)*²⁴ „drvariti“, a odgovara adjektivu *fai*, koji u slovenskoj toponomastici vrlo često dolazi,²⁵ dok je *Craleuch*, danas *Kraljevec* kod Šestina, naš supstantivirani adjektiv s pomoću sufiksa *-bc* od *kralj*. Ovdje nema ni traga prevođenju ni fonetskom prekranjanju, koje bi očekivali, kad bi se radilo o raboti madžarske kraljevske kancelarije. *Kraljevec* označuje kraljevske *iobagiones*, dovedene ovamo možda od samoga kralja Ladislava. Oni kao Madžari naseljeni u pustoj šumi nazvaše svoje naselje sasvijem pravilno *Faiz*, dok ga okolni Sloveni prozvaše po provenienciji kmetova. *Faiz* je evidentan dokaz, da je ovdje bilo Madžara.

Na međi između zemljišta, koje je Béla IV. dao „*civibus de monte Grech*“ i teritorije *Zagrabiae* kao crkveno-feudalnog naselja nalazi se fons *Cubul kut* u blizini Medveščaka (a. 1242.), koji se pominje još g. 1266. Riječ je očito identična sa madžarskim toponimom *Köbölkút*,²⁶ kome u slovenskoj toponomastici odgovara *Kablovi*, *Kabličci* (*Ak. Rj. IV.*, p. 704. i *Rad*, knj. 224., p. 122., br. 56.).

Ovakovih imena ima još i danas u zagrebačkoj okolici. Blizu gornje Stubice pod jednim vrhom nalazi se potočić nazvan *Šökot*. *Šökot* je ovdje i apelativ za rupe, gdje se je sô vadila. Zabilježiti valja, da je na jednoj strani *Slâni pötök*, a na drugoj strani u razmaku od četvrt sata *Šökot*. Riječ je očito madžarska: *só kút* „puteus salis“. Upor. Szamota-Zolnai, *M. oklevél-szótár* p. 80. za ovake toponime u dokumentima. Vađenje soli²⁷ u ovim krajevima pominju i dokumenti. *Šökot* i *Slâni pötök* evidentni su dokazi za gore spomenutu slovensko-madžarsku simbiozu.

G. 1322. pominje se na Savi kod Zagreba insula *Mortunus sciget* (= Martinov otok, cf. Szamota-Zolnai, o. c. 620. i 921.). Takovih imena ima i danas. Mjesto, gdje je nova plinara, zove se *Sigetica*.

Ne samo da nalazimo na ovoj teritoriji madžarskih toponima, nego ima i madžarskih formanata. A. 1387. castrum *Selen*

²⁴ Odakle ima Tkalčić o. c. I., p. XXXVII. identifikaciju sa *fahéjtz* „drvene kore miris“? Upor. Szamota-Zolnai, o. c. s. v. *fáész* (dođuše sa upitnikom) *vallis Faizowelgh*. Našega mjesta za čudo ne navodi. Imenica *faiz* odnosi se prema *faizni* kao n. pr. *hugy* prema *hugyni* (za *hugyozni*). *Faizovölgy* je prema tome „Drvarova dolina“. *Faizo* je nomen agentis.

²⁵ Upor. *Drivenik* u Hrv. Primorju, *Drevenik*, *Ak. Rj. II.*, p. 771. i za ostale Slovene Miklosich, *Slav. ON. aus App.*, II., br. 89.

²⁶ Upor. Szamota-Zolnai, o. c. 532. s. v. *köböl*, gdje je naše mjesto već citovano.

²⁷ Tkalčić, o. c. I., p. 187. a. 1347. Nicolaus banus tocius Sclauonie et Croacie daje dozvolu, „quod in monte Meduednichia vocata, supra civitatem Grechensem, minera sive fodina salium posset reperiri et aperiri“.

zove se „alio nomine *Chychan*“. Ovako se kaže i g. 1394. Ime dolazi i u imenu nekoga *Masten* (= kajkavski oblik za *mastan* „zamazanac“) de *Chichan* a. 1393., 1394., 1397. Ali ovaj se čovjek zove g. 1393. *Mazten* de *Chicha* (dva puta). Očito imamo alternaciju između -a i -an, a to je samo moguće, ako pomislimo na mađarski afiks -n = „u“ (*Budapesten, házan* i t. d.).

Takovu alternaciju nalazimo i u imenu mjesta „terra seu possessio *Zuiblan*“, koje je ostavio *Detricus*²⁸ de genere *Acha*.²⁹ Ovako se piše još a. 1346., 1361., 1346.: *Swyblyan, Scyuiblan, Scybilian, Scuiblan*, dok se g. 1335., 1346. piše bez -n: *Zuibla, Scyuibla* seu *Nart*. Radi se o slovenskom kolektivnom toponimu *Sviblje* od *sviba*.³⁰ *Sviblan* znači „u Sviblju“.

Ovo mađ. -en, -n, koje odgovara slov. lokativu, sačuvalo se do danas u našoj toponomastici, koliko je mađarskoga podrijetla. Poznat je primjer *Varaždin*, koji se piše u listinama *Varasd, Warosd, Worosd*, mađarski deminutiv kao i *Várad*, koji odgovara slov. *Gradecь. Varaždin*, u *Žumberku Vároždin*, osniva se na *Várasdon*. Kao i obično, Sloveni se ne drže mađarske glasovne harmonije u mađ. posuđenicama³¹ kao ni u turskima.³² Upor. *lacus Balatinus* za *Balaton*. Drugi je takav primjer u Srijemu *Kuveždin* od *Kövesden* od *köves* „lapidosus“, upor. villa *Kuesd* (Szamota-Zolnai, o. c. p. 547.). Mađarske gradove poput Nijemaca i mi nazivamo u njihovu lokativu: *Veliki Varadin* = *Grosz-Wardein* za *Nagy-Várad*, *Segedin* za *Szeged*; prema tome je i *Petrovaradin* = *Peterwardein* „Petrov grad“, od *Petérvárad* „Petrov gradac“.

Ovamo ide i *Kerestinec* u zagrebačkoj okolici, gdje je na mađarski lokativ *keresztén* došao još naš deminutivni sufiks -ec, očiti znak simbioze dva pučanstva.³³

²⁸ Kako se vidi, i njemačka se imena pišu u našim dokumentima u mađarskoj formi. Upor. i ime bana *Detricus Bubek*. To je mađ. *Detre* = *Dietrich* = *Theodoricus*.

²⁹ Kako se ovaj genus piše vrlo često i *de Aga*, nije nevjerovatno, da se je sačuvalo u zagorskom prezimenu *Agić*, jer se ovdje ne može pomišljati na slov. izvedenicu od turskoga *aga*. Tačno bi nas u to moglo uputiti samo pitanje ispitivanje o porodici *Agića*. Upor. *Đalskoga* pripovijest *Đurđica Agičeva*.

³⁰ Upor. *Miklosich*, o. c. II., br. 646

³¹ Upor. n. pr. *Erdut* < *erdő-t. Kövesden* > *Kuveždtin* upor. sa istoznačnim mjesnim imenom *Kamenica* u Srijemu. *Bršadin* u Srijemu je očito *borsó* „pisum“ (Szamota-Zolnai, o. c. p. 89.) + *d* + *on*, dok mi je *Krčēdtin* (od 15. stolj, *Ak. Rj. V.*, 494.) nejasan, možda od deminutiva ličnog imena *Kores* (Szamota-Zolnai, o. c. p. 519.) „Zwitter“ i t. d. Isto se je tako ne drže ni Rumuni, kad posuđuju iz mađ. jezika, upor. *elišteu* < *halastó*.

³² Upor. *Köprülü* > *Čuprlitć*, *Čojluk* < *k'öjlik*, *AfslPh.*, XXXV., p. 341.

³³ Prema tome i ovi mađ. toponimi, što udoše u naš jezik, potvrđuju misao, da stranac preuzimlje uopće ponajviše u lokativu toponime drugoga jezika. Da je tako bilo već u klasično doba, pokazao sam u *Brendisium und Verwandtes*, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, I., p. 81. sl. Da Nijemci isto čine sa slov. toponimima, odavno se znade. Da tako rađe i Bizantinci, pokazao sam još jednom u svome članku *Kako bizantinski pisci pišu slov.*

Ovakove se pojave ne mogu protumačiti uplivom fiktivnih oblika mađarske kraljevske kancelarije, koja je doista djelovala u mnogo slučajeva, kao što se n. pr. može uzeti u *Also-Lumnicha*, *Selemen* ili *Stelemen* za *Sljeme* i *Kemluk* za *Kalnik*. Samo je dakako teško razlikovati oba slučaja.

Kod mjesta *Tupal* na Savi zove se mjesto, gdje počinje a. 1242. „prima meta civitatis Grechensis“, *Kyralrewy* iuxta magnam viam, isto tako i a. 1266. (citirano kod Szamota-Zolnai, o. c. 810. pod *rév*). U drugim listinama, kao a. 1339. mjesto toga čitamo *ad portum regis* prope Zagrabiam ili a. 1308. *portus regius* iuxta Zagrabiam, a. 1339. circa *portum domini regis* super Zauam prope Zagrabiam i t. d. Mađarski toponim *rév* odgovara našem toponimu *Brod*. Od interesa je zabilježiti, da dokumentat ne piše *Kyraly réve*, nego *-révy* za *-y* za *-e*.

Ovdje zaista ne znamo, da li se radi o prijevodu mađarske kraljevske kancelarije ili o faktičkom nazivu. Ali kako se a. 1242. spominje, da odavde ide i „magna via que vulgo (= u narodnom mađarskom govoru) *Ettewen*³⁴ dicitur (= nasip), per quam veniens pervenit ad rivum Cyrkuenich“, ja naginjem mišljenju, da se radi i ovdje o faktičnom u narodu upotrebljavanom obliku, a ne o fiktivnom kancelarijskom.

Od manje su važnosti lična imena, što ih čitamo u zagrebačkim dokumentima, kao a. 1247. *Wanlegen*³⁵ (= dječak, koji ima da pobira carinu), *Iretlen*³⁶ (= bez snage, nezrio) i t. d., jer

imena mjesta u *Starohrv. Prosvjeti*, n. s. I., p. 183. sl. § 36. *Upor. Rad*, 224., p. 136, br. 105., i passim; Beličev *Зборник*, p. 121., *Zeitschrift f. rom. Ph.*, XLVI., 385. sl.

³⁴ *Upor. Szamota-Zolnai, o. c. p. 734. öttvény, ettvényi*; osobito potvrdu „ad antiquam viam que wlgo dicitur *Vtvengut*“ baš kao i u zagrebačkoj listini, koja se ovdje također cituje.

³⁵ Kao *lovász-legény, mestér-legény* i t. d. Szarvas-Simonyi, *M. nyelvtört. szótár*, II., 559. U *Wanlegen* (Tkalčić, o. c. I., p. 21.) ne radi se o imenu mjesta, jer stoji „montem quandam, nomine Gradyz, in comitatu zagrabiensi, iuxta Zagrabiam existentem, cuius montis partem quandam ad villam hospitum de Grez, quandam vero ad Wanlegen novimus pertinere“ i t. d.

³⁶ A. 1377. Gregorius filius *Irethlen* (cf. Szamota-Zolnai, o. c. 198.), iudex nobilium comitatus Zagrabiensis, dok je *Mykech filius Cerhenk* (= *Chernk*), koji je također iudex nobilium, potpuno srp-hrv. ime: *Mikec Črnković*. Kad bi ispitivali naša seoska prezimena u vezi s plemićkim dvorovima, zaista bi došli do uvjerenja, da je moralo biti u srednjem vijeku mnogo miješanja među hrvatskim i mađarskim iobagiones. U svom rodnom kraju u Žumberku zabilježio sam kod Kostanjevca, gdje se nalazio nekada noviji dvor familije Delišimunović, pretvoren kasnije u stan graničarskoga Verwaltungseutenanta, u sjedište kumpanije, dok se je njihov stari dvor nalazio na današnjem groblju Majke Božje, koje i danas narod zove *Stári dvór*, ova prezimena i nadimke, koji su očito mađarske provenijencije: *Feletár* < *feletárs*, *Ferenčléd* od *Ferenc*, *Markušléd* od *Markus* Ovdje ima i mađz. riječi, kao *tolváj* (psovka). *ínuš*, *bíruš*. Na ovaj se način najlakše tumače naša prezimena kao *Ištvanović*, i imena mjesta kao *Kreštelovac* od *Kerésztyel* < *Christophor* (Szamota-Zolnai, o. c. 483.), kao i to, da se danas veoma brojni Mađzari zovu *Horvát* (ibidem p. 393 za stara cognomina), koje prezime onda od njih k nama dolazi. Ovako će se po svoj prilici moći pro-

su Madžari sa madžarskim kastelanima, svećenstvom i t. d. mogli lako dolaziti ovamo, a da i nije ovdje bilo Madžara kao stanovništva. Bez važnosti su dakle za etnografski sastav autohtonoga pučanstva.

Svakako ne može biti bez etnografske osnovice, ako se „in tenutis castris Medwe“ pominju montes *Warheg*,³⁷ a. 1242.—50., a. 1315. Blizna cum montibus *Warheg*, a. 1375. fenilia in monte *Waren* (valjda griješka [= utvrđeno brdo], čemu odgovara naše *Gradište*³⁸ kao toponim.

Isto je tako značajno i drugo ime brda, koje je po mome mišljenju madžarskoga podrijetla. A. 1217. čitamo „fluvius Deze qui in fine montis *Ixes*³⁹ influit *Circunizam* qui fluit per *Zagrabiam*“. Naziv *Ixes* je po svoj prilici madžarski kompozitum *ék* + *szesz* kao *bor-szesz* (Szarvas-Simonyi, *M. nyelvtört. szótár*, III., p. 291.), koji interpretiram prema našim nazivima, kao što su *Višći Vrh* u Žumberku (= vrh vještica).

Ako je dakle ovdje bilo madžarskih naselja, onda se može dalje kazati, da *Zágráb* nije oblik stvoren od madžarske kraljevske kancelarije, nego da je to oblik, koji je upotrebljavao onaj dio zagrebačkoga pučanstva, koji je bio madžarske provenijencije.

*

Na ovakov zaključak upućuje i njemački naziv *Agram*. Najstariji njemački potvrđeni oblik je *Agrim*⁴⁰ iz 13. stoljeća u štajerskoj rimovanoj kronici Otokarovoj. Ovaj se naziv ne osniva na madžarskom, nego na slovenskom obliku. Nastao je tako, što je pred labialni okluziv došao labialni nazal, upor. i grafiju *Agramb*⁴¹ i što je slovenski zvučni spirant *z* bio čitan po njemački kao *ts*, koje zamijenjeno sa njemačkom prepozicijom *z' < ze*, danas *zu*, moralo je otpasti isto onako kao i

tumačiti i ta neobična činjenica, da se katolici Hrvati oko Bišća u Bosni još i danas zovu *Madžari*. Prvotno su valjda to bili iobagiones i pravi Madžari, a onda su tek slavizirani. U Banjoj Luci postoji i katoličko prezime *Madžarević*. Upor. sličnu pojavu u Perušiću u Lici, gdje se pojedine kuće označuju još i danas kao turske, premda je Turaka tu danas nestalo. Ispitivanja u ovom pravcu nijesu nažalost još ni načeta.

³⁷ Upor. Szamota-Zolnai, o. c. p. 1059. „Schlossberg“. Naša potvrda je ovdje citovana.

³⁸ *Gradišće* kao ime brda uz feudalni grad konstatovao sam n. pr. u Žumberku kod sela *Brnâdici* uz Kupčinu. Jamačno je u vezi sa njemačkom feudalnom kreacijom *Sicherberg*, odakle je nastalo *Žumberak* preko disimilacije *Sichelberg* ili *Sichemberg* (*r - r > r - l* ili *r - n, m* pred labialom). Vokal u mjesto *e* je također radi labiala *mb*. Upor. i *Gradišće*, *ČSJKZ*, VI., p. 251.

³⁹ Ili možda prije *Icczes* = *iccés* „heminiarius“, koje je potvrđeno kao cognomen, upor. Szamota-Zolnai, o. c. p. 406.

⁴⁰ Citat prema Šišiću, o. c. I., p. 618., bilj. 66.

⁴¹ Prema saopćenju Šišićevu iz 15. stoljeća. Nema ranije potvrde za nju.

u švajcarskom imenu *Erlach* naprema francuskom *Cerlier* od *Caerelliacum*.⁴²

I ovaj je njem. naziv nastao na osnovu simbioze Slovena i Nijemaca na teritoriji ovoga grada. *Vicus Theutonicorum* seu *sutorum*⁴³ in suburbio *zagrabiensi* (= danas Duga ulica) a. 1375., isto tako a. 1377., dok a. 1396., 1397. *vicus Theutonicalis*, obilno je potvrđen, a još prije se a. 1284. pominje, da biskup hoće da utvrdi mjesto pred katedralom, kako bi se obranio od „*teonicis vel aliis inimicis nocere volentibus*“. Ovaj podatak upućuje na ranije veze Zagreba s Nijemcima.

*

I talijanski oblik *Zagabria*, uza sve što se oslanja na madžarsko-latinsko *Zagrabia*, karakterističan je toliko, što pokazuje talijansku metatezu kao u *drieto* pred *dietro*, *cocodrillo*, *drento* pored *dentro*, *interpetre* i t. d. Mogao je dakle da nastane u narodnom tal. govoru, a nije prosta imitacija učenoga oblika. I zaista mi u Zagrebu nalazimo Talijana, koji se raspoznaju po imenima kao comes *G(i)aninus*,⁴⁴ *Nicoletus iudex Grecensis* i t. d.

⁴² Upor. Dauzat, *Les Noms de Lieux*, p. 74., koji je prvi dao ovu paralelu.

⁴³ Kako su zagrebački Nijemci bili ponajviše obučari, nije čudo, što naš kajkavski dialekt pozna samo njemački naziv za ovu vrstu zanatlija: *šoštar* < sr. v. nj. *schuochstære*. U zagrebačkom kajkavskom žargonu dobila je ova riječ, pored toga, i pejorativno značenje. Označuje naime antitezu kavaliru i galantnom čovjeku (= Hrvatcu plemiću), koji ne gleda na novac. Upor. sličnu pojavu i u franc. jeziku, gdje (*un pauvre*) *hère* < njem. *Herr* znači bijednika bez imetka i ugleda. Sa njemačkim obučarima stoji u vezi možda i najstariji zagrebački kalendar *Šoštar* sa parolom: *Šoštarija nij' norija*. Belostenec, *Gaz. II.*, 488. ima također *sóstar*, *sóstaria*, *sóstarszki*.

⁴⁴ Ovako se piše a. 1298. jedan *castellanus* de Medved. U okolišu ovoga grada je vinea *Gan* latini a. 1289. Radi se očito o tal. imenu *Gianni* za *Giovanni* ili *Serguerinus* (a. 1326.), quondam *civis Grecensis*, gdje imademo i kraticu *ser* za franc.-tal. *messer „gospodin“*. Upor. i *sir Marco* (Tkalčić, o. c. I., p. 76.) i čisto tal. ime *Andriolus civis grechensis* a. 1327. Ovo su dakako čisti Talijani, koji sa „*vicus Latinorum*“ nemaju ništa zajedničko. Posjed takovog čistog Talijana bio je možda nekada i današnji *Tuškanac*, od *toscano*. *Cognomen Tuškan* čest je u Sisku i Karlovcu još i danas. — Kako se već iz ovih površnih razlaganja vidi, stanovništvo je Zagreba bilo od vremena, od kada je Zagreb gradsko naselje, veoma šaroliko u rasnom pogledu. Da naša historiografija ne stoji pod isključivim pritiskom državo-pravne romantike, ove bi se pojave potanje studirale. Za takovu smo studiju baš o Zagrebu, blagodareći publikovanim dokumentima, odlično snabdjeveni. Takova bi nam studija rastumačila činjenicu, koju i danas možemo u Zagrebu da opažamo, kako je ovaj grad samo donekle u jezičnom, a potpuno u političkom pogledu mogao doista da postane hrvatski, dok je u rasno-osjećajnom pogledu izraziti tip rasnog promiskuiteta. Klaić, *Zagreb*, p. 17. uzima također Latine u *Vicus Latinorum* za nasebinu preostalih Andantonijaca. On ovamo pribraja i ime *Lášćina* (*Ak Rj. V.*, p. 917.), koje živi i u imenu potoka *Lášćinsčák* > *lašćinskz* + *jak*. Biće vjerovatnije Mažuranićevo prvo mišljenje, *Prinosi za hrv. prav.-povj. rječnik*, p. 585., gdje se uzimlje, da je riječ supstantivirani

Drugo je pitanje, da li imademo u *Vicus Latinorum*, koje je potvrđeno od g. 1244. „villa zagrabiensis nec non hospites de *vico Latinorum* ad ipsam pertinentes“ pa dalje, a odgovara današnjemu nazivu *Vlaška ulica*, ostatak Romana iz obližnje Andautoniae, kako misle Tkalčić i Šišić, *o. c.*, ili preostatak panonskih Romana uopće ili napokon jedan talijanski vicus kao i vicus *Theutonicorum*, t. j. savremene Talijane, koji dođoše iz Italije, i nemaju nikakvih veza s ostacima Romana iz pred-slovenskog doba. Ja naginjem Šišićevu mišljenju. Kao jedan indicium za ispravnost njegova mišljenja vidim u tome, što se g. 1292. pominje Petrus *Sclavus* de *vico Latinorum*. Cognomen *Sclavus* razumljiv je samo onda, ako je ostalo pučanstvo bilo neslovensko. Drugi se indicium za Šišićevo mišljenje nalazi u listini iz g. 1198., koju je izdao Andreas dux, sin Béle II. Ovdje se veli: „Justis igitur postulacionibus tuis grato concurrentes assensu, hanc populo tuo et ecclesie zagrabiensi conferimus libertatem et sigilli nostri munimine confirmamus et roboramus tam *Hungaris*, quam *Latinis* seu *Sclavis* ut si quis aliquem de populo tuo et ecclesie predictae in causam trahere voluerit, sub te vel iudicibus a te constitutis eum debeat convenire“. Prema ovoj listini imamo dakle da razlikujemo u ovim krajevima Mađare, Latine i Slovene. Treći se indicium nalazi u analizi imena voda u ovim krajevima. *Bathinus*, fluvius Pannoniae kod Veleja Paterkula, je danas *Bednja*.⁴⁵ Slovenski je oblik razumljiv samo onda, ako se uzme pred-slovenski prelaz intervokalnoga *t* u *d*, a ta se pojava meće u 5. stoljeće, zatim pred-slovenski prelaz od *a* u *e*, ako u slijedećem slogu imamo *i*. Ova se pojava nalazi u dalmatinsko-romanskom jeziku i u romanskim tuđicama u arnautskome. Za *Sisak* sam utvrdio, da pretpostavlja velarni izgovor u *ci*. *Colapis* pokazuje opet oslabljenje vokala *a* u penultimi **Colepis* kao rum. *cînepă* < *canapa* za *canabis*. Oba vokala i *o* i *e* prešla su u slovenskim ustima u poluglasove. Dobilo se je dakle sonantno *l*, koje prelazi u *u*. Tako nastade *Kupa* (njem. *Kulpa* je stariji slovenski oblik) iz *Colapis*. Lingvistička analiza od *Bednja*, *Sisak* i *Kupa* pokazuje, prema tome, tragove nekoga romanskoga dialecta, koji su Sloveni morali još zateći. Inače bi nam današnji slov. oblici bili nerazumljivi.

Prijedlog *ad* u *Optuj* < *ad Poetovio* govori također za tvrdnju, da su Sloveni u ovim krajevima naišli na Romane.

adjektiv *lašć* „proprius“, t. j. da označuje posjed crkve. Glede gubitka *v*-upor. *ladanje*, *AfslPh*, XXXV., p. 343., 7. Razlog za ovakovo mišljenje nalazim u tome, što nigdje drugdje na južnoslov. teritoriji ne nalazim toponimâ (*V*)*lašćina* u značenju vlaškoga naselja, a moralo bi ih biti, kad smo imali toliko Vlaha, da su u toponomastici mogli ostaviti golemih tragova. — Jugoslovenska vrata prema Vlaškoj ulici zvala su se *Porta lapidea latina*, Klaić, *o. c.*, p. 24.

⁴⁵ Ako je ispravna Groossova identifikacija, koju spominje Tomaschek u *PW*, III, p. 123. sl.

Ostanci njihovi mogli su se lako sačuvati sve do 14. vijeka. Nadošli Talijani mogli su već od toga stanovništva čuti *Zagabria* i nijesu trebali preuzimati iz madžarskoga latinizeta *Zagrabia*.

*

Daleko je teže riješiti pitanje *Grez*-a. Prije svega valja znati, kako se ima izgovarati *ch* u *Grech*. *ch* je dvosmislen znak. Može stajati mjesto afrikate *ts* (*c*), kao što n. pr. u *Also-lumnycha* a. 1395., *Lom(p)nicha*, a. 1393., i t. d. za *Donja Lomnica* u Turovom polju (*campus zagabiensis*) ili n. pr. u *Johannes Zagorch* a. 1380. i t. d.⁴⁶ Ali može stajati i za palatalnu afrikatu *tš* (*č*), za što ne treba navoditi primjera.

Ova posljednja mogućnost navela je valjda Šenou, da je *Grech* identifikovao sa *Grič*. Njegovi romani učiniše, te danas cio svijet kod nas misli tako.

Grafija *Grez* a. 1252., sve ako je i rijetka, kao i običnija *Grech*,⁴⁷ veli nam, da se *Grech* može čitati samo *Grec*, t. j. *ts*. To potvrđuje i neobično raširena grafija *Grecensis* bez *h*. Tako su u ostalom čitali i naši stariji historičari, kao Bedeković,⁴⁸ koji je u *Grecensis* vidio izvedenicu od *graecus* „grčki“, tako da mu je *Mons grecensis* bio *Mons graecus*, za što nikakove potvrde nema u dokumentima. Poput cara Konstantina i on je iz rdave etimologije stvorio historiju, pa tvrdio, da su Zagreb osnovali Grci g. 415. prije Isusa! Za čudo je samo, što se je i Belostenec, *Gazophylacium* i t. d., p. 598. poveo za ovom etimologijom na osnovu suzvučnosti. On veli s. v. *Zágreb*: „gornji pako fzam Varas. Gerchka goricza, *Mons Grecensis* imenuje fze“. Vidi se, da on ovdje ne upotrebljava narodni oblik, koji pominje na p. 114. s. v. *Gráděcz*, nego daje svoj pseudo-učeni prijevod i identificira ga sa nekim *Sijopa*.

Historijske oblike moguće je dakle čitati samo kao *Grec*, a to nema nikakove veze sa *Grič*.

Nego šta je ovaj *Grec*? Stariji madžarski oblik za *Graz* u Štajerskoj glasi također *Gréc* (upor. Révai, Nagy Lexikona, IX., p. 1.). *a* je u *Graz*, kao što se zna, svijetlo austrijsko-njemačko *a* za starije *ä* kao u *Windisch-Graetz*.⁴⁹ Prema tome Madžari u starije doba reflektuju stariji njemački izgovor od *Graz*. Naši dokumenti pišu i *Gerech*. U ovoj grafiji imamo madž. umetanje svarabaktičkoga vokala u konsonantskoj grupi

⁴⁶ Ime bana *Mikch* krivo Tkalčić prenosi u današnje *Mikič*. To je naprosto kajkavski deminutiv *Mikec* od *Mika*, -o < *Nicolaus* Isto se tako piše i ono *ts* (*c*), koje je nastalo iz njem. z. *Myrozlaus filius Herchuk* a. 1288. (p. 61.). To je po svoj prilici sin nekoga čovjeka sa njem. cognomenom *Herzog*.

⁴⁷ Ovu grafiju pominje Tkalčić, o. c. I., p. X.

⁴⁸ Prema Tkalčićevoj bilješci, o. c. I., p. V.

⁴⁹ Upor. Zahn, *Urkundenbuch: Grace* 1128., *Graetz* 1130., *Graeze* 1147. — *Graece* 1172., 1189.; *Gretz*, *Grech* 1237. — *Beyrischgratz* 1304, *Graz-bach* 1479.

na početku kao u *perec* < sr. v. nj. *breze*,⁵⁰ *Ferenc*, i t. d. Kad je grupa *gr* u sredini riječi, onda ne dobiva ovoga umetka, kao što se vidi u *Csongrád* za *čрънь градъ*, *Nógrád* za *novъ градъ* naprema *garád*, *garadicz* i t. d.

Što naši dokumenti jednom pišu i *Kerec* mjesto *Gerec*, onda je to baš očiti znak, da se radi o prvotnom njemačkom obliku *Grätz*, jer bezvučni konsonant zastupa njemački lenis, n. pr. i u madž. *perec* < bav. *Bretze*, *porkoláb* < *Burggraf*, *polgármester* < *Bürgermeister* i t. d.

Sve su ovo sigurne indicije za tvrdnju, da je diplomatski oblik *Grec* zapravo njemački oblik za slovenski *Gradъcbъ*.⁵¹ Tkalčić, *Mon. hist. Zag.* I., p. IX. je dobro naslutio etimologiju riječi. Samo, kako nije bio lingvista, nije znao protumačiti odnosa između *Grec* i *Gradъcbъ*. Njegovo je mišljenje, da je *c* u *Grac* nastalo slijevanjem od *dc*, doduše ispravno; ali on uopće ne tumači promjene vokalske. Ona se može tumačiti samo na osnovu njemačke fonetike.⁵²

Ako u najstarijem gradskom pečatu nalazimo (*communi[ta]s*) *de Monte Graci* sa a mjesto *e*, onda se može raditi ili o slovenskom obliku ili o istoj pojavi kao u a. 1130. *Graetz* > danas *Gratz*.⁵³

Interesantna je u ovom pogledu isprava iz g. 1247. (Tkalčić, *Mon. hist. Zag.* v. I., 21. = *Mon. episc. I.*, p. 8.), gdje se pominje „mons *Gradyz*, in comitatu zagrabiensi iuxta Zagrabiam existens, cuius montis partem quandam ad villam hospitum de *Gre*z, quandam vero ad *Wanlegen* novimus pertinere“. Iz ovoga se podatka vidi, da se za oznaku građana upotrebljava tradicionalni oblik *Gre*z, a za oznaku samoga brda slovenski oblik *Gradyz*.

Od važnosti je i srp.-hrv. pismo Krste Frankopana senjskome biskupu Franji Jožefiću iz g. 1526. (Kukuljević, *Acta croatica* CCXV., p. 218., citirano i kod Tkalčića), gdje se veli: „Samo prosimo kraleva lista na zapovid Slovincem, da nas poslušaju i da nam dadu Zagrebci z *Gratca*, a kanonici s kapitoloma vzeti nič pušak, ako bi bila potreba“. Iz toga se mjesto jasno vidi, da *Grec* iz dokumenata stoji mjesto *Gradъcbъ*.

Ostalu analizu ovoga za našu studiju važnoga mjesta, dajem niže.

⁵⁰ Iz madž. su naši *peréci*. Madžarskih kulinarskih izraza (upor. *gūlaš*, *taràna* i t. d.) biće kod nas više. U Žumberku se veli bijelome hljebu *čipov* < madž. *čipó*.

⁵¹ Izgleda, da je tako jednom mislio i Belostenec, *Gazophylacium*, p. 114., jer pod *Gráděcz nemfski*, *Graecium Stirie* meće i „meľzto Biskupie zagrabecške“.

⁵² Diplomatsko ime arhidakonata goričkoga *Gercha* (a. 1231.), *Guercha*, -e, tumačiće se ovako, upor. *Görz* < *Gorica*.

⁵³ *ČSJKZ*, III., p. 152. Klaić, *Zagreb*, uzimlje također, da je među žiteljima, među „hospites“ bilo i Nijemaca, „koji su brdo i naseobinu Gradec stali svojim jezikom nazivati Gratz ili Grätz, pa je po njihovu izgovoru ušlo to ime i u službene latinske isprave kao *Grec*, *Grech* i *Grecense castrum*“. *Kerec* mu je pomadžareni oblik.

Dosadanje ispitivanje oblika *Grech* uči nas, da se osniva na njemačkim fonetskim zakonima. Ovaj je oblik bio madžariziran u *Gerech*, kao što se madžariziraju i naše riječi *Grmlje* u *Geremla*, *mlaka* u *malaka*, *hrast* u *harast* i t. d. Pita se sada, kako se ima historički razumjeti. Otkuda dolaze Nijemci na prag slovenske Panonije, da prekroje na svoju jedan slovenski toponomasticum baš onako, kako su nebrojeno puta postupali u krajevima, gdje su nadomjestili starije alpinsko slovensko pučanstvo?

Da bih riješio ovaj problem, moram prije svega priznati, da nemam dovoljno historičkih podataka. Ne znam naime, imam li pripisati ovu pojavu onim Nijemcima, što se istom od 14. vijeka pominju u *vicus Theutonicorum*. Mi ne znamo naime, kako je star taj vicus. Kad bi bio isto onako star, kao što je i *vicus Latinorum*, onda bi očekivali, da će *Theutonicos* kao dio pučanstva spomenuti i listina dux-a Andrije. A u njoj o njima nema ni traga. Najvjerovatnije mi se čini, da je ova promjena nastala u doba franačkih ratova protiv Ljudevita Posavskoga. Franci su imali interesa, da stvore ovdje neko gradsko središte protiv Ljudevita Posavskoga u Sisku. Za ovo mišljenje nemam historičkih dokaza osim fonetske pojave. Indicija naprotiv ima: 1. u tome, što i Tkalčić, o. c. I., p. 9. nagađa, da je ovdje moralo biti staro slov. županijsko mjesto, 2. što Sloveni nigdje u historiji ne nastupaju kao osnivači gradskih kreacija. Taj posao čine kod njih kao i kod Madžara Nijemci. Da oni ne stvaraju gradova, vidi se i po tome, što u starije doba nemaju izraza za „civis = građanin“. ⁵⁴ U oba jezika služi za to st. vis. njem. *burgári* > kajk.-hrv. *pûrgar*, madž. *polgár*. Zacijelo nije bez daleke historijske osnove pojava, što se baš u Gornjem Gradu održalo do danas „švapčarenje“, t. j. neki hibridni jezik, smjesa kajkavsko-njemačka, dok su pravi „Horvati“ kajkavci stanovnici Vlaške ulice, Kaptoloma i Nove vesi.

Historija ova dva tipa zagrebačkoga stanovništva osvjetljuje ovu razliku. Jedni se razvise na osnovici njemačkoga urbanizma. Za njih dakako njemački jezik imade veliki prestiž. Sve ako ga i ne znaju, oni će ipak da mješaju njemačke mrvice, kako bi dali svome govoru „allure“ urbanizma. Život je drugih vezan naprotiv na crkveno-feudalnu osnovicu. Plaćaju madžarsko-hrvatskoj gospodi na „Kaptolomu“ *decimas parvi et magni*

⁵⁴ Ne smije se zaboraviti, da *grad* prvotno ne znači „civitas“, nego „castellum“. Za prvo značenje upotrebljavaju naša narječja čak madž. riječ *varos* > *vároš* (Vuk). *vārōš* (u Žumberku), odatle za „civis“ *várošanin* (Vuk) = *vārōščan* (u Žumberku, katolici). Upor. sada o ovoj madž. riječi u balkanskim jezicima Jokl, *Die magyarischen Bestandteile des albanischen Wortschatzes* (Ungarische Jahrbücher, VII., p. 54.—56.). Semantički razvitak „grad = civitas“ je sasvim moderan. Zabilježiti je, da prema ovome sasvim ispravno Belostenec, o. c. p. 598. navodi, da je samo Gornji Grad *varas*.

cultelli, t. zv. *maiozem koncham*⁵⁵ i t. d. S njima *prebânuši*, [*vicij]jašprišti* i *prêpošti*, — sve mađzarsko-latinski nazivi (upor. *Revue des Etudes slaves*, VII., p. 197. sl.), mogu da govore samo „*horvacki*“. Kod njih nema urbanističkih „*allure*“.

Prema tome *Gradъъъ* > *Grech* nalazi u srp.-hrv. toponomastici potpunu analogiju u *Osečkъ* > *Esseg*, gdje imamo istu glasovnu pojavu prijelasa. Kako je *Esseg* njemačka gradska kreacija, nije nikakovo čudo, što Mađzari preuzimlju ne srp.-hrv. oblik, nego njemački: *Eszék*.

*

Dalji razvitak ovoga imena ide u tom pravcu, da ga sve više zasjenjuje naziv crkveno-feudalne kreacije. *Zagrabia*, gdje je biskup, kaptol i ban, postaje sve važnija.⁵⁶ Domaće listine spominju obično oba imena razdvojeno jedno od drugoga i ne miješaju ih nikada: *civitas montis Grec(h)ensis* bez ikavova dodatka. To jamačno čine za to, što ona publika, za koju se izdaju ove listine, znade, gdje su i koja su to dva mjesta. Drugačije stoji stvar kod listina, što ih izdaju mađzarski (= ugarsko-hrvatski) kraljevi i stranci u opće. Kako oni bolje poznaju *Zagrabia* nego *Grech*, oni običavaju dodavati uz *Grech* i *Zagrabia*, kako bi se nedvoumno znalo, gdje je taj *Grech*, jer kako gore rekosmo, za Mađzare i Nijemce je i štajerski *Gradac*: *Gréc* odnosno *Grätz*. Tako imamo i a. 1291. *palacium Zagrabie in monte Greech* (listina izdana u Komarnu i Višegradu), a. 1397. *cives civitatis montis Grechensis de Zagabria* (listinu izdaje Detricus Bubek, ban regni Sclauonie), a. 1387. *civitas Grecensis de Zagrabia* (Sigismundova listina); isto tako već u listini Béle IV., iz g. 1242., kojom se osniva „in *Zagrabia*, in monte *Grech*, *civitas libera*“.

Rjeđe su listine, koje ispravno razlikuju oba mjesta, kao diplom Béle IV. iz g. 1266. „*castrum in monte Grech iuxta Zagrabiam*“. Osobito je važna u ovom pogledu potvrda iz g. 1378. (Tkalčić, o. c. I., p. 156.) „*quia civitas nostra vocatur Mons Gre-*

⁵⁵ O ovoj mađzarskoj riječi (glede čitanja *ch* kao *c* upor. *Grech*), koju prevodi Bartal. *Glossarium mediae et infimae lat. r. Hungariae*, p. 13. sa „*bordézmsa terület*“ (= teritorija vinske desetine), v. i *Századok*, XXXI, 3, p. 216. Stoji u vezi sa mađz. *konc* (Szarvas-Simonyi, *M. nyelvt. szótár*, II., 341. sl., Szamota-Zolnai, *M. oklevel szótár*, p. 515) „*scapus chartae, ein buch papier*“. Glede *-a* upor. srp.-hrv. tudice *komp* < mađz. *komp*, *bitanga* < *bitang*. Semantički je razvitak isti kao i u *raboš* (cf. Štrekelj, *Zur slav. Lehnwörterkunde*, p. 56. sl.). Ima se početi od knjige, u koju se bilježi ova desetina. Dolazi i u supstantiviranim imenima mjesta: *Koncovčak* (selo u Međumurju, *Ak. Rj.* IV., p. 263.) i *Končanica* (selo u Slavoniji u nekadašnjoj požeskoj županiji, *ib.*). Označuju se tim izrazima očito sela, koja plaćaju vinsku desetinu.

⁵⁶ Raširenje toponima *Zagreb* i na teritoriju *montis Grecensis* nalazi svoju paralelu u nazivu *gore*, na podnožju koje leži *Zagreb*. Ona se je u sred. vijeku zvala *Medvednica*, a samo „*cacumen*“ njezin *Sljeme*. Danas se čitava gora zove *Sljeme* ili običnije *Zagrebačka gora*.

chensis, non tamen Zagrabia, sed prope Zagrabia“. Citirano i kod Mažuranića, *Prinosi* i t. d., p. 352.

Biskup Johannes Gurcensis, generalni vikar saleburške crkve, piše g. 1375. „consulibus et iuratis civitatis SAGRABIENSIS salutem“, a misli ne biskupsku *Zagrabia*, nego upravo *Grech*. Da je Nijemac sastavljač ove listine, vidi se po tome, što mjesto *za-*, kako je uvijek u domaćim i mađarskim listinama, piše *sa-*, a to zato, da naznači, da se riječ izgovara sa zvučnim spirantom. Iz ove se listine vidi, da ovaj Nijemac u opće ne zna za egzistenciju *Grech*-a. On je znao samo valjda za štajerski *Graetz*.

Inače domaće listine daju poblizu oznaku *Zagrabia* samo onda, kada se radi n. pr. o *Nova villa* (= *Nova ves*). Tako a. 1252. hospites de Grez et de Nova villa *Zagrabie*, jer imade i *Nova villa* *Grechensis* prope fluvium *Zaue* (a. 1377.).

Ovi bi se primjeri dali proširiti u beskonačnost. A to bi bilo bez interesa. Rezultat je svega taj, da se je Zagreb kao denominacija već od 14. stoljeća protegao i na teritoriju *Grech*-a, kao što se još prije protegao i na biskupovu *Nova villa* (= *Nova ves*) i na njegov *Vicus Latinorum*, zatim na *Vicus Teuthoniorum* i na suburbium *Grechense*.⁵⁷ Upor. a. 1378. *hic Zagrabie* u sudbenom zakonu (Tkalčić, *o. c. l.*, p. 118. i Mažuranić, *Prinosi* i t. d., p. 352., s. v. *gradac*). U drugoj polovini 19. stoljeća samo učeni ljudi znaju, da je *Grech* isto što i *Gradec*. Šenoa stvara za *Grech* krivu etimologiju *Grič*, koja se je održala i održaće se u široj našoj publici zahvaljujući njegovim lijepim historičkim romanima.⁵⁸

Spomenuto Frankopanovo pismo iz g. 1526. govori već o „*Zagrepci z Gratca*“. Ktetikon *Zagrebac* prenešen je dakle i na *Grech*. Stanovnicima „*Gratca*“ daje se isti ktetikon kao i onoj feudalno-crkvenoj gospodi „s Kaptoloma“, koji bi se jedini po pravici imali zvati „*Zagrepci*“, jer je njihov Zagreb zaista za „grebom“ (upor. mađ. *geréb*), t. j. za jamom, što ju je učinio potok *Cirkvenica* = *Cirkvenik* = *Cirkvenište*, danas *Medveščak* ili ulica *Potok* u uvali između Gornjeg Grada i Kaptola.

*

Grech < *Gradъъ* ostavio je međutim trag još i u današnjoj toponomastici zagrebačke okolice. To je ime mjesta a. 1392. *Gracchan* (= *iobagiones civium de Grech*), a. 1397. *villa civium grecensium Grachan*. G. 1335. pominje se i u popisu desetina zagrebačkoga Kaptola (*decime grosse magni cultelli Grachane*;

⁵⁷ Današnji donjogradski dio Ilice ispod Gornjega grada.

⁵⁸ Mažuranić, *Prinosi za hrv. pravno-povj. rječnik*, p. 357., s. v. *Grič* i p. 345., s. v. *Grad'c*, oslanjajući se na Tkalčića. *l. c.* ispravno zabacuje identifikaciju sa *grič*. Dakako da oblik *Grech* nije „iskvaren“, kao što se tu veli. To je pravilan oblik drugoga, njemačkoga jezika.

a. 1347. via publica od Remeta „versus *Grachan*“, a. 1398. fluvius *Grachan*. Piše se a. 1356. possessio *Gradschan*. Danas su to *Gračane*. Primjer je dragocijen, jer nam veli, da sufiks *-janin* služi i za tvorbu naziva kmetovskih naselja, tako da osnova kaže, kome ti kmetovi pripadaju. *Gračane* prema tome znači „kmetove grada Grech-a“.⁵⁹

*

Povratimo se, nakon što smo ovako riješili glavnu temu ove rasprave, još jednom gornjoj tezi, kojom smo utvrdili, da je oko Zagreba i u Zagrebu bilo pravih Madžara i da madžarska toponomastika nije djelo madžarske kraljevske kancelarije, kako je to doista slučaj kod mnogih naših na madžarsku pre-krojenih historičkih naziva.

Ako je gornja teza ispravna, onda se odjedared razjašnjaju dvije činjenice. Prije svega jasno je, zašto se je i kod Slovena ovih krajeva udomio naziv *Slavonija* i *Slavonac*, oblici, koji se ne mogu nikako drugojačije protumačiti nego na osnovu madžarske vokalne harmonije: *slověn- > szlavan*.⁶⁰ Kad bi to bilo djelo madžarske kraljevske kancelarije, a ne rezultat simbioze Slovena i Madžara (sve ako se i mora uzeti, da ih je bilo u ovim krajevima u malom broju), pojava bi bila napadna. Kako dolazi madžarska kraljevska kancelarija do tako silnog upliva na Slovene, da im nameće čak i madžarizirane oblike njihovih narodnih naziva?

Stvar bi bila još napadnija, ako pomislimo, da se i samo ime *Hrvat* kod kajkavaca i slavonskih pisaca upotrebljava u madžarskom fonetskom obliku: madž. *Horvát* > kajk. *em smo Horvati*, *stare horvacke pravice* i t. d.,⁶¹ bez sonantnoga *r*, kako bi moralo biti. Belostenec, o. c. p. 129. pozna samo „*horvát*, *horvatjski orfzag*, ili zemlya“, a tako i za jezik.

Može se reći, da je ovdje prvotni naziv Slovena bio isti kao i kod Slovenaca i kod Slovaka: *Slověньсь*. Još u 16. stoljeću pozna samo ovo ime gore spomenuto Frankopanovo pismo,

⁵⁹ U starije vrijeme (a. 1466. ili 1471.) riječ je i appellativum. Meće se u opoziciju prema *oficijali* u vezi sa porkulabima. Upor. citat u Mažuranića, *Prinosi* i t. d., p. 532. Tačno značenje trebalo bi utvrditi.

⁶⁰ Latinski se naziv *Sclavonia*, *Slavonia* osniva na madžarskome upravo onako kao i *Zagrabia* na *Zágráb*. Mažuranić, *Prinosi* i t. d., p. 1324. zove ga „tudji barb. latinski oblik“, čime se dakako ništa ne tumači. Najstarija srp.-hrv. upotreba, čini se, kao da se daje potvrditi iz g. 1651. V. citat kod Mažuranića l. c. Nevjerovatna je njegova tvrdnja, da su slavonski književnici uveli ovaj oblik, „da bude napram kajkavaca raznica imena što krupnija“. Slavonski su pisci zacijelo upotrebili oblik, koji je govorio narod njihova jezika.

⁶¹ Potvrde za *Hòrvát*, *-áti*, *-àtica*, *-ić*, *-inović*, *-ovac*, *-àtska*, *-skt* v. u *Ak. Rj.* III., p. 652., gdje se i ispravno kaže, da ovaj oblik potječe iz madž.

gdje se veli: „na zapovid Slovincem“.⁶² Uporedi s time i ime mjesta *Slovinci* u Baniji. Ime *Hrvat* došlo je ovamo iradiacijom iz njegova centra: iz kninske, jajačke i iz Konstantinove banovine (Like i Krbave).

Pojava je naprotiv i ovdje ista kao i drugdje u Evropi. Ako narodi različitoga jezika žive u simbiozi, vrlo se lako dogodi, da ime, što ga upotrebljava jedan dio pučanstva, pređe na drugi. Tako se je dogodilo, da je dio balkanskih Slovena primio bugarsko ime upravo onako, kako su Romani na gallo-romanskoj teritoriji primili ime *Franaka*. Naš je slučaj gotovo identičan s imenom meglenskih Vlaha, koji napustiše svoj narodni naziv raširen kod svih Rumuna: *Romanus* > *Romîn*, *Armîn*, *Râmâr* i zovu sami sebe *Vlah* > *Vla*, pl. *Vlaș*, adj. *vlașes* (upor. Capidan, *Meglenoromânii* I., p. 189.), t. j. onako isto, kako Sloveni zovu Aromune po cijeloj Mačedoniji. Primiše dakle naziv susjeda, s kojim žive zajedno, kao svoj vlastiti. To se je isto dogodilo i u ukrajinskoj zemlji, gdje se jedan dio slovenskorumunske simbioze prozva *Huculi*, od rum. *hoțul* < *hoț* + *ul* (član) „kradljivac, kačak“, naziv, koji po mome mišljenju stoji u vezi s arnautskim plemenskim imenom *Hoti* (upor. i a. 1292. do 1302. *Hotća*, superior et inferior, a. 1198. ambas *Hoća*, blizu Prizrena, *Acta Albaniae* I., p. 113., 545.). Današnje nacionalističke osjetljivosti ne poznaju još stara vremena. U novije doba imademo doduše dosta primjerâ, da vješta nacionalistička propaganda može da proširi stanovito ime čak i na alojeno pučanstvo. Tako je bugarski egzarhat proširio bio bugarsko ime kod mačedonskih Slovena baš onako, kako je grčka propaganda imala stanovitog uspjeha kod Aromuna i čak i kod Slovena u Morihovu („Grkomani“). Ali ne vjerujem, da bi takovoj starijoj službenoj propagandi mađarske dvorske kancelarije imali pripisati raširenje imena, kao što su *Horvat* i *Slavonac*. Nikakovih historijskih dokaza, osim supozicija, nema za ovu tvrdnju.

*

Nakon ovih izvoda ostaje nam još, da progovorimo koju o kletikumu i adjektivu od riječi *Zagreb*. Kako se iz citovane Frankopanove potvrde iz g. 1526. (*Ak. Rj.* IV., p. 849.) vidi, taj je glasio u pl. *Zagrepci*. Broz-Iveković II., p. 774. nas pak uvjера, da u svom djetinjstvu nije nikako drukčije čuo govoriti za čovjeka iz Zagreba nego *Zágrebac*. Ovdje imademo sufiks *-bc* za izražavanje stanovništva, koji i inače nalazimo na kajkavskoj i ostaloj srp.-hrv. teritoriji: *Zagorac* od *Zagorje*, *Varaždinec* od

⁶² Upor. a 1484. „rusagov Dalmacije i Hrvat i slovinskoga bana“, cit. kod Mažuranića, *Prinosi* i t. d., p. 1329., gdje je evidentno, da „slovinski“ stoji za „de Slavonia“. Zato i zove Belostenec, o. c. 598. Zagreb „varas fztolni nayplemenitei gornyega Szlovenfzkoga Orlzaga“. Upor. i p. 507. toga interesantnoga djela s. v. *Szlovenfzki*.

Varaždin, Svetojanac od *Sveta Jana* i t. d., isto kao i *Podunavac, Segedinac* i t. d. I to je sasvim normalno. Mjesto ovoga jedno-stavnoga sufiksa imademo danas konglutinat: *-bc + -janin̄* : *Zágrepc̄anin* (Broz-Iveković, II., p. 774.), oblik, za koji ne mogu nažalost navesti, kad se prvi puta javlja; samo je izvjesno, da je danas u isključivoj upotrebi. Da ga nijesu možda Ilirci počeli prvi upotrebljavati? Ne mogu se ni tome domisliti, zašto je jezičnoj svijesti bilo potrebno, da razjasni još jednom i onako jasan sufiks *-bc*. Da nije možda ovaj oblik reakcija „poštokavljene“ jezične svijesti kajkavske, koja držeći *Zagrebec* kajkavskim oblikom, stvori *Zágrepc̄anin*, misleći, da je to štokavskije? Ali ovo tumačenje ne treba da stoji, jer u svome žumberačkom (bolje jurkovoseoskom) dialektu nailazim na ove, ne doduše identične, konglutinate: *Krašičānāc* od pl. t. *Krašiči*, *Jaskānāc* od *Jaska*. Upor. i kajkavska prezimena *Rovišćanec*, *Sesvešćanec*.

Od *Zagrebec* napravljen je i adjektiv *zágrebačkī*, koji bi, prema ispravnom tumačenju Broz-Ivekovićevu *l. c.* imao da znači „što pripada Zagrepćima (danas = Zagrepćanima)“, dok bi ispravniiji adjektiv morao glasiti samo *zágrepskī*, koji se kod Broz-Ivekovića i navodi, ali ga saobraćajni pseudo-štokavski govor u Zagrebu danas više nikako ne upotrebljava, nego je za adjektiv značenja „što pripada Zagrebu“ danas u isključivoj upotrebi samo *zágrebačkī*.⁶³ Semantički je razvitak doduše vrlo lako razumljiv. Upor. *mītrovačkī*, što je zapravo adjektiv od ktetikuma **Mitrovac*, kome nema traga,⁶⁴ jer se danas govori samo *Mitrovčanin* (*Ak. Rj.* VI., p. 780.). Isto je tako samo adjektiv *mītrovačkī* izveden od **Mitrovac* (pored *mītrovičkī*, *ib.*) u upotrebi u značenju „ono, što pripada Mitrovici“.

Kako naši konglutinati u kteticima iz različnih dialekata nijesu još ni sakupljeni ni morfološki analizirani, ne usuđujem se tumačiti postupak jezične svijesti u ovim slučajevima.

⁶³ Pozna ga i Belostenec o. c. p. 114. „mezto Biskupie zagrebbehke“.

⁶⁴ Nekada je morao postojati, jer se naselje isprva zvalo *Dimitrovci*.

Fran Šturm:

Romanska lenizacija medvokaličnih konzonantov in njen pomen za presojo romanskega elementa v slovenščini.

Poleg palatalizacije latinskih velarov pred *e*, *i* in skupin konz. + *i* spada lenizacija, oziroma sonorizacija medvokalične tenuis gotovo k najpomembnejšim vulgarizmom, ki karakterizirajo latinščino v razvojni črti proti romanskim jezikom.

Sonorizacija se izvrši v polnem obsegu v Italiji severno od Apenina, v Reciji, Galiji in na Iberskem polotoku,¹ v manjšem obsegu, sporadično, tudi onstran Apenina;² vzhodna Romanija pa je tudi v tem pogledu konservativna in ohrani tudi sicer latinski konzonzantizem v splošnem intakten.³

Početki lenizacije segajo, sodeč po uspehih dosedanjih raziskavanj, v prva desetletja 5. stoletja po Kr.;⁴ pri dentalih smatra Battisti⁵ zadnjo tretjino 6. stoletja za Italijo kot terminus ad quem.

Bistvo lenizacije je pravzaprav asimilacija: energija oralne artikulacije popusti in se s tem približa artikulaciji okrožajočih vokalov. To popuščanje energije pa se ne ustavi pri mediji, temveč se ta s prvotno lat. medijo vred skoro povsod na omenjenem ozemlju razvije dalje v spirant⁶ in se končno popolnoma asimilira vokalični okolici, to se pravi onemi.⁷ Razlike med razvojem prvotne in sekundarne medvokalične medije za naša razmotrivanja niso važne, pomembnejše pa je, da furlanščina v splošnem ostane pri ${}^v d^v < {}^v t^v$, dočim napreduje *d* v severni Italiji do spirantičnega *t* in večinoma onemi, kakor v Franciji, a se n. pr. v ben. v mnogih slučajh zopet restavrira v *d*.

Isti razvoj kakor med vokali ima tenuis tudi v poziciji T^{rv} ; lenizacija nastopi torej v medsonantični poziciji.

¹ Gr. Gr. I² 474; — Franz. Gramm. I³ 126 ss.; — It Gramm. 116.

² It. Gramm. 122 sl.; — Rom. Gramm. I 372; — Battisti, Beih. zur ZRPh. št. 28, str. 144 sl., špeciálno o dentalnih zapornikih.

³ Gr. Gr. I² 474; — Bartoli, Dalm. II 361 ss.

⁴ Gl. zgoraj op. 1.

⁵ Op. c. 45 sl.

⁶ Franz. Gramm. I³ 148.

⁷ Gr. Gr. I² 705 sl.; — Franz. Gramm. I³ 151.

Geografska imena.

1. Zanimivo in važno je predvsem gradivo iz toponomastike, ker potrjuje pravilnost rezultatov romanističnih študij, da je lenizacija koncem 6. stoletja v splošnem izvršena, to se pravi, da je bila ob prihodu Slovencev dosežena stopnja medije. Krajevna imena z jugozapadne jezikovne meje imajo v slovenščini povsod medijo. Večina primerov spada v dentalno vrsto, kjer imata furlanščina in slovenščina v vseh dobah $d < t$, prim. *Čedad* (ČJKZ VI 46 sl., 49) napram dalm. *Cavtat*; — *Kobarid* (ČJKZ VI 54); — *Nadiža* < furl. *Nadisòn* < *Natiso* (prim. Pirona 614);¹ — *Vidam* < **v/iden* < **ydwnz* < sfurl. *Udino* (nfurl. *Udin*, Pirona 633) < **Utinu*; o možnosti naslonitve na kraj. ime *Videm* < bav. *Widem*, *Wydem* in glede *-m* za *-n* prim. Ramovš, *Slavia I* 27 sl.

Za labijalno in velarno medijo imam samo dva zanesljiva primera: *Kobarid* (gl. zg.) in *Oglej* (ČJKZ VI 66, 77 op.). Slov. *-b-* v prvem primeru napram furl. *-v-* (*Çhavored*) govori na prvi pogled za to, da ob prihodu Slovencev v furl. še ni bila dosežena stopnja *-v-* (spirant), temveč da je dospel prvotni *-pr-* šele do medije *-b(o)r-* ali morda do spirantičnega *-b-*. Vendar bi bil takšen zaključek pre nagljen, ker je slov. *-b-* lahko šele sekundaren iz furl. *-v-*. Homorganični zapornik *b* namesto etimološkega *v* je v izvestnih slučajih zelo običajen v tolminskih hribih;² isti pojav opažamo tudi v številnih izposojenkah iz romanščine, kjer so utegnila v marsikaterem slučaju posredovati jugozapadna slov. narečja, prim. *bandariguta* (6), *bandima*, notr. *bendima*, *bən-* „trgatev“ < istr.-it. *vandima* ali furl. *vendème* < *vindemia* REW 9343; — *birja* poleg *virja* (LMS 1892, 49), Morph. 427 *biérja* < furl. *vièrie*, *vère* < *viria* REW 9366; *bišča* poleg *višča* „Rübenblätter“ < furl. *vische*, *uische* (< ben. *viscia*) < **viscla* < gal. *vlicsa* (franc. *flèche*) REW 9425; notr. *brzūata* (ČJKZ VI 69) i. dr. Sekundarni *b* ima tudi čak. *Bal* < it. *Valle*³ in *Čabad*⁴ poleg *Čevdad*, *Čedad*.

Kakor za *b < f* domneva Schuchardt⁵ tudi za *b < v* nemški vpliv in vidi med obema pojavoma tesno zvezo. V koliko je za slov. bilabialni *w*, ki je znan zlasti na Gorenjskem, pa tudi drugod,⁶ odgovorna nemščina, je problematično; vsekakor je za *b < v* potrebna prehodna stopnja *w*. Ta pojav pa je v ostalem znan tudi v romanščini⁷ in posamezne izposojenke s slov. *b* imajo *b* že v romanščini, prim. *bacāliđrat* (ČJKZ VI 52), *bólta* < it. *volta* < *volvita* REW 9445 poleg rum. *boltă*, it. *balta di San Pyro*.⁸

¹ Spol in sufiks sta analogična po drugih slov. imenih rek.

² Ramovš, Gram. II 158.

³ Schuchardt, Slawod. 46; — Kos, Grad. II 477.

⁴ Prim. Skok, ČMF III 403; Jug. Zbor. 39.

⁵ Slawod 44 ss.

⁶ *ibid*

⁷ Prim. Rom. Gramm. I 338 sl.; Bartoli, Dalm. II 323, 381 sl.

⁸ Schuchardt, o. c 46.

Navedeni primeri s sekundarnim *b* v slovenščini kažejo v zadostni meri, da slov. *Kobarid* z *ʷbʷ* ne dopušča nikakega zaključka glede kronologije prehoda *b < v* v furlanščini; isto velja tudi za stare apelative kot n. pr. *čebula* (5), kjer more biti *b* prav tako sekundaren kakor v ostalih primerih.

Pomembnejši je za romanista primer *Oglej* napram. furl. *Aolèe, Olè, Bordolèe Vidolé* (Pirona, 581 s. v. *Acuilèje*) < **Awolèe* < **Agole(i)a* < **Aculeja*, ker dokazuje, da velarizacija furlanskega (primarnega ali sekundarnega) *ʷgʷ* ob prihodu Slovencev še ni nastopila, temveč so bili velari v tej dobi še na stopnji medije.¹ Pojav velarizacije medvokaličnega *-g-*, ki je znan na obsežnem romanskem ozemlju,² je bistveno soroden s palatalizacijo postvokaličnega primarnega in sekundarnega *-ga*:³ v obeh slučajih gre za prehod medije v spirant, oziroma za asimilacijo na vokalično okolico; v velarni okolici preide medija v velarni spirant, v palatalni okolici pa v palatalni spirant.⁴ Slovenske izposojenke iz starejše dobe kažejo, da je palatalizacija postvokaličnega *-ga* v furlanščini razmeroma mlada,⁵ kar dopušča zaključek, da je tudi velarizacija kot rezultat iste tendence pod drugačnimi pogoji v furlanščini relativno mlad pojav, vsekakor znatno mlajši nego v francoščini, kjer sta oba pojava zaključena že v predhistorični dobi.⁶

2. Poleg zgoraj navedenih primerov, kjer odgovarja medija jezikovnemu razvoju v furlanščini in beneščini, ima slovenščina nekoliko geografskih imen, pri katerih je lenizacija izostala: na jugu *Kôpar < Capra* (ČJKZ VI 55) z ohranjenim *-pr-* napram *Kobarid*, na severu *Ptuj < *Pʷtujb < Pætovio* (ČJKZ VI 73) napram *Čedad, Videm*; *Grk < *Grʷkʷ < Graecu* je morda učenega izvora; — *Kolpa, Kupa < *Klpa < Kolapis*; — *Krk < *Krʷkʷ < Curicu*, i. dr. Meja med zapadno Romanijo, ki jo karakterizira lenizacija, in konservativno vzhodno Romanijo je šla torej čez slovensko ozemlje nekako med Čedadom in Kobaridom na eni ter Koproj na drugi strani, na črti, ki vodi proti severovzhodu, tako da pripada *Ptuj* že k vzhodni Romaniji. V isto območje spada tudi *Logatec < *Lʷgatʷcb < loc. sing. Longatici*:⁷ v furlanski ali beneški izreki bi pričakovali ne le *d < t*, ampak tudi *z* ali *ž < ʷcʷ* (prim. 7).

Nasprotno pa ničesar ne dokazuje za predslovenske etnografske razmere slov. oblika *Benetke < Bēnetki < *Benetʷci <*

¹ Prim. tudi Skok, ČJKZ III 31.

² Prim. Rom. Gramm. I 365 sl.

³ Prim. Šturm, ČJKZ VI 57.

⁴ Prim. za francoščino Franz. Gramm. I³ 129.

⁵ Gl. ČJKZ VI 57. — V članku „Vulg.-lat. *fruga*“, ki izide na drugem mestu, prihajam do zaključka, da spadajo ti procesi v furlanščini v dobo med 11. in 14. stol.

⁶ Franz Gramm. I³ 129.

⁷ Ramovš, RES III 53; — Skok ZRPh LXVI 393.

Venetic.¹ Iz vulgarne beneščine ali furlanščine v tej obliki imena nismo mogli dobiti, ker bi jo bili sprejeli brezpogojno z medvokaličnim $d < t$ in vsekakor tudi z $z < ^v c^e$. Ako je na beneško-furlanskem ozemlju obstojala oblika **Venetic* in smo jo dobili po tej poti, gre vsekakor za učeno ali arhaistično (uradno) ime. Je pa seveda še druga možnost, da so čuli Slovenci ime že na pohodu od severovzhoda proti jugozapadu od Romanov ali romaniziranih Ilirov ali Keltov na ozemlju, ki ni poznalo lenizacije.

Apelativi.

Mnogo več primerov nego geografska imena nudijo apelativi, ki smo jih dobili v raznih dobah večinoma iz furlanščine, nekoliko morda tudi iz beneščine. Vsi, tudi najstarejši apelativi, ki so prišli k nam po tej poti, imajo med vokali medijo napram latinski tenuis, oziroma pri labijalni vrsti tudi spirant, pri velarih pa deloma kažejo popolno asimilacijo, kakor že v romanščini. V naslednjem navajam zanimivejše primere, ne da bi omenjal podrobnosti z jezikovne meje.

A. Dentalna vrsta.

3. Slov. $d <$ ben.-furl. $d < ^v t^v$.

Vse izposojenke kažejo tu stopnjo z d , kar točno odgovarja furlanskim oblikam; za dentalni spirant ali celo popolno asimilacijo, ki je prav običajna v severni Italiji, ni primerov.

barêd, *bo-*, notr. *barêt*, *-êda*, Nem. II 67 *bàred* „agri cesatio“ $<$ ben.-trž. *baredo* (Kosov. 47), *barè*, *barèdo*, *barèo* (Rosman 9) $<$ **barrētum* $<$ gal. *barros* REW 964; prim. tudi LMS 1879, 119; 1882/83 197, 345;

Morph. 433, Phon. 136 *beděša*, *bε-*, *ba-* Äbtissin $<$ furl. *badesse*, it. (*a*)*badessa* $<$ *abbatissa* REW 10;

Morph. 487, Phon. 140 *bediêrat* achten, notr. (*uo*)*b(e)dtarat* „zmeniti se za kaj“ $<$ furl. *badâ*, ben. *badar* $<$ *batare* REW 988; po pomenu in po obliki pa bi ustrezalo tudi furl. *ubidî* (it. *ubbidire*) $<$ *oboedire*;

bodîlj (ČJKZ VI 83), *bodîl* $<$ furl. *badil* $<$ **batîle* poleg *batillum* REW 992; v slov. gre morda obenem za naslon. na *bodem*, *bosti*, sicer pa $o < a$ tudi v mlajših izposojenkah ne preseneča, zlasti v labijalni soseščini;

bûdelj (ČJKZ VI 76);

rez. *ćacádór* Jäger (Mat. I 445, 446, 447 itd.) $<$ furl. *çhacádór* (it. *cacciatore*) od furl. *çhace*, prim. *ćac* (ČJKZ VI 53);

¹ Ramovš, Gram. II 291.

rez. *čaradôr* Fuhrmann (Mat. I 96) < furl. *čharadôr* = carreggiatore : colui che conduce il carro per professione (Pir. 111) < gal. *carrum* + suf. *-dôr* = *-tore*;

čelada (ČJKZ VI 49, 260);

Morph. 433 *fēdiya* Mühe < stfurl. **fadiga* (sedaj *fadije*, Pir. 152), ben.-trž. *fadiga* < *fatiga* REW 3220; prim. tudi slov. os. ime *Fadiga*, *Fajdiga*; rez. *fadjja* (s *fadjjo* Mat. I 295) < nfurl. *fadije*;

golida (ČJKZ VI 55);

Morph. 434 *γrdiēla* Rost < ben.-trž. *gradela*, it. *gradella* < *cratella* < *cratis* REW 2304;

Morph. 434 *jentrāda* Einkünfte < furl. *entrāde* „rendita“ (Pir. 148), ben.-trž. *entrata* < *intrata*;

kolada (ČJKZ VI 56, 80);

Morph. 399 *kon'āt*, *ku-*, gen. *-āda* Verwandter, rez. *kuñāt* Schwager, *kun'āda* Schwägerin (Mat. I 153, 570) < furl. *cugnād* < *cognatu*;

notr. *kontrāda*, Morph. 434 id., rez. (Mat. I 305) id. Straße, Gasse, Nem. II 39 *kontrāda* „platea“ < ben.-trž. *contrada* < **contrata* REW 2191;

notr. *koradēla* „drob“, Nem. II 55 *koradēlica* „exta agnina“ < furl. *coradēle*, ben.-trž. *coradela* (ben. *coraēla*, it. *coratella*) od *coratum* REW 2220; prim. tudi Lehnw. s. v. *koradēlica*;

Morph. 434 *kortālāda* Messerstich < furl. *cortelāde* (it. *coltellata*) od *coltello* z že furl. disim. *l-l* > *r-l*;

notr. *kosklada* (ČJKZ VI 56);

Morph. 428 *kriēda* Kreide < ben.-trž. *creda* < *creta*; za furl. Pirona besede ne navaja;

Morph. 434 *kržāda* Ort im Dorfe, wo sich die Wege kreuzen und man sich zur Unterhaltung sammelt < furl. ali ben. **krožada*, česar pa slovarji ne navajajo, zato je najbrže izpeljanka iz *križ* + rom. suf. *-ada* (< *ata*);

kudāti < stfurl. **coidar* < *cogitare* REW 2027; prim. Štrekelj, Jag. Zbor. 711;

līnda, rez. *līnda* (Mat. I 170, 1241) < furl. *linde* < **limde* < **limede* < *limite* REW 5048;

madrōn, notr. *madrōn*, Morph. 399, Nem. I 43 *madrūn* < furl.-ben. *madrōn* od *matre* REW 5406; prim. ASPH XIV 531;

rez. *madūn* Dachziegel (Mat. I 163) < furl. *modōn*, *madōn* (Pir. 259), it. *mattone* < *maltha* + *one* REW 5271;

medalja, *madaja* (ČJKZ VI 77) spada sem, ako izhajajo rom. oblike iz **metallea* in ne iz **medialia*;

metūda < *met-* (mesti) + furl. *batūde*, ben. *batuda* < *battūta* od *batt(u)ere* REW 996, oziroma slov. koren *met-* + rom. suf. *-ūda*; prim. ASPH XII 462;

Morph. 435 *modāntō* Unterhosen < furl. *mudāndis* (plur.) „mutande, sottocalzoni“ (Pir. 263) < *mutandu*; *d-t* < **d-d* po disimilaciji;

modrās, notr. *módras*, Morph. 404 *módras* < ben.-istr.-trž. *madráso* < **madaraso* < gal. *mataris* REW 5402; rez. *modrák* < furl. *madrácc* je istega izvora; prim. Lehnw. 39.; Jag. Zbor. 40; Arch. Glott. XV 500; Ive 66 etc;

rez. *muradóř* Maurer (Mat. I 59) < furl. *muradóř*, *muridòr* < *muratore* (Pir. 266);

rez. *padéla* Tiegel (Mat. I 182, 1255) < furl. *padièle*, it. *padella* < *patella* REW 6286;

pagadur (Mikl. Fw. 43) < stfurl. **pagadóř* (sedaj *pajadóř*) ali iz ben. *pagador* (it. *pagatore*) od *pacare*; kje se beseda rabi, mi ni znano;

notr. *paradána* „pregrada, španska stena“, rez. *paradéna* (Mat. I 467) < furl. *paradáne* < *parietana* REW 6243;

pladenj (ČJKZ VI 75, 81);

plandič (ČJKZ VI 81);

ponâda, notr. *panáda*, Morph. 436 *panáda* Brotbrei < furl. *panâde* (it. *panata*) < *panis* + *-ata* REW 6198;

Morph. 436 *pošáda* Geschirr < furl. *possâde* (it. *posata*) < **pausata* od *pausare* REW 6309; v furl. obliki preseneča *ś* (*ss*), kjer bi med vokali pričakovali *z* ali *ž* (prim. 4). Domnevam, da se je *s* furl. **požada* pomešala sinonimna slov. beseda *posoda*. Ako bi bila furlanščina sprejela besedo iz knjiž. italijanščine z medvokaličnim *s*, bi bila pač ohranila tudi medvokalični *t*;

Morph. 485 *pramândat* abändern < furl. *mudâ*, *tramudâ*, *stramudâ* < *mutare* s sekundarnim nazalom pred *d* in obenem morda z naslon. na slov. *pre-menjati* i. p;

Morph. 436 *prtída* Partie, notr. *partída* „partija igre, zlasti o balinanju“ < furl. *partide* od *partire* REW 6259;

robida < stistr.-it. **ruvidu*, *rubidu* ali stfurl. **rovedo*, *robedo* < *rubētum*; prim. it. *roveto*, lomb. *roveda*, bergam. *rüida* etc. REW 7407;

rez. *saludât* grüßen (Mat. I 6, 764, 765) < furl. *saludâ* < *salutare*;

rez. *sédin* seiden (Mat. I 1240 *sédine*) < **seda* < furl. *sède* < *saeta* REW 7498;

stodêra, *štodîr*, *študêra*, *štedêr* < furl. *stadère*, ben., it. *stadera* < *statêra* REW 8233;

škodêla, *sko-*, notr. *škodéjla* < stfurl. **scudela*, nfurl. *scudièle* poleg *scugèle*, trž. *scodela* (ben. *scuèla* < *scudela*) < *scutella* REW 7756;¹

rez. *štan'áda* Weihbecken (Mat. I 892, 1245) < furl. *stag-nâde* od *stagnare* REW 8217;

¹ cksl *škâdelj* je najbrž kontaminacija iz *scutella* + *scandula*, prim. Meillet, Ét. 184; to bi pojasnilo tudi *d*, ki bi bil iz ilir.-rom. *skutella* nezumljiv.

Morph. 400 *štradūn* Landstraße < furl. *stradòn* „viale“ (Pir. 413) od *strata* REW 8291;

ž(e)rnada (ČJKZ VI 68);

Za *dr* < *tr*^v prim. poleg že navedenih *madron* in *modras* še rez. *cadreja*, goriš. *kondriéya* (ČJKZ VI 53, 55); še mlajšo stopnjo predstavlja trž. *karega* z *r* < *dr* (ibid.); najbrže iz *istro-*rum. so *kanrega*, *kantrida*, *katrida*, *katriga* s *t* pred *r* (ČJKZ 53, op.);

rez. *ladrún* Dieb (Mat. I 1199) < furl. *ladròn* (poleg *lari*), it. *ladrone* < *latrone* REW 4931;

Morph. 429 *lúdra* schlechte Weibsperson, 407 *lúdro* schlechter Kerl < ben.-furl. *lúdro* (-a) „furfante“ (Pir. 239) < *l'udro* < *uterus* REW 9102;

pledra, *plera* (ČJKZ VI 82);

Za *r* < *tr*^v prim. še notr. *kumpáre* boter < ben.-trž. *compare*, rez. *kopáre* Gevatter (Mat. I 1147), *kopári* (I 1158) < furl. *copàri* (Pir. 78) < *compadre* < *compatre* REW 2096;

reméselj < **remesèlj* < **meresèlj* < *mareselj* < furl. *ma(d)re-sèlve* (Štrekelj, L. Z. 1889, 291) < *matrisilva* REW 5421.

4. Slov. *z*, *ž* < ben.-furl. *z*, *ž* < *v*s^v.

V istem obsegu kakor dentalni zapornik se sonorizira tudi dentalni spirant *s* med vokali: v sev. Italiji se -z- < -s- v splošnem palatalizira v *ž*, *ž*¹ pristno retorom. oblike pa ostanejo prvotno pri -z-,² vendar ima sedanja furlanščina večinoma beneški refleks -ž-.

Medvokalični *s* ima že vulg. latinščina tudi iz *ns*^v. Tudi ta -s- se sonorizira, kakor prvotni *vs*^v.

Slovenske izposojenke imajo -z- ali -ž-: *z* v starejših primerih iz furlanščine, *ž* v mlajših, ko ima furlanščina že ben. *ž*, v posameznih slučajih morda tudi direktno iz ben. narečja:

bazilika poleg *bažilika*, Morph. 439 *bežíl'ka* ocymum basilicum iz retorom. ali sev.-it. dijalektov z *z*, *ž* < *vs*^v, ako ni posredovala nemščina; prim. *bosiljak* (10);

notr. *bržádl*, Morph. 433 *bržádl* Carbonade < furl. *brusá-dule* „bragiuola, arrosbiccina“ (Pir. 37) < germ. *brasa* REW 1276;

bržola (ČJKZ VI 71) od istega korena spada sem, ako je rom. sufiks -ola in ne -eola;

čyza (ČJKZ VI 79);

Grádež < **Graděž* < **Gradežb* < *Gradeze* < *Gradense*; prim. Kos, Grad. II št. 12, 24, 90 *Gradensis urbs*, 93 *Gradense oppidum*;

rez. **kazón* Hirtenhütte (Mat. I 53, 54, 109) *kazóné*, akuz. pl. *kazún* (Mat. I 583) < furl. *casòn* „capanna“ < *casa* z ben.-it. *ka-* (Pir. 55);

¹ Rom Gramm. I 368.

² Prim. Gartner, Handb. 120 sl. s. v. *casa*.

Morph. 399 *kažót* Baracke < furl. *casòtt* „capanno“ od *casa* z ben. *ka-*;

Klüza (ČJKZ VI 81);

lezanji (ČJKZ VI 74);

miza < stfurl. ali sicer retorom. **mēza* < *mēsa* < *mensa* REW 5497. — Miklošičevi pomisleki radi *z* (EW 198) so neosnovani; tudi semantični moment ne govori proti romanskemu izvoru, prim. Murko, Mitteilg. d. Anthropolog. Gesell. XXXVI 125, kjer se slov. beseda izvaja iz stvn. *mias*, *mies*;

Nadiža (3)

rez. *ovizati* (Mat. I 409) < ben. *avisar* ali furl. *visá* od *vīsus* REW 9384; *o-* je morda slov. prefiks, ako ne gre za labijalizacijo *a > o*;

péza, notr. *peza*, *péiza*, Morph. 429 *piéza* Gewicht, Nem. II 24 *peza*, Alas. *peza* (s. v. *stadiera*) < ben.-it. *peso* ali stfurl. **pezo* (sedaj *pēs.* *pèis*) < *pēs* < *pensum* REW 6394;

pəžək (ČJKZ VI 91);

požecjon (ČJKZ VI 63);

preteža (ČJKZ VI 71);

puža (Plet.) Mädchen ne more biti neposredno iz lat. radi *-ž-* in tudi radi *u*, iz rom. pa le tedaj, ako se na sev.-it.-retorom. ozemlju da ugotoviti **puza*, *puža* (-o), česar v slovarjih ne najdem; REW 6868 s. v. *pūsus* „Knabe“ navaja samo neap. *puse*;

ražapila (ČJKZ VI 71).

tēza, Morph. 431 *tīēza* < furl. *tēse*, it. *tesa* < *tē(n)sa* REW 8651;

užanca (ČJKZ VI 61, 71).

B. Labijalna vrsta.

5. Slov. *v*, *b* < ben.-furl. *v* < *b*, *p*, *v*, *f*.

Na ozemlju, ki pride za nas v poštev, sovpadajo vsi medvokalni labijalni konsonanti pod *v*: *v* < *b* je že vulg.-latinski,¹ *f* se sonorizira v *v*, *p* preide preko *b* v *v*. V skladu s tem razvojem imajo tudi slovenske izposojenke, kar smo jih dobili od jugozapada, *v*, v nekaterih slučajih tudi *b*, ki pa je najbrže šele sekundaren iz rom. *b* (prim. 1 s. v. *Kobarid*), za kar govori zlasti primer *robida* (3), ki je imel že v vulg. lat. *v*. Vsekakor pa je zanimivo, da imajo *b* < *v* le zelo stare izposojenke; prim.

Morph. 433, Phon. 136 *bavéla*, *bε-*, rez. *bavéla* „Art Stoff“ (Mat. I 1244) < furl. *bavèle*, ben. *bavéla* < *baba* REW 853;

bivol < *byvolε* < ilir.-rom. **buvalo* < *būbalus* (poleg *būfalus* REW 1351); beseda pa more biti tudi nemškega izvora in se je mogla v drugem delu nasloniti na *vol*;

¹ Einf.³ 165 sl.

čebula (ČJKZ VI 49);

čivolica (ČJKZ VI 49);

notr. *kavalîat* „kozol za žaganje drv“, „posteljno ogrodje“, Morph. 434 *kevelîéta* Bockgestell, rez. *kavalêt* Holzgestell (Mat. I 1122) < furl. *cavalètt* (< ben. *cavaletto*) od *caballus* REW 1440;

notr. *kovérta*, *ka-*, *ku-*, Morph. 435 *kovérta* Bettdecke < furl. *cuvièrte*, trž.-ben. *coverta* < *coperta* od *cooperire* REW 2204;

Morph. 399 *nawùót*, -*ùóda* Neffe, rez. *nawólt* (odkod *l*?) < furl. *nevòd* < *nepòte* REW 5890;

Morph. 411 *pavarún* capsicum annuum < furl. **pevaròn* (ki ga pa Pirona ne navaja), prim. nprov. *pebrun*, spada k *píper* REW 6521;

rez. *péver* Pfeffer (Mat. I 108, 1275) < furl. *pèvar* (stit. *pevere*, nit. *pepe*) < *píper* REW 6521;

plovan, *pla-*, *pleban* (ČJKZ VI 82);

povér (ČJKZ VI 73);

notr. *próva* poskus, poskušnja < trž.-ben. *prova* od *probare*;

notr. *próvat*, -*ám*, Morph. 487 *próvat* probieren, 499 *províerat*, notr. tudi *proviêrat*, *pru-* < furl. *provâ*, ben.-trž. *provar* etc. < *probare* REW 6764;

rez. *rivât* beendigen (Mat. I 27 *riváno*, 56 ste *rivâl*, 83 si *rivála*, 370 to *ryváno* etc.) < furl. *rivâ* < **arripare* REW 675 (it. *arrivare* < franc. *arriver*); v furl. ne najdem pomena „končati“, pač pa prim. sulzb. *rüvér* „vollenden“ (REW);

robida (3) s sekundarnim *b* < *v*; spol morda po *kopriva* i. p. *sablon* (ČJKZ VI 82);

savala, *ca-*, prim. *copata* (ČJKZ VI 50);

rez. *sávi* klug (Mat. I 713) < it. *savio* < prov. *sabi* < *sapidus* REW 7587;

rez. *sawún* Seife (Mat. I 666) < ben.-furl. *savòn* < *sapōne* REW 7589;

shtimbâl, *štembóu* < *štebal(a)* (s sekund. nazalom),¹ gl. sledeči primer;

stobâla, *štâ-*, *štj-* < furl. *stivâl*, it. *stivale* < *stípe* REW 8264;

notr. *šajūæn* (ČJKZ VI 77), ako spada k *siphone*, kaže, kakor že v it. in furl., popolno asimilacija medvokaličnega *v* < *f* pred velarnim *o*;

rez. *škrova* Sau (Mat. I 529) < furl. *scróve* < *scrófa* REW 7748;

notr. *štavalêt* črevelj na elastiko, Nem. I 6 *stivalêt* < ben. *stivalèto*, it. *stivaletto* od *stivale* (< frc. *estivel*, prov. *estibal*) < *stípe*; prim. *stobala*;

Morph. 431 *štúóva* Ofen < sfurl. **stuva* (sedaj *stue* z asimilacijo *v*-ja na *u*; prim. franc. *étuve*, it. *stufa*) od **extūfare*. Cksl. *istaba*, slov. izba itd. (gl. Mikl. EW 97) je radi splošne razprostranjenosti najbrže iz nemščine (stvn. *stuba*), dasi *i*-go-

¹ Prim. Ramovš, Gram. II 101.

vori brže za rom. **istuva* (prim. franc. *étuve*); težkoča je le v tem, da v balkanski romanščini, odkoder bi bili mogli Slovani dobiti besedo, *-f* ostane; proti retoromanskemu ali sev.-it. izvoru pa govore kronološki in geografski momenti;

rez. *táula* Tisch (Mat. I 1122, 1270), *táulica* (1128), *távula* (1267) < furl. *tàule* < **tavola* < *tabula*; splošno slov. *tabla* je lahko iz stfurl. ali ben. *tavola* ali pa iz nemščine;

tobèrna, tov-, tab- < it. *taverna*;

vancat (ČJKZ VI 62); rez. *ovancat* (Mat. I 404, 817) ima o- najbrže od slov. predpone o-, ker je a- že v ben.-furl. odpadel;

Morph. 401 *wobril* < **obril*, rez. *avrjł* (Mat. I 138) < furl. *avril* < *aprilis* z v pred r.

C. Velarna vrsta.

6. O velarizaciji in palatalizaciji prvotnega in sekundarnega *ʷgʷ* prim. zg. str. 23 in ČJKZ VI 57 sl. Za palatalizacijo sekundarnega *-g-* prim. poleg zgledov, navedenih v ČJKZ VI 57 še rez. *sjéja* Sägemühle (Mat. I 968) < furl. *sèe, sièe, sèje* < **sega* od *secare* REW 7764 in rez. *fádyjá* (3).

Za velarizacijo prvotnega *-g-* imam samo en primer v rez. *awóšt* (Mat. I 613) < furl. *avost* < **agosto* < *agostu* < *augustu*.¹

Ostali primeri imajo v palatalni in velarni okolici ohranjen *ʷgʷ*. V kolikor so besede furlanskega izvora — in teh je velika večina —, predstavlja *-g-* starejšo furlansko izreko in velja torej tudi za presojo tega *-g-* v velarni okolici mutatis mutandis isto, kar je navedeno glede *ga-* in *-ga-* v ČJKZ VI 56, 57. Posamezni primeri so ben.-tržaškega izvora.

Razen izposojenk, navedenih v ČJKZ VI l. c., prim. še:

notr. *bandariguta* branjevka, baba < ben.-trž. *venderigola* < **venditricula* REW 9194, ki kaže obenem tudi r < **dr* < *ʷtrʷ*;

notr. *brjágov* vinjen < stfurl. **breago* (sedaj *vreàs*) ali ben. (u)*briago* (it. *ubbriaco*) < *ebriacu*;

Morph. 433 *dryncièla* Halsrheumatismus, Hexenschuß im Halse (ASPh XII 521 *drgancela*) je istega izvora kakor *dragoncelj* ČJKZ 76;

rez. *fahòt* Bündel (Mat. I 1365) < **fagòt*, Morph. 398 *façót* Felleisen < furl. *fagòtt*, it. *fagotto* od **facus* REW 3138. — Pomena „Felleisen“ Pirona (str. 152.) za furlanščino ne navaja in se je vsekakor razvil šele v slov.;

Morph. 390 *γriéh* Grieche < **γriëγ*, 428 *γriéyna* Griechin < furl. *greg, grègo*, ben.-trž. *grego* < *graecus*;

jastog Hummer ima *-g* napram lat. *astacus*, a je radi starosti in razprostranjenosti težko misliti na ben.-furl. izvor;

¹ Disimilacija *au-ú* > *a-ú* je že vulg.-lat., prim. franc. *août*, it. *agosto* etc.

poleg tega pozna furl. samo *àstic* < it. *astaco*, ben. pa *asteze* (REW 738); Bartoli (Jag. Zbor. 35) misli na ilir.-rom. *astago*, toda odkod tedaj *-g*?

Morph. 395 *miédih*, *-tha* Arzt < **miédiγ*, rez. *mídeh* (Mat. I 272), *mídih* (I 830), *médih* (I 831) < stfurl. **medego* (sedaj *mièdi* < **medeo* < **medewo*) < *medicus*; rez. *míde* (Mat. I 272) morda iz nfurl. *mièdi*;

pégla, notr. *pégla*, *pei-* < ben.-it. *pegola* < *pícula* REW 6483;¹ *randíga* (po Štreklju, Lehnw. 51 *rándiga*) < ben.-trž. *radiço*, *radegar* (< *radegá*) < *erraticus* REW 2905 s sekundarnim *n* pred *d* v slov;

rez. *sahónt* der zweite (Mat. I 599), *sohónt* (I 1049) < **sa-gónt* < stfurl. **segont* (sedaj *seónt*) < *secundus*;

sigúræn, Mikl. Tw. 52 *seguren*, notr. *səgúræn*, rez. adv. *sigúr*, *sigúri* (Mat. I 22, 23), *sihúr*, *sihúrnu* (1108), *syhúr* (310) < furl. *sigúr* < ben. *siguro* (organ. furl. *sijür* < *sewür* < *seguro*) < *secūrus* REW 7776;

rez. *varhundžja* (ČJKZ VI 68) < furl. *vergonze* < **ver(e)-gonza*; radi razmeroma zgodnje sinkope za *r*-om se je v furl. ohranil sekundarni *g*;

notr. *žagūdn* „velika žaga brez lesenega ogrodka za dve osebi“, Morph. 401 *žayūn* < stfurl. **segōn* (sedaj *sejōn*, *seōn*) z naslon. na *žaga* (radi *ž-*), oziroma slov. *žaga* (iz nemšč.) + rom. suf. *-one*? Prim. zg. *sjeja*;

žóga, notr. *žūāga* < ben. *zogo*, furl. *zug* < *jōcus* REW 4588. — Pomena „Spielball“ ne najdem v romanskih slovarjih; razvil se je pač šele v slovenščini iz prvotnega pomena „igra“, ker je pač igra z žogo ena najbolj tipičnih, najbolj priljubljenih in najbolj razširjenih otroških iger.

Za *gr* < **kr* prim. notr. *šāgra* praznik cerkvenega blagoslovljenja, „shod“, žeganje“, Morph. 431 *šāgra*, rez. *sēgra* (Mat. I 684), *sēhra* (848) < furl. *sāgre*, ben.-trž. *sagra* < **sacra*, postverb. subst. k *sacrare* REW 7493.

Od istega korena je tudi *žágrad*, notr. *žágred* zakristija, Morph. 403, Phon. 146 *žágrot* < **žagrád* < furl. *sagrád*, *segrád*, sev.-it. *sagrado* < *sacratu* REW 7494; *ž-* napram romanskemu *s-*, *š-*, ki ostane povsod intakten (prim. *šagra*), si razlagam z naslon. na *žegen* „pokopališče“ (iz nemšč.), morda tudi na *žerh* (< n. Sarg); prim. tudi Lehnw. 75.

¹ Poleg vulg.-lat. *-clu*, *-cla* < *-culu*, *-cula*, *-tulu*, *-tula* se je ohranila pri izobrazencih tudi nesinkopirana oblika, ki je potem v mnogih slučajih prodrla ponovno v bolj ali manj „romanizirani“ obliki v ljudsko govorico in so tudi nesinkopirani sufiksi *-culu* etc. ostali v romanščini produktivni, prim. Ital. Gramm. 69; Einf.³ 31, 155 sl.

D. Palatalizirani konzonanti.

7. Sonorizacija se izvrši tudi pri palataliziranih konzonantih, predvsem pri potomcih latinskega *ʷk^e*, *ʷkⁱ*, prim. ČJKZ VI 50 sl. Poleg tam navedenih primerov naj omenim še rez. *mažerja* trockene Mauer (Mat. I 646, 693, 908) < furl. *masère*, *masèrie*, *masière* < *macèria* REW 5204 in *kržada* (3).

O tem, da je romanska lenizacija medvokaličnih konzonantov mlajša nego palatalizacija, ne more biti nikakega dvoma. Zato mi je nejpomlljivo, da Skok v svoji najnovejši razpravi „Zur Chronologie der Palatalisierung von c g . . . vor e i y i im Balkanlatein¹ sicer dopušča, da je sonorizacija predсловanska, v isti sapi pa izvaja slov. *križ* iz romanske oblike **croge²* ter smatra slov. *-ž* < **ge* za rezultat psl. palatalizacije. Taki razlagi morata ugovarjati enako slavist kakor romanist, svoje mnenje o tem vprašanju pa sem na kratko že preciziral v ČJKZ VI 45 ss. in 50 sl. Skok izhaja iz sicer pravilnega naziranja, da je v balkanski romanščini palatalizacija velarov pred *e* izostala, ne ozira se pa na dejstvo, da je vendar tudi v dalm. nastopila palatalizacija pred *i* in pred *j* in smatra vse palatalizirane konzonante v izposojenkah za produkt psl. palatalizacij. Tako tolmačenje je dopustno kvečjemu za zelo stare, že praslovanske izposojenke, ki so jih dobili Slovani preko Balkana, n. pr. *čerša* (ČJKZ VI 48), ne gre pa, meriti z istim merilom teritorijalno in kronološko povsem različne slučaje, n. pr. *Trst* ali celo *križ*, ki so šele slovenski in spadajo, zlasti poslednji, v povsem drugo romansko območje. Iskati vzrok razlike med refleksi prvotnih lat. konzonantov, ki so se v zapadni Romaniji dosledno, v vzhodni le pogojno palatalizirali, v slovanskem razvoju, bi pomenilo pravo revolucijo ter ovrгло vse rezultate dosedanjih slavističnih in romanističnih naporov. Neprimerno enostavneje je vendar, ako vidimo v razlikah med *c*, *č*, *k* itd. že teritorijalno diferencirane romanske reflekse lat. velarov; ako se v posameznih slučajih slovenski refleksi ne ujemajo popolnoma z romanskimi, je mogoče govoriti kvečjemu o substituciji, nikakor pa ne o psl. palatalizaciji; kjer so velari v izposojenkah — gre tu predvsem za sh. primere —, so to pač izposojenke iz dalmatščine, ki je pred *e* ohranila velare v vseh dobah. Ako bi hoteli izvajati sl. *križ* in rom. reflekse za *kruke* iz neke prehodne stopnje **kroge* s sonoriziranim *ʷk^v*, bi morali postaviti rom. palatalizacijo na mejo 6. in 7. stoletja, eksperiment, v katerega se danes ne bo spuščal pač noben romanist, saj bi morali v tem slučaju tudi franc. *voisin* (*v^uazē*), *raisin* (*rezē*) itd. v tem slučaju izvajati iz **veginu*, **ragemu* (< *vicinus*, *racemus*) itd. O tem seveda ne more biti govora. O tem, da se

¹ ZRPh XLVI 385 ss.

² l. c. in že poprej v Apx. apб. ct. I 12 s. v. *Tergeste*.

je izvršila palatalizacija pred lenizacijo, že v predromanski dobi, mnenja ne morejo biti deljena. Res je pa, da je nastopila lenizacija najbrže pred poslednjo, zaključno fazo palatalizacije, t. j. pred asibilacijo.¹ Sporno more biti torej kvečjemu vprašanje, na kateri stopnji, oziroma v kateri fazi palatalizacije se je izvršila med vokali lenizacija. Meyer-Lübke se v svoji znani lapidarnosti izrazi, govoreč o lenizaciji (Franz. Gramm. I³ 127) takole: „Endlich *t* ist zu *d* geworden, das dann, als *t* in starker Stellung (t. j. v začetku besede) zu *ts* wurde, sich zu *iz* (geschrieben *is*) weiter entwickelte: *raisin racemu*, *voisin vicinu*, *oysel aucellu*.“ Romanistu seveda ni treba še posebe poudarjati, da med *d* in *iz* leži vsaj prehodna stopnja *(*d*)ž. Po mnenju tega znamenitega romanista je torej lenizacija nastopila na stopnji *t*, ki predstavlja napram latinskemu *k* že velikanski razvoj v smeri proti *ts*. Razvoj *iz* < *d* < *t* v francoščini sicer ne odgovarja razvoju prvotnega *d*, prim. *rayer* < *radiare*, *rai* < *radu*, *aidier* < *adjutare* etc., to pa vsekakor radi tega, ker je razvoj prvotnega *d* (< *d* + *i*) > *i* v francoščini mnogo starejši nego procesi, o katerih je tu govor. Mogoče pa je seveda tudi, da je nastopila lenizacija v francoščini in drugod na stopnji *ts*, saj je asibilacija v romanščini proti koncu 6. stoletja v splošnem že zaključena, lenizacija pa tudi ni nastopila mnogo pred 6. stoletjem. Da se je lenizacija izvršila tudi za akcentom, vidimo iz razvoja ostalega konzonantizma, ki ni vezan na mesto akcenta (prim. o tem tudi ČJKZ VI 50); za stfranc. *crois* < *cruce*, *vois* < *voce* itd. smemo torej nastaviti iste razvojne stopnje, kakor za *voisin* i. p., torej *krūke* > **krōke* > *krōte* > **krōde* > **krō(d)že* > **kroiz(e)* > *krois* > *nfr. kr^ua*.

8. Prehod *T* > *M* se izvrši v severni in zapadni Romaniji, ki prihaja za nas v poštev, tudi pri prvotnem *v^sv* (< *v^s + i^v*), prim. ČJKZ VI 71 in še rez. *kazéra* Hürde (Mat. I 629, 651) < *furl. casère* (z ben. *ka-*) < *casearia* REW 1735.

Pri prvotnem *v^tv* (< *t + i* etc.) pa nastopi lenizacija samo pred akcentom (prim. ČJKZ VI 62). Za akcentom se pa to ni zgodilo, ker se je *t* pred *i* in *u* že v vulg. lat. na obsežnem teritoriju podvojil² in se geminate niso sonorizirale (prim. 14).

Tenuis v apelativih.

Izposojenke, ki imajo med vokali tenuis, je treba presojati različno.

8. Izločiti je treba seveda vse one primere, kjer je medvokalična pozicija v slov. šele sekundarna, bodisi da je na-

¹ Prim. Meyer-Lübke, Gr. Gr. I² 474, § 33; vendar se M.-L. v svoji lapidarnosti izraža netočno, trdeč, da je lenizacija starejša nego palatalizacija lat. *c* pred *e*; v mislih ima pač asibilacijo, ne pa palatalizacije kot take.

² Gr. Gr. I² 474, § 34.

stala radi znane metateze likvid, n. pr. *Raša* < ilir.-rom. *Arsia*,¹ ali po denalizaciji stsllov. nazalnih vokalov, ki so nastali iz rom. vok. + nazal + konz., n. pr. *Matajur* (ČJKZ VI 66), *žukva* (ibid. 69) itd.

Na koncu besede opažamo neko kolebanje med medijo in tenuis. Krajevna imena kakor *Čedad* in *Kobarid* (1) in tudi apelativi, n. pr. *bared*, *kon'at*, gen. *-áda* (3), *γriéh*, *jastog*, *miédih* (6), *križ* (7) imajo medijo. V kolikor gre tu za izposojenke iz furlanščine ali kakega drugega retorom. narečja, jih je treba razumeti tako, da so bile izposojene v času, ko se je v retorom. govorila še medija, to se pravi, ko so še obstojali končni vokali, ki so pozneje onemeli; ko je stopila medija v retorom. po onemitvi teh vokalov (prim. o kronološkem vprašanju ČJKZ VI 50, § 5) na neposredni konec besede, je morala pač kmalu izgubiti sonornost in se v sedanji furlanščini na koncu besede pač govori tenuis. Pisava v Pironovem slovarju ni povsod konsekvantna, zlasti menjava *-t z -d*. Mlajše izposojenke imajo običajno tenuis, prim. *flat* (ČJKZ VI 81) < furl. *flat* poleg *flad* (Pir. 163); — ben.-slov. *mas* < furl. *mas* < *ma(n)su* REW 5322; — *vit* Schraube < furl. *vit* poleg *vid* < *vītis* REW 9395; v slov. utegne iti obenem za naslon. na *viti*, *vijem*; prim. čak. *vida* ASPH XIV 552. Že pri *flat* ni jasno, ostane li *t* tudi v podaljšanih oblikah ali ni nastal šele v slov. na koncu iz **d* in se glasi n. pr. genitiv morda **flada*; isto velja tudi za rez. *čót* (ČJKZ VI 79); ne v enem ne v drugem slučaju nisem mogel ugotoviti genitiva ali kake druge podaljšane fleksijske oblike. — Rez. *amík* Freund (Mat. I 35), *amýk* (146) je najbrže iz knjiž. it. *amico*, ki se rabi tudi v ben.-trž. poleg *amigo*; ako bi bila beseda izposojena iz poslednje oblike ali iz stfurl. **amigo* (nfurl. *ami*), bi pričakovali poprej *-h* nego *-k*, prim. *γriéh*, *miédih* (6).

10. Kakor nekatera krajevna imena (2), spadajo tudi posamezni stari apelativi v ilir.-rom. ali istro-it. območje, kjer ostane tenuis med vokali intaktna. Za slovenščino pridejo v poštev v prvi vrsti le najstarejše, pravzaprav predslovenske izposojenke, ki so skupne vsaj Jugoslovenom, deloma tudi ostalim Slovanom in so bile prevzete še pred prihodom v Slovenijo na Balkanu ali celo v posameznih slučajih v pradomovini, prim.

blitva (ČJKZ VI 81), ki pa se je moglo nasloniti na substantive na *-tva* in bi moglo predstavljati tudi furl. *blède*, stfurl. *bleda*, ako ni celo učenega izvora (it. ali lat.);

bosiljak, *bosilje* *ocymum basilicum* je najbrže iz sh., to pa iz dalm. ali ilir.-rom. *basilicu*;

cesar (ČJKZ VI 48, 72);

čersa, *čresnja* (ČJKZ VI 47, 71);

¹ Bartoli, Jag. Zbor. 50.

čutara (ČJKZ VI 64) je iz rum. (ilir.-rom.), sicer ima pa že etimon geminato (kottylos);

drakōn Drache je najbrže učeno ali iz sh.-dalm.; tu ima tudi knjiž. it. -g-, prim. REW 2759;

kantrega, *katrida* itd., prim. 3 in ČJKZ VI 53, op., 55;

košulja (ČJKZ VI 55, 76);

ločika spada že radi velike razprostranjenosti in tudi po svoji obliki k zelo starim izposojenkam in je ne moremo šteti k onim elementom, ki smo jih sprejeli že v novi domovini iz alpskih retorom. narečij; takemu tolmačenju se upira predvsem *°k°*, ki je koncem 6. st. v retorom. gotovo dosegel vsaj do -g-; *č < kt* bi bil v zap. retorom. narečjih mogoč,¹ kar bi pojasnilo zgodnji *i* za palatalom, zlasti ker bi bila v tem slučaju dana že v retorom. prehodna stopnja *ü*, ni pa razumljivo, zakaj bi se bil sufiks **-üga* v retorom. **lačüga* substituiral z **-üka* oziroma *-ika*, ker poznejše izposojenke iz rom. in nemšč. ohranijo *-iga*, prim. *fadiga* (3), *figa* itd. Tudi posredovanje nemščine, kateri pripisuje Meillet² vsekakor prevelik pomen že radi tega, ker smo prišli v Alpah z Retoromani mnogo poprej v dotiko nego z Nemci, nam ne pomaga preko te težkoče. Poleg tega treba poudariti, da je *lactuca* v retorom. narečjih prav slabo zastopana, furlanščina je sploh ne pozna, ampak rabi za to it. *salata*.

Iz ilir.-rom. *lactuca* pa dospemo do psl. *točika* po treh potih:

a) ako dopuščamo, da je psl. *kt* dal v vsaki poziciji, ne le pred palatalnim vokalom, isti rezultat kakor *tj*,³ je stvar silno enostavna, ker je v tem slučaju iz *lactuca* nastala direktno psl. oblika **tatuka*, **točyka*, kjer je *y* za palatalom zgodaj dal *i*. Ker so pa mnenja o razvoju psl. *kt* še deljena, more priti v poštev še dvoje:

b) neobičajni sufiks *-uka* se je mogel substituirati z *-ika*, kar bi pojasnilo palatalizacijo skupine *kt*;

c) slednjič je mogoče tudi posredovanje trako-ilirščine, kjer je menjavanje med *ū*, *ü/i* nekaj prav običajnega;⁴

Prim. tudi ČJKZ VI 48, op. 4.

lopiž (ČJKZ VI 69);

núta Rinderherde (na jugozap.) je morda pastirski izraz iz ilir.-rom. *nota* REW 5962 „Zeichen“, prim. tess., borm. *noda*, bergam. *nōda* „Zeichen, mit welchem die Ziegen gemerkt sind, um den Besitzer zu kennzeichnen“; semantično bi bil razvoj od „kozjega znamenja“ do „koze“ in dalje do „kozje črede“ in „goveje črede“ sicer nekoliko prisiljen, a vendar še razumljiv;

¹ Prim. Meyer-Lübke, ZRPh XLV 654 ss.

² Ét. 179 ss.

³ Hujer, ČMF III 356 ss.; — Ramovš, Gram. II 254 sl.

⁴ Prim. Oštir, Apx. apb. ct. I 78 ss., 98.

pépar < ilir.-rom. *pepru* (prim. veġl. *pepro* < *píper* REW, 6521, ako ni posredovala nemščina; prim. *pavárún* (5);

repa, ako je iz lat. *rapa*, je razumljivo pri ilir.-traškem posredovanju, kjer menjavata *a/e*;¹

rusàle, *rusalija*, *risàle* (ČJKZ VI 75);

sobôta, *sa-*, notr. *sabûata*, ljublj. *zbôta*, cerkv.-lat. *sabbatum* ali *sam-* ali iz ilir.-rom. *sabatu* (morda preko sh.?), prim. veġl. *sabata*, it. *sabato*; furl. ima *-d* : *sàbide*; glede romanskega izvora imen za dneve v tednu prim. Melich, Jag. Zbor. 213;

sopun milo (Mikl. Fw. 52; kje se rabi?) pač iz sh. *sapun* < ilir.-rom. ali it. *sapone*, prim. *sawún* (5).

11. Nekaj primerov ima že v furl. tenuis v zloženih besedah (v začetku drugega dela), ker so se take besede mogle dolgo in se deloma še občutijo kot zloženke; sicer so pa to večinoma besede, ki najbrže niso popularne in utegnejo biti učenega izvora (iz knjiž. it. itd.), prim.

Morph. 411, Phon. 133 *parafán'k*, *-fán'k* Schutzbrett gegen den Kot < furl. *parefàng*, it. *parafango* < *parare* + got. *fanc* REW 3184;

notr. *parapét* ograja pred oltarjem, Morph. 411, Phon. 136 *parapét* Brustwehr < furl. *parepètt* < it. *parapetto* < *parare* + *pectus*; prim. furl. *parapètt di altàr* = *dossale*: la parte davanti della mensa dell' altare (Pir. 286);

refòško, *refòšk*, Morph. 400 *rafüoš* (dekompozicija iz **rafoš-ak*?) < furl. *refòsc* od *füscus* REW 3611 ali **refossus* REW 7157? *remèselj*, gl. 3.

Sem spada morda tudi *rožepila* (ČJKZ VI 71), ako se prvi del občuti v furl. kot *ròse*.

12. V posameznih slučajih je v furl. izostal razvoj domedije ali do spiranta radi zgodnje sinkope v soseščini likvid; prim.

notr. *mértat*, *-ám* zaslužiti, izplačati se, biti vredno (Morph. 489 *meretierat*) < furl. *m(i)ertá*, ki utegne biti organska oblika iz *mer(i)tare*; trž.-ben. *meritar*, frc. *mériter* sta očitno latinizma, it. *meritare* najbrže tudi;

Morph. 431 *šjbla* Stechspaten < furl. *sùble* < *sùbula* REW 8403; semantično je beseda zanimiva, ker se je pomen „Stechspaten“ razvil šele v slov. iz pomena „šilo“, prim. furl. *sùble* = *Lèsine* : *ferro appuntatissimo e sottile col quale per lo più si fora il cuojo per cucirlo* (Pir. 422); sem spada morda tudi *sablon* z *b* namesto **v* (ČJKZ VI 82).

V drugih slučajih, kjer ni likvid v soseščini vokalov, se izvrši sinkopa šele po lenizaciji, kakor kaže *linda* (3).

13. V drugih primerih zopet ima furl. in ben.-trž. neorganično tenuis, bodisi da so to učene besede iz knjiž. it. ali pa v romanščini sploh mlajše izposojenke iz raznih jezikov, prim.

¹ Prim. Oštir, Apx. apó. ct. I 100.

bājta < furl. *bàite*, piem.-lomb.-veron. *baita* < stvn. **baita* REW 884; beseda je v rom. mlada tudi radi *-ai-* in je bila vsekakor izposojena iz germ. po izvršeni lenizaciji;

notr. *bakařar* polenovka < ben.-trž. *bacalar*, furl. *bacalà* (< **bacalàr*) < **bakeljauw* < nizozem. *kabeljauw* REW 4650;

rez. *bakòet* Fiedelbogen < furl. *bachètt*, *bacchetto* od *baculum* REW 874;

notr. *barúfa* prepir, tepež, Morph. 433 *berýfa* < furl. *barúfe* ben.-trž. *barufa* (< it. *baruffa* s sekundarnim *ff*?) < stvn. *biroufan* REW 1116;

bátal čoln (pri Dalmatinu) je najbrže učeno iz it. *batello* (< franc. *bateau*) < ags. stnord. *bat* REW 985); rez. *batèl* Kahn (Mat. I 429) pa iz furl. *batèll* < it. *batello*, vsekakor mlada izposojenka že radi *-l*;

notr. *bétula* krčma < ben.-trž. *betola*, furl. *bètule* (< it. *betola*?) < **bibitula*; prim. REW 1075 *bibita*;

notr. *bokáu*, *bu-* nočna posoda < furl. *bocàl* „orinale“ (Pirona 27), ben.-trž. *bocal* „bocal del pisso, orinale, pitale, vaso da notte“ (Kosov. 62) < germ. *baukalis* REW 1002, morda preko it. *boccale* s sekundarnim *kk*. — Istega izvora je tudi Plet. *bokât* Maß, Morph. 398 *bokáw*, dalje tudi *bokaiñ*, *-lincək*, *bokalina* (Plet.); v katerem pomenu navaja Alas. *bocau* (s. v. *boccale*), ni razvidno;

bót, notr. *bót*, Morph. 390 *bót* „krat“ < furl. *bòtt* s sekund. *tt*¹ < germ. *bautan*, frank. *botan* REW 1007;

botega (ČJKZ VI 58) ima sicer *-g-*, na drugi strani pa *-t-*; rom. *g* kaže na sev.-it. izvor, *-tt-* pa na knjiž. ital.; prim. tudi neorgan. franc. *boutique*;

botegar (ČJKZ VI 58, 72);

notr. *bätūn* gumb, Morph. 398 *batún*, Nem. I 40 *botún* < ben.-trž.-furl. *botòn* (prim. it. *bottone*) < germ. *bautan* REW 1007;

gratúne, *gretúne*, *gr-* *grtúnje* (LMS 1875, 226), notr. *gretúne* gnojni koš, Morph. 434 *grétúnj*, *gr-* zwei dickere Balken, auf denen der zum Aufladen von Heu, Getreide etc. dienende *škelier* befestigt ist < furl. *gratòn* (+ *gratúje*?) < *cratis* REW 2304 z neorgan. *-t-* v furl.; prim. tudi *craticius* „aus Flechtwerk bestehend“ REW 2302 in LMS 1896, 146; ASPH XIV 524;

rez. *horóful* (Mat. I 782), *orófole* Rosen (1227) < furl. *garòful* < grš.-lat. *caryophyllum* REW 1727;

kapác (ČJKZ VI 52); tudi rez. *kopác* (Mat. I 115); adjektiv je povsod nesklonljiv;

kapāra, notr. *kapāra*, Morph. 434 *kapāra* < ben.-trž. *capara* < it. *caparra* < *arra* REW 665;

notr. *kapətál* imeniten (adj. indecl.), *kapətálskə* < ben.-trž. *capital* < it. *capitale* < *capitalis* REW 1632; izposojenka je mlada

¹ Glede sekundarnih geminat v it. prim. It. Gramm. 153.

že radi *-l-*; subst. *kapitāl*, notr. *kapətāl*, Morph. 399 *kaptāl* more biti tudi iz nemšč.;

notr. *kāpu*, *kāpe*, gen. *kāpeta* paznik, nadziratelj, predstojnik, Morph. 407 *kāpo* Aufseher, rez. *kāpo* der Vorgesetzte (Mat. I 721) < furl. *cāpo* „sovrastante, superiore“ < it. *capo* (Pir. 51); prim. organ. furl. *čhav* (Pir. 116) tudi *cào* < ben. *cao* (Boer. 96) < **cavo* < **cabo* < *capum* (*caput* REW 1668);

notr. *kotenína*, *ku-* bombaževina, platno, Morph. 435 *koto-nína* Cottonzeug < it. *cotone* (< arab. *qo'ton* REW 6910) + suf. *-ina*; prim. Štrekelj, Lehnw. 33 s. v. *kortenina*; ASPH XIV 524 s. v. *kontenina*. V istem pomenu se rabi tudi notr. *kotlín*, ki je morda nastalo iz *kot(e)nina* z disim. *n-n* > *l-n* in z naslon. v spolu na sinonimno *mušlín*, ali pa z izpremembo pomena (snov namesto predmeta) iz furl. *cotulín* „sottanino“ (prim. Morph. 410 *kotalín*) < frank. *kotta* REW 4747; k istemu korenu spada tudi *kotla* Weiberunterrock (Morph. 428) < furl. *còtule*, ben.-lomb. *cotola*;

kotŕna, notr. *katuærna* < ben.-trž. *cotorno*, furl. *cotòr*, *ca-* etc. < *coturnix* REW 2289; spol po *jerebica* i. p.; sev.-it.-furl. *-t-* je nepojasnen; domnevam, da se je beseda križala s *starna*, ki ima v tosk. in drugod isti pomen kakor *coturnix*; prim. tudi Morph. 409 *katórn* in Lehnw. s. v. *kotorna*;

krépati, notr. *krépat*, *-ám* < **krépät* poginiti < furl. *crepá*, ben.-trž. *crepar* < it. *crepare*; prim. organ. franc. *crever* (REW 2313); prim. tudi Morph. 486 *krépat*, *krà-*; sem spada tudi *krepalina* umgestandenes Vieh (Plet.), notr. „gniloba, človek, ki je že na pol mrtev“ (psovka), očitvidno od part. pf. *krepal*;

notr. *tokánda*, Morph. 435 *lokánda* ein besseres Gasthaus < ben.-trž.-it. *locanda*, povsod z neorg. *-k-*, prim. it. organ. *allogare*, franc. *louer* < *locare* REW 5094;

rez. *otomija* (Mat. I 330) Anatomie < furl. *utumie*, *tumie* „anatomia“ (Pir. 458), že v furl. učeno;

Morph. 400 *petík* Appetit < furl. *pitice* < it. *appetito* z zamenj. sufiksa;

pitánca (ČJKZ VI 61);

rŕba, notr. *rū̃ba*, Morph. 430 *rū̃oba*, Nem. II 20 *ròba* < ben.-it. *roba* etc. < germ. *rauba* REW 7090; v romanščini je povsod ohranjen *-b-*, dasi je *-v-* že vulg.-lat.; beseda je v rom. razmeroma mlada;

rúkulja, *rúklja*, notr. *rúkuťa*, Morph. 430 *rúkl'a*, Nem. II 33 *rúkola*, ASPH XII 468 *rúkulja* < furl. *rùcule*, ben. *rùcola*, trž. *rucula* < erucula REW 2907 *eruca*; sev.-it. in furl. oblike na *-cula* so mlade, učene; prim. organ. ben. *ruqa*, furl. *rùje* < (*e*)*ruca*;

saláta, *so-*, notr. *soláta*, *su-*, Phon. 144 *soláta*, rez. id. (Mat. I 108) < furl. *salâte*, ben.-trž. *salata* < it. (*in*)*salata* (*sal* REW 7521); spol v slov. govori za romanski izvor;

skâka je najbrže učeno iz it. *scacchi* < perz. *schah* REW 7669, morda z naslon. na *skakati*;

Morph. 413 *šarvatüór* Lakai < ben.-trž. *servitor* < it. *servitore* od *servire*;

tôf, *tôfa* (LMS 1896, 166) < furl. *tôff* < *tôfus* REW 8764 z neorgan. *ff* v furl.;

notr. *trípe* vampi < furl. *tripe*, plur. *tripis* (< it. *trippa*? prim. tudi franc. *tripe*) < arab. *therb* REW 8703;

Morph. 405 *vapór* Dampfer < ben.-trž. *vapor* < it. *vapore*; beseda je tudi sicer v rom. mlada, učena, prim. franc. *vapeur* REW 9147;

Morph. 439 *lípara* vipera, 440 *vípara*, rez. *vípera* (Mat. I 37, 531) < furl. *lipare* (Pir. 236) poleg *vípare* (565) < *vipera* (učeno); prim. tudi lomb. *lipera*; *l-* v rom. oblikah smatra Skok¹ za disimilacijo labijalov *v-p* > *l-p*; mogoča pa je tudi v furl. naslonitev na *lisérte* (< **lucerta*) i. p.

Učenega izvora je vsekakor tudi

dôta (*dôta*), Morph. 427 *düôta*, notr. *düêta* < it. *dote* (ben.-trž. *dota*), ki ima, kakor sploh rom. oblike, učeno lice,² ali pa naravnost iz lat. *dôte* (juridičen izraz?), ako ni posredovala sh. Beseda vsekakor ne spada k najstarejšim izposojenkam, ker bi pričakovali iz *ô* i (*y*) ali vsaj *u* (prim. *čebula*). Pojem dote v smislu rimskega prava je razmeroma mlad, po ogrsko-hrv. pravo daje doto mož, ne žena. Najstarejši hrv. primer beleži Mažuranić³ v neki listini iz l. 1492., nekoliko starejši so primeri iz Dalmacije v lat. listinah. Kako stara je ta institucija pri nas, nisem mogel ugotoviti; za furl. Pirona besede ne navaja;

Morph. 412 *dapóžit* Niederlage je iz it. *deposito* (učeno; prim. organ. *deposto*, part. pf.);

notr. *kotrán*, Plet. *ka-* < it. *catram(e)* < arab. *qa'tran* REW 6902;

rez. *pretúra* (Mat. I 592) die Pretur je iz uradne it. *pretura*; isto velja tudi za *γovrnatüór* Statthalter (Morph. 414);

notr. *géta* črevelj na elastiko < ben.-trž. *gheta* < it. *ghetta* (fr. *guêtre*) < frank. *wrist* REW 9577 ima v it. sekund. *-tt-*;

patrôn s *-tr-* je iz cerk.-lat. ali iz nemšč.;

šcatula, *škatla* (ČJKZ VI 54, 55) ima v rom. medvok. *-t-* šele sekundarno po metatezi iz **kastula*;

vakānce, notr. *ʔokāncə*, *u-*, Morph. 437 *wokāncə* je najbrže iz liter. franc. *vacances* (it. *vacanze* itd. od *vacare* z rom. suf. *-antia*), ako ni posredovala nemšč.⁴

¹ Bibl. dell' Arch Rom. vol. 3, serie II, p. 128, op. 6

² Prim. It. Gramm. 40; Mikl. EW 49, Fw. 12

³ Pravno-povjesni rječnik 269, št. 14.

⁴ Za franc. izvor govori okolnost, da smo dobili narodne šole od Francozov; iz istega razloga smatram tudi notr.-dol. *lôksámən* za franc. *l'examen*.

14. Slednjič ostane medvokalična tenuis v sev.-it.-furl. in seveda tudi v izposojenkah povsod, kjer je bil prvotno dvojen konzontant že v latinščini ali pa šele v romanščini, kjer je nastal po asimilaciji dveh prvotno različnih konzontantov. Geminata ima večjo odporno silo, ker se mnogo bolj energično artikulira, zato se uspešno protivi lenizaciji in drugačnim asimilatoričnim vplivom okolice. V sev.-it., retorom., franc. itd. se geminata v splošnem poenostavi razen v nekaterih slučajih, kjer se konzontantne skupine ($k + konz.$ i. dr.) ne asimilirajo, temveč palatalizirajo; vendar za ben. in furl. ta palatalizacija ne pride v poštev, dasi je morda ta tendenca prvotno obstojala tudi v furl., a ni prodrla.¹ Tu imamo torej povsod iz $k + konz.$ etc. sekundarno geminato, ki se s prvotno vred poenostavi. Tudi to poenostavljenje je bistveno sorodno z lenizacijo: tudi tu je vzrok poenostavljenja popuščanje artikulacijske energije oziroma asimilacija na vokalično okolico; toda ko je dospela geminata na tej poti do enostavnega konzontanta, je bila lenizacija prvotnih enostavnih konzontantov med vokali že dovršena in ni več zajela novih poenostavljenih konzontantov: poenostavljenje geminate je torej mlajše nego lenizacija in nadaljni razvoj v spirant itd.²

Deliti primere, ki jih v naslednjem navajam, na posamezne skupine z ozirom na to, ali pripadajo medvokalični konzontanti dentalni, velarni ali labijalni vrsti, se mi ne zdi važno, pač pa je potrebna opazka glede dentalnega spiranta. Dvojnemu refleksu z in $ž$ iz sonoriziranega $ʷsʷ$ odgovarja tudi tu s in $š$, razlika, ki je v splošnem utemeljena že v romanščini: $š$ iz prvotnega in sekundarnega $ʷssʷ$ — kakor tudi iz s —, pozna vsa sev. Italija, zlasti Benečija,⁴ dočim imajo pristno retorom. oblike v obeh slučajih s ;⁵ prav tako ohrani $ʷsʷ$ seveda tudi ilir.-romanščina.⁶ Kjer imajo torej izposojenke s , so to deloma stare in celo psl. besede iz ilir.-rom., večinoma pa starejše izposojenke iz furl. ali kakega drugega retorom. narječja. Kjer imamo $š$, gre večinoma za mlajše izposojenke, deloma iz ben.-trž., običajno pa tudi tu iz furlanščine, ki ima sedaj v mnogih slučajih $š$, kar je seveda pripisovati benečanskemu vplivu.⁷

Važnejši primeri teh vrst bi bili:

Morph. 433 *balüöta* großer Wurfstein, Phon. 136 id., Nem. II 38 *balöta* glans plumbea < ben.-trž. *balota*, furl. *balöte* (it.

¹ Prim. str. 35 s. v. *ločika*.

² Prim. za franc. Franz. Gramm. I³ 145.

³ Prim. § 4.

⁴ Prim. Rom. Gramm. I 344.

⁵ Gartner, Handb. 183 ss.

⁶ Bartoli, Dalm. II 359, 374.

⁷ Rom. Gramm. I. c. — O rom.-slov. $š$ in o dentalnih spirantih vobče prim. tudi Schuchardt, Slawod. 48 ss. — O tendenci prehoda $s > š$ v slov. prim. Ramovš, Gram. II 293.

pallotta); rom. oblike imajo *b-* iz frank.-stvn. *balla*, *p-* iz langob. *pallo*, *palla* REW 908;

barantáti, *barátati*, notr. *bàra(n)tat*, Morph. 487 *bàrantat* (410 *barantač*) < furl. *baratá*, ben.-trž. *baratar*, it. *barattare* < grš.-lat. *prattare* REW 6731 s sekund. *n* pred *t* v slov.;

batalija (ČJKZ VI 77);

bedéša (3);

boklja (ČJKZ VI 76);

bôta Stiefel, notr. *bûta* golenica, Alas. *bote* (s. v. stiuáli) se vkljub oddaljenosti ne da lahko ločiti od franc. *botte* (< grš.-lat. *buttis* REW 1427), ker it. in retorom., sodeč po slovarjih, ne pozna besede v tem pomenu; *botte* v Aidone smatra Bertoni (Arch. Rom. II 71 s. v. *anvèr*) za galicizem. Semantično je beseda tudi v franc. zanimiva; nekako prehodno stopnjo v semantičnem razvoju predstavlja mil. *bota* („Wade“ REW l. c.); prim. tudi Berneker, EW 77;

Morph. 433 *botilja* < it. *bottiglia* < franc. *bouteille* < *butticula* REW 1426;

brodét (ASPh XIV 517) < ben.-trž. *brodeto*, it. *brodetto* < germ. *brod* + *etto* REW 1391;

breskva Kohlrübe < trako ilir.-rom. **bress(i)ca*¹ ali iz stfurl. dial. **bresca*;² — *broskva* < ilir.-rom. ali stfurl. **brasca* (sedaj furl. *brasche*); prim. Berneker EW 87; Mikl. EW 22 (*brosky*), FW 7;

čâp, *čâpa* unvershnittener Ziegenbock < istr.-rum. *žap* (dalm. *zap*, abruc. *tsappe*, alb. *sk'ap*) < ilir.-rom. *zapp-* REW 9599. — Drugačno etimološko razlago daje Rohlf s v ZRPh XLV, 622 ss., kjer se pridružuje Pedersenu (Kuhns Ztschr. XXXVI, 337), da je beseda onomatopoe. izvora ter označa klic („Lockruf“) za kozla.

cekîn, notr. *čakin* < it. *zecchino* < arab. *sekkah* REW 7793;

cokla, notr. *cûekla* < furl. *çòcul*, *çùcul*, it. *zoccolo* < *soccus* REW 8052; prim. tudi srvn. *zockel*, Mikl. EW 30;

cuka (ČJKZ VI 61);

čakorat, *čakore*, *čakule* (ČJKZ VI 78);

čâp (ČJKZ VI 79); ako spada h *capulum*, je ben.-furl. *p* iz it. *pp*; možna pa je tudi pripadnost k germ. *klappon*; isto velja za *čapat*, *čapit* (l. c.);

notr. *čâfit*, *če-*, *čâfita* (f) strop, podstrešje, Morph. 398 *čâfit* getäfelte Zimmerdecke, rez. *süfýt* Zimmerdecke (Mat. I 1275) < furl. *sofite*, ben.-trž. *sofita*, it. *soffitto* < *suffictus* REW 8429; *c-* < *š-(š)-* preseneča; morda obstoja tudi furl. dial. **čofite*, prim. *cence* poleg *senze* (Pir. 58) > rez. *čénča* poleg *sánča* (Mat. I

¹ Glede trako-ilir. *a/e* prim. Oštir, Apx. ap6. cr. I 100.

² V starejši furl. *e* < *a* sicer ni ugotovljen, a je bil najbrže znan, ker ga nova furl. pozna vsaj lokalno, n. pr. v Čedadu, v neposredni bližini Slovenecv, prim. Gartner Handb. 119 ss.; Gr. Gr. I² 622.

117, 572, 590, 605, 849); rez. pozna tudi *čančír* < furl. *sincir*, *san-* (Mat. I 676); *forč(e)* (Mat. I 262, 415, 472, 531) < furl. *forsi*, it. *forse*; poslednje je morda kontaminacija iz *forsi* + it. *facile*, prim. sic. *fraci*, piazz. *fraġli* REW 3454; prim. dalje *čeronten*, *-in* < furl. *seròdin* < *serotinus* REW 7854? (ASPh XIV 520) in sh. *čukùn* *-(d)ed* i. p. < *secundus* (ASPh XII 457). O slični tendenci v nemških dialektih, kjer se rom. in slov. *s* v izposojenkah substituirata s *ts* in tudi sicer spirant z eksplozivno oziroma afrikato, prim. E. Gamillschegg, Über Lautsubstitution, Beih. zur ZRPh št. 27, 162 ss.;

čep (ČJKZ VI 49);

čēpa < trako-ilir.-rom. **kepp* < lat. *cappa*?¹ S tem bi bil pojasnjen *e* < *a* in *če-* < **ke-*; Berneker, EW 143, smatra besedo za domačo; prim. tudi furl. *çhàpe*, ki ima morda lokalno dubletu **chēpe*;²

čik (ČJKZ VI 49);

čok (ČJKZ VI 50);

čot (ČJKZ VI 50);

čuf (ČJKZ VI 50);

notr. *dāšpet*, *-āta* Verdruß, Morph. 402 *děšpet* Neid < furl. *dispiètt*, it. *dispetto* etc. < *despectus* REW 2598;

Morph. 428 *fiēta* Schmitte < furl. *fēte*, it. *fetta* < **offetta* REW 6041 a;

fit, notr. *fāt*, *fīta*, Morph. 390 *fēt* < furl. *fitt*, it. *fitto* etc. < *fictus* REW 3280; notr. tudi *fitnæk* najemnik;

ffāka (ČJKZ VI 79);

notr. *frkātā* igla za lase, Morph. 433 *frkiēta* < furl. *forchète* < ben. *forcheta*, it. *forchetta* < *furca* + *etta* REW 3593;

frtalja (ČJKZ VI 76);

Morph. 433, Phon. 140 *γeliēta* Seidencocon < furl. *galète* < ben. *galeta* < *galla* + *etta* REW 3655;

gūta je najbrže učeno, iz medicinske terminologije, iz lat. *gutta* — ali morda iz sh.-ilir.-rom.?

Phon. 133 *γiōbast* „grbast“ < furl. *gòbo* < it. *gobbo* < **gubbus* REW 3755;

jētika, notr. *jātka*, Morph. 428 *jjētkā* < furl. *étic*, istro-rom. *jético*, it. *ettico* < grš.-lat. *hecticus* REW 4091;

jota (ČJKZ VI 67);

kapun (ČJKZ VI 55);

rez. *karatël* Faß (Mat. I 144, 1245, Morph. 410, Phon. 140 *keretiél*, Nem. I 64 *karatél* < furl. *caratèll* < ben. *caratèlo*, it. *caratello*, prim. stit. *carretto* sod < gal. *carrum* + *etto* REW 1721;

notr. *kasûan* zabož, Morph. 399 *kasûn*, Nem. I 43 *kasûn* < furl. *cassòn* z ben. *ka-* < *capsa* REW 1658;

¹ Prim. Oštir, Apx. ap6. ct. I 100

² Prim. op. 2, str. 41.

Morph. 399 *kemýfi* *Besatz* am *Kleid* < furl. *camùff*, prim. it. *camuffare* < *muff* REW 5714, izvor neznan;

Morph. 434, Phon. 140 *kesièla* *Kirchenstock* < furl. *cassèla* < ben. *cassèla* < *capsa* (gl. *kasūan*);

Morph. 410, Phon. 140 *kesētīn* *Laden* < furl. *cassetin* < ben. *cassetina* (prim. *kasuān*, *kesièla*);

koceta (ČJKZ VI 64);

kôpa strešna opeka, notr. *kôpa*, Lehnw. 42 *kôpa*, *kúpa*, rez. *kôpa* *Dachziegel* (Mat. I 1261), *kôp* *Löffel* (I 557) < furl. *côpp*, ben.-trž. *copo* < *cûppa* REW 2409; oba pomena pozna tudi furl. (gl. Pir. 78);

notr. *kôret*, *-éta* moška suknja iz domače volne (pri Plet. in Lehnw. 32 *koret* brez akcenta) Morph. 404 *kôret*, *-iéta* *Männerrock* aus *Schafwolle* < istr.-rom. *coréto*, *curiéto* etc. (Ive 137); podlaga utegne biti *corium*; Tommaseo (I, II, 1730¹) spravlja stit. *coretto* v zvezo s *cuore*, sodeč po glasi: *Armatura per difendere il cuore*; prim. tudi it. *cuoretto*, s. m.: *Strumento di penitenza, forse da portare sul petto* (Tommaseo, I, II, 1864¹¹);

kotla: gl. *kotenīna* (13); sem spada tudi *kotolin* *Unterrock der Weiber* (Morph. 410) < furl. *cotulīn*; prim. tudi rez. *kótola* (Mat. I 797, 864), *kótula* (197), Nem. II 31 *kõtola* *Kittel*;

rez. *krépa* *Hirnschädel* (Mat. I 217 *krépo* acc. sing.) < furl. *crèpe* „teschio, cranio“ (Pir. 83) < predrom. **krepp-*, **krapp-* REW 4759;

kúpa je v slov. najbrže učeno, iz sh., to pa morda iz ilir.-rom. ali rum. *cupă* (it. *coppa*) < *cuppa* REW 2409;

lêpča, ako odgovarja lat. *lappa*, je morda iz sh.-ilir.-trako-rom. z *e/a* (prim. op. 1, str. 42), beseda pa se je mogla obenem nasloniti na *lepiti*;

letvana < furl. *letovāne* (poleg *latoāne*, Pir. 235), it. *lettuna* < *lectus* REW 4965;

lokēt (učeno? kakšno kvaliteto ima *e*?) < furl. *lochètt*, it. *lucchetto* < franc. *loquet*, stfr. *loc* < stnord. *lok* REW 5109;

lopúh (iz sh.?) < ilir.-rom. *lappa* + *uh*? rum. *lăpuc* v tej obliki je izpos. iz jugo-slov. dialektov, prim. REW 4903;

lotvara (Meg., učeno?) < it. *lattovaro* < *electuarium* REW 2838;

mēšēt, *-ar* (notr. tudi inf. *māšiatat*) < ben. *messeto*, stben. *messeta*, furl. *missète* < grš. *mesites* REW 5538; ben.-furl. *-t-* je iz it. ali pa je beseda v rom. mlada;

máša, rez. *míša* (Mat. I 210, 649, 1398) < *māša* < cerkv.-lat. *missa*, stvn. *mēssa* ali ilir.-rom. *messā*? *-š-* bi govoril brže za sev.-it.-furl. izvor;

muš(e)lin, notr. *mušlīn*, Morph. 399 *mošlīn* < furl. *mussulin*, stit. *mussol(in)o*, franc. *mousseline* > it. *mussolina*, po mezopot. mestu *Mossul*;

múta, *mútac*, notr. *mútac*, ako ni nemškega izvora (prim. Plet.), je lahko iz furl. *müt(e)* ali sev.-it. *mut(a)*, ker se je tu in

tudi drugod v romanščini *mutus* križal z *muttire*, prim. stit. *mutto*, engad. *müt* etc. REW 5798;

notr. *nápa*, Morph. 429, Phon. 132 id. Schirm ober dem Herde, Nem. II 20 id., Lehnw. s. v. id. < furl. *nàpe*, ben.-trž. *napa* < *mappa* REW 5342;

opâlda, *pâlta*, notr. *opalta*, *u-*, *uo-* trafiká, Morph. 438, Phon. 144, 149 *wopâlta*, *pâlta* < ben.-trž. *apalto*, it. *appalto* < **appactum* REW 533; slov. *l* pred konz. nam. *l* (*u*) morda po naslon. na *paliti* (zapaliti tabak)? Beseda ni tako mlada, da bi ohranila *l*, zdi se mi celo zelo stara, ker je že na pol pozabljena;

opâša, Morph. 438, Phon. 150 *wopâša* Art Zibeben < ben. *uva passa*, furl. *uve pässe* od *passus*, *uva passa* REW 6270;

pápati, Morph. 493, Phon. 135 *pâpat* < furl. *papâ* etc. < *pappare* REW 6214, ako ni samostojna slov. tvorba iz otroške govornice ali ako ni posredovala nemščina;

papež (ČJKZ VI 52) utegne imeti v sev.-it. organ. *-p-* iz *pappa* REW 6213;

parapet (11) s *-t* iz prvotnega *tt* < *kt*;

rez. *pásar* Sperling (Mat. I 941) < furl. *pássar*, it. *passero* < *passer* REW 6268;

notr. *pâsat*, *-ám* iti mimo, miniti, preiti, Morph. 485, Phon. 144 *pâsat*, 1. sing. tudi *posám* (Phon. l. c.), Alas. *paffat* (s. v. *passare*) < furl. *passâ*, ben.-trž. *passar*, it. *passare* < **passare* REW 6267 od *passus*; sem spada tudi *pasânke* otrobi od part. perf. *pasân*;

persût, notr. *pršût*, *-ût*, Morph. 400 *pršût*, Nem. I 36 *pršût* < furl. *persütt*, it. *prosciutto* etc. < *perexsuctus* REW 6138 a;

pěšâlĵ < **pešêlj* < **pašêlj* < furl. *passèll* < **paxellus* (poleg *paxillus*) REW 6317; prim. L. Z. 1889, 350 *pěšĵ*);

pešóta, *pi-*, Morph. 436 *pešóta* Wind mit Regen < furl. *pis-sòtt*, ben. *pissòto* < *pišare* (onomat.) REW 6544; furl. *pissòt* in ben.-trž. *pissota* (Kosov. 329) ima samo pomen „piscialletto“;

pikôn, notr. *pākūân*, Morph. 400 *pakūn*, rez. *pikūn* (Mat. I 377), Nem. I 45 *pikūn* < furl. *picòn*, it. *piccone* etc. < **pikkare* REW 6495;

Morph. 405 *pitūôr* Maler < furl. *pitôr*, it. *pittore* < *pictore*;

plat (ČJKZ VI 82);

pleta (ibid.);

pošada : glede furl. *-ss-* prim. 3;

pošêt, notr. *pašêât*, Morph. 400, Phon. 140 *pešêét*, *po-* < furl. *passètt*, ben. *passètto*, it. *passetto* meterska palica ali trak; običajna oblika: zložljive deščice po 10 cm; spada k **passare* ozir. *passus* (kot mera); prim. tudi *paxillus* REW 6318 s suf. *-ittu* nam. *-illu*, oziroma **paxo* REW 6320;

profit, notr. *pre-* (morda z naslon. na prefiks *pre-*) < ben.-trž. *profit*, it. *profitto*, < franc. *profit* < *profectus* REW 6769;

prosora (ČJKZ VI 73);

notr. *rokél*, *ru-* vretence za sukanec i. p. < furl. *rochèll*, ben. *rochello* (it. *rochetto*) < got. *rūka* REW 7433;

rūs, Morph. 448 *rýs*, notr. *rús*, rez. *ròs* (Mat. I 309, 482), *rús* (350, 534, 1038); oblike z *ü*, *y* (*û*) so stare izposojenke iz ilir.-rom. *rüssu* ali furl. *ròss*, it. *rosso* (*rüssus* REW 7466) ali pa domače besede (*rud-əs*), notr. *rús* z *u* in rez. *ròs* pa brez dvoma (mlajše) izposojenke, poslednja mlajša nego prva;

notr. *sapūān* velika motika s široko brado na dolgem držaju, ki se rabi zlasti za poljska dela, kopanje jarkov in obsipavanje krompirja i. p., Morph. 400 *sapūn* Haue < furl. *sapōn*, it. *zap-pone* etc. < **sappa* REW 7591; Rohlf's (ZRPh. XLV, 662 ss.) je temu nasproti mnenja, da so sem spadajoče romanske besede istega izvora kakor *çap* (gl. zg.); skupnost med kozlom in motiko, oziroma „tertium comparationis“ naj bi bile rogovile pri motiki, oziroma kozlovi rogovi (l. c. 667); morda bi dodali še parklje, prim. slike različnih motik v omenjeni razpravi str. 666, zlasti št. 5. Notr. *sapūān* odgovarja po obliki najbolj slikam 10, 13 in 15, zlasti poslednji. Sem spada tudi hrv. *capa*, *capun* (l. c. 668, op. 2) in slov. *capin*, *cepin* (ibid.); poslednje, ako spada k tej družini, se je moglo nasloniti na *cepiti*, sicer je pa tudi *e-* < *a-* prav običajen pojav; prim. tudi rez. *cupjñ* eiserne Hacke (Mat. I 667);

skūta, notr. *skūta*, *skūta*, Morph. 430 *skjta* Schotten < stfurl. **scota* (sedaj *scuète*) < **excocta* REW 2976 ali morda iz stvn. *scotto*;

notr. *sūpa* Schnitte (kruh etc.; tudi „krompir v sūpah“), Morph. 430 *sýpa* Brotschnitte in der Suppe < furl. *sòpe*, it. *zuppa*, *suppa* < germ. *suppa* REW 8464; geografična razprostranjenost na slov. jugozapadu in tudi *s-* napram *ž-* v *župa*, notr. *žūpa* < nem. *Suppe* govori za romanski izvor, ne za direktno izposojenje iz germ.;

ščapin (ČJKZ VI 78);

notr. *šēlēta*, *š-* tenak podplat, ki se podloži znotraj pod zunanji, debelejši podplat; *šēlētovna* usnje za te vrste podplate; Morph. 437 *šēliēta* Sohlenleder < furl. *solète*, it. *soletta* < *solea*, ozir. **sola* + *itta* REW 8064; prim. glede pomena furl. *solète* = *soletta*: cuojo sottile che si sovrappone al suolo della scarpa internamente, quando questa non ha anima, e che poi si ricopre col soppanno (Pir. 395);

škandalet (ČJKZ VI 55);

šklat (ČJKZ VI 82);

šklet (ibid.);

šklop (ibid.);

škrpēt, notr. *škrpēt* < it. *scarpetta*; prim. *škarp* (ČJKZ VI 57); Morph. 400 *sorbēt* Gefrorenes < furl. *sorbètt*, it. *sorbetto* itd. < turš. *schorbet* REW 7711; v rom. naslon. na suf. -*itu*;

notr. *špan'ulēt* cigareta, Morph. 400 *španjüöl*, Phon. 136 *špan'oliēt*, *španjo-* < ben.-trž. *spagnoletto*, furl. -*lètt*, it. -*letta*;

notr. *špàs* sprehod, rez. *špàs* (Mat. I 411) < furl. *spàss*, it. *spasso* < **expassare* REW 3033;

Morph. 431 *štűópa* Werg, rez. *štópa* (Mat. I 120) < furl. *stòpe* < *stuppa* REW 8332;

Morph. 431 *tápa* keilförmig zugeschnittenes Stück Holz, das unter die Fässer gelegt wird, damit sie nicht rollen < furl. *tàpp* < got. *tappa*, frank. *tappo* REW 8565.

Jakob Šolar:

Slovenska medvokalna nosnika *m* in *n*.

Uvod. Pričujoča razprava, ki je le del večje razprave o nosnikih, skuša z metodami eksperimentalne fonetike natančneje določiti že sicer več ali manj točna opazovanja fonetikov in jezikoslovcev. Lahko trdimo, da so eksperimentalne metode prav pri nosnikih najvarnejše in najizdatnejše; slovenska narečja pa nam prav v pogledu nosnikov nudijo jako zanimive probleme (prim. tozadevna poglavja v Ramovševi Historični slovn. slov. jezika II., § 51 sl.). Zato se mi zdi delo koristno in potrebno za razjasnitev nekaterih problemov.

V eksperimentalni fonetiki splošno veljavnih metod registriranja tu ne bom popisoval; glej tozadevna navodila v Rousselot, Principes de Phonétique expérimentale I/II. na več mestih, ali Panconcelli-Calzia, Die experimentelle Phonetik in ihrer Anwendung auf die Sprachwissenschaft 2, Berlin 1924, Roudet, Eléments de Phonétique générale, Paris 1910; Poirot, Die Phonetik, Leipzig 1911 (v Handbuch der physiologischen Methodik II., 6) itd. Delal sem zapiske v fonetičnem laboratoriju na Collège de France v Parizu. Da bi se ognil vsaki dvomljivosti, sem delal zapiske s petimi peresi obenem in sicer tako, da sta mi zapisovali 2 peresi nosno, 2 ustno artikulacijo, dočim mi je peto zapisovalo zven v grlu. Pri raziskavanju nosnikov se sicer navadno omejujejo zapiski na dve peresi, katerih eno zapisuje nosno, drugo ustno artikulacijo, a so za podrobna in natančna opazovanja taki zapiski le nezanesljivi, če sploh porabni. (Prim. n. pr. zapiske M. Ivkovića v razpravi „Zadnje-lingvalno *n* u srpskohrvatskom“ v Beličevem Zborniku.) Zaradi čim večje gotovosti sem hotel opreti svoja izvajanja le na to, kar mi potrjuje vseh petero peres. Pri ustni nosni artikulaciji sem hotel imeti zapiske za zven ločene od onih, ki mi kažejo potek zračnega toka; dosegel sem to na ta način, da je bila membrana pri peresih za zapisovanje zvena majhna v premeru (1,5 cm) in razmeroma močno napeta; peresi za potek zračnega toka pa sta imeli rahlo napeto membrano z večjim premerom (usta 3, — cm, nos 4, — cm).

Pri palatogramih si dolgo časa nisem vedel pomagati, kako bi dobil določne opore za obrisavanje kontur pri artikulaciji posameznih glasov. Enostavno prerinavanje na oko, kakor je v navadi, se mi je nerisarju zdelo prepovršno in nezadostno za eksaktne metode eksperimentalne fonetike. Zato sem si končno pomagal na sledeči način, ki ga je odobril tudi pokojni Rousselot: umetno nebo sem položil v odlivek zgornje čeljusti, ki sem jo modeliral v gipsu; prebodel sem nato nebo na več mestih, tako da se je vbdoljaj poznal tudi na odlivku; potem sem odlivku počrnil zobe in vbdoljaje ter fotografiral tak odlivek v naravni velikosti; tako sem dobil neoporečno projekcijo umetnega neba v ravnino; s te fotografije sem prerinaval potem obrise za svoje palatograme (prim. sliko 6. in 7.).

V izberi opazovanih govorov sem bil skrajno omejen, kajti za slovenske govore je bilo poizkusnih subjektov v Parizu zelo malo. Pri dvajsetorici slovenskih izobražencev, ki so se tedaj mudili v Parizu največ v študijske svrhe, nisem mogel iskati niti izrazitih narečij, niti nisem mogel spričo njih zaposlenosti računati na daljše sistematične poizkuse, ki zahtevajo časa in potrpežljivosti. Zato morem sistematično podajati le gradivo svojega govora, kar je vsekako šibkost razprave, ki se ji pa nisem mogel ogniti. Nesistemačni zapiski drugih govorov mi potrjujejo splošne rezultate priču-

joče razprave; za opredelitev njih individualnosti bi pa bilo treba sistematičnega proučavanja in primerjanja.

Za presojo podanega govora navajam podatke, ki prihajajo v poštev: J. Š. se je rodil na Rudnem v občini Selca nad Škofjo Loko l. 1896. in je obiskoval 2 leti enorazrednico v Dražgošah, nato 1 leto ljudsko šolo v Škofji Loki; od 8. leta dalje je študiral v Ljubljani 17 let, a hodil redno vse počitnice domov, kjer je živel med ondotnim kmetskimi ljudstvom in ohranil do danes zvesto njegovo narečje v občevanju z njim. Narečje samo je blizu tako, kakor ga govore po vsej selški dolini, izvzemši Železnike. Defektov v govoru se ne zaveda ni sam, niti mu jih je kdaj kdo očital.

Hitrost vrtenja pri zapisovanju je bila razmeroma velika (približno 130 mm na sekundo); zato je bilo tudi merjenje razmeroma lahko in dosti natančno z uporabo diapasonovih zapiskov.¹

¹ **Literatura.** Razprava sloni predvsem na lastnih zapiskih, opazovanjih in dognanjih, ker tozadevnih predel za slovenske glasove ni. Potrebno splošno fonetično znanje in metode za svoje delo pa sem črpal iz naslednjih knjig in razprav:

- Jespersen, Lehrbuch der Phonetik², Leipzig 1913.
 Jespersen, Phonetische Grundfragen, Leipzig 1904.
 Viëtor, Elemente der Phonetik⁶, Leipzig 1915.
 Sievers, Grundzüge der Phonetik⁵, Leipzig 1901.
 Broch, Slavische Phonetik, Heidelberg 1911.
 Forchhammer, Grundlage der Phonetik, Heidelberg 1924.
 Passy, Petite phonétique comparée des principales langues européennes³, Leipzig 1922.
 Passy, Les sons du français, Paris 1922.
 Grammont Traité pratique de prononciation française, Paris 1914.
 Grammont, Notes de phonétique générale, v Mémoires de la Société linguistique de Paris XIX. in XX. ter v Bulletin de la Soc. de linguistique de Paris XXIV. 1 suiv.
 Rousselot, Principes de phonétique expérimentale v 2 zvez. Paris 1897/1909
 Rousselot, Les modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin, Paris 1892.
 Rousselot, Traité de prononciation française, Paris 1903.
 Rousselot, Notes sur les évolutions phonétiques, v La parole 1899.
 Rousselot, Synthèse phonétique, v La Parole 1901.
 Meillet, Notes historiques sur les changements de quelques explosives en arménien. La Parole 1899.
 Roudet, Eléments de phonétique générale, Paris 1910.
 Roudet, De la dépense d'air dans la parole et ses conséquences phonétiques. La Parole 1900.
 Roudet, Recherches sur le rôle de la pression sousglottique dans la parole. La Parole 1900.
 Panconcelli-Calzia, De la nasalité en italien. La Parole 1904.
 Panconcelli-Calzia, Die experimentelle Phonetik in ihrer Anwendung auf Sprachwissenschaft², Berlin 1924.
 Poirot, Die Phonetik v Handbuch der physiologischen Methodik, Band III., Abt. 6., Leipzig 1911.
 Poirot, Contribution à l'étude de la quantité en lette. Helsingfors 1915.
 Meyer, Englische Lautdauer, Leipzig 1903.
 Meyer, Untersuchungen über Lautbildung. Festschrift W. Viëtor 1910.
 Scripture, Elements of experimental phonetics, New-York 1902.
 Posebej za slovenščino zlasti predavanja Fr. Ramovša iz fonetike po Jespersenovem sistemu in iz hist. slovnice slov. jez., zlasti Hist. slovn. slov. j. II., Ljubljana 1924.
 Mnogo navodil in nasvetov sem dobil tudi osebno od svojih učiteljev Poirot-a in zlasti Rousselot-a, ki jima, že obema pokojnima, ohranim hvaležen spomin.

Kadar govorimo o nosnih soglasnikih, mislimo navadno na njih naravo, kakršna se nam javlja v medvokalni legi. Zato pismo ne pozna za *n* posebnega znaka, kajti javlja se le kot asimilacijski produkt pred velarnimi zaporniki. Kakšna je torej narava teh medvokalnih nosnih soglasnikov?

V tej legi nahajamo *m*- in *n*- glasove. Skupno vsem tem glasovom je dvoje: zapora v ustni votlini in odpora v nosno votlino. To je nesporno dognano že z enostavnim samoopazovanjem. Težje je na isti način kaj določnega dognati o medsebojnem razmerju tega procesa, o trajanju, energičnosti in mestu zapore.

I. Teoretično bi se morala zapora v ustih izvršiti istočasno z odporo v nosno votlino. Sinhronični zapiski, ki nam kažejo potek zračnega toka v ustni in nosni votlini, nam pa jasno dokazujejo, da je taka teoretična točnost v govoru le redek slučaj. Redno se namreč odpira vhod v nosno votlino že med artikulacijo predhodnega samoglasnika. Zapisek na sliki 1. nam dobro ponazarja ta proces. V izgovoru besede *ledena* nas zanima druga polovica: močni *d*-jevi eksploziji v ustih sledi dolgo padajoče poudarjeni *e*, ki jasno razpada v dva dela. V prvem delu, ki traja 9 stotink sekunde, je pritisk zračnega toka v ustih močan, dočim je vhod v nosno votlino zaprt, kajti tam istočasno ni opaziti nikakega zračnega pritiska; celo malo depresijo je opaziti; razlagati jo je z energičnim nastavkom jezička in sosednega mehkega neba, da se naslednji hip energično odlučita od faringalne stene; zato se masi jezička in mehkega neba bočita v ustno votlino — robovi še tesno zapirajo vhod —, kar ima za posledico, da se zračni pritisk v nosu zmanjša. Drugi del *e* se začneja z nenadnim vstopom zračnega toka v nosno votlino, ne da bi s tem prenehala ustna *e*-jevska artikulacija, ki se nadaljuje še celih 8 st. sek., pri čemer je le sila zračnega toka nekoliko upadla. Vsa druga polovica *e* ima torej ustno in nosno artikulacijo ob cepljenem zračnem toku, torej pravi nosni *e*. Naslednja faza v izgovoru naše besede je stvořitev ustne zapore za *n*, s čimer se zračni tok v nosu še okrepi. Po 5,5 st. sek. se ustna zapora prekine in pričenja se artikulacija *a*. Pritisk v nosu res upade, a ne preneha, marveč ostaja vhod v nosno votlino vse do konca *a* odprt; ker je *a* v odglasju, mu sledi respiratorni zračni tok v ustih in nosu, ne da bi prišlo do zapore vhoda v nosno votlino.

To nazaliziranje obdajajočih samoglasnikov je v slovenščini reden pojav kakor tudi sicer v večini jezikov. (Prim. Panconcelli-Calzia, *De la nasalité en italien* v *La Parole* 1904; Roudet, *Eléments de phon. générale* 1910, str. 152. in dr.). V tem smislu je razumeti Ramovševo trditev v *Historični gramatiki sloven. jez.* II., § 61. Da uho te nazalizacije ne čuti, je razumljivo, ker je nazalnost vokala ob veliko močnejši nazalnosti neposredno sledečega nosnega soglasnika le težko zaznavna. Vse drugače

je, če tako nazaliziran glas zadene ob soglasnik, posebno še zapornik, in se vhod v nosno votlino ne zapre vsaj že s končano soglasnikovo implozijo. Kako bi bilo torej razlagati slučaje, ki jih Ramovš razlaga na podlagi gornje trditve, bomo še govorili.

V podporo svoji trditvi in v ponazoritev dejanskega stanja, podajam v naslednjem nekaj zgledov, ki so vzeti iz piščevega govora, ki mu ni še nihče rekel, da bi bil kakorkoli nosljajoč.¹

1. <i>zlômek</i> :	2. <i>lômi</i> :
o 9,5 9,- 10,-	o 10,- 13,- 9,5
ô 6,- 4,- 5,-	ô 8,- 6,5 10,-
m 10,- 10,- 11,-	m 11,5 10,- 9,5
ê 9,- 9,- 8,-	î 13,- 13,- 13,5
3. <i>sôma</i> :	4. <i>polôma</i> :
o 10,5 16,- 16,-	o 12,- 9,- 11,-
ô 10,5 6,- 7,5	ô 7,5 9,- 8,-
m 10,- 10,- 10,-	m 10,5 10,5 11,-
ã 11,5 11,5 15,-	ã 11,5 11,5 15,-
5. <i>kúmara</i> :	6. <i>šúmi</i> :
u 7,- 9,- 9,- 6,-	u 12,- 10,- 12,- 13,-
ũ 2,- 2,- 2,- 5,-	ũ 5,- 6,- 7,- 7,-
m 12,- 10,- 12,- 11,-	m 12,- 12,- 11,- 9,-
ã 14,- 13,- 12,- 13,-	î 15,- 16,- 15,- 14,-
7. <i>pomôč</i> :	8. <i>šûma</i> :
o 4,- 4,- — 2,-	u 8,- 2,- 5,- 7,-
ô 5,5 7,- 8,5 7,-	ũ 6,- 10,5 9,- 7,-
m 10,- 11,- 12,- 10,5	m 10,- 11,5 12,- 11,-
ô 18,- 18,- 17,5 18,-	ã 16,- 15,- 15,- 15,-
ê 3,- 2,- 4,- 3,-	a — — — —
9. <i>pomôči</i> :	10. <i>pomôči</i> :
o 3,- 3,- —	o 1,- — — —
ô 5,- 4,5 6,5	ô 5,- 7,- 9,- 8,-
m 13,- 12,5 14,5	m 12,- 13,- 11,- 8,-
ô 18,- 18,5 19,-	ô 17,- 15,- 15,- 15,-
ê 3,- 5+4 3,5	ê 3,- 2,- 3,- 3,-
11. <i>zamôrec</i> :	12. <i>premôre</i> :
a 3,- — —	e 4,- — —
ã 5,5 9,- 9,5	ê 6,- 11,- 9,-
m 8,- 9,- 10,5	m 12,- 9,- 11,-
ô 22,5 18,- 19,-	ô 21,- 21,5 21,5
ř — 3,- 3,-	ř 3,- 5,- 5,-

¹ Potrebno je poudariti, da govora g. Jak. Šolarja sicer res še ne morem imenovati nosljajočega, vendar kaže stalno jačjo in obsežnejšo, ne normalno nazalitetu pri nosnih konzontanjih, vsled česar ga smem označiti kot rahlo nagnjenje k nosljanju. — Fr. Ramovš.

13. *samô*:

<i>a</i>	—	—	—
<i>ã</i>	9,-	9,-	10,-
<i>m</i>	14,-	13,-	14,-
<i>ô</i>	16,-	17,-	16,-

15. *šumî*:

<i>u</i>	2,5	—	—
<i>ũ</i>	6,-	3,-	5,3
<i>m</i>	14,5	20,-	16,-
<i>î</i>	18,-	21,-	18,-

17. *omêla*:

<i>o</i>	5,-	—	—
<i>ô</i>	7,-	10,-	10,5
<i>m</i>	12,-	12,5	14,-
<i>ê</i>	18,-	20,-	20,-

19. *samîč*:

<i>a</i>	2,5	3,-	—
<i>ã</i>	7,5	7,-	9,-
<i>m</i>	10,-	10,5	11,-
<i>î</i>	8,-	8,-	9,-

21. *semêna*:

<i>e</i>	7,-	6,5	2,-	2,5
<i>ê</i>	2,-	—	7,5	6,5
<i>m</i>	11,-	13,-	10,-	10,-
<i>ẽ</i>	15,-	18,-	19,5	19,-
<i>n</i>	8,-	7,-	6,-	6,-
<i>ã</i>	11,-	14,-	13,-	12,-

23. *mezîncec*:

<i>ŋ</i>	—	3,-	10,-	—
<i>m</i>	—	6,-	7,-	8,5
<i>ẽ</i>	9,5	8,-	9,-	9,5
<i>z</i>	7,5	8,-	13,-	9,5
<i>î</i>	4,5	—	—	—
<i>î</i>	5,5	10,-	6,-	8,5
<i>n</i>	7,5	6,-	7,-	7,-
<i>ẽ</i>	7,-	11,-	8,-	8,-
<i>č</i>	4,-	2+3	3+3	2,5

25. *dânes*:

<i>a</i>	11,-	7,5	9,5
<i>ã</i>	7,5	10,5	8,5
<i>n</i>	6,5	8,-	8,-
<i>ẽ</i>	10,-	8,-	11,-
<i>e</i>	—	2,-	—

14. *š samô*:

<i>a</i>	6,-	5,-	6,-
<i>ã</i>	4,-	5,-	5,-
<i>m</i>	16,-	18,-	18,-
<i>ô</i>	25,-	20,-	23,-

16. *zamêri*:

<i>a</i>	2,5	2,-	3,-
<i>ã</i>	7,5	9,-	9,-
<i>m</i>	10,-	10,-	10,-
<i>ẽ</i>	13,-	14,-	20,-
<i>e</i>	5,-	6,-	—

18. *omêla*:

<i>o</i>	—	—	—
<i>ô</i>	11,-	9,-	9,-
<i>m</i>	15,-	15,-	16,-
<i>ê</i>	20,-	18,-	17,-

20. *premîk*:

<i>e</i>	2,5	—	2,5	—
<i>ẽ</i>	5,5	7,5	6,-	7,5
<i>m</i>	11,-	11,-	10,5	11,-
<i>î</i>	7,5	7,5	7,-	8,-

22. *mesêna*:

<i>ŋ</i>	4,-	3,-	3,5	3,-	7,3
<i>m</i>	5,-	7,-	6,5	6,5	2,-
<i>ẽ</i>	9,-	10,-	10,-	12,-	10,-
<i>s</i>	14,-	11,5	13,-	11,-	14,-
<i>e</i>	3,-	2,-	7,-	8,-	9,5
<i>ẽ</i>	15,5	13,-	10,-	9,-	8,-
<i>n</i>	7,-	7,-	7,5	5,-	5,-
<i>ã</i>	10,-	10,-	10,-	10,-	9,-

24. *melîna*:

<i>ŋ</i>	—	3,5	9,-	2,-
<i>m</i>	—	7,5	4,-	4,-
<i>ẽ</i>	10,-	9,-	10,-	13,-
<i>l</i>	—	—	9,-	8,-
<i>l</i>	10,-	11,-	—	—
<i>i</i>	6,-	—	—	—
<i>î</i>	6,-	8,-	10,-	9,-
<i>n</i>	6,-	8,-	6,-	7,-
<i>ã</i>	14,-	15,-	16,-	15,-

26. *klâncec*:

<i>a</i>	7,5	8,-	9,-	10,-
<i>ã</i>	11,5	7,-	7,-	7,-
<i>n</i>	6,-	7,-	7,-	8,-
<i>ẽ</i>	4,-	6,-	8,-	6,-
<i>e</i>	3,-	—	—	—

27. *ledēna*:

<i>e</i>	7,-	1,-	7,5	7,-	9,-
<i>ē</i>	9,5	14,5	9,5	10,5	8,-
<i>n</i>	6,-	6,5	6,-	5,5	6,-
<i>ā</i>	10,5	11,-	11,5	10,5	11,-

29. *ōna*:

<i>o</i>	7,-	13,-	12,-	2+15
<i>ō</i>	19,-	14,-	13,-	11,-
<i>n</i>	8,-	10,-	9,5	9,-
<i>ā</i>	12,-	13,-	14,-	14,-

31. *slōna*:

<i>s</i>	—	15,-	19,-	15,-	18,-
<i>l</i>	4,-	3,-	3,-	7,-	6,-
<i>l</i>	9,-	7,5	8,-	3,-	5,-
<i>o</i>	7,5	9,-	8,-	7,-	6,-
<i>ō</i>	10,-	10,5	11,5	12,5	12,-
<i>n</i>	8,-	6,-	5,-	5,5	6,-
<i>ā</i>	15,-	16,5	17,-	18,-	—

33. *župána*:

<i>a</i>	8,-	4,5	6,5
<i>ā</i>	13,-	17,-	15,-
<i>n</i>	7,-	6,-	7,-
<i>ā</i>	15,-	14,-	15,-

34. *strdēna*:

<i>e</i>	13,5	3,5	4,-	3,-
<i>ē</i>	—	14,-	11,5	11,-
<i>n</i>	8,5	6,-	5,5	5,-
<i>ā</i>	10,5	9,-	10,-	10,-

36. *podgána*:

<i>a</i>	9,-	9,-	12,-
<i>ā</i>	12,5	15,-	12,-
<i>n</i>	7,-	7,5	7,-
<i>ā</i>	12,-	14,-	16,-

38. *dānica*:

<i>a</i>	3,-	5,-	7,-
<i>ā</i>	9,-	6,-	7,-
<i>n</i>	9,-	7,-	6,5
<i>ī</i>	5,-	5,-	6,-

40. *nāqa*:

<i>p</i>	4,-	12,-	8,-	6,-
<i>n</i>	7,-	4,-	5,5	4,-

28. *zelēna*:

<i>e</i>	6,5	3,-	4,-	—	3,-
<i>ē</i>	8,5	11,-	12,5	15,-	12,-
<i>n</i>	5,5	7,-	6,-	5,-	6,-
<i>ā</i>	15,-	13,-	15,-	16,-	15,-

30. *Tōna*:

<i>o</i>	18,-	15,-	13,5	7,5
<i>ō</i>	5,-	10,-	11,5	13,5
<i>n</i>	8,-	7,5	7,5	8,-
<i>ā</i>	12,-	12,-	12,5	14,-

32. *naslōni*:

<i>p</i>	—	5,-	3,-	6,5
<i>n</i>	—	6,-	4,5	7,-
<i>ā</i>	8,-	11,-	11,-	10,-
<i>s</i>	11,-	6,5	5,5	6,5
<i>l</i>	2,-	5,5	6,-	6,5
<i>l</i>	6,5	3,5	4,5	4,5
<i>o</i>	7,-	—	3,5	2,-
<i>ō</i>	10,5	19,-	15,-	17,-
<i>n</i>	6,5	5,-	7,-	5,5
<i>ī</i>	10,-	11,-	11,-	11,-

35. *vr̄tīnec*:

<i>i</i>	8,5	4,-	4,5	2,-
<i>ī</i>	5,5	6,-	5,-	6,5
<i>n</i>	5,-	5,5	7,-	7,-
<i>ē</i>	7,5	7,-	8,-	6,5
<i>č</i>	4,5	4,-	2,5	3,5

37. *podgānar*:

<i>a</i>	6,5	7,5	7,5	4,5
<i>ā</i>	7,5	9,-	8,-	10,-
<i>n</i>	6,-	5,-	6,-	7,-
<i>ā</i>	10,-	10,-	10,-	12,-

39. *nāš*:

<i>p</i>	8,-	5,-	4,5	4,5
<i>n</i>	10,-	9,-	9,5	5,5
<i>ā</i>	10,-	13,-	11,-	11,-
<i>a</i>	4,-	2,-	3,-	4,-
<i>š</i>	22,-	20,-	18,-	16,-

41. *nād*:

<i>p</i>	6,-	10,-	4,-	7,-
<i>n</i>	12,-	9,-	9,5	7,-

<i>ā</i>	4,-	4,5	5,-	4,-	<i>ā</i>	15,5	10,-	10,-	11,5
<i>a</i>	2,-	—	—	2,-	<i>d</i>	10,-	8,5	9,-	8,-
<i>q</i>	8,-	10,-	9,-	11,-	<i>q</i>	—	3,-	3,-	2+4
<i>ā</i>	20,-	21,-	18,-	17,-	<i>e</i>	5,-	—	—	—

Opombe k zapiskom.

Vse tu navedene besede so zapisane s petimi peresi nankrat, kakor kaže slika 1., in sicer tako, da je ista beseda izgovorjena s presledki tolikokrat po vrsti, kolikor slučajev označujejo navpične kolone; to je sicer samo na sebi zvezano z nevarnostjo medsebojnega vplivanja v izgovoru, a v svesti si te nevarnosti sem skušal ohraniti kar mogoče naraven izgovor; v ta namen sem si formuliral kratke stavke s temi oblikami, n. pr.: *zlōmek*, *ti grdi!*, *lōmi ga*, *lōmi!*, itd.

V podatkih sem pri večini besed podal le za to razpravo važni del besede; le pri par besedah (31, 32) sem radi posebnosti navedel besedo v celoti. S cirkumfleksom nad znakom označam nazalizacijo. Pri podatkih so posamezne faze istega glasu ločene, kakor da so samosvoji glasovi, kar pa se je zgodilo le radi preglednosti; n. pr.: v 22 razpada *m* v zveneči (*m*) in nezveneči (*m̄*) del, v 1. in drugod razpadajo samoglasniki v nazalni in ustni del; kjer je ustni del v vseh slučajih odpal, sem ga kratko izpustil.

Pri odbiranju zgledov nisem mogel navesti vseh za nazalizacijo v poštev prihajajočih slučajev, ker je ta del le potreben uvod za nadaljnja razpravljanja o nosnikih v medspirantiških skupinah. V ta namen sem sicer sistematično nabral že veliko gradiva, vpoštevajoč vse mogoče kombinacije z naglasi in vokali in konzonanti, a obsegajo premalo govorov, da bi bilo mogoče podati kake določene ugotovitve. Zastopane so vendarle v glavnem tudi v teh zgledih vse književne vokalne kvalitete in vsi književni naglasi na različnih mestih.

Naprej opozarjam, da so odglasni vokali razmeroma zelo dolgi, dà, poudarjenim kvantitativno enaki; vedeti pa je treba, da se pri teh odglasnih samoglasnikih kaže proti koncu zelo malomaren izgovor; meril sem ga sicer vse dotlej, da sta mi ustni, nosni zračni pritisk jasno pokazala prehod v respiracijo, a vsaj zadnja tretjina je skoro redno artikulatorično malomarna, akustično slabo zaznatna in kvalitativno slabo razločna.

Pri *pomōč*, *pomōči* (*děž pomōči*) in *pomōči* (imper. *pomōči vendar, no!*) sem za *ō* označil v vseh treh zapiskih še *ě*. Kaj je ta glas? Ne da bi hotel tu še postaviti trditev — ker bo o tem še dovolj govora — povem le, kaj odgovarja temu znaku v zapiskih. Za *ō*, ki je skozi in skozi nazalen, sledi ustna zapora, ki se izvrši razmeroma hitro, dočim grlo še vedno izkazuje zven, dà, celo močnejšega, kar bo pripisovati nenadnemu pritisku ob ustni zapori zaustavljenega zraka; nosnost pa nu preneha z ustno zaporo, marveč počasi upada, tako da v 10

slučajih preneha točno z zvenom v grlu, v enem samem pa se podaljša lahna nazalizacija vse do spirantiškega dela glasu č. (Zato v drugem primeru besede *pomôči* (9) znak $\bar{5} + 4$, kar je razumeti tako: $\bar{5}$ st. sek. traja \bar{c} , ki preneha z zvenom, nazalizacija pa šele 4 st. sek. kasneje.) Z znakom \bar{c} torej zaznamujem prehodni glas od \bar{o} na \bar{c} , ki je zveneč in nazalen. Kam je računati take prehode, o tem se je že mnogo razpravljalo, ali je le težko odločiti, ali so vokaličnega ali konzonantičnega značaja.

Slično se nazalizacija raztegne na *r*-ovo zaporo v primerih *zamôrec* (11) in *premôre* (12).

Zaméri (16) je imper. od *zamériti* (*le zaméri!*).

Omêla (17) od glagola *ométi* (*omêla je prosô*); *omêla*¹ pa je od *omêlo* (*vsâ omêla so zanič*).

Besede, ki se začenjajo z *m* (22, 23, 24) in z *n* (32, 39, 40, 41) nam dokazujejo, da je implozija teh glasov v slov., če že ne redno, pa vsaj zelo pogosto nema (nezveneča). Oglejmo si tak slučaj na sliki (gl. sl. 2.). Začetna mirna črta za ustni in nosni zračni pritisk nam priča o nastavljeni artikulaciji; nebce se nato začenja polagoma povešati in propuščati zračni tok, dočim imamo v ustih popolno zaporo, v grlu pa še nikakega zvena. Šele po 10 st. sek., ko je zračni tok v nosu že močno narastel, začno vibrirati glasilke v grlu in še to prav rahlo. O tem pojavu bomo še obširneje govorili, ker je po Roussetovi razlagi ta nezveneča implozija nosnikov zakrivila n. pr. onemitev zvenečih spirantov v skupinah tipa *zn* v perzijsčini; te onemitve se sporadično v enakih skupinah javljajo tudi v slovenščini.

Pojav, ki sem ga zgoraj omenjal za \bar{c} , se v besedi *mezî-nec* (23) javlja pri *c*, kakor je razvidno iz slike 2. Ko je ustna artikulacija docela nazalnega *e* pred *c* že končana, glasilke v grlu še 2 st. sek. rahlo delujejo, da ob popolni ustni zapori čisto prestanejo, dočim nazalnost točno ob tej zapori doseže svoj višek, kakršnega ni dosegla niti za *n*. Vzporedno z zapiranjem v ustih raste zračni pritisk v nosni votlini, a pravtako vzporedno tudi upada z odpiranjem ustne odpore za tvorbo spirantičnega dela glasu *c*; ko postane dotok zračnega toka v usta močan, se vhod v nosno votlino naglo zapira in napetost zračnega toka v nosu doseže svoj minimum točno ob maksimalnem pritisku v ustih; takoj nato prehod v respiracijo. Proces bi bil tu torej obraten onemu, ki sem ga opisal pri \bar{c} . Tam je vzporedno z ustnim zapiranjem tudi zapiranje nosne votline, čeprav se vrši nekoliko počasneje in se, razen v enem slučaju,

¹ Ta akcentuacija je za govor g. Š. priučena; dialekti na Gorenjskem poznajo ali *omêla*, ali pa analogično *omêla*. Vendar je ta primer po vsi priliki enak onim v *melîna*, *šumî* (pravilno je *melîna*, *šumî*; gre torej za akcentsko obliko *omêla*), ki so pač le individualni in sporadični, glej še str. 56 glede izgovora *šumî*. — F. R.

dovrši ob prenehanju zvena — tu pa ustnemu zapiranju odgovarja nosno odpiranje.

V besedah *mezinec* (23) in *melina* (24) je dalje važno, da sta nazalizacije deležna tudi *z* in *l*. Glas *z* je v svojem začetku in koncu prehodno nazalen in le v sredi rahlo zapre vhod v nosno votlino, da se proti koncu zopet postavi v lego za nazalni *i*. V še večji meri je nazalen *l*, ki je v dveh primerih izmed 4 docela nazalen. Ta vpliv nosnikov preko soglasnikov in zlogov tu le beležim, več o njem drugič.

Poleg že znanih pojavov imamo v besedah *slōna* (31) in *naslōni* (32) še delno onemitev *l*. Ta onemitev je neoporečna in dobro vidna na zapiskih (prim. sliko 3.). V prvem primeru nam v besedi *naslōni* (v *slōna* je *s* v vzglasju, zato ga ne moremo primerjati z onim v *naslōni*) *s* kaže še dokaj odporne sile, ohranil je svojo normalno dolžino 11 st. sek., dočim je *l* samo neznamen. V drugem primeru je *l* zrastel na njegov račun, dokler ga v tretjem primeru ni celo prekosil. Pri tem naj omenim, da je prvi zapisek navadno najskrbneje in najrazločnejše artikuliran, dočim se v naslednjih navadno kaže manjša skrbnost in intenzivnost.

Narečna nikalnica *nāqa* (Rudno) ima zapornik *q*, pri katerem je zračni tok prekinjen v ustih in nosu, vibracije v grlu tudi prestanejo, a videti je po vzpeti črti v grlu nekak pritisk na mišičevje, kar bi kazalo na glotalno zaporo v grlu (prim. sliko 4.). Naslednji *a* se pričenia brez vsake vidne eksplozije v nosu in ustih, sledeči *a* se pričenia povsem mirno. Soditi po zapiskih in sličnem akustičnem utisu bi bil glas prav podoben danskemu Stødtoner (coup de glotte, glottal stop). Pri končnem *a* je zanimivo, da se zračni pritisk v nosu in ustih gibljeta popolnoma vzporedno, kar kaže na komunikacijo obeh votlin in na popolno pasivnost med artikulacijo zapornika *q*.

V predlogu *nād* (41) je končni *d* v prvem primeru izgovorjen energično in zato do konca zveneče; glas *a*, ki mu sledi, ni bil prav nič nameravan in je le nujna posledica *d*-jeve zvenečnosti: če glasilke zvene vse do konca eksplozije za *d*, se ni mogoče ogniti rahlemu polglasnemu *e*. (rim. sliko 5. a). V naslednjih dveh primerih je *d* zveneč vse do odpore, ki je nezveneča; v zadnjem primeru (prim. sliko 5. b) pa je že tudi zapora onemela v svojem koncu, kar sem v podatkih označil z ločenima številkama 2 + 4. Tako bi bil izgovor predloga dejansko *nāḍṭ* in ne *nād* niti *nat*.

II. Naj je tudi ta izbor prenepopoln za izčrpno proučevanje nazalizacije, nam vendarle dovoljuje vsaj za proučevani govor nekatere ugotovitve.

1. Medvokalna nosna soglasnika *m* in *n* sta prava zveneča ustna zapornika. V medsebojnem primerjanju te zapore je lahko ugotoviti, da je zapora za *m* znatno daljša nego za *n*. V 71 primerih traja medvokalni *m*:

15	krat	po	10	st.	sek.
7	"	"	10,5	"	"
13	"	"	11,-	"	"
2	"	"	11,5	"	"
9	"	"	12,-	"	"
2	"	"	12,5	"	"
4	"	"	13,-	"	"

Pod 10 st. sek. traja le v 6 primerih z minimom 8 st. sek., nad 13 st. sek. pa le v 13 primerih z maksimumom 20 st. sek. Tako je torej razvidno že iz teh primerov, da je velika večina vseh slučajev porazdeljena med 10 in 13 st. sek. (52:19). O onih nenavadno dolgih slučajih je treba pripomniti, da so individualen izgovor, ki so ga povzročili različni činitelji. Tako sem n. pr. izgovarjal orodnik s *samo* v vprašalni obliki, kar je znatno podaljšalo *o* in kot potrebno emfatično oporo tudi predhodni *m*, ki je tu narastel do 16,- (18,-) in 18,- st. sek.; v *šumi*, kjer je v enem primeru dosegel *m* svoj maksimum 20 st. sek., je najbrž vzrok nenavadne dolžine končni dolgo poudarjeni *i*, ki sem ga kot takega tudi hotel izgovarjati, čeprav ga domače narečje (Rudno) ne pozna, ker je vse *i* in *û* okrajšalo v *i* in *û*; pri tem prizadevanju je *m* trpel na sličen način kakor zgoraj. Mirno torej trdim, da traja ustna zapora za medvokalni *m* od 10 do 13 st. sek.

Kaj pa *n*? V 69 primerih traja medvokalni *n*:

8	krat	po	5,-	st.	sek.
6	"	"	5,5	"	"
16	"	"	6,-	"	"
4	"	"	6,5	"	"
18	"	"	7,-	"	"
4	"	"	7,5	"	"
9	"	"	8,-	"	"

Pod 5 st. sek. ni nobenega slučaja, dočim jih je nad 8 st. sek. le četvero. Tu je torej slika še vse enotnejša in povsem upravičen sklep, da traja zapora normalnega medvokalnega *n* povprečno od 5 do 8 st. sek. z vrhom v 6 in 7 st. sek. *N*-ov povprečni maksimum torej še vedno znatno zastaja za *m*-ovim minimom.

2. Našo zgornjo splošno trditev, da sta nosnik obdajajoča samoglasnika redno delno ali popolnoma nazalizirana, bi lahko nekoliko podrobneje opredelili.

V 150 navedenih primerih je nazalizacija popolnoma izostala le v 2 slučajih: v nenaglašenem *e* pred *m* v besedi *semēna* (21, primer 2.) in v besedi *strdēna* (34, primer prvi). Podroben pregled pa kaže:

a) Nenaglašeni vokal pred nosnikom je

v 58 primerih	{	28 krat popolnoma
		25 „ nad polovico
		2 „ na pol
		2 „ pod polovico
		1 „ nič nazaliziran (<i>semēna</i> !).

b) Pri naglašeni zlogih pred nosnikom nam je razločevati primere z *n* od onih z *m*.

Naglašeni vokal pred *m* je

v 20 primerih	{	0 krat popolnoma
		1 „ nad polovico
		1 „ na pol
		18 „ pod polovico
		0 „ nič nazaliziran.

Naglašeni vokal pred *n* pa je

v 56 primerih	{	2 krat popolnoma
		39 „ nad polovico
		2 „ na pol
		12 „ pod polovico
		1 „ nič nazaliziran (<i>strdēna</i> !).

Dočim je torej pred *m*-om pretežna večina pod polovico nazalizirana, je pred *n*-om pretežna večina nazalizirana nad polovico. Pripominjam, da sem v zadnjem slučaju izločil slučaje *semēna* (21), *mezīnec* (23) in *melīna* (24) zaradi vzglasnega *m*, ki bi utegnil vplivati na nazalizacijo neposredno v *semēna* in v drugih dveh slučajih preko zloga.

c) Za nosniki so samoglasniki še močnejše dostopni nazalizaciji. Od 91 nenaglašeni samoglasnikov za nosnikom se je le v dveh primerih prav neznamen njih del odtegnil nazalizaciji: *danes* (25, primer 2.) za 2 st. sek. in *klanec* (26, prim. 1.) za 3 st. sek.; povsod drugod je nazaliziran ves samoglasnik.

Tudi naglašeni samoglasniki kažejo le malo odpornosti; od 55 primerov se je samo v 8 slučajih samoglasnik denazaliziral pred začetkom naslednje soglasniške artikulacije: dvakrat v besedi *zamēri* (16, prim. 1. in 2.) za sorazmerno kratko dobo 5 in 6 st. sek. proti 13 in 14 st. sek. trajajočemu nosnemu delu; štirikrat v besedi *nāš* (39) in dvakrat v nikalnici *nāqa* (40, prim. 1. in 4.), kjer je treba iskati vzroka v energični imploziji naslednjega soglasnika za kratkim poudarkom. Nasproti tem posameznim slučajem denazalizacije pred implozijo nastopnega soglasnika pa moramo omeniti razmeroma mnogo večje število nazalizacije preko implozije v 24 slučajih. Tu mislim na one slučaje, ki sem jih omenjal pri glasovih *ē*, *ē* in *ŕ*.

Iz tega pregleda bi torej ugotovili:

a) da so nosnemu soglasniku sledeči vokali nazalizaciji v višji meri dostopni nego predhodni;

b) da so v enakih odnošajih naglašeni vokali splošno odpornejši nego nenaglašeni; nenaglašeni predhodni odpornejši od naglašanih sledečih;

c) da ima *n* večjo nazalno ekspanzivnost nego *m*, tako da so vokali pred *n*-om splošno nad polovico, a pred *m*-om splošno pod polovico nazalizirani;

d) da vokalna in naglasna kvaliteta in kvantiteta ne kršita teh splošnih pravil.

Kaj določnejšega trditi o modifikaciji nazalizacije pri posameznih vokalnih in naglasnih kvalitetah in kvantitetah je na podlagi tega gradiva nemogoče.

III. Pokažem naj še na en faktor, ki se pri nazalizaciji navadno premalo upošteva: nastavek nazalizacije. Kakor ločimo v grlu trdi in mehki nastavek, kakor se pač organi v grlu nenadoma in energično ali pa le počasi in nalahko stavijo v artikulacijsko lego, tako se vrši nekaj sličnega tudi pri nazalizaciji. Vhod v nosno votlino se lahko odpre nenadno in energično ali pa se odpira počasi in nalahko. Zgleda za obojni odpor lahko opazimo na priloženih slikah: slika 1. kaže jako trd in energičen odpor v nosno votlino; da je bil jeziček v energični legi, smo že omenili, kaže nam to že mala depresija pred odporom; isto nam izpričuje dejstvo, da pero kljub razmeroma hitremu vrtenju (do 130 *mm* na sekundo) zaznamuje vhod v nosno votlino skoro v kotu 90°. Slika 3. pa nam n. pr. kaže. počasno, lahko naraščanje nazalizacije vse do *n*-ove zapore. Vzglasni nosniki imajo v mojem izgovoru navadno lahek nastavek (prim. sliko 5. zlasti *b*) *nād*), dočim se o kaki zakonitosti ene in druge v gotovih pozicijah doslej med vokali še nisem mogel prepričati.

Ali je fonetično ta nastavek važen? Jasno je, da je nazalnost ob nenadnem prehodu iz ustne v nosno artikulacijo akustično jasneje zaznatna kakor počasno prehajajoča. Pri medvokalnih nosnikih ta ugotovitev ni še tako važna, a večjo važnost dobi pri nekaterih soglasniških skupinah. Zato jo zaenkrat samo ugotavljamo.

IV. Še enega vprašanja se nam je na kratko dotakniti pri medvokalnih nosnikih: kje se tvori ustna zapora? Za *m* to ni težko dognati: zaporo tvorijo ustnice in sicer že v legi, kakršno zahteva okolica. Če je n. pr. predhodni glas zaokrožen, naslednji pa glede na ustnice indiferenten, tedaj bodo ustnice stvorile zaporo v neenergični legi predhodnega glasu; če pa je predhodni glas glede na ustnice indiferenten, a naslednji zahteva ustnično artikulacijo, bodo ustnice stvorile zaporo že v legi za naslednji glas. Če je nosnik *m* med dvema enakovrstno ustnično artikulacijo zahtevajočima glasovoma, bo *m* vzdržal artikulacijsko lego obeh; če pa artikulacija *m* obdajajočih glasov zahteva izpremembo ustnične artikulacije, n. pr. v *u* — *m* — *i*, se zapora za *m* začneja že pri *u*-jevi artikulacijski legi, a se neha v

izraziti *i*-legi. Glasu *m* to ne izpreminja v akustičnem pogledu toliko, da bi to razliko zaznavali, dasi so seveda strogo vzeto to različne nianse glasu *m*, ki so tvorjene ob različnem rezonančnem prostoru v ustih in z različnim ustničnim nastavkom.

Nekoliko drugače se vrši ta proces pri glasovih *n*. Tam je izprememba artikulacijskega mesta občutljivejša. Vendar moram takoj omeniti, da se popolnoma pridružujem Rousselotu, ki je prvi postavil tezo, da nians raznim palatalnim glasovom ne povzroča in ne daje predvsem artikulacijsko mesto na nebu, marveč jezikovni del, s katerim stvari zaporo. Tako bomo mogli razumeti naslednje palatograme, pri katerih ni nikakega sledu o izgovoru kakih palatalnih glasov, čeprav se premakne včasih nebno artikulacijsko mesto tja do sprednjega dela trdega neba, ki ga radi smatramo za palatalno območje.

Na tem mestu morem govoriti le o *n*-ovi artikulaciji, kajti *n* nahajamo le pred *g* in *k*, a *n* moj domači govor ne pozna in bi ga torej mogel izgovarjati le priučeno, kakor sem se ga navadil iz fonetičnih učbenikov in iz živega francoskega govora; tak izgovor je za raziskujočo fonetiko brezpomemben in bi zavajal v circulus vitiosus. Slika 7. *n*) nam kaže, kako se *n*-ovo artikulacijsko mesto giblje v prednjem delu trdega neba. Dočim se pri *mini* dotika jezikovna konica zob prav pri vrhu in še ozkega pasu dlesne ob zobeh, se robova srednjega jezika zožita pod sredino trdega neba in dvigneta globoko pod nebni obok, tako da tvori jezik na tem mestu ozek prehod zračnemu toku; naravno je, da tako stisnjeni srednji del jezikovne mase potisne prednji del jezika naprej. Poglejmo nasprotni pol pri *bunù*. Jezikovna masa se je potegnila nazaj, kar kaže navznoter rastoče dotikanje proti mehkeemu nebu; sprednji jezikovni rob, ki je tvoritelj zapore za *n*-glasove, je komaj mogel stvoriti zaporo od prvih dveh kočnikov preko vrhov dlesne in neposredno za njim ležečega trdega neba. Pri *a* v *manà*, kjer je lega jezika zelo indiferentna, jezikovni rob tvori zaporo tesno ob robu zob od srede kočnikov pa do srede sekavcev. To bi bile tri skrajnosti, med katere se potem porazdele obrisi in artikulacijske meje za druge vokale. Poudariti pa moram, da tu nimamo nikake matematično zarisane meje za posamezne samoglasnike, da se marveč lahko premikajo sem in tja, kakor je pač izgovor bolj ali manj energičen, bolj ali manj skrben. Zato je tudi Meyerjeva zahteva po reviziji vsega vokalnega sistema zaradi teh variacij pretirana, toliko bolj, ker jo opira na nianse vokalov v raznih jezikih. (Prim. E Meyer, Untersuchungen über Lautbildung v Festschrift Wilh. Viëtor.)

Glede metode naj povem še to: pri palatogramih kakor pri zapiskih sem se ogibal povprečnih rezultatov, ki bi jih umetno sestavljal po dejanskih slučajih. Tako kombiniranje se mi zdi samovoljno in more voditi le v neko izumetničeno neresničnost. Upošteval sem marveč vse dejanske slučaje tako,

da sem izbral izmed mnogih tistega, ki najizraziteje kaže vse značilne poteze, ki so mi jih pokazali drugi poskusi; če bi iskal geometrične sredine med vsemi obrisi, bi dobil morda nekaj, česar v resnici ni bilo nikoli. — Palatogramov za n , ki mi tu podane rezultate narekujejo, sem napravil 12.

Zanimalo bi nas še primerjanje ustne artikulacije za t in d z ono pri n . Primerjati jo moremo v dveh pogledih: v pogledu intenzivnosti in mesta zapore. Z ozirom na prvo moram z obžalovanjem povedati, da se mi ni nikdar posrečila metoda, ki jo uporablja eksperimentalna fonetika za merjenje intenzivnosti zapore. V ta namen se namreč rabi prav prožna kavčukasta ampula, ki je v zvezi z enim zapisovalnih peres; ampula se vtakne v usta na mesto zapore odnosno pripore in čim večji je pritisk nanjo, tem više stopi pero. Pri teh poskusih me je ovirala ampula, da nisem mogel dobiti vtisa normalnega izgovora; tudi nisem mogel rabiti ampule zaradi neprijetnega okusa, ki je dražil nebo, zlasti mehko. Zato svojim tozadevnim poskusom ne morem zaupati.

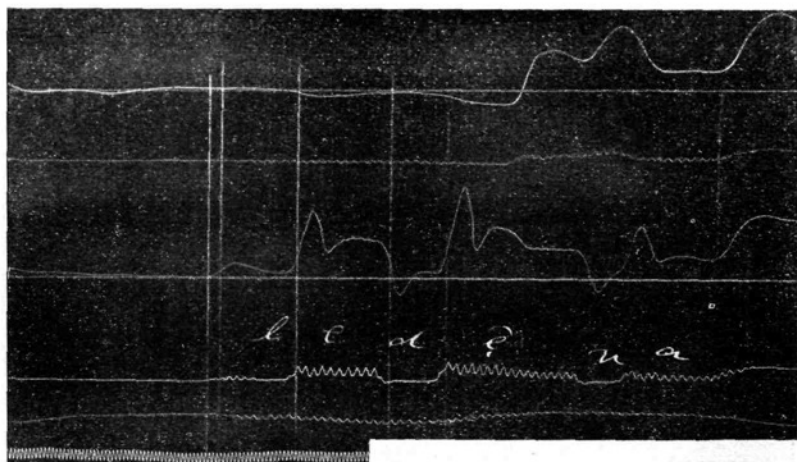
V. Ni pa to edina možnost, da spoznamo intenzivnost zapore. Zapis in palatogrami nam dajejo o tem dosti jasne in zanesljive opore. Primerjaj na sliki 1. zaporo pri d in ono pri n . Kaj vidiš na črti za ustni zven (2)? 1. Da je zapora za d daljša kakor za n ; to je reden pojav; 2. da je povsem trdna takoj od začetka, da proti koncu trdnost narašča vse do odpore — ne propušča nikake komunikacije vibracij, pri n pa je ta trdnost manjša in lupa ti pokaže prav rahle vibracije skozi vso zaporo, ki ne prestanejo niti v sredini. Še izrazitejša kakor pri d je ta zapora pri t , kar je sicer splošno znano in naravno. Pri t in d je zračni pritisk v ustih jačji in mora biti zapora trdnejša, ker je eksplozija ob odpori ne sicer bistveni, pač pa integralni del ustnih zapornikov.

Pa tudi palatogrami nas poučujejo o intenzivnosti zapore. Dotikalni obrisi na umetnem nebu so pri t in d vse izrazitejši nego pri n . Pogosto so tudi dotikalne ploskve ožje, kar ni razvidno iz naših slik, ker predstavljajo izrazito izgovorjene glasove.

Nadaljni moment, ki bi ga smeli upoštevati pri intenzivnosti zapore pri t , d na eni, in n na drugi strani, je trajanje zapore. Jasno je: čim dalje traja zapora, tem izrazitejša mora biti, seveda samo v istovrstnih glasovih. Napačno bi bilo s tega stališča primerjati n . pr. zobnike in ustničnike; ostajati moramo pri takem primerjanju v enakih artikulacijskih prilikah. V tem slučaju sta pasivni in aktivni artikulacijski del ista — rob prednjega jezika z jezikovno konico in prednji del trdega neba — razlika je le v način ustne artikulacije ne direktno posegajoči legi mehkega neba, ki vhod v nosno votlino zapira odnosno odpira. Če trajanje n primerjamo s podobnimi ugotovitvami za t in d , moremo ugotoviti, da traja d redno za eno in pol dobe n -ovega trajanja, a t za dve do dve in pol.

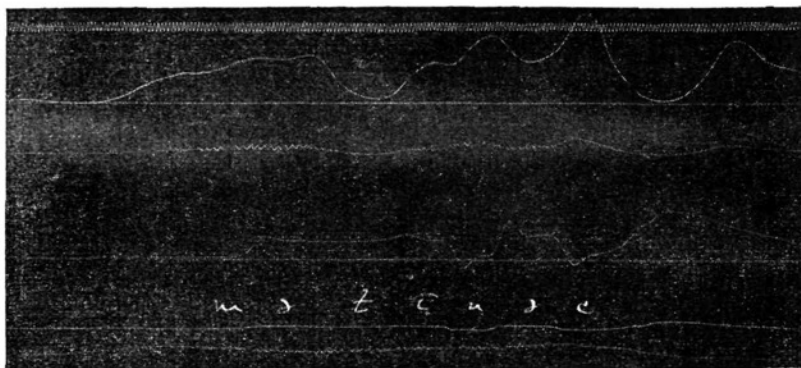
Mesto zapore pa je pri vseh treh glasovih v bistvu isto. Zal so na palatogramu za *t* izostale zaradi jasnosti že itak številnih črt oznake dotikalnih črt v prednjem delu ust. Poudarjam pa še enkrat: vsem trem ni bistveno artikulacijsko mesto na nebu, ki se giblje razmeroma zelo svobodno, marveč dejstvo, da tvori zaporo jezikovni rob, zlasti jezikovna konica. Če jo tvori prednja jezikovna ploskev, dobimo palatalne in palatalizirane glasove, če zadnja jezikovna ploskev dobimo velare; seveda, terminologija je posneta po običajnem nazoru o artikulaciji teh glasov.

S tem bi bil razbral glavne poteze slovenskih nosnikov med vokali, kakor se javljajo v mojem izgovoru.

Slika 1.

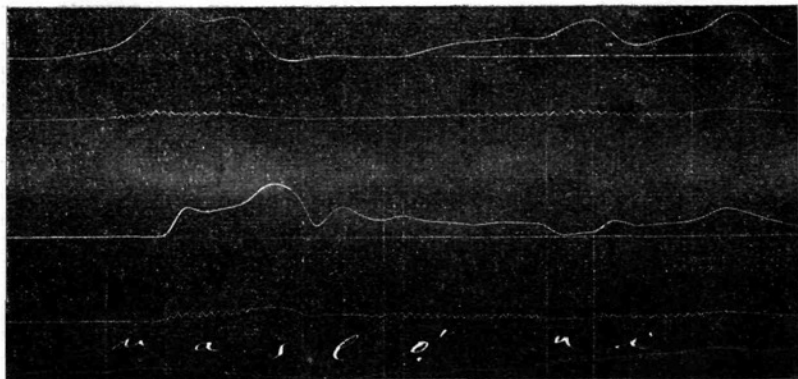
Spodnja črta zapisuje vibracije glasilk v grlu (zvenečnost ali nezvenečnost glasu); naslednji dve črti kažeta zven (2.) in pritisk zračnega toka (3.) v ustni votlini; zgornji dve pa zven (4.) in zračni pritisk (5.) v nosni votlini. Navpične črte značijo meje med posameznimi glasovi in njihovimi fazami. — Vibracije, ki jih izkazuje nosni zven (4.) že pri glasovih *l*, *e* in *d*, ne kažejo na nazalizacijo, marveč so le posledica sonornosti teh glasov, pri čemer vibrirajo vse kosti v glavi in obenem tudi zračni tok v nosni votlini; nazalizacija se začne šele z vstopom zračnega toka v nosno votlino. — Glas *l* je močno zaporniški v drugem delu, kar je v slov. zelo pogost pojav.

Slika 2.

Zapiski kakor na sl. 1.: 1. grlo, 2. ustni zven, 3. ustni zračni pritisk, 4. nosni zven, 5. nosni zračni pritisk. Pero za ustni zven ni bilo pri tem zapisku dovolj občutljivo, kar pa za naše razmotrivanje ni nikakšna škoda, ker se opira predvsem na potek zračnega toka, ki ga kažeta peresi 3. in 5.

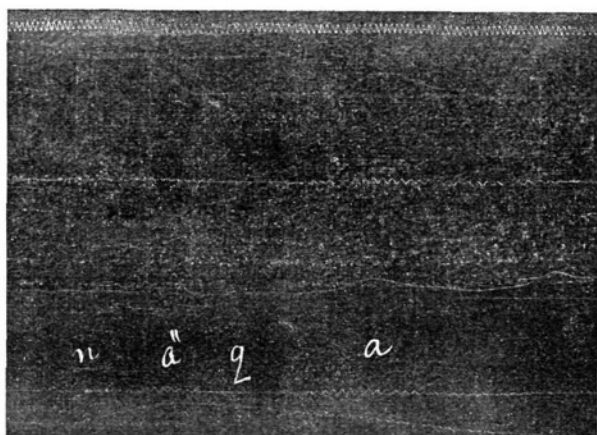
Podrobno razlago glej v opombi k *mezinec* in *melina* (str. 51).

Slika 3.

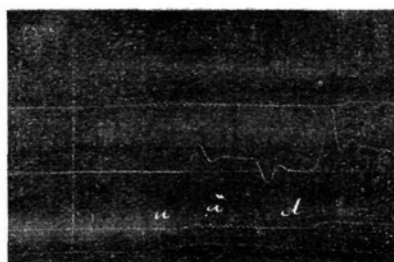
Zapis kakor na sliki 1. — Glas *s* je nezveneč ustni spirant, zato ustni zračni tok močno naraste, a prav kmalu nenadno upade, ker ga je prekinila središčna *l*-ova zapora, ne da bi zazveneje glasilke, ki začno delovati šele v drugi polovici; primerjaj tudi končni del *l* tu in v sliki 1.: tam je *l* močno eksploziven po skoro popolni okluziji — tu je komaj zaznaten prehod v *o*, kajti med nezvenečim delom *l* je obstranska odpora mnogo večja in zračni tok silnejši, kar povzroča, da je tudi zveneči del izraziteje spirantičen. —

Drugo prim. v opombah.

Slika 4.

Kakor v prejšnjih slikah. — Podrobnosti o vzglasnem *n* in o glasu *q* glej v opombah.

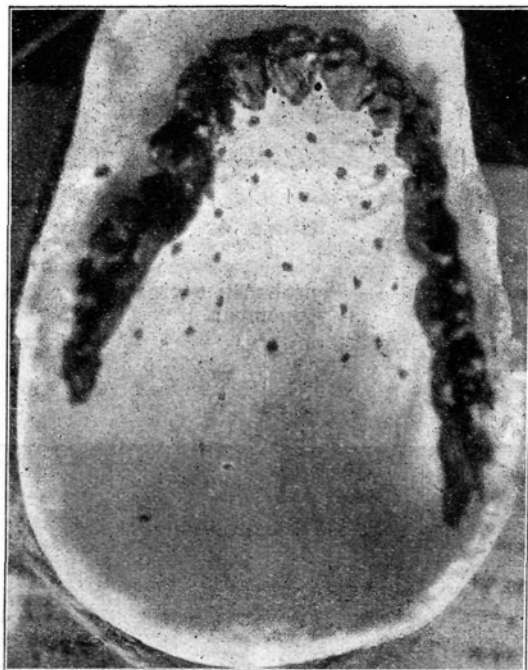
a¹

b

Slika 5.

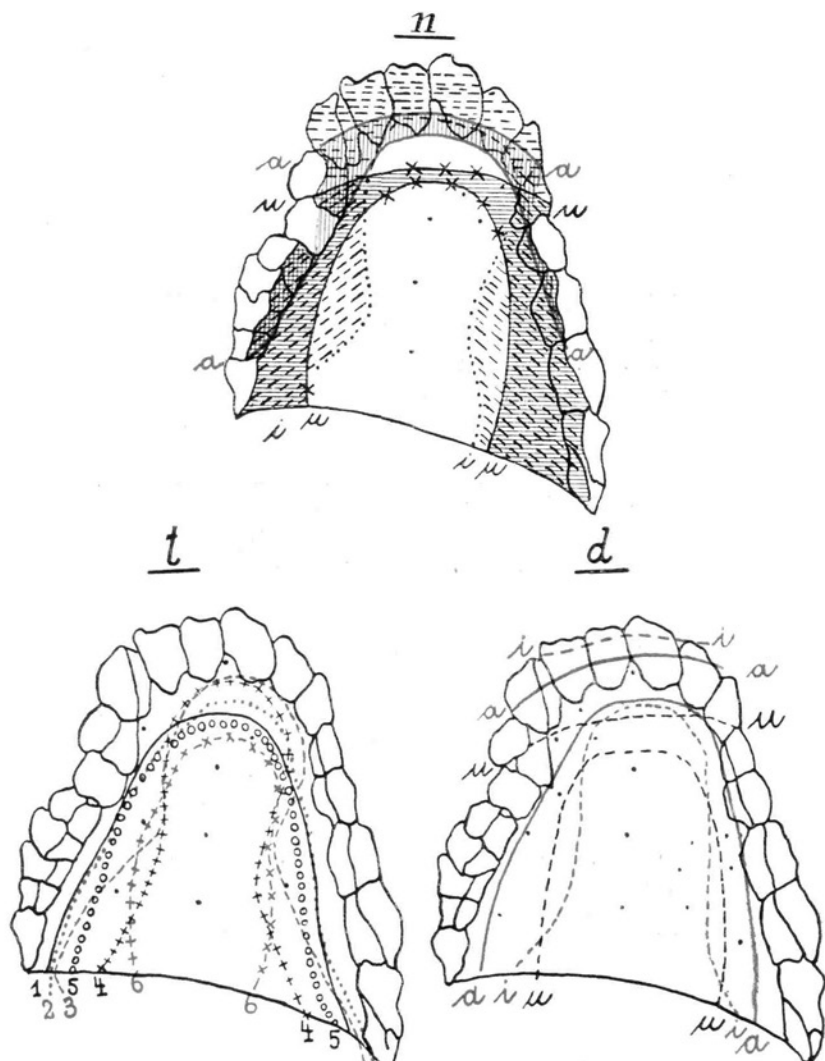
Zapis kakor v prejšnjih slikah. — Podrobnosti v opombah.

¹ Ta izgovor nam dobro pojasnjuje, kaj je z izgovorom francoskega končnega polglasnega *e* za zvenečimi soglasniki, ki se v šolskem govoru le preradi zanemarjajo. V besedah na zveneč sogl. *+e* je glasom francoske ortopedije treba soglasnik izgovarjati docela zveneče, kar pa ni mogoče brez opore če tudi v še tako neznatnem *e*. Zato je v navodilih za izgovor pogrešeno popolno opuščanje končnega nemega *e*, ker je *conditio sine qua non* za zveneči soglasnik. V tem pogledu je Sturmova Franc. vadm. I.² tudi v slovnici § 7 (str. 94) pomanjkljiva.

Slika 6.

Fotografija v gipsu modeliranega odlivka zgornje čeljusti s počrnjenimi zobmi in vbodljaji za snemanje obrisov pri palatogramih. Glej o tem uvod str. 1.

Slika 7.

Palatogrami za *n*, *t* in *d*:

- n*: rdeče navpično črtkana ploskev zaznamuje dotikalno ploskev *n* med 2 *a* v izgovoru *manà*;
 s črnilom vodoravno črtkana ploskev zaznamuje dotikalno ploskev *n* med 2 *u* v izrazu *munù*;
 s tušem (s črticami) črtkana ploskev zaznamuje dotikalno ploskev *n* med 2 *i* v izrazu *mini*;
- t*: kakor zgoraj dobljeni obrisi v naslednjih izgovorih: 1. *áta* _____; 2. *péte*; 3. *péte* - - - -; 4. *píti* ++++++; *pôta* ooooooooooooo; 6. *bútu* -X-X-X-X-
- d*: kakor pri *n* dobljeni obrisi dotikalnih ploskev v izgovorih: *a*: *padà* _____; *u*: *budù* - - - - -; *i*: *midì* - - - - -

Petar Skok:

Još o riječi „Bezjak“ i metodu onomastičkog ispitivanja.

G. prof. Plešić osvrnuo se u svome članku „Bezjak“ u „Безјацу“, što ga je publikovao u *Српском дијалектолошком зборнику*, knj. III., p. 92. na moju etimologiju ove riječi publikovanu u ovom časopisu, sv. IV., p. 38.—40. Svoj prigovor mojem tumačenju izražava ovako: „Prof. Skok operiše samo (podvučeno od mene) glasovnim lingvističkim (pleonazam!) aparatom, u kojem je izvrstan stručnjak, ali ne vodi računa o istoriji reči, pa ni dosta o njezinoj geografiji“. (Podvučeno od mene.) Kako je ovaj prigovor modernom etimologu, a nada sve romanisti i učeniku Kretschmerovu i Meyer-Lübkeovu, a i mene među takve ubrajaju, danas nakon studija pokojnoga Gilliérona i tolikih radova iz lingvističke geografije veoma teške prirode, red je, da sada, nakon studije prof. Plešića, podvrdnem reviziji svoje učenje i da vidim, tko se je od nas dvojice ogriješio: 1. o istoriju riječi i 2. o geografiju njenu.

U istoriju riječi spada pored glasovnog i semantički razvitak. Treba ustanoviti najstarije značenje, filijaciju kasnijih varijacija toga značenja i kušati ih protumačiti. Ja, zaista, nijesam sakupljao novih potvrda iz naših dokumenata za riječ *bezjak*, jer sam znao ono, što piše *Ak. Rječnik* I, p. 269. o ovoj riječi, gdje se veli, da se dade potvrditi od 16. stoljeća. Da se je ta riječ upotrebljavala kao prezime, pa onda u recentnoj imeničkoj i adjektivnoj izvedenici kao oznaka stanovnika i krajine (Bezjaci, Bezjačija) i, dakako, kao oznaka govora tih stanovnika, to sam znao i ja i pok. Štrekelj i svako može to čitati u mojoj radnji. Istraživanje g. Plešića nije u ovom pogledu ni za vlas obogatilo naše ranije znanje, a valjda ga nije ni moglo obogatiti, jer vrela ne dopuštaju potvrditi ovu riječ prije 16. stoljeća. Čak ni za prezime, izgleda mi, nema starijih potvrda od 16. stoljeća. Najstarija je potvrda, do koje sam do sada mogao doći, iz g. 1562. U Turopolju (*Campus zagrabiensis*) pominje se te godine *Mathaeus Bezyak, officialis egregii Ladiszlay Kermchich (de Bwsan) in praedio suo Augustanovech; Laszowski, Monumenta* i t. d. IV., p. 6., 11. Jedino što je nova donio, to su precizije o nazivanju govora. Ali ova precizija ne može da alterira ni u čem dosadašnje znanje o semantici riječi, jer, ako se može jedna aglomeracija nazvati *Bezjaci*, onda se samo po sebi razumije, da se i njihov govor, u koliko pokazuje partikularitete, može nazivati *bezjački*.

Autor je konstatovao, da se riječ *bezjak* upotrebljavala i upotrebljava kao porodično i mjesno ime i kao ime krajine, što smo sve dosada znali i što je samo po sebi razumljivo, jer ako je ova riječ porodično ime, a takova može da bude, jer označuje duhovno svojstvo čovjeka (nedostatak energije i pameti), onda je sasvijem u smislu slovenske toponomastike, da može označivati i familijsko naselje u singularu i pluralu, a kad može da označuje lica i porodice, onda je opet sasvijem naravno, da služi i kao ime veće aglomeracije odnosno krajine, gdje ta aglomeracija stanuje.

Sve ovo ne bi trebalo reći, da autor p. 78. ne izvodi iz ove činjenice ovo sasvijem nemoguće umovanje: „Da reč ne označuje čitavih krajina, mogli bismo možda misliti, da je „bezjak“ prvotno općenito ime, koje je s oznake jednog čoveka prešlo na čitavu njegovu zadrugu, te tako postalo i imenom čitavog sela; ali i u tom slučaju bi smetalo to, što tih „Bezjaka“ ima tako mnogo, a pogotovo smetaju čitave krajine-bezjačije, na više mesta i u priličnoj udaljenosti (hrvatsko Zagorje i srednja Istra)“.

Prema ovome bi se umovanju moralo n. pr. zaključiti, da slov. naziv za *Nijemce* i germanski naziv za njih *piudisk* > *deutsch*, koji, kako svako dijete znade, služi i kao lično ime i kao ime zemlje i naroda i sela u velikim razmacima po Evropi, ne može biti prvotno općenito ime (= appellativum).

Proizvoljni zaključak autorov iz činjenice, da riječ „bezjak“, jer služi i kao ime krajine i jer je takva najstarija potvrda za nju, ne može biti prvotno appellativum, uzrok je, što mi sasvijem neopravdano prebacuje, da ne vodim računa o historiji riječi.

Kad je ovaj semantički zaključak (ili norma) autora posve kriv, onda su dakako sasvijem neispravne i sve ostale konkluzije, koje iz nje proizlaze. Ne ću da šikaniram inače vrijednog nacionalnog radnika radi ovakvih logičkih kontradikcija, kao što su p. 90.: „O jednome pak se ne može, čini mi se (podvučeno od mene), više sumnjati, naime da je Bezjak prvobitno *etnografsko ime*, te da se istom iz njega razvilo općenito označavanje čoveka; prvobitno, dakle: **Bezjak**, onda istom: **bezjak**“. Ako se za jednu tvrdnju veli, da se čini, onda ne može ona biti u isto vrijeme izvan sumnje. Autor i na p. 93. veli, da mu se čini, da „istorija ove riječi pokazuje (zašto ne veli prema drugom dijelu prve tvrdnje: **dokazuje!**) da prvobitno „bezjak“ nije bilo reč za porugu nego ozbiljna etnografsko-jezična oznaka“.

Mi doduše više ne možemo da ispituujemo autore iz 16. i kasnijih stoljeća, da saznamo, u kakovoj afektivnoj vrijednosti oni upotrebljavaju *Bezjak*, *Bezjačija*, *bezjački*, da li im je to riječ pogrdna značenja ili nije, jer spiritizam još nije postao vreo lingvističkog saznanja. Mi znamo tek, da danas ima ova riječ posvuda, gdje se god upotrebljava, pejorativno (pogrdno) značenje i da niko sam sebe ne zove bezjakom, nego da ga drugi mogu

tako nazvati. Za niansiranje pogrdnih značenja doprinio je i autor pažnje vrijednih zabilježaka. Ali on, koji toliko jaši na „istoriji reči“, ostavio nas je posvema u neizvjesnosti o tome, radi čega, gdje i kada se je moglo to čudo dogoditi, da prvotna „ozbiljna etnografsko-jezična oznaka“ postane izrazom za porugu. On taj problem rješava i opet samo proizvoljnom tvrdnjom, veleći bukvalno ovo (p. 90.): „Baš zato što je prvobitno značenje izraza etnografsko, lakše je razumljivo što se reč sa vremenom gubi“. Rijetko je danas naći aljkavije tretiranje semantike od ovoga. Autor postavlja jednu tvrdnju, koja izgleda kao semantički zakon ili norma bez ikakova primjera, koji bi ga imao potvrditi. Neka se ne poziva autor, — da mu pomognem pri iznalaženju primjera, — na donekle pejorativno značenje, što ga je dobio *Slovèninù* kod Bizantinaca i na zapadu, gdje znači „rob“, jer taj primjer zapravo ne ide ovamo, i ako kod naših najbližih susjeda izraz *Ščavi* ima pejorativnu primjesu, ali se i kod njih mora da pojača pejorativnost još sa *kavre* („koze“). Kako je u ranom srednjem vijeku postojala trgovina sa Slovenima kao robovima, riječ naroda dobila je značenje društvenoga položaja upravo onako kao što je *Romanus* kod Arnauta ili *vlah* kod balkanskih Slovena i Grka postao naziv za pastire, jer su se Rumuni = Vlasi bavili pastirskim nomadiziranjem. *Ščavo* je porugljivo samo kod građanina Talijana, jer označuje opreku seljaka prema građaninu. Ide dakle u ovom slučaju u istu semantičku kategoriju kao njem. *Tölpel* „glupan, crétin“ < sr. v. nj. *Dörpere* „seljak“ ili franc. *rustre* „neotesanac“ < *rusticus*.

Drugih primjera ja ne bih znao, koji bi ma i približno govorili za g. Ilesićevu tvrdnju. Ako ih znade, neka me pouči, biću mu zahvalan.

I dalja tvrdnja njegova (p. 91.): „Prema tome će (za što poslije tvrdnje o nesumnjivosti prvotnoga geografskoga značenja čedni futur!) i podrugljivo značenje reči biti istom sekundarno“, ne može se održati, ako izbliže ispitamo derivacije. Kako se zna, slovenska imena zemalja, izvedena od imena naroda, gdje nema nikakove pejorativne primjese, obično su u pluralu: *Čechy*, *Hrvati* u 16. stolj. = *Hrvatska*, njem. *Polen* < slov. **Poljane*, njem. *Mähren* < **Moravjane* i t. d. Mogu biti i adjektivne izvedenice u ženskom ili srednjem rodu: slov. *Koroško*, č. *Slovensko*, srp.-hrv. *Hrvatska*, *Mađžarska* i t. d. Slovenački jezik naprotiv kod imena naroda ili aglomeracija, izvedenih od imena, koja su prvotno prišvarak sa jačom ili slabijom pejorativnom primjesom, stvara imena krajina s pomoću sufiksa *-lja* < rom. *ia* < grčki *-ia*:¹ *Prlekija*. Kako ime naroda *Grk* kod strogo katoličkoga

¹ Ovaj je apstraktni sufiks u Žumberku sasvijem običan u nazivima za zanimanja i zanate: *popoviĵa*, *kaprolĵa*, *kalaĵa*, *meštriĵa*, *kovaĉĵa*, *varaĉĵa* i *varāncija*, kao i u drugim apstraktnim riječima pejorativnog značenja: *uncvatĵa* od *ūncvat* < *Hundsfoŧt* > mađž. *huncut*. Ovaj je prvotno grčki sufiks raširilo kršćanstvo po gotovo svim evropskim jezicima, upor.

svijeta, a to su Slovenci, radi pravoslavne ortodoksije može da ima i pejorativno značenje, za to oni vele (barem po novinama) *Grčija*, dok se u srp.-hrv. kaže samo *Grčka*. Radi nacionalnih bojeva i riječ *Nijemac* mogla je dobiti kod Slovenaca takovu primjesu, pa oni vele *Nemčija*, dok Žumberčani katolici samo *Nimško*, a srp.-srv. samo *Njemačka*. Samo sa takovim sufiksom dade se potvrditi *Bezjačija*. Ovaj sufiks služi u istoj funkciji i na srp.-hrv. teritoriji. Od *Boduli*, podrugljivog imena za otočane našeg Jadrana, glasi ime njihova kralja *Bodulija*.² Kraj oko Trebižata, Brotnja i Ljubuškoga u Hercegovini zove se podrugljivo *Bekija*,³ valjda od *bëkav* „balbus“.

Dalje, baš oznaka *bezjački* za govor jasno govori u prilog mojoj tezi, da je riječ prvotno upravo onako kao što je i golemo većina svih imena naroda i aglomeracija na ovoj zemaljskoj kuglji, nadimak, ovaj puta pejorativnog značenja. Ovaj adjektiv u semantičkoj upotrebi za govor ide u istu kategoriju kao i *torlački* od *Torlak* kod Vuka u značenju „čovjeka koji niti govori čisto srpski ni bugarski“ od turske riječi *torlak* „neiskusani mladi čovjek, budala“. Ova se riječ nalazi i u rum. *turlac*⁴ „šumast, pijan“ i arn. *toroták, turlák*⁵ „budala“.

Iradijaciju riječi rješava autor također serijom tvrdnja bez ikakvih dokaza veleći p. 91. ovo: „Prvobitno etnografsko značenje naziva „Bezjaci“ istom je kod suseda pomalo dobivalo podrugljivu primjesu. U tom etnografsko-podrugljivom značenju, u kojem jezične osobine nisu igrale posljednju ulogu, preneseno je ime donnije i na druge etnografske jedinice, u Istri i na donjoj Soči“. Sve bi to trebalo dokazati i po etapama razložiti, da bi se moralo vjerovati. Ovakovo sumarno tretiranje lingvističke geografije nije danas više naučno.

Ja sam se obazreo na lingvističko-geografske momente, koliko mi je bilo potrebno za etimologiju. Pokazao sam, da su centri ove riječi Istra i Hrv. Zagorje. Zaradi talijanske riječi bilo je od potrebe, da se označi area njena i da se upozori na kontinuitet talijanske aree i slovensko-istarske. Tačno sam semantički karakterizovao slovensko-istarsku areu i talijansku. Vidi se, obje se aree semantički poklapaju, a geografski dodiruju. Ističem ovaj puta jasnije još jedino to, da se istarski Bezjaci ne zovu sami ovako, nego da ih ovako nazva za porugu novo nadošlo (od 16. vijeka) pučanstvo, t. zv. *Vlasi*. Opet evidentan indicium

Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 406. Mogao je prema tome doći k nama i preko starijega njemačkoga. Neka se ne zanjuni sa nenaglašenim sufiksom *-ia* u latinskim imenima zemalja: *Italia, Francia*, i t. d., koji je također došao k nama u: *Srbija, Rusija*, sada najzad i u *Slovenija* i t. d.

² Zabilježio na otoku Krku.

³ Prema ličnom obavještenju i prema *Ak. Rj. I.*, p. 227. *Bekija* je zabilježena i na geografskoj karti Cvijićevoj. Upor. još i ime kraja *Šokadija*, stvoreno prema *Srbadija*, koje nije ime kraja.

⁴ Tiktin, *Rum.-deutsches Wbch.*, III, 1666.

⁵ G. Meyer, *Alb. etym. Wbch.*, p 433.

za to, da je ovaj naziv bio jakoga pejorativnoga (= pogrdnoga) značenja već od 16. stoljeća, kada se uopće prvi puta pojavljuje.

Iz ovoga apsolutno objektivnog prikaza problema svaki će se lingvista moći da uvjeri, da, ako se je tko od nas dvojice ogriješio o istoriju riječi (semantički razvitak) i o geografiju, da to nijesam ja, već g. Ilešić.

Jedini ozbiljan prigovor mojoj etimologiji iznio je autor na str. 93., gdje veli, da bi ova riječ, kad bi bila ispravna moja etimologija, kod Slovenaca i kajkavaca morala glasiti u prvom dijelu kompozita ne sa *bez*, nego *prez* odnosno *brez*.⁶ To bi zaisto bilo tako, kad bi riječ bila novija složenica. Ali slovenački jezik kao i kajkavski dialekat imade još i danas starijih kompozita sa *bez*. Spominjem slov. *bezen* (Pleteršnik I., p. 23.), koje odgovara posvema obliku *bezan* < **bezdьnъ* u mome materinskom dialektu (Jurkovo selo, Žumberak, ikavci-čakavci): *sě ti ũ bezan propālo* (= neka ti sve propade u *bezdan*). Kod štajerskih Slovenaca imade odatle i prezime *Bezenšek*. U Bednji (*Bědnā*, Hrv. Zagorje) glasi ova riječ *bězděn* na pr. u rečenici: *Pōzi dā ne-opōneš v bēzdēn'*). Slov. *bezen* reformirano je i prema kasnijoj alteraciji predloga *bezu* u *brez*: *brezen*, *brezden*, *brezdnica*, *brezdno* (Pleteršnik I., p. 56.). Primjedba g. Ilešića ne pobija, dakle, nikako moje izvođenje, sve i kad bi se moralo uzeti, da je ova riječ i u štokavskom, i u čakavskom i u kajkavskom svaki puta bila neovisno kreirana.

Aljkav je u suđenju g. kritičar još u dvije svoje observacije, što ih čini mome izvođenju: 1. On me pobija jednom vrsti retoričkog pitanja na str. 93. ovako: „Dalje: Ko bi primorskim Bezjacima dao taj prišivak? Sami ne bi (zašto opet čedni kondicional mjesto afirmativnog prezenta, ako je riječ bez sumnje ozbiljno-etnografska odnosno geografska!), a Talijani takođe ne bi — budući da je reč slovenska. Da su ga Slovenci dali Talijanima?“ Već sam gore rekao, a u svojoj sam etimologičkoj studiji p. 38. to izričito kazao, da u Istri postoji oštra antiteza između Vlaha i Bezjaka i da je „Bezjak Vlasima porugljiv naziv“. Moj je izvjestilac bio g. dr. Zuccon, koji izvrsno poznaje onaj kraj. Iz migracije slovenskoga življa u Istri, koja datira od 16. stolj., izlazi, da je ovu oštru antitezu stvorilo novo nadošlo okretnije i pokretnije pučanstvo, t. zv. „Vlasi“ prema autohtonim manje darovitim i nepokretnijim starosjediocima Slovenima. Došljaci „Vlasi“ zovu starosjedioce Bezjacima. Kako sam u ovom pogledu bio sasvijem jasan, ova su zapetljasta g. Ilešićeva pitanja posve izlišna.

Iz mojega se razlaganja tačno vidi i to, da *Bezjak* ima glavni kriterium podrugljivih nadimaka za aglomeracije. Taj je kriterium u tome, što nadimak za razliku od pravog „ozbiljnog“

⁶ I u mome se dialektu govori samo *prěz*. Unijati vele *brěz*.

⁷ Moj je izvjestilac stud. phil. Ljeskovac rođen ondje.

imena upotrebljavaju u prvom redu ne oni stanovnici, kojima se daje, nego njihovi susjedi, koji im se rugaju. Nazvani ga se dakle ženiraju. Kaošto *Bezjak* u Istri, tako je u Lici *Rkác* podrugljiv naziv katolicima za njihove pravoslavne susjede, a ličkim pravoslavcima je za njihove katolike podrugljiv naziv *Bàn'jevci*⁸ (*nj* nije *n̄* = *h*). Može se dakako dogoditi, da podrugljiv naziv preuzmu i stanovnici, kojima se daje. To se je dogodilo n. pr. u podrugljivom rumunsko-slovenskom nazivu *Šokac*, koja znači prvotno „štakor“ ili „nečist“.⁹ Ovako se danas i sami Šokci zovu u Šokadiji (Slavonija), tako da prezime kao *Šokčević* nema više ništa podrugljiva na sebi.

2. Pri koncu mi autor dobacuje još ovo: „Upućivanje prof. Skoka na „kujona“ i „ajajara“ ne stoji, pošto to nisu nikakve etnografske oznake“. Ova mi je zamjerka poštovanog kritičara zaista nerazumljiva. Dakle uopće ne pristaju ni oni paralelni izrazi, koji služe za semantičko objašnjavanje. Kako bih onda uopće mogao izbjeći prigovoru, da ne vodim računa o „istoriji riječi“ (= semantičkoj upotrebi)? Radi se o tome, ima li u onim primjerima semantičke paralele ili nema. Kako je mislio gosp. kritičar?

Kako su mi u onaj momenat, kad sam pisao gornju etimološkičku studiju, stajale na raspoloženje samo tri semantične paralele, ovoga ću puta dati još i druge, da pokažem, kako nadimak *bezjak* u onom značenju, kako sam ga označio, odgovora posvema primitivnom mentalitetu našega svijeta. Muški spolni organ znak je muževnosti u našem narodu kao i u drugih. Služi uza to i za pogrdu i nama kao i drugima. Od lat. riječi *mentula* „muško spolno udo“ dolazi tal. imenica i adjektiv (*scusa minchiona*, *discorsi minchioni*) *minchione*¹⁰ „Dummkopf, Tölpel, elender Mensch = bezjak“ REW 5518. U novogrčkom dobila je ova latinska tuđica (upor. g. Meyer, *Neugriech. Studien* III., p. 44.) *μεντοβία*, *μεντιλιό*, *μέντιλαρος* značenje „verächtliche Bezeichnung armer Leute von Seiten der Wohlhabenden“. Grčkim bogatašima siromah nema, prema tome, ništa osim svoga spolovila.

Neoženjen čovjek crnogorskoj je ženi osramoćen čovjek. Jednome lingvisti¹¹ neženji u planini oko Kolašina reče Crnogorka: „*A što ti bi te se omrči*“? t. j. „iz kojega si se razloga osramotio“ u značenju „zašto se nijesi oženio“. U mome selu reći će oženjen čovjek starijem garçonu, kad se svađa s njime, „*prěskurica*“ (= bez muškoga uda) i opsovaće mu mater.

⁸ Ovako bilježim prema saopćenju prof. Grubora.

⁹ Upor. sada *Starohrvatska Prosvjeta* n. s. I., p. 64. bilj. 6.

¹⁰ Kako sufiks *-one* označuje u tal. lice, koje posjeduje stanovito svojstvo, valja uzeti, da je u ovom slučaju tal. jezična psiha polazila od obscene predodžbe: „x. y. nema pameti, imetka i t. d., ali ima — spolovilo“, dakle nazovimo ga po onome, što ima.

¹¹ Privatno saopćenje.

Da narodna psiha ovakova čovjeka drži budalom i da ovakova koncepcija dolazi do izražaja i u jeziku, vidi se iz tal. izraza *minchia fredda* (= hladno muško udo) „glupan,¹² Tölpel“ (upor. Spitzer, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLVI., p. 602.) u frazi *far la minchia fredda = far il minchione*.

Ako g. Ilešiću nije ni ovo dosta, da primi moju etimologiju, prosto mu bilo; samo mu predlažem ovo: Neka zabaci moju etimologiju radi pravog razloga, radi kojega ju se zaista može napadati, a to je, da *bezjak* nije nigdje potvrđeno u značenju čovjeka bez spolovila, a ne radi kojekakovih iluzija, koje nijesu ničim dokazane. Pobjijati iluzije ne unapređuje nauku. Takova je iluzija, da je *Bezjak* bilo prvotno ime naroda bez pejorativnoga značenja. Nigdje u njegovoj radnji nema striktnoga dokaza, da se ta riječ upotrebljavala: a) najprije samo kao ime naroda, a onda kao pejorativna oznaka, b) da je to ime bilo u prvom početku bez ikakova pejorativnog značenja kao što mogu da budu i druga imena naroda i od njih izvedena imena zemalja, c) da u vrijeme, dok se upotrebljavala kao ime naroda odnosno zemlje nije bila i apelativ, i d) da se tako nazvani narod nije ženirao toga imena.¹³ Ove četiri tačke je imao dokazati nedvojbeno, bez ikakvoga „čini se“, da bude opravdana njegova teza odnosno zamjerka ili prigovor, koji je u stanju, kad bi bio istinit, da me diskvalifikuje kao modernog etimologa. Paralelna upotreba u 16. vijeku *Bezjaka* sa *Hrvat*, *Srbin*, *Istra* i t. d., koja se p. 82. navodi kao dokaz, da je riječ *Bezjak* u 16. vijeku bio geografski i etnografski pojam, ne može da nadomjesti dokaz za postavljene četiri tačke, jer se i danas n. pr. riječ *Šokac*, *Torlak*, *Rkač*, *Bun'jevac* i t. d. upotrebljavaju i kao geografski i etnografski pojmovi, uza sve što su afektivne (pejorativne = pogrdne) vrijednosti.

Umjesto pozitivnog argumentovanja poduprtog lingvističkim i historijskim paralelama čitamo u onim dijelovima njegove radnje, gdje hoće da daje tumačenja, aljkave sudove, kao što n. pr. p. 90.: „Ipak nije isključeno da je baš u izrazu „Bezjak“ ostala uspomena na ime nekakvog starog naroda, kojega je među nama nestalo“. Uzalud je tražiti indicije bilo lingvističke bilo historijske prirode za mogućnost takova mišljenja u njegovoj radnji. Nego mjesto toga čitamo neku pitijsku rečenicu: „Ali kojeg se naroda ime krije u „Bezjacima“? Pečenjezi zovu se

¹² Komentar ovoj talijanskoj obscenoj sinekdohi ili metafori daje srp.-hrv. narodna poslovice „*Rđavu k. (spolovilu) svaka dlaka smeta*“.

¹³ Neženiranje ne može se dokazati time, što postoji prezime *Bezjak*, jer imamo i sasvim grotesknih prezimena, koji se s malom promjenom ili u ortografiji ili u fonetici učine „salonfähig“. Uporedi n. pr. *Omčikus*, za *Omiči guz*, *Galogaža* za *Kalogaža* (= čovjek, koji gazi po blatu), *Schoiswohl* (prezime njemačkoga zastupnika u nekadašnjem carevinskom vijeću). Jedno graničarsko porodično ime glasi *Magárac* s promijenjenim akcentom iz istoga razloga.

i Bisseni, madžarski: „Besenyök“. Za tim nekoliko tačaka, pa onda: „Tu pak postoji polje široko“. Tu se uopće ne zna pravo, što hoće da tvrdi autor, dok je za svoju tvrdnju, da je Bezjak prvotno „etnografsko ime“ (p. 40.) odnosno (p. 93.) „ozbiljna etnografsko-jezična oznaka“ barem tvrdio istodobno, a) da „mu se čini“, da je tako i b) da se o tome „ne može više sumnjati“. Da između našega *Bezjak* i madž. *Besenyök* nema ništa zajedničko osim prvog i zadnjega slova, jasno je i najpovršnijem poznavaju madž. tuđica u južnoslov. jezicima. Madž. -*ök* ne dolazi u račun, jer je to madž. plural i ne može biti zamijenjen sa -*āk*! Da je to plural, vidi se i iz lat. plurala *Bisseni*. Madž. *š* ostaje i kod nas i ne mijenja se u *z*, upor. *šor*, *šaragla*, *šaraf* i t. d. Madž. *ń* ostaje i kod nas, upor. *tòron* u Srbiji, *tórań* ili *túrań* u Hrvatskoj. Madžarski vokal *e* prvoga sloga, kako se vidi tačno iz lat. *Bisseni*, produkt je madžarske vokalne harmonije, koju njihove riječi rijetko kada zadržavaju, kad prelaze u naš jezik, jer je vokalna harmonija nepoznata fonetska pojava u našem jeziku, upor. *ernyö* > *aríevi*. Ne zna se dakle, bi li mogli očekivati za ovaj *e* adekvatan vokal u našem jeziku, ako bi riječ bila stara. Madžarskome obliku *besenyö* (potvrđen od g. 1086., v. Gombocz-Melich, *Magyar etym. szótár*, p. 379.) odgovara kod Slovena *pečenègv*. Kod nas dolazi samo kao prezime u latinskom obliku. G. 1296. pominje se kao građanin zagrebački Mychael *Bissenus* = a. 1346. *Bessenus*, a. 1406. *Paulus Bissenus* (Tkalčić, *Monumenta* etc. I., p. 76., 220., 450. i Smičiklas, *Codex* etc. VII., p. 245., XI., p. 294.) Da je ovo ime došlo k nama ne kao ime naroda, nego kao lično ime, vidi se najbolje iz fruškogorskog imena mjesta *Bešénovo* (-a) (*Ak. Rj.* I., p. 255.), koje je potvrđeno od 13. stolj.: a. 1253., a. 1338. villa, plebanus, villicus, de *Besseneu* (Smičiklas, o. c. IV., p. 539., X., p. 443.). Na lično ime upućuje u ostalom adj. suf. *ov*, koji izražuje posjed. Da li imaju kakvu vezu s ovim imenom i naša mjesna imena *Bešlinac*, *Bešinci* (*Ak. Rj.* I., p. 255.), ne znam. Ne treba ni pominjati to, da historija ne zna ništa o Pečenezima u Hrv. Zagorju i u Istri. Nema prostog nikakva ni historijskoga ni lingvističkoga razloga za vezu između *Bezjak* i *Bisseni* odnosno *Besenyök*. Pa ipak prema autoru „tu postoji široko polje“, (valjda za maštu, zaključivanje i t. d.), a moja etimologija, koja posvema odgovara mentalitetu našega naroda, ne može da se primi, jer „ne vodi računa o istoriji reči, pa ni dosta o njezinoj geografiji“.

Da autor ne uzima lingvistički dio tretiranja ovakvih pitanja odviše ozbiljno, vidi se najbolje iz bilj. 22. na str. 77., gdje kajkavsko selo *Bezje* u ludbreškom srezu izvodi, doduše s upitnikom, od imaginarnoga imena stanovnika *Bezjanin* bez ikakve zvjezdice. *Bezje* < **bъzъje* evidentan je kajkavski kolektivum od *bъzъ*, a *Bezjanin* je plod dokone filološke mašte. A kad bi i postojalo, ne bi moglo biti izvedenica od *Bezjak* i ne bi *Bezje* moglo dolaziti od *Bezjanin* nego obratno.

Nakon što sam ovako podvrgao reviziji cio problem povodom radnje prof. Ilešića, kojoj ne osporavam nikako vrijednosti, koliko se tiče sakupljanja semantičkih niansa i sređivanja materijala, dolazim do zaključka, da nema za sada razloga, da napustim svoje mišljenje, pa sada kao i prije držim *bezjak* u etimološkom pogledu obscenom riječi. Obsceno podrijetlo omogućilo je, da riječ postane prišvarak za pojedine ljude i za aglomeracije i da označi njihova psihična svojstva, pa prema tome i govor. Prvotna se obscenost ne da potvrditi, to lojalno priznajem, ali se mogla lako izgubiti radi toga, što je haplogija u **bezjajak > bezjak* izbrisala za jezičnu svijest vezu između predloga *bezi* i *jaja* (= muda) „testiculi“. Za takov sasvim obični semantički gubitak mislim da je dosta, da navedem samo dva primjera. Dogodilo se na ime u ovoj riječi ono isto, što i u latinskoj *culus* „stražnjica“ na galloromanskoj teritoriji. Franc. riječ *cul* obscena je sama za se,¹⁴ a izvedenice kao *le culard*, *la culasse* „stražnji dio puške i t. d.“ i kompozita kao *acculer*, *reculer*, *le recul*, *la reculade*, *reculé* (adj.), *la reculée*, *le reculement* „povlačiti, povući i t. d.“ pristaju u svaki salon bez i najmanje pejorativne primjese¹⁵ upravo

¹⁴ G. Warnier mi saopćuje, da se ni danas nikako ne upotrebljava u finijem društvu, nego mjesto nje *le postérieur*, *derrière*, *fesse*. Jedino krugovi, koji se vole isticati „jakim“ izrazima, kao studenti, oficiri kod vojske i, za čudo, u najnovije vrijeme i glumice znadu kad i kad da se posluže i ovom riječi. I kompositum *cul-de-sac* „Sackgasse“ bez pejorativne je primjese.

¹⁵ Može se dakako, dogoditi i obratno, t. j. da obscena predodžba dade i sasvim nevinim jezičnim metaforama pejorativno značenje u takovom stepenu da ih se ne može više upotrebljavati u pristojnom društvu. Slovenski izrazi za muško i žensko spolovilo su etimologički sasvijem nevine metafore: **kurbcb* znači isto što i „pjetlić, kokotić“, a opće slov. *pizda* < i -e **pei-zda* (Brugmann, *Gramm.*, II, 1., § 654.) znači zapravo „organ, koji se nalazi u blizini stražnjice, na kojoj se sjedi“. U starom pruskom ova riječ znači „Arsch“. Ovo su zapravo praslovenski eufemistički izrazi za starije nepristojne riječi iz *i.-e.* zajednice. Posljednja riječ odgovara posvema u semantičkom pogledu latinskoj riječi *sēssus* „Sitz, Gesäss“, koja u romanskim jezicima pored ostalih značenja služi i kao ime spolnih organa: židovsko-španj. *šešo* „žensko spolovilo“ = camp. *sēssu*, staro-tal. *sessu* „amendue le parti verrognose si del maschio si della femmina“ (REW 7882 i Jud, *Literaturblatt für germ. und roman. Philologie*, XXXVII, p. 385 sl.). U stvari, ovaj se naziv osniva na predodžbi, prema kojoj se veli u srp.-hrv. za „alte Jungfer“ *usidelica* (Broz-Iveković, *Hrv. rj.* II, p. 661.), riječ, koju u Gornjoj Krajini (Karlovac) inteligentniji ljudi prevedoše u „*Sjedi na kapitalu*“ (= na spolovilu)“. Kajkavci načiniše od ove riječi supstantivirani adjektiv: *pizdenâk*, a štokavci hipokoristički deminutiv prema tipu *Marija > Măca: pica + ŭka: pička*. Ove reforme ne mogoše ipak učiniti ono što opažamo u franc. *acculer* i t. d. Ako se hoće govoriti u pristojnom društvu o ovim organima, valja upotrebiti ili *spolovilo* ili opisivanje ili latinsku riječ (tuđicu) *penis*. Interesantno je opaziti, da slov. izraz za ženski spolni organ posuđiše od Slovena oni nesloveni, koji s njima žive u najtjesnijoj vezi: Litavci, Letonci, Mađari i Rumuni. Razlog toj čudnoj pojavi leži bez sumnje u tome, što je tim narodima njihov pravi izraz bio obscen, pa su tuđim izrazom mislili izbjeći obscenosti, nekako slično, kao što su neki bosanski Muslimani pijanice govorili za *vino*, koje po kuranu ne smiju piti, ne *vino* nego mađj. bor. Nezanjan značenja čini, da danas u srp.-hrv. svatko može reći *kujôn*, *kujontrati*, dok je franc. *couillon* i *couillonner* sasvijem obsceno.

onako kao i moji zemljaci iz Jurkova sela što govore bez ikakova ženiranja „*iti na rit*“ mjesto štokavsko-književnoga „*unatraške*“. Znak je, da je uslijed izvednicâ ili kompozitâ prestala da postoji za jezičnu svijest etimologička veza.

Čitavu ovu pojavu, kako je riječ *bezjak* izgubila svoje prvotno obsceno značenje, a zadržala kao appellativum samo pejorativno, ilustrira nam, bolje nego li fr. *cul* i izvedenice od ove riječi, baš naša riječ *brûcoš* („student, koji se istom upisao u universitet, slušalac prve godine“), koja je nastala u Zagrebu u vrijeme, kad se je osnovao universitet. Ovu riječ, koju danas može svako da upotrebljava, i muško i žensko, bez ikakova ustezanja na ulici i u salonu, stvoriše prema tipu imenica *kicoš*, *bôgatoš*, *kôzoš*¹⁶ i t. d. (upor. Maretić, *Gramatika i stilistika*, p. 339. k) studentski krugovi, t. zv. „stare kuće“ od štokavskoga obscenog glagola *brûcati* u Budmanovu primjeru „*golac*, *djetić*, *mladićak*, što još nije brucao“ (Broz-Iveković, I., 108.). Štokavski je glagol tako jakog obscenog značenja („*Schamhaare bekommen*, *nancisci pilos circa pudenda*“), da ga je Vuk morao zaradi velikog „kaluđerskog“ napadanja na njegov rječnik (upor. Lj. Stojanović, *Жубоѡ и пад Быка Сѡ. Караѡуѡа*, p. 130., 655., 59. sl.) brisati iz drugog izdanja od g. 1852., dok se pominje u prvom iz g. 1818. još i potvrda u obscenoj poskoćici. Radi toga, jamačno, nije ovaj glagol, zajedno sa izvedenicama *brûce* i *brûcânje*, uzeo ni Daničić u *Ak. Rječnik*.

Mjesto *brûce* govori se među štokavcima u Hrvatskoj i drugdje i t. d., deminutiv *brûčke* pl. f. *brûcati* je etimologički isto što i *brûka*, *brûkati* (upor. o posljednoj riječi Berneker, *Slav. etym. Wbch.*, p. 89.). *k* se i *c* izmjenjuju prema tipu *pu-cati*, *vrag u te puka(o)*, *mûcati* i *muk (mukati)*, gdje se opet mijenjaju prema pravilnom tipu *mûcati* i *mîkati* (oboje n. pr. u Jurkovu Selu).

I opet imamo jedan dokaz za misao, kako je naš vokabular u uskoj vezi sa sviješću. Čim jezična svijest izgubi vezu sa obscenom riječi, izvedenice od nje postaju isto onako pristojne, kao i druge riječi što su. Kako Zagreb nije štokavski grad, niko ne misli, kad govori *brûcoš*, na pomenutu vezu sa štokavskim obscenim glagolom. To se isto dogodilo i u *bezjak* od **bezjajak*, u riječi, koja zapravo nije ništa drugo nego negativno tal. *aver (dei) coglioni* „biti pametan, solidan, odvažan; znati svoj posao“.

Zabilježiti valja ovom prigodom i to, da je riječ *brûcoš* stvorena u vrijeme, kad su na universitetima postojali samo muški studenti. Prema tome nije za nju mogla da postoji ni

¹⁶ Ovo će biti mađarski adj. sufixs *-ós* (upor. Simonyi, *Die ungar. Sprache*, p. 323.), koji dobivaju u mađz. i slov. nomina *agentis* kao n. pr. *mészáros*, a označuje trajno svojstvo ili naviku. Mjesto *bôgatoš* veli se u Jurkovu selu *bogâtuš*, gdje imamo *-uš* mjesto *-oš* kao i u drugim mađz. riječima *bîruš*, *îñuš*.

mogućnost mocije. Sada su međutim naše universitete poplavili baš ženski studenti. I gle čuda, i ova po svome postanju sasvijem obscena riječ morala je zadobiti mociju, t. j. posebni oblik za ženski rod, da se označe ženski studenti prve godine za razliku od muških. I taj je oblik zaista i stvoren, te je danas bez ikakove pejorativne primjese, baš kao i *brucoš*, blagodareći faktu, što je poluštokavska jezična svijest izgubila svaku vezu sa obscenim štokavskim glagolom *brucati* i škokavskom imenicom *bručke*. Riječ *brucoškinja* čitam n. pr. u zagrebačkom dnevniku *Riječ*, g. XXIV., br. 72., od 27. febr. 1928, p. 6., stupac 4. u izvještaju o jednoj studentskoj zabavi.

Sve nam ovo izvrsno ilustrira afektivnu sudbinu riječi. Afektivnost značenja neke riječi u uskoj je vezi s etimološki vezama, što postoje u lingvističkoj našoj svijesti. Primjer ide, dakle, u generalnu lingvistiku.

Anton Breznik:

Japljev prevod sv. pisma.

Sv. pismo, ki so ga priredili Japelj, Kumerdej, Traven in drugi sodelavci v letih 1784.—1802., nosi že od Kopitarja dalje naslov: *Japljev prevod sv. pisma*. To ime zasluži radi tega, ker je Japelj delo začel in pridobil sodelavce, med njimi tudi Škrinarja, ki je od 4. zv. starega zakona dalje delo vodil.

Ko sem pred nekaj leti študiral jezik tega prevoda, sem opazil v skladnji in besednem zakladu tak napredek, kakršnega nisem mogel slutiti. Še bolj me je presenetilo, ko sem zadnje čase preiskoval prevod sam. Našel sem, da so Japljevci ustvarili na podlagi katoliških nemških in francoskih prevodov ter strokovnih pripomočkov pomembno delo, ki se lahko meri s tovrstnimi deli večjih kulturnih narodov one dobe. Novi zakon je res še slab, a stari zakon je izveden velikopotezno. Ta prevod je prvo zrelo delo naše prerodne (prosvetljene) dobe.

Ker je delo nastajalo ob prelomu dveh dob, tudi jezikovno ni enotno. Prvi zvezki še ne stoje dosti nad Dalmatinovo višino. Medtem pa je Vodnik pismeni jezik izčistil in Škrinar je njegovo lepo slovenščino takoj sprejel in jo od 4. zv. star. zak. pri vseh sodelavcih uveljavil. S tem je postalo delo tudi za razvoj pismenega jezika pomembno.

Ker tega prevoda v celoti še ni nihče preiskoval, sem se ga lotil jaz. Novega zakona sem se mimogrede dotaknil že ob študiju Evangelijev in listov (D. i. S. 1917, str. 171 in 333), toda one trditve niso popolne, ker tedaj nisem imel virov. Pozneje je vprašanje poglobil g. bogoslovec Bogomil Remec (Podlaga slovenskih bibličnih prevodov. Svetosavska naloga. V Ljubljani, 15. dec. 1924), čigar izsleditve bom na dotičnih mestih navajal, v kolikor se nanašajo na to razpravo.

1. Novi zakon (1. zv. 1784, 2. zv. 1786) je še tradicionalno slovensko delo. Kakor so vsi dotedanji pisatelji sv. pismo le prirejali (Kastelec, Paglovec v Tobiju, prireditelji Evangelijev in listov), tako je storil tudi Japelj. Mislil je, da zadosti svoji nalogi, če delo po Dalmatinu priredi. Ko je delo začel, še ni bil usposobljen zanje. Ob delu pa se je polagoma zavedel svoje naloge. Ko je vzel stari zakon v roke, je že vedel, kaj se pravi prevajati; v poznejših letih se je tega še resneje zavedal. Zadnji prevodi (1. in 3. knjiga Kraljev in Job) kažejo že lep napredek.

Že izbira in uporaba virov pri novem zakonu kaže Japlja popolnega začetnika. Virov je imel veliko, a med njimi le malo dobrih. Po večini so bili le slučajni, t. j. taki, ki mu jih je dal

škof Herberstein iz svoje bogate knjižnice; sam si še ni znal poiskati dobrih pripomočkov. Jezikovno so bili nekateri viri dragoceni (staroslovenska ostroška biblija 1581, Hutterjeva biblija za češčino in poljščino), a stvarno so bili skromni; bil je samo en sodobni prevod (Rosalino), vse drugo je bila — razen komentarjev — stara ropotija, ki je bila malo rabna. Pa če bi bil imel tudi najboljše vire, bi jih takrat še ne bil znal rabiti. Viri so mu bili v prvi vrsti za to, da se je v uvodu bahal z njimi. Tiste vire, o katerih najbolj bahavo govori (staroslovenska, Hutterjeva in kardinala Himenesa biblija), je rabil najmanj ali skoro nič; tiste pa, za katere se mu skoraj ne zdi vredno, da bi jih imenoval (Dalmatin), je rabil najbolj; a nekaterih niti omenil ni (Kastelec, prireditelji Evangelijev in listov: Pohlina, Paglovec). Sam pravi, da je rabil vire v sledečem redu: Kot vodilo (pro modulo, str. 2) sta mu služila po škofovi želji Vulgata in Rosalino, kot podlaga (pro adminiculo, r. t. in str. 9) v prvi vrsti staroslovenska, Hutterjeva in Himenesova biblija; v Hutterjevi poliglotti, pravi, so mu precej pomagali (non mediocriter, str. 10), teksti sedmih jezikov: nemški, češki, italijanski, španski, francoski, angleški in poljski. Priznava, da je imel „pri roki“ tudi Dalmatina, a pravi, da se od njega docela (toto coelo, r. t.) loči; poleg tega je rabil, pravi, še neštevilne druge pripomočke.

Primerjal sem vse vire in sem našel, da jih je rabil nekoliko drugače, kot sam govori.

Usedel se je k Dalmatinu in je gledal na Vulgato. Če je Dalmatin prevedel tako, kot je imela Vulgata, je pustil njegovo besedilo nespremenjeno; in to se je v večini primerov zgodilo, ker se pri novem zakonu Dalmatin le malo loči od Vulgate; drugače je s starim zakonom. Hkrati z Dalmatinom je rabil tudi Kastelčev rokopis, ki pa se ne loči mnogo od Dalmatina. Kjer se Dalmatin z Vulgato ni ujemal, je pogledal Rosalina in je mesto po njem prevedel. Šele če mu ta ni ugajal, kar pa je bilo jako redko, se je zatekel kam drugam, parkrat k Hutterju in h kakemu komentarju. V staroslovenski bibliji je iskal pojasnila le za kako posamezno besedo, nikoli pa ne za kako konstrukcijo ali stavčno obliko ali zmisel stavka. Na onih mestih, ki se nahajajo v evangeljski knjigi, je rabil tudi Pohlina in Paglovca, o čemer sem govoril že v D. i. S. 1917, 333 (tu sem omenil, da je rabil tudi Hrena, a tega ni rabil). Kardinala Himenesa biblije (tom V.: *Biblia complut.: Nouum testamentum grece et latine in academia complutenfi nouiter impreffum* . . . 1514; ogledal sem si jo v nacion. bibl. na Dunaju, sign. I. C. b.) pa morda sploh ni rabil, ker ni za praktično rabo. V prvem stolpcu je grški, v drugem latinski tekst, izdan kritično po kodeksih, z neštevilnimi okrajšavami in drugimi filološkimi težkočami. Latinskih tekstov je imel dosti v komentarjih, katere je rabil (Du Hamel: *Biblia sacra vulgatae editionis* . . . Bassani

1774; jaz sem jo dobil v ljublj. franč. knjižnici; Cartier: *Biblia sacra vulgatae editionis . . . Constantiae 1770*; imam jo iz ljublj. semen. knjižnice); opomb o grškem originalu pa ni sam delal, ampak jih je vzel, kakor tudi razlago pod črto, iz komentarjev. Par posameznih izrazov je vzel iz Gollmayrjeve knjige Sv. Matfa (1783); več o tem glej spodaj pod 8. točko.

Imel je nekaj dobrih virov, a jih ni znal rabiti. Po Rosalinu bi bil lahko naredil dober prevod in po staroslovenskem ter Hutterjevem češkem in poljskem besedilu bi bil lahko ustvaril jezik, kakršnega sta nekaj let pozneje Vodnik in Ravnikar, a je bil prestarokopiten.

Glavna skrb mu je bila, da je verno podal to, kar je bilo v Vulgati; te se je držal po črki. Govori v istem času, istem naklonu in besednem redu kot Vulgata; pogosto rabi tudi iste konstrukcije, t. j. tvori particip, če ga ima Vlg., ali rabi veznik, če ga ima Vlg. itd. Popolna odvisnost od Vulgate je tudi vzrok, da je pisal več neslovenskih sintaktičnih posebnosti, katerih niti Dalmatin ni rabil. Preveč je odvisen tudi od Dalmatinovega jezika. Piše še vse njegove nemške posebnosti, samo ne tako pogosto. Izboljšal je le besedni zaklad, ki se prijetno loči od Dalmatinovega. Dasi je želel pisati besede, preprostejšim razumljive (1784, predg. 5), in se je upiral nekaterim Hrenovim izrazom, kakor *odžalnik*, *potazjenje*, *dedič* (a v Vel. kat. 1779, 155 je to besedo še sam pisal), *jezer* (r. t. 6) itd., je vendar pomagal ustvarjati s svojim besednim zakladom prerodno dobo. Za čistejši besedni zaklad se je vnel že, ko je prebiral starejše pisatelje, ki jih našteva v dostavku (*Erinnerung*) Vel. katekizma 1779 in se to že tudi v njem pozna. Novo pobudo mu je dal Kastelčev rokopis, ki je obsegal že Hrenove in Schönlebnove pridobitve in lastne dobre izraze. To mu je poostrilo čut za ljudske izraze, katerih je precej nabral, med njimi nekaj mornarskih strokovnih izrazov, ko je bival v Trstu, in za dobre izraze v Pohlínovem slovarju, ki je malo prej izšel. Iz njega je vzel že v novem zakonu več izrazov, nekaj pa v poznejših prevodih. Nekaj izrazov je vzel tudi iz drugih slovanskih jezikov, tako iz staroslovenske ostroške biblije 1581, iz Hutterjeve poliglote (češko besedilo) in pri starem zakonu iz srbohrvaščine (Jambrešič ali della Bella).

O razmerju med Japljem in Kumerdejem nam je ohranil zanimivo poročilo Kopitar (*Briefwechsel*, 38), ki pravi, da Kumerdej „... wie in seiner handschriftlichen Grammatik steht, nicht viel zu befehlen hatte“. To se dá sklepati tudi iz razmerja, ki je bilo med Japljem in poznejšima sotrudnikoma Šrajem in Riharjem. V ljublj. semen. knjižnici sem našel Šrajeve in Riharjeve rokopise, o katerih bom še obširneje govoril. Iz teh se vidi, da je dal Japelj prevajati sotrudnikom posamezne knjige, končno redakcijo pa si je pridržal sam in je rokopise po svoji volji popravljal ter za izdajo in vse drugo skrbel sam. —

Rosalino je izšel prvič na Dunaju l. 1781.: *Biblia sacra, oder die heilige Schrift des alten und neuen Testaments . . . von Franz Rosalino, Weltpriestern*. Wien 1781. Gedruft bey Johann Thomas Edlen von Trattner 1., 2., 3. Theil (imel sem iz knjižnice frančišk. samostana na Dunaju). Nacionalna biblioteka na Dunaju ima izdajo iz l. 1784. V ljublj. licejki je izdaja iz l. 1793.—1794.: na naslikani naslovni strani je letnica 1794; na pravi naslovni strani pa: 1., 2. Theil 1793, 3. Theil 1794. — Primerjal sem vse tri izdaje in sem videl, da je besedilo v vseh treh nespremenjeno, v poznejših je le pravopis malce zboljššan; citiram po lic. izvodu.

Dokazov za Rosalina ne bom navajal, ker jih je knjiga polna.

Japelj je rabil ono ostroško strsl. biblijo iz l. 1581., ki se nahaja v ljublj. semen. knjižnici. To omenja v rokopisnem sestavku *Beantwortung der Fragen* itd., ki ga je spisal v Celovcu 20. dec. 1799 (shranjen v licejki), kjer pravi (6. list b): „ . . . mit Chyristlichen Lettern gedruckten Bibel von A° 1581 in der öffentlichen Alumnats Bibliothek in Laybach . . . welche unterzeichnet bey seiner biblischen Version trefflich benutzet“; še enkrat jo omenja v rokopisu *Arcticae Horulae* (1. list) iz l. 1804. (licejka). Ta primerek sem rabil tudi jaz.

Iz strsl. biblije je vzel precej posameznih izrazov, od katerih so se ohranili nekateri do najnovejšega Jere-Pečjakovega prevoda novega zakona l. 1925. Taki primeri so: Mk. 9. 2: obedèn belilnik na semli vbèjliti ne samóre; strsl. (v latinici): nemožetъ bělilnikъ . . . ubèliti na zemlji (Dalm.: oben Farbar . . . nemore . . . bėliga sturiti (enako Kastelec), Vlg.: fullo . . . candida facere, odtod še Jere-Pečjak: ne more beliti noben belivec, dasi Wasser, waffen ne pomeni beliti, ampak preffen, drůden (Kluge). — Mk. 7. 4: kosarzov, inu vėrzhov, inu kotlov; strsl.: . . . i kotlomъ (Dalm.: peharjeu, Vėrzhœu, kuffraftih Pofod (tako tudi Kastelec), Vlg.: aeramentorum; tako še novi zakon 1834, Wolf 1856 in Jere-Pečjak: čas in vrčev in kotlov. — Jan. 5. 2: Je pak v' Jerusalemi ena ovzhja kópel; strsl.: estže vъ ierslimèhъ na ovčji kupeli (Dalm.: bil pèr Ouzhji hifhi en Vejer; Kastelec: je en veyer sa ovàz napajenìe), Vlg.: probatica piscina; tako še 1834, 1856, še Jere-Pečjak: pri Ovčjih vratih kopel, dasi *piscina* ni *kopel*!

Da bomo videli, kako je rabil strsl. biblijo v novem zakonu, hočem navesti vse primere iz evangelijev (radi pomanjkanja prostora opuščam navedbe iz Dalmatina, Kastelca, Vulgate, Rosalina itd.). Mt. 3. 12: on bó potrèbil svoje gùbnu (Dalm.: pometal), strsl.: potrebitъ; enako Lk. 3. 17. — Mt. 3. 12: spravljal ųvojo pųhenizo v' shitnizo, strsl.: v žitnicu; enako Mt. 6. 26; 13. 30; Lk. 12. 18; 12. 24. — Mt. 4. 13: se je pųfelil v' Kapharnaum, strsl.: vseli. — Mt. 5. 30: edèn tvojih vudov pogine, strsl.: pogibnetъ. — Mt. 6. 2: ne tróbi pred tabo, strsl.: ne vъstrubi, mogoče je tudi, da je vzel iz češkega besedila v

Hutterjevi bibliji: Protož kdž dáwaš Almužnu netrub před febau. — Mt. 6. 27: Kdó . . . samóre . . . pèrloshiti k' svoji dolgófti, strsl.: ktože možetъ priložiti. — Mt. 7. 14: vóske so te vrata, inu tefná je ta pôt, strsl.: těsenъ putъ, lahko iz Kastelca: tefán ta poot; ali iz Gollmayrja 1783, 89: tefna je ta pot. — Mt. 8. 32: zhęda se je . . . po ftèrmim v' mórje prekužnila, samovoljno po strsl. besedilu: ustremi se (!) stado po bręgu (Vlg.: abiit per praecipis in mare, enako Lk. 8. 33. — Mt. 12. 36: sa vfako prasno bęsędo, strsl.: slovo prazno. — Mt. 14. 20: dvanajft kolhóv, strsl.: dvanadesęte košę. — Mt. 26. 53: on bó meni vftavil vezh kakòr dvanajft Legiónov; to je napračno bral po strsl.; pisano pre^a ставить (= представить) ми ваще или . . . Vlg.: exhibebit mihi, Dalm.: poflal, Kast.: pofhle (v 2. izd. 1800 popravil: poflal). — Mk. 1. 7: jest pèrklónen nifim vręjdèn odvesati, strsl.: emuže něstъ dostoinъ preklonsę razręšiti remenъ. — Mk. 6. 53: inu so v' kraj vftavili, strsl.: i pristaše (= pristati, pristanem); strsl. izraza ni razumel in je naredil: vftavili so (!); Dalm.: so se h' kraju pèrpelali, Rosalino: sie ländeten an, applicuerunt. — Mk. 6. 55: Inu ony so obtekli vfo toifto ftran okuli, strsl.: obtekše vsu stranu (pleonazem: obtekli iz strsl., okuli iz Dalm.), Dalm.: so vfi tekli v' te deshele okuli. — Mk. 7. 2: so s' nezhiřtimi rokami kruh jędli, strsl. nečistymi (Dalm.: s' gmajn . . . rokami, enako Kastelec). — Mk. 9. 40: vafs bó napóyl s' enim kosarzam vode, strsl.: napóitъ vy čašu vody. — Mk. 10. 17: je pèrtékèl edèn, inu je na kolena pred njim doli padèl, strsl.: pritekъ někyj i poklonsę na kolěnu, Dalm.: je eden fprejda naprej tekèl. — Mk. 10. 24: katęri v' bogaftvu savupajo, strsl.: upovajuřtimъ na bogatřstvo, Vlg.: confidentes in pecuniis, Dalm.: vupanje na blagu pořtavio, Kast.: v' danarje savupajo, Rosalino: auf das Geld. — Lk. 2. 23: vfakitęri otrok mofhkiga řpola, strsl.: vsękъ mladenecъ mužeska pólu, Vlg.: omne masculinum, Dalm.: Vfakoteri Hlapzhizhek, Ros.: jebeř řnáblein. — Lk. 8. 24: valóvam . . . (je) sashugal, inu ony so se vlegli, strsl.: zapręti větru i vřlneniu i ulegosta, Dalm.: ony so nehali. — Lk. 8. 43: je vře s'voje premoshenje osdravlenikam sdajala, strsl.: vraćemъ izdavři, Dalm.: s' Arzati napravila, Ros.: an die Aertze verwendet, Vlg.: erogaverat. — Lk. 9. 4: v' katero hiřho koli bóte nóter řhli, tam prebyvajte, strsl.: i vř iže domъ vnidete, tu prebyvajte, Dalm.: ofřtanite, manete, bleibet. — Lk. 9. 11: inu je tę, katęri so sdravja potřebovali, osdravil, strsl.: i trebujuřtaę iscělenię cěleře, Vlg.: et eos, qui cura indigebant, sanabat. — Lk. 11. 29: Ker so se pak mnóshize vküp sbrale, strsl.: národomъ že řbirařuřtim se, Dalm.: se je drengal. — Lk. 13. 11: bila řkluzhena, in se zelú ny mogla gori řkloniti, strsl.: nemoguřti se vřskloniti, Dalm.: glave gori vsdigniti, Vlg.: sursum respicere, Kast.: k' viřhku gledati. — Lk. 16. 4: bóm od hiřhovanja odřtavlen,

strsl.: egda otstavlenъ budu. — Lk. 19. 48: ludftvu se je njega dërshalu, strsl.: ljudie drъžahu se, Dalm.: na njemu višsel, Ros.: hïeng an ihm, Vlg.: suspensus erat. — Lk. 22. 44: frage, katere fo na semlo kapale, strsl.: kaple krove kapljusti na zemlju, Dalm.: padale, decurrentes, Kast.: doli na semlo zuréle. — Jan. 8. 7: se je gori fklonil, strsl.: vъsklonъ se, Dalm.: se je gori sproftêrl, erexit se, riçtete sich auf, enako 10. vrsta. — Jan. 15. 2: flejдно (mladizo) bó on otrejbil, strsl.: otrebitъ, Dalm.: ozhiftil. Po strsl. je rabil najbrže tudi svetilo (dasi je beseda domača; ima jo že Hip. slov. II. 116 in Vorenc v Dasypodiju: lucernae svetila), dasi je v novem zakonu na vseh mestih v strsl. izraz svêtilnikъ; toda 1791. 321 ima svetilo po strsl. (2 Mojz. 25. 6).

Hutterjevo poligloto sem si ogledal v nacionalni biblioteki na Dunaju: Novum Testamentum Dni Nri Jesu Christi Syriace Ebraice Graece Latine Germanice Bohemice Italice Hispanice Gallice Anglice Danice Polonice. Studio et labore Eliae Hutteri Germani. Noribergae... MDXCIX. Par posameznih besed je vzel iz češkega besedila, n. pr. Dela ap. 27. 12: kateri . . . pruti Samórfkimu, inu Sapadnimu vētru leshy, Hutter: fteráz ležy f wétru poleđnimu, a f wétru zapadnjmu (vsi drugi imajo drugače, n. pr. Dalm.: pruti timu vejtru, Aphriku inu Horu, Kast.: pruti vétrom od fonzhniga sahoda leshy itd. — Mk. 16. 1: fo . . . kupile dobru difhezhe masila, Hutter: nafaupily vonný ō maftij (češki vonný wôhrliechend, vonné věci Spezereien), Vlg.: aromata, Dalm.: fhpecerje, Kast.: fpizarie, Ros.: Spezereien itd. — Par stvari je vzel tudi iz drugih jezikov, n. pr. Lk. 10. 40: Martha pak je sa njegóvo poftrêshbo veliku opravit imēla, Hutter, nemški: Martha aber machet ihr vil zu schaffén, jm zu dienen (vsi drugi imajo drugače). Morda je vzel še kaj, pa jaz nisem mogel več primerov zaslediti.

Včasih je prevel kako mesto po kakem komentarju, n. pr. Mt. 26. 7: je imēla eno kamnitno puhizo dragiga masyla, Vlg.: habens alabastrum unguenti pretiosi; že omenjeni Du Hamel razlaga pod črto alabastrum: Pyxidem ex alabaftrite lapide, po čemer je Japelj naredil kamnito puščico. Sprejel je v besedilo le malo razlag iz komentarjev, pač pa je vzel iz njih opombe in razlage, ki jih ima pod črto.

2. Stari zakon: 1. zv. 1791 (petere Mojzesove bukve) in 2. zv. 1796 (Jozue, Sodniki, Rut). Odkar je izšel novi zakon, se je zvršil v Japlju velik preobrat. Zavedel se je, da njegova naloga ni v tem, da bi prepisoval Dalmatina, ampak v tem, da bi ustvaril nov prevod. Ali je prišel do tega tedaj, ko je dobil v roke nove prevode, ki so mu bili dotlej neznani, ali pa je poskrbel za nove prevode šele potem, ko se je te naloge zavedel, ni mogoče vedeti. Dejstvo je, da vidimo Japlja zdaj ob štirih novih svetopisemskih prevodih, katerih doslej ni rabil.

Gotovo je, da je sam spoznal, da za nov, sočasnim težnjam ustrezajoč prevod ne zadostujejo viri, kakršne mu je dal škof Herberstein, ampak mu je treba novih pripomočkov. Segel je po prevodih, ki mu jih je v obilni meri nudila sočasna katoliška nemška in francoska literatura. O vseh teh novih virih pa v uvodu (1791) molči; omenja samo znamenitega jansenistovskega prevajavca Sacy-ja, a ne pove, da je prevajal po njem, temveč pravi le, da je povzel neko zunanjo uredbo po njem.

Japelj je zelo napredoval v teh letih, a popolnoma se še ni izčistil in ga še ni zapustila nekdanja bahavost. Svoje delo rad spravlja v zvezo z velikimi eksegeti. Pravi, da je za 3 Mojz. 11 in 5 Mojz. 14 poglavje rabil „one slavne razprave Samuela Bochart-a“ (roj. 1599, najslavnejšega starejšega svetopisemskega naravoslovca in zemljepisca, čigar dela so še v 18. veku občudovali, več o njem Wetzer u. Welte's Kirchenlex., 2. izd. II. 950); primera z Dalmatinom in nemškimi viri kaže, da je bila poraba malenkostna. Baha se tudi z rabo „slovarjev moskovitskih, poljskih in ilirskih“ (1791, str. 5). Toda izpričati se je dala samo ena beseda (*nosorog*), ki jo je vzel iz Jambrešiča ali della Bella. Kateri slovarji bi to bili, se dá s precejšnjo gotovostjo določiti. V rokopisni slovnici *Slawische Sprachlehre*, ki jo je končal 1807, našteva na str. 14.—15. slovnice in slovarje vseh slovanskih jezikov, katere je za to slovnico rabil. Za ruščino omenja tam: franc.-nem.-lat.-ruski leksikon iz l. 1764., za poljščino: polj.-lat. tezavrus Greg. Cnapija iz l. 1741. in za srbohrvaščino: della Bella, Belostenca in Jambrešiča. Ker navaja le-tu za ruščino in poljščino le po en slovar in je raba Jambrešiča ali della Bella izpričana, lahko vidimo, kaj je imel že l. 1791. — Ni pa bahanje, če trdi, da je bilo vseh pripomočkov, ki jih je rabil pri sv. pismu „za celo knjižnico“ (str. 5.). Imel je okoli 100 knjig, med njimi večinoma samo debelih (jaz imam pred seboj teh knjig dve zvrhoma naloženi mizi).

Razlage je vzel iz komentarjev; hebrejske razlike pod črto je prav pogosto vzel kar po Dalmatinovem besedilu.

Dela, ki jih je Japelj na novo rabil, so:

Die ganze heilige Schrift, nach der in der katholischen Kirche angenommenen lateinischen Übersetzung. Wien, gedruckt ... von Ignaz Alberti 1791 (Kirchenlex. II. 756 pravi: „von einem Ungenannten, 12 Thle., Wien 1790—1791“; toda l. 1793. je izšel še 13. zvezek kot Anhang zum zwölften Bande der ganzen heiligen Schrift). Ker ni znan pisatelj, ga bom na kratko imenoval po tiskarju Albertiju (imam iz licejke).

Kurzgefaßte Geschichte des alten Testaments... Aus dem Französischen übersezt von Marx Anton Wittola. Wien 1770—1771; 10 zvezkov; svetopisemsko besedilo se nahaja samo v odlomkih. Daß neue Testament, 1. zv. 1775, 2. in 3. zv. 1776 (iz licejke).

Sacy obsega 47 zvezkov. Vsak zvezek ima naslov po oni knjigi, ki jo obsega; prvi n. pr.: La Genese traduite en

françois ... Par ... Le Maistre De Sacy ... A Bruxelles 1700. Zadnji zvezek: L'apocalypse de S. Jean ... 1703. V ljublj. semen. knjiž. se nahaja tudi poznejša Sacy-jeva izdaja, kjer pa avtor ni imenovan: La sainte Bible, traduite en françois ... A Liege ... De l'Imprimerie de J. F. Broncart 1742. Ali je Japelj prevajal po izdaji iz l. 1700. ali po oni iz l. 1742, nisem mogel dognati; vsi nadaljnji sotrudniki so pa rabili izdajo iz l. 1742., kar sem lahko ugotovil.

Sainte Bible, traduite sur les textes originaux ... A Bruxelles 1757; 5 zvezkov. Po Kirchenlex. II. 747 bi utegnil biti prevajavec te biblije N. le Gros (ljubl. semen. knjižnica).

Za podlago je tudi pri starem zakonu vzel besedilo Vulgate. Vendar pa ni prevajal naravnost iz nje, temveč je prevajal v prvi vrsti Rosalina. Težja mesta, ali kjer mu ta ni ugajal, je prevajal po Albertiju ali Wittoli; kjer mu tudi ta dva nista bila pogodu, si je pomagal s francoskima prevodoma. Staroslovenske biblije, razen na par mestih, ni porabljal več. V drugačnem razmerju je tudi do Dalmatina; zdaj ga ni več prepisoval, ampak je pogosto le njegov besedni zaklad uporabljal. Isto je storil s Kastelcem. Od njega sta ohranjena danes le 2 zvezka (novi zakon in knjige starega zakona od Jozue do druge knjige Paralip.), za katera se dá poraba ugotoviti; v onem času morda ostale knjige še niso bile izgubljene in jih je Japelj morda tudi rabil.

Prevod je resno delo; vsak stavek razodeva pisateljev trud. Škoda je le, da se tudi v jeziku ni osamosvojil in se dvignil nad Dalmatina. Če bi bil to storil, bi ne bilo prišlo pozneje do spora s Škrinarjem in ostalimi sotrudniki.

Uporaba Albertija, Wittole ter obeh franc. prevodov se da ugotoviti navadno le na težkih mestih; lahka mesta mu niso delala težave in jih je prevel po Rosalinu ali včasih tudi sam, brez pomoči, po Vulgati.

Najbolj pogosto je rabil Wittolo, n. pr. 1791: 1 Mojz. 30. 32: Gyra omnes greges tuos et separa cunctas oves: Preglejš vse tvoje zehede, inu odlózhi vse, Wittola (I. zv. 316): Rimm alle deine Heerden in Augenſchein, ſondre die ſchiedſichten itd. (vsi drugi drugače, Rosalino: Durchgeh alle deine Heerden, Alberti: Geh um alle itd., Dalmatin: Jelt hozhem danas fkusi vse tvoje zhrede pojti; mogoče tudi, da bi bil vzel po franc., La sainte Bible 1742: Visitez tous vos troupeaux, Sainte Bible 1757 ima: Je visiterai itd. — 2 Mojz. 10. 10: Cui dubium est, quod pessime cogitetis: Kdó ne vidi, de vy na sgol hudobio miſlite? Wittola (II. zv. 67): Wer ſieht nicht hieran, daß ihr was Böſes vorhabet? Drugi drugače, Ros.: denn wer ſollte zweifeln, daß ihr itd., Alberti: Wer kann wohl noch zweifeln, daß itd. Dalm.: Poglejte, aku vy hudiga v' misli némate. La sainte B. 1742: Qui doute que vous n'aiez itd. Sainte B. 1757: prenez garde à éviter le mal itd. — L. 1796.: Sodniki 7. 22: Immisitque

Dominus gladium in omnibus castris: Inu Gospód je obèrnil po vsih shotorjih njih lástne mezhe zhes nje, Wittola (III, 126): und der Herr kehrete ihre eigene Schwerdter wider sie; drugi drugače, Ros.: und der Herr machte, daß sie sich in dem ganzen Lager mit dem Schwerdte aufrieben, Alb.: und der Herr sandte ins ganze Lager das Schwerdt auß, Dalm.: je Gospud fturil, de je po vlej vojfki vfakiga Mezh bil supèr tiga drusiga. Wittoli podobno besedilo imata franc. bibliji: La sainte B. 1742: et le Seigneur tourna les épées de tous ceux du camp les unes contre les autres, Sainte B. 1757: et le Seigneur tourna les épées des ennemis contr' eux. — Nadaljnje dokaze za Wittolo glej n. pr. 1 Mojz. 29. 28; 49. 1; 2 Mojz. 21. 18; 21. 19; 4 Mojz. 23. 7; Sodn. 7. 6 itd.

Albertija je rabil n. pr. 1 Mojz. 49. 7: Maledictus furor eorum, quia pertinax et indignatio eorum, quia dura: Prekleta niju togota, ker je bilá tèrdovratna, inu niju sèrd, ker je bil nevsmilen, Alberti: Verflucht sey ihre Wuth; denn sie ist halstarrig; verflucht sey ihr Zorn; denn er ist unbarmherzig. Vsi drugi drugače: Rosalino: Verflucht sey ihr Zorn, denn er ist halstarrig, und ihr Grimm; denn er ist hart (enako Wittola in obe franc. bibl.: La sainte B. 1742: opiniâtre . . . dure et inflexible. Sainte B. 1757: opiniâtre . . . cruelle), Dalm.: Preklet bodi nyu sèrd, sakaj on je taku velik: inu nyu slobnoft, ker je ona taku tèrda. — 2 Mojz. 12. 4: Sin autem minor est numerus ut sufficere possit ad vescendum agnum: Aku je pak majnlhi drushina, kakòr jih je potreba enu jagne pojèfti, Alb.: . . . so viele Leute dazu nehmen, als nöthig sind, um das Lamm aufzueffen; drugi drugače: Ros.: die genug sind, Wittola: so viele zusammen, bis sie das Lamm aufessen können, Dalmatin: dotler nyh tulikajn bo, de bodo mogli tu lagne snejfti; tako tudi obe franc. — Nadaljnje dokaze za Alb. glej n. pr. 1 Mojz. 30. 32 (konec vrste); 2 Mojz. 15. 8; Sodn. 7. 11; 7. 23; 8. 3 itd.

La sainte Bible 1742: 5 Mojz. 33. 8: Perfectio tua et doctrina tua viro sancto tuo: Tvoja popolnomóft, (o Bóg) inu tvój vuk je bil tvojemu svètimu móshu dan: O Dieu, vôtre perfection et vôtre doctrine a été donnée à l'homme, que vous vous êtes consacré. Podobno tudi Sainte Bible 1757: O Dieu que votre perfection et votre lumiere soient données à la race de l'homme, que vous vous êtes consacré. Vsi drugi drugače: Ros.: Deine Vollkommenheit, O Gott: und deine Lehre ist bey deinem heiligen Manne, Alb.: Deine Vollkommenheit und deine Lichter müßest du von deinem heiligen Manne nehmen, Dalm.: Tvoja Prauda inu tvoja Luzh oftani pèr tvoim svetim Moshi. (Wittola tega mesta nima). — Rut. 1. 5: remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito: je sama oftala, potèm ker je moshá, inu dva syna sgubila: La sainte B. 1742: demeura feule, aiant perdu son mari et les deux enfans. Vsi drugi drugače, Sainte Bible 1757: resta ainli privée de les deux fils et de son mari, Ros.:

blieb das Weib übrig, nachdem sie ihres Mannes und beyder Söhne beraubt worden war, Alb.: so blieb das Weib allein, ihrer Söhne und ihres Mannes beraubt, Wittola: blieb allein, ohne Mann und ohne Kinder, Dalm.: je ta Shena zhes oftala, obeim Synom inu svojemu Moshu. — Rut. 1. 13: donec crescant et annos pubertatis impleant: dokler bi gori sraflji, inu lejta sa shenitu dofegli: La sainte B. 1742: qu' ils fullent grands et en âge de se marier. Vsi drugi drugače: Sainte B. 1757: ... qu' ils fullent grands? vous reserveriez-vous pour eux, en forte que vous ne priffiez point d' autre époux? Ros.: biš sie erwachsen wären, und ihre männlichen Jahre erreicht hätten, enako Alb. (Wittola tega mesta nima), Dalm.: ... zhakati, dokler sraftó? Bote li prou mogle zhakati, de bi Moshou nevsele? Nadaljnji dokazi Rut. 1. 11; 1. 12 itd.; Sodn. 5. 2; 5. 17; 5. 21 itd.

Sainte Bible 1757: 2 Mojz. 15. 1: Tunc cecinit Moyses et filii Israel carmen hoc Domino: Takrat je sapejl Mójses inu Israelfki otrozi Gospódu na zhaft letó pejšem, Sainte B. 1757: Alors Moïse et les enfans d' Israel chanterent à la gloire du Seigneur un cantique. Vsi drugi drugače: La sainte B.: Alors Moïse et les enfans d' Israël chanterent ce cantique au Seigneur; pristavka na čast nimajo ne Rosalino, ne Alberti, ne Wittola, ne Dalmatin, ne Dietenberger, Cartier ali drugi. Dalje 2 Mojz. 15. 2 itd.

Iz staroslovenske biblije sem ugotovil vkljub skrbnemu iskanju le malo mest, n. pr. 1 Mojz. 1. 26: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: Sturimo zhloveka po nashim obrasi, inu podóbi: s̄tvorím̄ č̄lka po óbrazu našemu i po podóbiju. — 2 Mojz. 25. 13: sturiti nofsila is lejša Setim, enako vrsta 15: Letę nofsila imaj vselej itd.; strsl. tu: nosila, Vlg.: vectes, Dalm.: Shtange, pomeni tu *drog*, *štange* (Pleteršnik navaja samo pomen Trage, Tragbahre in citira Japlja; pri Japlju ta izraz nima tega pomena). — 2 Mojz. 25. 17: Pokrov te s̄prave, Vlg.: propitiatorium, Dalm.: Stol te Gnade, Ros.: Gnadenst̄ron, strsl. na tem mestu pokrov̄. — 2 Mojz. 26. 5: Petdeset penklâ (in večkrat v naslednjem!), Dalm.: sanke, Ros.: Šchleife, strsl. tu petla itd. Od l. 1796. dalje Japelj ni več rabil strsl. biblije in tudi nihče njegovih sotrudnikov ne.

Glede **skladnje** je vredno pripomniti, da je več Dalmatinovih tujih sintaktičnih posebnosti zboljšal, veliko tujih pa na novo uvedel, katerih Dalmatin nima. Posebno čudaški je bil glede tujih predpon; za Vulgatsko abire rabi stalno proč iti, s čimer je pomen mnogokrat pokvaril, n. pr. Sodn. 1. 3: abiit cum eo: je s' njim prozh shâl (Dalm. pravilno: je shal shnym); enako Rut. 1. 1; Mk. 14. 10; Lk. 22. 4 itd. Za Vulg. ingredi ali intrare ima stalno noter iti, n. pr. Mt. 18. 8: ad vitam ingredi: k' shivljenju notër greřh (Dalm.: greřh v' itd.); enako

Rut 1. 2; Mt. 18. 9; 19. 17; Mk. 1. 21; 2. 26; 11. 15; Lk. 4. 16; 7. 6 itd. Za dimittere: doli pustiti, n. pr. debitum dimisi tibi; Rosalino: nachlassen: dólǵ fim jeft tebi doli puftil (Dalm.: tebi odpuftil), enako Mt. 18. 27; 19. 23; Mk. 1. 32 itd. Dalje: Sodn. 2. 12: eduxerat eos de terra: jih je bil is Egyptovfke deshele vùn fpelal (Dalm.: is deshele ispelal), enako 3. 10; Lk. 8. 46 itd. — Sodn. 2. 14: tradidit eos: jih je zhes dal (Dalm.: je nje dal tém v' roke, kateri itd.), enako: 3. 8; 3. 10; 4. 2 itd. — Mk. 1. 33: civitas congregata: vse meftu fe je vkup fpravilu (Dalm.: fe je sefhlu) itd. Takih tujih posebnosti je še več.

Literarno zanimiv pa je njegov **besedni zaklad**. Iz Pohlinovega slovarja ima l. 1784., 220: narod bó zhes narôd gori vftal (besedo je bral večkrat tudi pri Kastelcu, n. pr. Dela ap. 2. 5: is vfih narodou, toda naglas kaže, da jo je vzel iz Pohlina: Narôd. Die Nation. Natio, gens.); besedo rabi zelo pogosto, navadno z naglasom: narôdov (114), narôde (147), narôdi (220) itd. — Dalje: Defseták (Mk. 15. 43; Vulg.: decurio; Pohlin: Deseták, Decurio), enako Lk. 23. 50: Jósheph, kateri je bil en defseták. — Mt. 27. 51: sagrinalu, Vlg.: velum (Pohlin: Sagrinálu, Velum; ima iz Hipolita). — Lk. 22. 4: s' Poglavarji (Dalm.: s' Kapitani), 1786, 189: Poglavarftva. (Pohlin: Poglavâr, capitaneus; Poglavarftvu). — 1786, 106. planili na gľadalifhe; r. t. 107: v' gledalishe, Vlg.: theatrum (Pohlin: Gľadalishe, Theatrum). — Dela ap. 17. 29: sdólbjenje tē vmetalnofti (Rosalino: der Kunft; Pohlin: Umetalnoft, Die Kunft). — Dela ap. 13. 8: deshelfkimu Nameftniku (enako vrsta 8, 12 itd.), Rosalino: Statthalter. (Pohlin: Nameftnèk, Nameftniftvu). — Dela ap. 28. 1: perludnofti, Vlg.: humanitatem (Pohlin: Perludnoft, Humanitas. — 1791: 167: jedy od testenine (Pohlin: Testenina, Teigwerf). — 2 Mojz. 28. 4: Nadramènzò (tožilnik), enako vrsta 6, 12, 15 itd. Ros.: Schultertleib (Pohlin: Nadramnèza, Stolle, Stolla). — 2 Mojz. 28. 28: s' prevóso, enako 4 Mojz. 15. 38: prevóse (Pohlin: Prevûfa, Band, Strich). Vzel jih je gotovo še več, ali vse se ne dadó izpričati.

Iz Vodnika (Pisanice) ima: Mt. 11. 17: fmo klagovali *pod črto*: Mile péjfmí péjli; po Japlju ima M. Wolf 1802, 39: mile péjfmí, Ezek. 2. 9 (odtod še Wolfovo sv. pismo 1859).

Med ljudstvom je dobil: fo vse na pomagaje vséli (Dela ap. 27. 17; Rosal.: gebrauchten sie sich der Hilfsmittel). — Dela ap. 27. 39: saton, Rosal.: Meerbusen, Dalm. tu: breg, enako Kastelec). — Jan. 20. 7: potna pèzha (Ros.: Schweißtuch, Dalm.: Antvello, *accus.*, enako Kastelec); enako Jan. 11. 44. — 4 Mojz. 22. 27: jo (= oslico) po rëbrih vudrihal. — 4 Mojz. 22. 24: fe je v' eno tēfnizo med dvë ogradi vftavil.

V Trstu je dobil mornarske izraze kakor: Dela ap. 27. 11: je Sadneku vërjël (Ros.: Steuermann, Dalm.: Barkarol). — Dela ap. 27. 40: fo vosle tih sadnih jadrov rásvesali (Dalm.:

fo tiga Timona s'vese resvesali, Ros.: löften die Ruderbande auf). — Dela ap. 27. 41: fo s' barko sadželi: inu ta s'prejđni koněž te barke le je vtáknil (vse to se še danes govori v Barkovljah in na Kontovelu pri Trstu). Po strsl. pa je ravno tam: fo to malu jadrú pruti vętru obėrnili (strsl.: малое вѣтрило).

Nekaj izrazov je pač sam ustvaril, n. pr. 4 Mojz. 8. 4: ftavniza; Alberti, po katerem je to vrsto prevedel, ima: die Mittelstangen. — Rim. 1. 27: moshtvú (Dalm.: Moshje), 1 Mojz. 17. 27: mofhtvú (Ros.: alle Männer). — Rim. 1. 26: shenftvú (Dalm.: Shene). — 2 Mojz. 35. 22: sapęstnize množ. (Ros.: Armzierde) itd.

Iz Jambrešiča ali della Bella ima: 4 Mojz. 23. 22: eniga Noforoga; enako 5 Mojz. 33. 17; toda v Jobu 39, 9 (rokopis) piše: nofso-rog. Le-to obliko je gotovo vzel iz Jambrešiča, ki ima pod Rhinoceros: Nofzo-rog; prvo obliko bi bil lahko vzel tudi iz della Bella, ki piše pod Rinoceronte: fcivina (= živina) nosòroga. Belostenec besede nima (in po Akad. rječ.) tudi drugi slovarji pred l. 1791. ne.

Iz Gutsmanna je vzel le eno besedo: 1791. 1 Mojz. 1, 21: fome tož. mn. (Guts. 546: Som).

3. Leta 1798. je izdal Traven Bukve psalmov. Ko je Kumerdej od dela odstopil, je začel Japelj misliti na druge sodelavce. Že l. 1796. omenja v predgovoru Modesta Šraja. Da bi šlo delo hitreje izpod rok, je pridobil večje število sotrudnikov. Iz Šrajevih in Riharjevih rokopisov je razvideti, da je sodelovalo pri enem zvezku več pisateljev. Ker so bili Šrajevi in Riharjevi rokopisi, ki so izšli v tisku šele 1801 in 1802, že meseca aprila oziroma (druga zbirka) meseca oktobra 1799 od škofijske komisije potrjeni, je gotovo, da si je te sodelavce že mnogo prej pridobil. Tako se dá sklepati, da je naprosil že zgodaj tudi Travna, čigar knjiga je l. 1798. že izšla (predgovor podpisan: 14. jan.). Sodelavcem je najbrže dal tudi instrukcije, kako naj prevajajo in katerih pripomočkov naj se drže. Dejstvo je namreč, da rabijo vsi te vire, katere je rabil Japelj pri starem zakonu.

Travnovo delo se je vršilo po istih načelih kot Japljevo. Zbral je vse domače vire in pripomočke in porabil vse že obstoječe dobre prevode psalmov ter segel po istih mnogoštevilnih tujih virih kakor Japelj.

Iz Gollmayrjevega molitvenika Sveta mařha (1783) je vzel 7 spokornih psalmov (6, 31, 37, 50, 101, 129, 142) ter jih malo popravil. Gollmayr sam jih je po raznih virih na novo prevedel. Rabil je Dalmatina in semtertja Trubarja. Izmed tujih se dado ugotoviti Rosalino, po katerem je največ prevajal, Dietenberger in Sacy: La sainte Bible 1742. Več ináč se pa iz teh virov ne da pojasniti, zato mislim, da je rabil tudi Mésenguyja, po katerem je ta molitvenik priredil; tega pa v Ljubljani ni.

Gollmayrjevo besedilo živi v popravljani obliki še v Wolfovem sv. pismu.

Iz Gollmayrja je vzel te psalme tudi Debevec (Kratki navuki . . . té pokore, 1783, 40—62), na kar je sam namignil v 3. izd., str. 76. Toda Traven jih ni vzel iz njega, ampak iz Gollmayrja, kakor kažejo inačice.

Gollmayr je rabil Trubarja, n. pr.: ps. 37. 3: tvoja roka je fylnu teshka nad mano; sylnu ima samo Trubar, drugi nihče. Ps. 142. 3: kateri so shę sdavnej umęrli; Trubar: kir fo sdaunu vmerli (vsi drugi drugače) itd. Dokaz za Dietenbergerja: Ps. 37. 4: ny sdravja na mojimu shivotu, Dietenberger: in meinem Leibe (vsi drugi po Vulgati: in carne mea). Ps. 50. 3: Operi me vezh inu vezh od moie hudobije, Dietenberger: mehr und mehr (vsi drugi drugače) itd. Dalje: Ps. 50. 4: moji gręhi fo vednu pred mojimi ozhmy: La sainte Bible 1742: devant les yeux (vsi drugi drugače). Za Dalmatina in Rosalina ni treba dokazov.

Da jih je Traven vzel po Gollmayrju in ne po Debevcu, se pri vseh psalmih vidi, n. pr. Gollmayr: Ps. 6. 9: Beshite od mene ufi, kateri hudobijo dopernafhate (enako Traven; Debevec: Bęshite od mene vfi hudodęlniki) itd.

Traven je zgled neiskrenega pisavca začetnika. Du Hamela, iz katerega je vzel razen dveh treh vse razlage pod črto, ne omenja v uvodu. Navaja pa več slavnih komentarjev, ki jih je dobil v ljublj. semen. knjižnici, katerih ni bral. Rabil ni Titelmanna (od 1498—1537: 2 zvezka: Sectio prima (pri 2. zvezku: secunda) Elucidationis in omnes psalmos . . . 1548), Jansenija Gentskega (1510—1576: Paraphrasis in Psalmos . . . Lugduni 1697), janzenista Duguet-a (1649—1733: Explication du livre des Pseaumes . . . Paris 1733). Ker ni resnično, kar govori o komentarjih, smemo sklepati, da tudi vseh del, ki jih navaja za prevod, ni rabil. Pravi, da je rabil hebrejski tekst ter „Polyglota latina versionis Syriacae, Arabicae, Paraphrasis Chaldaicae (glej Kirchenlexikon X. 144) ter Pagnina (Pagnino, od 1470—1541, je prevedel v latinščino sv. pismo 1527 iz hebrejskega in grškega izvirnika, Kirchenlex. IX, 1270). Pravi, da je upošteval tudi septuaginto, a vse razlike je dobil pri Tirinu (1580—1636: Commentarius in sacram scripturam . . . Venetiis 1731) in pri Menochiju (Commentarius in sacram scripturam . . . Antverpiae 1679), odkoder je povzel tudi uvode k posameznim psalmom. Hebrejske razlike, ki jih navaja pod črto, je vzel iz Bellarmina: Explanatio in Psalmos . . . Venetiis 1726 (semen. knjiž.). Res pa je rabil „plures . . . germanicas, gallicas et duas flavicas versiones“, t. j. rabil je Rosalina, po katerem je največ prevajal, Albertija, Dietenbergerja ter obe francoski bibliji. Dve slovanski ste: Dalm., ki ga je močno porabljal, in Trubar, ki ga je rabil prav redko (da ga je rabil, je ugotovil že Remec, r. t. 95, 98 itd.)

Razlage je vzel iz Du Hamela, n. pr. str. 6.; 4. ps.: „Na mefti: *H'konzu* fe pèr Hebrearjih povfòd bere: *Naprej-pejuzu*“: Du Hamel: In finem... *Hebraei exponunt*, praecentori in carminibus. — Str. 35.; ps. 17. 9. vrsta: „*to je*: inu je trèfkalu“: Du Hamel: ex qua fulgura corufcant. — Str. 116.; ps. 47. 8: barke od Tharsis... *tó je*: na vèlikim mórji: Du Ham.: naves Tharfis (e): pod èrto: (e) Magni maris. — Str. 163.; ps. 67. 14: „... golób je po sprizhóvanji preróka Jeremia XXV. P(*oglavje*) snáminje tih Chaldejzov“: Du Hamel: *Columbae erant infignia Chaldaeorum vexillis impreffa*. Unde Nabuchodonofor a Jeremia non femel *columbae* nomine exprimitur. — Str. 345.; ps. 136. 7: „otrozi Edom: *tó je*: Idumaejzi“: Du Ham.: filiorum Edom (f); pod èrto: (f) Idumaeorum itd.

Dietenbergerjev prevod sv. pisma je prvič izšel 1534 v Mainzu (glej Kirchenlexikon III. 1739) in še pozneje pogosto; jaz imam izdaje iz l. 1600. in 1618. (ljubl. semen. knjižnica) in 1776. (ljubl. frančišk. samostan); tu citiram zadnjo. Traven: Ps. 67. 7: Bóg je, kateri ftury, de ludjè ene miſli v'eni hiſhi prebivajo: Dietenberger: Gott! der machet daß Menſchen eines Sinnes in einem Hauſe wohnen (vsi drugi drugače); konec te vrste je vzet iz Albertija: púntarji pak v' puſtih krajih prebivajo: die Empörer aber wohnen an dürrer Stätte.

Po Albertiju: Ps. 67. 13: Krajlji tèt vojkâ ſo povfòd bejháli: Die Könige der Kriegeſheere flohen (drugi drugače). Ps. 67. 17: Sa kaj fe povſdigújete vè viſſoke gorè? Warum ſtämmet ihr euch ſo auf, ihr hohen Berge? — Sacy: La ſainte Bible 1742: Ps. 17. 34: Kateri je moje nogè hitre ſturil, kakor nogè tih jelènov: qui a rendu mes pieds auffi vîtes que ceux des cerfs (vsi drugi drugače). Ps. 17. 3: Deus meus adiutor meus et ſperabo in eum: Mój Bóg je moj pomozhnik, inu v' njega bóm vúpál: Mon Dieu eſt mon aide itd. Ps. 61. 5: Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere: V' rèfnizi ony millio meni mojo (romanska poſebnoſt!) ſhaft odvſeti: Ils ont conſpiré enfemble pour m' ôter ma gloire (Sacy iz l. 1700 ima drugače. — Sainte Bible 1757: Ps. 1. 3: lignum, quod plantatum eſt ſecus decursus aquarum: enák enimu ſravèn tekózhih vodâ ſafajenimu drèvèſu: ſemblable à un arbre planté ſur le bord des eaux courantes (vsi drugi drugače). Ps. 67. 14: Si dormiatis inter medios cleros: Aku lih bóte vy med ogní-ſhnimi kánni leſháli: Quand vous ſeriez réduits à être comme couchés dans le foyer. Ps. 17. 18: Quoniam confortati ſunt ſuper me: ſakaj ony ſo bily mozhnejſhi, kakòr jeſt: qui étoient plus forts que moi itd.

Včasih je porabil v prevodu tudi kaj iz komentarjev; tako ima v ps. 17. 34: Ti ſi ſturil, de ſim v' moji hóji velike ſtopine dèlal — beſedilo iz: Du Hamel-a (pod èrto): effecifti, ut mihi pateat iter expeditum.

Traven piše v splošnem še isti jezik kakor Japelj. V pravopisu pa se že kaže Debevčev vpliv, ki se je pri nadaljnjih sotrudnikih vedno bolj uveljavljal. Vendar rabi še malo Debevčevih oblik in še te nedosledno. Morda mu jih je branil Japelj, ki ni maral Debevčevih novotarij. Japelj ni do konca življenja nobene sprejel in Debevču še takrat, ko je l. 1791. v 1. zvezek star. zak. sprejel njegov sestavek „Govorjenje od branja f. pifma“, ni pustil njegovega pravopisa, ampak je moral pisati popolnoma vse po Japljevo.

Travnove psalme je še isto leto porabil neki frančiškan, ki je spisal obširno, 657 strani obsegajočo razlago psalmov (rokopis v frančišk. samost. knjižnici: Bukve resloshenih Pfalmou. . . spifanu u' leiti 1798). Takisto je sprejel besedilo Škrinarjevega prevoda Visoke pesmi (1798) v nadaljnjem delu rokopisa.

4. Leta 1798. je izdal Škrinar Modroftne bukve. Ko odpremo knjigo, takoj začutimo, da imamo pred seboj močno osebnost, kakršne doslej nismo srečali. Novi sodelavec, ki ga je Japelj za ta prevod pridobil, se ni šolal ob njem kakor Traven, šraj in Rihar, ampak ob večjem duhu. ob Vodniku. Vodnik se je prejšnje leto jezikovno izčistil in Škrinar je takoj sprejel njegov zboljšani črkopis, skladnjo in besedni zaklad. In če odpremo vire, po katerih je prevajal, vidimo, da tudi prevaja lepše kakor vsi dosedanji sotrudniki; prevaja po misli, svobodno, ne več po črki. Vendar se mu v tej knjigi še pozna razvoj. Od začetka je jezik slabši, pozneje pa je tem lepši, čim bolj gre knjiga h koncu. Edino, kar ga kazi, je Debevčev pravopis, ki se po svoji nezrelosti slabo sklada z njegovo lepo slovenščino.

O virih sam nič ne govori, omenja samo komentarje (str. XVI), ki so po večini vzeti iz one dobe (Cartier, Du Hamel, Calmet), nekaj je tudi starejših. Viri so isti kot pri Japlju v starem zakonu. Držal se je Vulgate, prevajal je najbolj pogosto po Rosalinu, težja mesta pa največkrat po Wittoli, redkeje po Albertiju ali francoskih biblijah. Dalmatin mu je bil dober vir za besedni zaklad. Njegov prevod je nov, a ni izšel neposredno iz Vulgate, ampak iz naštetih virov.

Dokazi za Albertija: Modr. 1. 14: Creavit enim, ut essent omnia et sanabiles fecit nationes orbis terrarum et non est in illis medicamentum exterminii nec inferorum regnum in terra: Kër Bóg je vse takú stváril, de bi obftálu: inu vse v' svęjtá sazhetki stvarjene rezhy je on osdraviózhe sturil: inu v' njih ny smertniga strúpa, tudi ny péklá krajleřtvu na semli bilu: er hat alles so geschaffen, doß es bleiben konnte; die Uanfänge der Welt sind heilbringend; kein schädliches Gift ist in ihnen, und auf der Erde nicht das Reich der Hölle (vsi drugi drugače); dalje: Modr. 1. 10 itd. — Wittola: Modr. 2. 16: Tamquam nugaces aestimati sumus ab illo: On nafs sa otrózhje ludy dershy: Wittola (X, 90): Wir werden von ihm für findijche

Buben gehalten (vsi drugi drugače). Modr. 1. 6: Quoniam renum illius testis est Deus: sakaj Bóg njegovu nótrajnu posná. Wittola: denn Gott ist ein Erkennner seiner Nieren (nótrajnu je vzel iz Rosalina: denn Gott ist Zeuge von seinem Innersten); nadaljnji dokazi: Modr. 1. 3; 1, 16; 2. 1 itd. — Sainte Bible 1757: Ecclesiasticus (prolog): Multorum nobis et magnorum per legem et prophetas, aliosque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est; in quibus oportet laudare Israel doctrinae et sapientiae causa: Poštava, Preroki, inu drugi, katèri so sa njimi prišli, so nam mnóge, velike, inu módre rezhy pokasáli, v' katèrih je Israel savolo vúka, inu modrósti hvale vrèdèn, kèr ne famú lety, katèri tó govore, mórejo vuzhèni biti itd.: La loi, les prophetes, et ceux, qui les ont suivis, nous ayant donné beaucoup de chofes, et des chofes très-grandes, qui rendent Ibrael digne de louange pour sa doctrine et pour sa sagesse, non-seulement il faut que ceux qui les lifent itd. (vsi drugi drugače); nadaljnji dokaz: Eccles. 1. 19; 1. 35 itd. — La sainte Bible 1742: Eccles. 1. 6: et astutias illius quis agnovit? inu kdó je nje [krivnósti] sposnal; vzel iz opombe na robu: et qui a pénétré ses artifices divins* [na robu: i. e. Ses divers et secrets confeils; Sacy iz l. 1700. nima te opombe]; drugi drugače: Dalm.: Gdu bi fize mogal véditi, koku bi se mogla Modruft inu rasum sadobiti? Rosalino: und wem ist ihre Klugheit fund gemacht worden (enako Cartier, Dietenberger), Alberti: flugen Anshláge (Wittola nima), 1757: et qui a pénétré ses artifices divins? itd.

5. Japelj je medtem pripravljajl za tisk dva nova zvezka, a ni mogel slutiti, da jih ne bo sam izdal in da bo moral radi njih podjetje zapustiti. Knjigi bi bili morali kmalu iziti, ker govori o drugi že Traven l. 1798.: „... béri pèrve, inu druge búkve tih Krajlov, katère imajo v' krajnfkim jesíki v' kratkim na dan pridtí“ (Predgovor, 12). Prvi zvezek, ki je pozneje v tisku izšel l. 1801. (pod imenom Rihar-Šraj kot 3. zv. star. zak.) je obsegal Paralipomenon in Tobija, o katerih se ne ve gotovo, kdo jih je prevedel, a mislim, da Japelj; Ezdra, ki ga je prevel Rihar; Judit in Ester, ki jih je prevedel Šraj, in Job, ki ga je prevedel Japelj. Drugi zvezek je obsegal 4 knjige Kraljev, od katerih je prvo in tretjo prevedel Japelj, drugo in četrto pa Šraj. V ljublj. semeniški knjižnici so se ohranili rokopisi obeh zvezkov razen Paralipomenon in Tobija, ki so bili pa že l. 1808. izgubljeni, kakor je videti iz Japljevega životopisa v Neue Annalen der oest. Lit. 1808 (citat pride pozneje), kjer pa životopisec ne poroča, kdo jih je prevedel. V teh rokopisih sta Rihar in Šraj pisala čisto drugače kakor pozneje v tisku; tu sta pisala še popolnoma Japljev jezik. Rihar ima celo veliko dialektičnih oblik. Dolej sem mislil (RZDHSV, III. 144), da ju je šteti med reformatorje slov. proze, toda ti rokopisi so pokazali, da je njun jezik za tisk prirejal Škrinar.

Ko je hotel dati Japelj delo v tisk, je spoznal, da mu javno mnenje ni več naklonjeno. Ob tej priliki je moral doživeti od lastnih sotrudnikov veliko osramočenje. O teh žalostnih dogodkih nam poročata Kopitar in životopisec v Neue Annalen, največ pa nam govore rokopisi in knjige, ki so na podlagi teh rokopisov izšle. Kopitar poroča: „... nun fing eine kleine Opposition von Seite der Revidenten an; Debevz ärgerte sich über die Germanismen, Vodnik und Škrinar traten ihm bei, und dann die übrigen“ (Briefwechsel 38). Kdaj je to bilo, ne vemo; vemo pa, da Vodnika in Debevca doslej še ni bilo med škofijskimi cenzorji ali, kakor jih Kopitar imenuje, revidenti; prvič se omenjata šele pri 8. zvezku st. zak., ki sta ga izdala Škrinar in Rihar 1. 1800. (uvod podpisan: 5. dec. 1799). Vprašanje je tudi, če so vodili odpor proti Japlju vsi trije v enaki meri. Vse kaže, da je odpor začel in vodil Škrinar, ona dva sta imela le podrejeno vlogo. Ker je pisal doslej Rihar Japljev jezik in je v tem zvezku (1800) jezik Škrinarjev, je gotovo, da je začel odpor Škrinar. In ker je v vseh nadaljnjih zvezkih st. zak. isti jezik, je gotovo, da je odpor vodil ves čas isti. Da Debevec ni imel neposrednega vpliva, se vidi iz pisave, ki se v teh zvezkih loči od one, kakor jo vidimo v Debevčevi izdaji nov. zak. II. d. 1804. Najmanj vemo o vlogi Vodnikovi, dasi vemo, kako je ta sodil o Japljevem jeziku. V izvodu, ki ga hrani licejka (10075 II Cc na vrhu še štivilo: 12) je s svinčnikom popravil prvi dve poglavji iz l. 1784. in črtal germanizme.

Škrinar je najprej pridobil zase Riharja in Šraja, nato pa je Japlja samega onemogočil. V to dobo mora spadati oni dogodek, ki ga omenja Kopitar v istem pismu: „Japel . . . entzweite sich mit den Laibacher Revidenten, machte ihnen Vorwürfe etc.“ (r. t. 39). Stvar je prišla tako daleč, da si Japelj od dosedanjih škofijskih cenzorjev ni več upal dobiti dovoljenja za tisk, zato si je izposloval od škofijstva nove cenzorje, in sicer same duhovnike iz soseščine; bili so to dekan Jos. Gollmayr in kaplana dr. Luka Burger in Martin Strgulc iz Kranja ter Janez Rode, dekan v Šmartinu pri Kranju. Ta odbor mu je dal dovoljenje za tisk 4 knjig Kraljev dne 12. aprila 1799 (rokopis na koncu četrte knjige Kraljev), za ostale knjige pa 3. okt. istega leta (rokopis na koncu knjige Job). Za enkrat je Japelj zmagal, ali Škrinarjevi somišljeniki niso mirovali. Medtem je izšla 2. izd. nov. zak. I. d. (uvod podpisan 3. jan. 1800), za katero so se bili, kakor se vidi iz opazke v uvodu, hudi jezikovni boji, in Škrinar je videl, da se z Japljem o jeziku ne dá govoriti. Zato je sklenil, da za tisk pripravljena Japljeva zvezka sam izda. Delo je sicer s tem veliko pridobilo, a način, kako so to izvedli, je nedopusten. Najprej so dali v tisk knjige od Paralipomenon do Joba (izšle kot 3. zv. st. zak. 1801). Tiste knjige, ki sta jih prevedla Rihar in Šraj, je Škrinar samo jezikovno spremenil (popravil); kar pa je prevedel Japelj, t. j. Joba (izgubljenih knjig Paralipomenon in

Tobija ni mogoče primerjati), so tudi stvarno zelo spremenili, da bi Japljevo besedilo kolikor mogoče zakrili; besedilo so močno spremenili po Albertiju, Rosalinu, Wittoli in Dalmatinu; da so zboljšali jezik, se seveda razume. Zvezku sta dala ime Rihar in Šraj, Japljevega imena pa niti omenili niso, dasi je ostal Job v osnovi še njegov in so sprejeli skoro vse njegove poprave pri Riharjevem in Šrajevem prevodu. Da bi se Japljevo ime čisto odstranilo, so si v predgovoru pomagali celo z lažjo in zagotavljajo, da sta imela delo le dva v rokah: Ut tomi hujus editio velocioribus progredederetur pafsibus, duo simul translatores . . . operi admóvimus manus (str. 1. in 2.). Ker nosi tiskana knjiga odobrenje starih škofijskih cenzorjev (ne onih, ki so Japlju natis dovolili), je moralo za vse to vedeti tudi škofijstvo.

Ko je Japelj dobil tiskano delo v roke, je gotovo užaljen protestiral proti takemu početju. A pri drugem zvezku (izšel 1802) so še grše ravnali z njim. Dočim so Šrajev prevod (drugo in četrto knjigo Kraljev) zopet le jezikovno popravili, so Japljev del (prvo in tretjo knjigo) še huje raztrgali. Poleg tega so se pri obeh Šrajevih knjigah nad Japljem maščevali tudi s tem, da niso sprejeli nobene njegove poprave, dočim so pri prejšnjem zvezku sprejeli skoro vse. Trudili so se, kako bi Japljev prevod čim bolj utajili. Kjer se je kaj oddaljil od Vulgate, so se ji ti približali; kjer Japelj ni rabil Rosalina, Albertija, Wittole in dr., so jih ti prevajali; na mnogo mestih so nanovo sprejeli Dalmatinovo besedilo; seveda so zboljšali tudi jezik. Posameznih izrazov so se tako ogibali, da pišejo ti n. pr. „rezhi“, če ima Japelj „dejati“; „napraviti“, če je pisal Japelj „narediti“; namesto Japljevega „pregovor“ so rabili v III Kraljev 4. 32: „pripovift“ (iz Pohlina: Pripovift, Sprichwort). Nedotaknjenih so pustili le malo mest. V uvodu pa so se še bolj zlagali kot pri prejšnjem zvezku. Šraj, ki je dal zvezku ime, izjavlja, da je on sam prevedel to knjigo, čeprav se je l. 1796. v uvodu knjige Josue omenilo, da delo dva prevajata: „ . . . me solum habeant translatores . . . qui in praefatione libro Josue praefixa non unum sed duos eorum versores nominari intelligunt.¹ Da je Japlja to tako užalilo, da se dela ni več dotaknil in da tudi pri drugi izdaji nov. zak. II. del 1804 ni več sodeloval, je jasno.

Omenjeni životopisec, ki glede prvega zvezka nič ne poroča, nam poroča o drugem zvezku naslednje, kar pa ni čisto natančno: „ . . . 1802 (to je bilo pač prej, opomba poročevalca)

¹ Simonič, Slov. bibliografija, 388 tega zvezka ni zaznamoval. Ker sta Japelj 1796 in ta knjiga skup vezani in sta izšli obe skupaj kot 2. zvezek, je Simonič obe strnil v eno in štel zadnjo stran (543) te knjige kot Japljevo knjigo iz l. 1796. On navaja: „II . . . (Bukve Josue, Sodnikov, Ruth in kraljev [tega ni v naslovu!] per Georgium Japel . . . 1796 8° (V) + 543 str.“ Pravilno je: II. zvezek obsega dve knjigi: Japelj 1796, 245 str. in Šraj 1802, 543 strani.

war er im Begriffe, seine mit Beyhülfe eines neuen Mitarbeiters Hr. Modest Schrey . . . übersetzte 4 Bücher der Könige auflegen zu lassen, davon die Geistlichkeit der Erzdiözes schon ehevor durch Zirkularien vorbereitet war; allein auf eine unerklärbare Art, die den Seligen bis ins Grab schmerzte, wurde diese seine Auflage vereitelt, in Geheim eine andere Uebersetzung veranstaltet (kako je v resnici bilo, glej prejšnje izvajanje, opomba poroč.), und ehe er sichs versah in Laibach gedruckt, wobey noch die bereits von Ihm corrigirten Bücher Paralip. sammt dem Buche Tobia in Verlust geriethen . . . Die Manuscripte blieben dann ungedruckt (bili so vsi v 1. in 2. zvezku uporabljeni, opomba poroč.), und befinden sich noch unter den zurückgelassenen Schriften des Seligen (Škrinar in dr. so jih shranili v ljublj. semen. knjižnici; sicer bi bili v licejki ali v narodnem muzeju, kjer je druga ostalina, opomba poroč.), von den Censoren unterfertigt und zum Drucke bereitet. Nebst diesen Manuscripten sind noch folgende vorhanden: die Bücher *Judith* und *Esther*“ (oboje Šrajev prevod, porabljen v 1. zvezku, opomba poročevalčeva; Neue Annalen der oest. Lit. 1808, I. 286, Intellig. Blatt 120).

Japelj, Rihar in Šraj so rabili v teh knjigah iste vire, kot jih že poznamo; poleg tega je rabil Japelj pri teh knjigah tudi Kastelca in pri Tobiju Paglovčeve Tobiove bukve (1733).

Kastelca je rabil pri novem zakonu, kakor smo že videli, in pri starem zakonu 1796, pri knjigah Kraljev in Paralipomenon. Pri 2. in 4. knjigi Kraljev ga je rabil tudi Šraj. Nekaj zgledov za novi zakon: Mt. 18. 34: ga je trinogam zhes dal, Kast.: ga je isdál trinogom, Mt. r. t.: vùfs zhihèrn dólǵ, Kast.: vus zhiherní dólǵ (ima iz Schönlebna). Mt. 20. 8: rezhe fvojmu hifhniku, Kast.: hifhniku. Mt. 22. 2: shenitovanje, Kast.: shenitovanie itd. — Stari zakon: I Kraljev 1. 1: njegóvu ime je bilu Elcana (Japelj, rokopis), Kast.: niegovu ime je bilú Elcana. I Kraljev 1. 3: je hodil ob poftavlenih dnèh . . . de bi molil (Japelj, rokopis), Kast.: ob poftavlenih dnévih, de bi molil itd. II Kraljev 11. 1: Pergodilu fe je pak zhes enu lèjtu, ob tim iftim zhafsi (Šraj, rokopis), Kast.: Se je pak pergudilu, zhes enu leitu, v' taiftim zhaffu (Dalmatin in drugi imajo drugače) itd.

Kastelčevo sv. pismo se ne loči veliko od Dalmatinovega; priredil ga je po Vulgati ter po Diätenbergerju in nem. katol. prevodu iz l. 1662. Tiste svetopisemske odlomke, ki se nahajajo v evangelistarju, je vzel dobesedno iz Schönlebna, na par mestih je rabil tudi Hrena. Schönlebnovo knjigo je tako natančno prevzel, da je prepisal tudi njegove tiskovne pomote, zmote in izpuščena mesta. Sprejel je n. pr. vse njegove pomote na onih številnih mestih, ki sem jih že v Domu in svetu 1917, 279—280 pod črto navel; na par mestih, kjer je n. pr. Schönleben zavrgel Hrenove slov. izraze, je rabil tudi Hrena; Kastelec ima

Apokal. 14. 2: je bilá kakòr teh Godzeu (tako ima Hren; Dalmatin in Schönleben drugače), kateri na fvoje arfe byejo itd. Pogosto je rabil nem. katol. prevod: Bibel, daš išt Die Heilige Schrift Alten und Neuen Testaments. Nach der uhralten gemeinen Lateinischen ... Uebersetzung ... Meinß 1662 (imam iz licejke). N. pr.: Kastelec: Dela apost. 1. 12: kir je blisi per Ierusalemi, en dán hodá, kakòr se ob sabboti vandra, Bibel 1662: ein Tagreiß, wie man am Sabbath reiset (Dietenberger: und eine Sabbath's Reise hat; Dalm.: lesly en Sobotni pot delezh prozh). — Dela apost. 1. 18: Japelj: njegóvu ofèrzhje se je isfulu, iz Kastelca: inu vse nìegovu offerzhje, inu zheiva so se isfula; Bibel 1662: und alles sein Ingeweid ist außgeschüttet worden (vsi drugi drugače; zheiva ima iz Dalm.). — I Kraljev 12. 6: Japelj, rokop.: Gofpód, kateri je Mojsefa, inu Aarona ftvaril, inu nafhe ozhçete is Egyptovske deshele ispelal, je tedaj prizha (teh besed ni v Vulg.), iz Kastelca: Gofpúd je prizha, kateri je fturil Moysesfa, inu Aarona, inu kateri je s' Egypta vun spelal nafhe ozhete: Bibel 1662: Der Herr ist Zeug, der Moysen itd. (vsi drugi drugače). — II Paralip. 15. 15: omnes, qui erant in Iuda cum execratione, Rihar, Šraj 1801: Inu tó so vsi fturili, kólikùr jih je bilú od Juda, inu so se sarótìli, po Kastelcu: tú so fturili vsi ty, kateri so bily v' Iudi, s' kletovjo, Bibel 1662: Daš thäten alle die in Juda waren, mit Verfluchung (drugi drugače). — Rim. 1. 10: Japelj: v' mojih molitvah prófsim, de bi ješt vèndèr enkrat eno frèzhno pòt imel po Boshji vóli k' vam priti, po Kastelcu: proffim, aku bi ješt kei (kei je vzel tu po Dietenbergerju: etwann) enkrat eno frèzhno raisho mogil iméti, po Boshji voli k' vam priti, Bibel 1662: bitte, ob ich endlich dermal einß eine glückliche Reise haben möchte, nach dem Willen Gottes zu euch zu kommen. — Pogosto je rabil tudi Dietenbergerja, n. pr. Rim. 1. 19: quia quod notum est Dei, manifestum est in ilis, Kastelec: kar je na Bugu snamu, je nym ozhitu, Dietenberger (navajam izdajo iz l. 1776., ki se od prejšnjih razlikuje le po pravopisu): dašjenige, so an Gott kündlich išt (Bibel 1662: daß von Gott bekannt išt, Dalm.: de je Bug, tu je nym ozhitu). — Rim. 1. 20: Kast.: nìegova vézhna múzh inu Bogaftvu, bode (aku se skusi rasum gleda) sagledanu, Dietenberger: seine ewige Kraft und Gottheit, werden (so mans durch Verstand merket) ersehen (vsi drugi drugače). Da je prirejál Dalmatina po Vulgati, je ugotovil že Remeč (r. t. 33). Sam je po Dalmatinu izboljševal le posamezne izraze.

Pri Tobiju je uporabil Japelj (ali kdor je že prevajal) tudi Paglovčeve Tobiove bukve iz l. 1733. Dokaz: Rihar, Šraj 1801: Tob. 1. 17: sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti: je dál ... na dólshnu písmu, iz Paglovca: ufel nìegove roke dólshnu písmu (Dalm.: je vsel njegove roke písmu, Dietenberger in Bibel 1662: Handſchrift) itd.

Paglovec je Dalmatinovega Tobija priredil po Vulgati, Dietenbergerju in nemškem prevodu Bibel 1662. Iz svojega je

le malo dodal, semtertja je razložil kak Dalmatinov izraz, n. pr.: je nym pernesla to dobro felftvu ali poshto (81), Dalm.: tu dobro felftvu (II 151); pred Aidi, ali Neverniki (108, 110). Včasih je vpletel kako besedo v pojasnilo, n. pr.: Pergudilu fe je pak, de je ona eno mlado kofa na lonu (tega izraza nima nihče drugi) prejela (40); enako zgoraj: dolshnu pifmu. Bibél 1662 je rabil n. pr. Rihar, Šraj: 3. 7: Pergódiru fe je pak ravnu taifti dan, iz Paglovca: Inu pergudilu fe je raunu na taifti dan, Bibél 1662: Und eš begab fích eben (te besede nima ne Vulgata, ne Dalmatin, ne Dietenberger) auff felbigen Tag. — 2. 3: exiliens de accubitu suo, Paglovec: Tobias sdaizi od mife skozhil, Bibél 1662: Da fprang er alšbald auff von feinem Tíſch itd. — Večkrat ni mogoče ugotoviti, ali je rabil Bibél 1662 ali Dietenbergerja, ker imata oba enak prevod, n. pr. 1. 5: Paglovec: je beishal pred ulfo nieh drushino (t. j. družino), Bibél 1662: miede er allein aller Gefellſchaft, Dietenberger: floh er allein ihr aller Gefellſchaft. — 2. 19: et de labore manuum suarum victum, quem consequi poterat. deferebat: inu kulikur shiulenia je ona fuoimi rokami perdobila, je damu donesla, Bibél 1662: und was fie mit ihrer Hánden Arbeit zur Leibsnahrung gewinnen möchte, das brachte fie, tako tudi Dietenberger; enako 1. 21; 3. 17 itd. — 1. 1: Rihar, Šraj: quae est in superioribus Galilaeae: kateru je v' górnih ftranéh Galileae, po Paglovca: kateru je v' gurnih krajeh Galilee, iz Dietenbergerja, die in den obern Landen Galiläa liegt. — Večkrat je Dalmatina napačno prepisal, n. pr. str. 36: valhi pravizhni dnevi (Dalm.: prasnizhni), 40: daite pervimu Gofpodarju (Dalmatin: pravimu). —

Šrajevi in Riharjevi rokopisi iz ljublj. semen. knjižnice so se dali ugotoviti po pisavi. Šrajevo pisavo sem ugotovil na podlagi cerkvenih matice v Št. Jakobu ob Savi, kjer je bil lokalist od 1794—1806. Riharjevo pisavo sem ugotovil po maticah v Komendi, kjer je bil župnik od 1799—1807, t. j. do smrti. —

Japelj je rabil v teh knjigah iste vire kot prej, n. pr. I Kralj 3. 1: et sermo Domini erat pretiosus in diebus illis; non erat visio manifesta: Japelj (rokop.): bešeda tiga Gofpóda je bila ta zhaſs po redkim, ker se Bóg ny ozhitnu rasodel; Wittola: In derſelben Zeit war das Wort Gottes feltſam, und er offenbarete fích nicht klar den Menſchen (vsi drugi drugače); enako po Wittoli: 2. 2; 2. 3; 2. 8 itd. Alberti: I Kralj 2. 3: Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes: Japelj, rokopis: Ne govorite vezh od viſokih rezhy, inu ne hvalite fe: Alberti: Redet ja nicht mehr fo stolz von euch (vsi drugi drugače), dalje: 2, 8; 3, 21; 5. 6 itd. Job (rokopis): 4. 13: quando solet sopor occupare homines: kadar ſpanje ludy globoku pogresne, Alberti: wenn die Menſchen in tiefen Schlaf liegen (vsi drugi drugače), enako: Job 4, 18; 4. 19; 5. 11; 5. 24; 6. 13 itd. Sainte Bible 1757: I Kralj 1. 14: digere paulisper vinum, quo mades: Japelj

(rokopis): Pufti, de fe enu malu vinu fškady, s' katerim fi vinena: laissez un peu fe diffiper les fumées du vin, que vous avez pris (drugi drugače: Rosalino: Verbaue den Wein, enako Alberti; Wittola: verfočje, Dalmatin: Naj pride tu Vinu od tebe, Kastelec: pocerai). — I Kralj 2. 6: Dominus mortificat et vivificat: Japelj, rokopis: Gofpód vsame inu da shivljenje: C'est le Seigneur, qui ôte et qui donne la vie, enako La sainte Bible 1742 (vsi drugi dobesedno po Vulg., Dalm., Kast., Ros., Alb., Witt.). — 2. 1: Exultavit cor meum in Domino: Moje serze je v Gofpódu od vefsela gori pokozhilu: Mon coeur a tref-failli d'allégreffe dans le Seigneur (drugi nihče tako). La sainte Bible 1742: 2. 10: et sublimabit cornu Christi sui: inu bó krajľeftvu fvojga Chriftna v' zhafti povikhal: et il comblera de gloire le regne (pod črto opomba: Cornu pour royaume; hebraifme) de fon Christ (vsi drugi po Vulgati).

Rihar se je v rokopisu oklepal Rosalina in Dalmatina, vendar je rabil tudi Albertija, n. pr. I Ezdra 4. 6: In regno autem Assueri, in principio regni eius itd.: Pod krajľuvánjam pak Afverja, vshe . . . (v rokopisu: kmal) v' sazhetki njegoviga krajľuvanja, Alberti: Ja, unter der Regierung des Assuerus, gleich Anfangs seiner Regierung itd., dalje 3. 13; 4. 10 itd. — V rokopisu je njegova slovenščina slabša kot Šrajeva; ušlo mu je še veliko polhograjskih dialektičnih oblik, n. pr. I Ezdr. 4. 15: napravle (= napravlja), 3. 13: smefhenu (= zmešano); II Ezdr. 4. 7: versu (= vrzel); stalno piše: na (= ne) bosh I Ezdr. (4. 16), na bo (4. 21) na bojo dazio . . . dajali inu leto bo zel kralami (= Debevčeva oblika!) k' fhkodi (I Ezdr. 4. 13; v tisku: ne bódo . . . tó bó zelú krajľam k' fhkódi); dalje piše: kater (I Ezdr. 5. 3), prerokvala (5. 1), fvitvavzi (5. 3) itd.

Japljev rokopis Job so za tisk najbolj predelavali po Albertiju, Rosalino, pogosto tudi po Dalmatinu, n. pr. Job 1. 5: Ne forte benedixerint Deo in cordibus suis, Japelj, rokopis: Morebiti . . . nifo Bogá v' fvojih ferzih sahvalili, tisk: Bogá v' fvojih ferzih rešhalili: Alberti: Gott in ihrem Herzen* gefegnet (* pod črto: d. i. beleidiget), drugi drugače. — Job 1. 11: nisi in faciem benedixerit tibi, Japelj, rokopis: kaj vela, de te bó v obras hvalil (*prečrtal*), shegnal (*prečrtal*) rotíl, tisk: de te bó pod ozhy klęl, Alb.: ob er dich nicht ins Angesicht fluchfen wird; enako besedilo 2. 5: rokopis shegnoval (*prečrtal*) rotíl, tisk: v' obras klęl, Alb.: ins Angesicht fluchfen wird, Job. 3. 4: non requirat eum Deus desuper, rokopis: naj ne prafha po njemu, tisk: naj Bóg njega od sgoraj doli ne zhiřla, Alb.: Gott von der Höhe herab müřfe seiner nicht achtfen itd. — Večkrat so zavrgli Japljevo besedilo in so znova segli po Dalmatinu, n. pr. Job 9. 5: On gorrę preřtavla inu ty, katere v' fvojim řerdi podere (*prečrtal*) podľuje, ne vejdo sató, tisk: On hribe preřtavi, preřden ty, katere v' fvojim řerdi sverne, vedo; Dalm.: On preřtaula Gorre, preřden fe nadjajo, katere itd.; enako Job

10. 4; 13. 27 itd. — Po Rosalinu: Job. 5. 26: rokopis: Ti pojdeh v' obilnosti v' grob (po Vulgati), tisk: V' veliki l'tarofiti pójdeh v' grob, Rosalino: Du wirft im höchsten Alter in das Grab kommen itd. —

Japljev rokopis I in III Kraljev so najbolj prirejali po Albertiju, n. pr. I Kralj 2. 14: et omne, quod levabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi, Japelj (rokopis): kar je s' vilzami vùn vsdignil, je Duhovni febi vsel (po Rosalinu: daš nahm der Priester für sich hinweg), Šraj 1802: kar s' vilizami vùn islezhe, far sa se ohrani, Alberti: daš behielt der Priester für sich (Dalmatin drugače: tu je Far prozh vsel; nadalje: I Kralj 3. 6; 13. 8; III Kralj 1. 47; 1. 52; 10. 12; 13. 1; 13. 3 itd. — Dalje po Rosalinu: I Kralj 5. 6: Et ebullierunt villae et agri in medio regionis illius et nati sunt mures et facta est confusio mortis magnae in civitate: Japelj (rokopis): Inu po vafseh inu na póli te iste strany so sazhéle mišhi vùn is semle vréti, inu ena smefhnjava je sa vólo velike morie v' mešti vftala: Šraj 1802: Inu v' teifiti deshéli je pókala semla po vafeh, inu na polji, inu mišhi so vùn lasile, inu smefhnjava je po mešti vftala sa volo tóliku mértvih. Rosalino: und es brach die Erde in den Dörfern und Feldern desjelbigen Landes auf und es kamen Mäuse hervor und es entstand eine Verwirrung in der Stadt wegen der allzugroßen Todfälle; dalje I Kralj 1. 26; 2. 20; III Kralj 5. 8; 6. 4; 6. 5; 6. 16; 6. 20—21 itd.

Da so imeli Japljev rokopis pred seboj, priča: I Kralj 2. 30: et ipsi praeparantur cogitationes: Japelj (rokopis): inu njemu so mišli snane, enako Šraj 1802 (vsi drugi drugače); dalje: I Kralj 4. 10 itd.

6. Ko je bilo treba 2. izdaje novega zakona l. d. 1800, se Japelj ni odločil za nov prevod, dasi je imel zdaj pripomočke, kakršnih l. 1784. še ni imel, in bi bilo tudi glede na stari zakon dosledno, da bi se novi zakon na novo prevedel. Lotil se je samo poprave, a še to je opravil površno in nedosledno. Ko je začel po toliko letih prvo izdajo pregledovati, je videl, da je ostalo v njej še mnogo preveč Dalmatina in ga je zdaj črtal; o nekaterih mestih pa je mislil, da jih je Dalmatin bolje prevedel kot on in jih je na novo iz njega sprejel. Zdelo se mu je tudi, da je premalo upošteval Vulgato, zato je zdaj mnogo časov, naklonov in drugih posebnosti prilagodil Vulgati. V nekaterih redkih slučajih je segel po tujih prevodih, po Rosalinu, Wittoli, Albertiju in Cartier-u. Površno je popravljal tudi jezik; na več mestih je odpravil nemške posebnosti v skladnji in besednem zakladu, a na več krajih je iste stvari pustil. Jezikovni napredek je neznaten, dasi se njemu samemu zdi velik: Miraberis forsan ftyli magis concisi energiam, pravi v uvodu (str. 1). V rokopisnem životopisu, ki se nahaja v Japljevi zapuščini v deželnem arhivu narodnega muzeja v Ljubljani in je bil spisan morda še za Japljevih živih dni ali pa vsaj pred l. 1808. (pisec v Neue

Annalen r. t. ga uporabljaja, se poudarja, da so si „... die... Korrektoren in Laybach, da er sich in Klagenfurt seinem itzigen Aufenthaltsorte befand... sich manches hin und wieder zu ändern, oder wegzulassen erlaubten...“ in da zato izdaja... „nicht allerdings nach seinem Sinne gelang“ (to ponavlja s skoro istimi besedami pisec v Neue Annalen r. t. 120). Da je bil med temi korektorji Debevec, se dá uganiti iz poprav. Parkrat mu je vsilil nekaj svojih oblik (flushen, 452, 453) in je odpravil nekaj tujk, ki jih Japelj v uvodu brani: fhaz (za kar rabi Debevec v Gollmayrjevi Sv. Malhi od 6.—11. izd. stalno: saloga) in trofht. Gotovo pa je to poročilo pretirano, ker v celi knjigi ni nič novega, kar bi ne bilo za Japlja značilno; tistega malega napredka, ki se javlja, je bil pa sam zmožen, ker je jezikovno stalno, dasi zelo počasi napredoval.

Na novo je sprejel iz Dalmatina: Mt. 2. 16: kar jih je bilu dva lejta, inu sdolaj ftarih, dalje Mt. 2. 1; Lk. 1. 48, Lk. 14. 26 itd.

Na novo je prevedel po Rosalinu: Lk. 12. 29: ne shenite vafhe fkerby previfsoku, Ros.: laffet euch nicht zu sehr von Sorgen hinreiffen; dalje: Lk. 13. 11; 18. 14; Mt. 6. 34; 9. 36 itd.; po Wittoli: Mt. 9. 16: ona (= zaplata) tèrga, kar je zèliga na oblazhili: Wittola: denn der Fleck reißt auch das, was noch ganz ist vom Kleide, tollit enim plenitudinem eius a vestimento; Mt. 12. 20: dókler fodbo ne ispèle: Wittola: außführe, eiciat ad victoriam; dalje: Lk. 11. 52 itd.; po Albertiju: Lk. 1. 35: „Svèti Duh bó v' tebe doli prifhâl, Alb.: Der heilige Geist wird vom Himmel in dich kommen, superveniet in te; Jan. 7. 38: poteko od njegoviga ofsèrzhja potoki, Alberti: auß dessen Innersten, Vulg.: de ventre, 1784: telefsa, Rosalino, Cartier: auß dessen Herz itd.; po Cartier-u: Lk. 1. 1: fi je njih veliku pèrsadèlu tè rezhy po rèdi povedati, Cartier: Demnach sich zwar viel bemühet, diejenige Ding ordentlich zu erzehlen, Vulg.: multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt, rerum, 1784: tó pravlenje po rèdi sloshiti od tèh rezhy (po Dalm.). Dalje: Mt. 13. 52 itd.

Odpravil je tujke: Jan. 2. 15: tepeshnizo (1784: gajshlo), Lk. 15. 15: mefhtniku (1784: Purgarju), Lk. 9. 32: fo se predramili (1784: prebrihtali). Odpravljene so tujke, ki jih je Japelj v uvodu (str. 2) zagovarjal: Lk. 16. 25: ovefelen (1784: potrófhtan), ovefselenje (1784: trofht), Lk. 6. 45: od dobre salóge (1784: fhaza), dvakrat (v predgovoru je obe te tujki branil); Lk. 2. 7 opustil: v' ofhtariji (kar je bilo še l. 1784.); Lk. 13. 26: na tèrgih (1784: gafsah; toda Lk. 14. 21 ima še: na gafse), Mk. 2. 26: Duhóvnm (1784: farjam), Mk. 1. 44 (pod črto): Duhóvniku (1784; Farju; na več mestih pa je tujko še pustil). — V uvodu sam pravi, da je opustil tujo rabo členov (a ne še povsod), veznikov in zaimkov; dosti več sintaktičnega napredka res še ni. O členu je bil še v slovnici 1807 mnenja,

da je ponekod potreben, kakor n. pr. hiſha te molitve (Slav. *Œprachſchre*, 27). Tu misli one veznike, ki so bili v besedilu ſe iz Luthrove nemſchine, kakor Mt. 2. 8: 1784: inu kadar ga bote nefhli, taku pridite meni nasaj povedat (ſe iz Dalm.: kadar je najdete, taku meni ſpet povéjte, iz Luthra: wenn jrſ findet, ſo ſaget mirſ wider (izdaja 1570); 1800: inu kadar ga bote nefhli, pridite nasaj meni povédat. Zdaj je tudi opustil deklarativni *da* v premem govoru, ki ga je po Vulgati sam uvedel 1784 (Dalmatin ga nima), n. pr. Dela ap. 2. 13: Alii dicebant: Quia musto pleni sunt isti (grſki *ἐλεγον ὅτι*), Japelj: ſo rekli: De ſo od mofhta pyani. Osebné zaimke je opustil v primerih, kakor Mt. 2. 13: 1784: oftani tamkaj, dokler jeſt tebi rezhem (ſe iz Dalm.), l. 1800.: dokler tebi porezhem. Nekatere stvari je pa poslabſal, tako rabo akuzativa pri nikalnici, n. pr. Lk. 11. 7: Ne delaj nepokoj (1784 pravilno: Ne delaj nepokoja), Mt. 10. 28: duſho ne mórejo vmoriti (1784: duſhe ne mórejo vmoriti), Mt. 9. 17: Novu vinu ne devaju v ftare mehóve (1784: Noviga vina ne devajo), Jan. 9. 16: „Sabboto ne dershý (1784: Sabbote ne dershý). Morda so mu take stvari pokvarili oni korektorji; zakaj sam skoro ni mogel, ker istočasno piſe v (rokopisnem) sestavku *Beantwortung der Fragen* l. 1799: *Weiters hat die Krainerische Sprache offenbahrr (tako!) Hellenismos, oder Graecismos und brauchet den Genitivum oft statt des accusativi; z. B.: Er kennet seine Feinde nicht, ne posná ſvojih ſovrashnikov* (4. list, b).

Kako povrſno je izdajo priredil, se vidi iz tega, da je pozabil popraviti napake, ki jih sam že od l. 1791. ni več delal: Mt. 10. 1: je ſvoje dvanajſt Jógre poklizal (enako 1784, ſe iz Dalm.), Mk. 8. 6: je vsel te ſedem kruhe (enako 1784, ſe iz Dalm.), Mt. 27. 3: je te trydefſet frebérnike perneſel (enako 1784, ſe iz Dalm.), Mt. 10. 5: Lete dvanajſt je Jeſus poſlal (enako 1784, iz Dalm.), Lk. 9. 1 itd.

7. Nadaljnje zvezke starega zakona je priredil Œkrinar, Œesar tudi na zunaj ne prikriva; v uvodu 6. zvezka 1802 izrečno poudarja, da si je privzel tovariſa, ki pripravlja 2. polovico te knjige, t. j. Mateja Wolfa: „*locium . . . mihi (podčrtal jaz) adjungere . . . duxi* (str. 1). To je edini sotrudnik, ki ga ni pridobil Japelj. Po jeziku so ti trije zvezki precej enaki; loči pa se stvarno prevod Œkrinarjev od Riharjevega in Wolfovega.

Leta 1800. je izdal Œkrinar skupno z Riharjem 8. zvezek (Male preroke in Makabejce), l. 1802. pa je sam izdal Izaija in Jeremija. O virih govori samo v 8. zv., kjer pravi, da sta rabila „*plures alias germanicas, gallicas, ac flavicas versiones*“, dalje „*versio tum Divi Hieronymi ex Hebraeo fonte adornata, tum ſeptuaginta Interpretum*“ ter komentarje, ki so pa isti kot 1798, samo Bossuet-a in Jansen. Gentskega ni tu.

Viri so v obeh zvezkih isti. Za Rosalina ne bom navajal dokazov, ker jih je v vsakem poglavju dosti. Wittola:

1800: Ozeja 5. 2: Et victimas declinastis in profundum: Inu s' savito hudobio ste saklane offre drùgód daròvali. Wittola (X, 446): Mit ausgefonnener Bosheit habet ihr meine Schlachtopfer gewendet (drugi drugače). Ozeja 2. 9: Idcirco convertar et sumam frumentum meum: Sató hòzhem drùgazhi ravnati, inu bóm vsel moje shitu: Wittola: Darum will ichs anders machen: ich will mein Korn... nehmen i. d. (drugi drugače). 1802: Izaja 58. 3: Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra et omnes debitores vestros repetitis: Glejte, na dan valhiga pošta delate po svoji glavi, inu vse valhe dolshnike (bres milofti) terjate, Wittola (X, 280): Darum, daß, wenn ihr fastet, ihr eueren Willen übet... und treibet (ohne Mittheilen) an alle eure Schuldiger; enako: Ozeja 2. 6; 4. 1; 5. 1; Izaja 26. 13; Jerem. 3. 24. — Zelo pogosto je rabil Albertija: 1800: Ozeja 6. 9: Et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem: quia scelus operati sunt: Inu preshy kakòr rasbójniki (na ludy), se drushi k' farjam, kateri na pòti pobijajo gredòzhe iz Sihema; sakaj njih opravi je pregrèha. Alberti: Wie Räuberroten einem Menschen auflauern, so mordet die Gesellschaft der Priester jene, die den Weg von Sochem vorüber wandern: denn das Laster ist ihr Gewerbe (drugi drugače). 1802: Izaja 27. 3: Ego Dominus qui servo eam, repente propinabo ei: ne forte visitetur contra eam, nocte et die servo eam: Jest Gospód njega varùjem, njega vlaki zha's rasmakam: nozh, inu dan njega varùjem, de bi se ki (prevel po Rosalinu, ki ima tu etwann) njemu lhkóda ne sgodila: Alberti: Ich, der Herr, beschütze ihn; jeden Augenblick will ich ihn wässern, will ihn bey Tag und bey Nacht vor jeder Beschädigung schirmen (drugi drugače); enako Ozeja 4. 2; 4. 8; 7. 1; I Makab. 1. 29; Izaja 1. 5; 4. 1; 10. 12; 25. 2; Jeremija 1. 3. — Sainte Bible 1757: I Makab. 1. 1: Et factum est, postquam percussit Alexander Philippi Macedo: Po tèm, kadàr je Alexandèr... krajla premágal: Après qu'Alexandre qu'il eut vaincu Darius roi des Perles (enako La sainte Bible 1742), Dalm.: pobil. — I Makab. 1. 37: et facti sunt in laqueum magnum: inu ony so (ludèm) nevárna sadèrga bily: Et ils devinrent un filet très-dangereux pour prendre les hommes (enako La sainte Bible 1742); drugi drugače: Rosalino: und wurden zu einem gefährlichen Fallstrick, Alberti: Hindurch bereiteten sie (den Gläubigen) einen gefährlichen Fallstrick. — I Mak. 1. 62: sacrificabant super aram, quae erat contra altare: so offrùvali na altárji, kateri je bil (Boshjimu) altárju na spruti: ils facrifioient sur l'autel qui étoit près de l'autel de Dieu; drugi drugače: Alb.: der dem Altare gegenüber stand; Ros.: dem Altare des Herrn, Dalm.: altarju Gospodnimu (Wittola tega mesta nima). I Makab. 2. 12: Et ecce sancta nostra et pulchritudo nostra et claritas nostra desolata est: Inu pole vse, kar smo svetiga, kar smo lepiga, inu zhaftitlivega imèli, je rasdjanu: Tout ce que nous

avions de faint, de beau et d'éclatant a été défolé (enako 1742); drugi drugače. Izaja 65. 6: Ecce scriptum est coram me: non tacebo itd.: Glejte (njih gr̃eh) je sapiŃan prizho mene: ne bóm mólzhal: Leur péché est écrit devant mes yeux (enako 1742), drugi drugače: Ros.: Ńeine Stunde steht geschrieben, Dalm.: Pole, pred mano Ńtoji piŃŃanu, Alb.: eŃ iŃt aufgeschrieben vor mir (Wittola nima tega mesta). Izaja 64. 2: Sicut exustio ignis tabescerent, aquae arderent igni: Onę bi se topile kakór ruda v'ogni: Comme le feu fait fondre et couler les métaux, drugi: Dalm.: vrozha voda, Ros.: Brand, Alberti: Schmelzfeuer, Wittola: heiŃeŃ Wasser. La sainte Bible 1742: Izaja 63. 12: qui eduxit ad dexteram Moysen brachio maiestatis suae: Katęri je Mojsefa sa defnizo prięł, inu s'rokó Ńvoje ŃvetloŃti ispelal: Qui a pris Moïse par la main droite et l'a soutenu par le bras de sa majesté. Izaja 63. 1: qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra: pride od Edoma, s' ruderzhe omozhenimi oblazhili od Bosre: qui vient de Bosre avec sa robe teinte de rouge (enako 1757; drugi nima nihęe tega); dalje Izaja 63. 5 itd.

Wolfov prevod (1802) je nov, vendar je bolj odvisen od Dalmatina kakor Škrinarjev. O virih sam ne govori, a je rabil iste kakor prejšnji pisatelj.

Alberti: Ezek. 3. 15: Et veni ad transmigracionem, ad acervum novarum frugum: Pridem k' odpelanim, h' kopizam noviga Ńnópja: Ich kam zu den Gefangenen, die bey den Garben am Flusse Chobar wohnten (drugi drugače: Dalm.: h' tem Ietnikom, ... ker so kopice Ńtale, Rosalino: am Haufen der neuen Früchte); dalje Ezek. 7. 7. Wittola: Ezek. 16. 20: et immolasti eis ad devorandum: inu Ńi njim v'ogni Ńeshgáne ofruvala: Wittola (X, 402): du haŃt ... den Götzen geopfert, daß sie (vom Feuer) gefressen würden, dalje: 16. 7; 16. 22 itd. Rabil je tudi Dietenbergerja: Ezek. 13. 22: Ubi est litura, quam linistis? Kje je mavta, s' katero Ńte obmetavali? Dietenberger: Wo iŃt nun der Meitel, mit dem ihr beworfen habet? (drugi: Alb.: daß Gefitte, Ros.: der Leim, franc.: enduit); enako Ezek. 2. 5; 3. 5; 13. 10; Baruch 1. 20; 3. 34; 4. 5. La sainte Bible 1742: Ezek. 17. 3: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu: Silnu velika poŃtójna velikib perutniz, dolgiga Ńhivota: Un aigle puiffant, qui avoit de grandes ailes, et un corps tres-long (drugi drugače: Ros.: mit langen Ńliedern, enako Alberti, Dietenberger, Dalmatin; Sainte Bible 1757; Wittola nima). Ezek. 16. 16: Et sumens de vestimentis tuis fecisti tibi excelsa hinc inde consuta: Tvoje oblazhila Ńi vsęla, inu vkúp Ńhivala de bi tú, inu tam tvoje viŃfozhine lepótıla: Vous avez pris de vos riches vétemens que vous avez cousus l'un à l'autre, pour en faire les ornemens de vos hauts lieux (drugi drugače). Ezek. 16. 13; 16. 15; 16. 31; 16. 34 itd. Sainte Bible 1757: Ezek. 16. 26: cum filiis Aegypti vicinis tuis magnarum

carnium: S' Egyptovfkimi finóvi, tvojimi fofedi, prav shivot-nimi: aux enfans de l'Egypte, qui ont de grands corps (drugi: Rosalino: welche sehr fleischlich waren, Alberti: stark fleischigen, Wittola nima).

8. Pri 2. izdaji novega zakona II. del 1804 Japelj ni več sodeloval. Da je to izdajo priredil Debevec, bi uganili iz pisave, čeprav bi nam ne bil tega Kopitar sporočil (Briefwechsel 39). Tu je imel Debevec proste roke in je etimologiziral v pisavi, kolikor se mu je ljubilo; pri Škrinarjevih delih ni smel toliko. Besedilo je ostalo Japljevo, samo posamezna mesta so stvarno in jezikovno popravljena. Za prevod so porabljali Dominika Brentano, Wittola, Albertija, Rosalina in Cartiera; nekaj mest so vnovič vzeli iz Dalmatina. Jezik so razen pismenih oblik zelo zboljšali, veliko Japljevih (in s tem Dalmatinovih) posebnosti pa je še ostalo.

Rabili so: Die heilige Schrift des neuen Testaments . . . von Dominicus von Brentano, Wien und Prag 1796; 3 zvezki (imam iz licejke) n. pr. Dela ap. 3. 21: quem oportet coelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium: Kateriga ima nebú gori useti do zhafov izpolnjenja usiga: Brentano: Welchen der Himmel aufnehmen mußte . . . bis zur Erfüllung alles dessen (vsi drugi drugače): Alb.: Erneuerung, Wittola: Wiederherstellung, enako Rosalino, Cartier; Dalm.: nasaj pèrpraulenu). — Wittola: Dela ap. 27. 41: in locum dithalassum: Inu kadar smo naleteli na jesik semle: Da sie aber an eine Erdzunge anfielen (vsi drugi drugače); dalje Dela ap. 2. 24; 17. 22 itd. — Alberti: Rim. 2. 9: Tribulatio et angustia in omnem animam: Nadlôga, inu britkóft (zhaka) dušho ufakiga: Trübsal und Angst wartet auf alle itd.; enako Dela ap. 1. 1; 1. 3; 1. 7—9; 1. 17 itd. — Cartier: Dela ap. 2. 37: puncti sunt corde: je nje v'ferze sbodilu, Cartier: gieng ihnen ein Stich durch das Herz. — Rosalino: Dela ap. 1. 25: De nastópi to flushbo, inu Apoftéltvu, od kateriga je Judas odpádel: Daß einer in die Stelle dieses Dienstes und Apostelamtes trete, davon Judas abgefallen ist. Vnovič je vzel iz Dalmatina n. pr. Dela ap. 2. 13: musto pleni sunt: Od fladkiga vina fo ty piáni (1786: De fo od moshta pyani, Dalm.: Ony fo od fladkiga Vina pyani; vsi drugi drugače: Alberti: jungen Wein, Wittola: heurigem Weine, Rosalino: vom neuen Wein, enako Brentano, Cartier; Dietenberger: voll Mosts).

Tu hočem kar skupno obravnati še vpliv Gollmayrjevih svetopisemskih odlomkov (Sv. Mafha, 1783, 52—122) na Japljev novi zakon. Vprašanje je načel že Kidrič v Biogr. leks. v članku o Gollmayrju, kjer piše: „ . . . skladnost med tekstom v molitveniku in Nov. test. 1784—6 je treba pojasniti ali tako, da je G[ollmayr]. imel na razpolago rokopis, ali tako, da sta se Japelj in Kumerdej ravnala po tekstu molitvenika“ (230). Stvar je ta: rabil je Japelj Gollmayrja in ne narobe. Gollmayr se za Japlja

ni nič zmenil in niti potem, ko sta Japljeva zvezka izšla, ni popravil svojih odlomkov po njem, temveč jih je še v 2. in 3. izdaji tiskal v nespremenjeni obliki; v 4. in 5. izd. pa je on ali Debevec le nekaj tujk očistil po Japljevem besedilu, besedila samega pa ni sprejel. Stvar se je zasukala šele pri 6. izdaji, ko je vzel molitvenik Debevec v roke in je priredil izdaje 6.—11. Debevec je v 6. izdaji 1801 sprejel razen pravopisa Japljevo besedilo iz nov. zak. 1800, kjer je bil sam udeležen, in odlomke iz listov 1786. V 6. in 7. izdaji je Debevec besedilo popravil in tako zboljšano besedilo (zlasti iz 7. izdaje) skoro po besedi sprejel v novi zakon 1804. Od 8.—11. izdaje je ostalo nespremenjeno in čudno je, da v 8. in naslednjih izdajah besedila ni povzel po nov. zak. 1804, ampak ga je pustil nespremenjenega.

Gollmayr tudi v jeziku in pravopisu ni sledil Japlju, kakor piše Kidrič r. t., ampak Pohlínu in njegovemu privržencu Debevcu in ni od 1.—5. izdaje sprejel nobene Japljeve reforme.

Japelj pa je rabil Gollmayrja le malo; vzel je iz njega le kake tri ali štiri posamezne izraze. Veliko se iz njega tudi ni dalo vzeti, ker je Gollmayr jezikovno precej pod njim in ker ima skoro vse besedilo po Dalmatinu. Kidrič pravi, da je Gollmayr „rabil . . . Dalmatina, a precej samostojno“ (r. t.). Gollmayr je skoro dobesedno prevzel Dalmatina; le na par mestih je porabil odlomke Pohlínovih Evangelijev in listov iz l. 1777., ki so se slučajno nahajali v njem. (Iz tega tudi vidimo, kje se je pravopisa učil.) Nekaj težjih mest, ki jih je Dalm. slabo ali pa ne v soglasju z Vulg. prevel, je prevel po Rosalínu.

Izpričati se dajo ti-le izrazi, ki jih ima Japelj iz Gollmayrja: Jap. Jan. 15. 1.: moj Ozhe je vinfki gradník (Gollm., 1. izd. 60: moj Ozha pa je ta vinski Gradnyk; toda Lk. 13. 7 piše Japelj: h' górníku, kjer ima Gollm. 83: k' vinskímu gradnyku; le-ta izraz ima Gollm. iz Pohlínovih Evang.). — I Timot. 6. 8: shivesh inu oblazhílu, ter v v. 9.: nepridnih shelá (Gollm. 104). — Mk. 10. 24: oftérmeli (Gollm. 105); morda še: Mt. 5, 34 thronus Dei: fêdesh boshji (Gollm. 101: je Boshji Sêdesh). Da je porabil Pohlína, se vidi n. pr. iz I Kor. 9. 24: Gollm. 88: de ti, katêri v' tekovni ograji na vadle teko, ufi rêfs teko, ali lê en sam ta dohitik prejime, Pohlín 1777, 43: katiri v' tekovni ograji na vadle tekó, de uffi refs tekó, al le en sam dahitek prejme. — Str. 111: Lk. 11. 9: al bo njemu eniga ftrupjana pomolluv; Pohlín, 138: al bo njemu ki eniga ftrupijana pomoluv. Po Rosalínu ima n. pr. Lk 12. 15: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his, quae possidet: sakaj to shivlenje eniga flêherniga neobftoy v' obylnosti tiga blaga, katêru on pofsêde, Rosalino: denn das Leben eines jeben bêtêht nicht in dem Ueberflusse der Güter, die er bêtigt. — Debevec je dobil v roke že 4. in 5. izdajo, toda tedaj je popravil po svoje samo jezik, besedila še ni načel. Potem pa mu je Gollmayr knjigo popolnoma prepustil. S 6. izdajo je spremenil tudi be-

sedilo. Da je imel Debevec 4. in 5. izdajo v jezikovni popravi, se vidi iz tega, ker se jezik teh izdaj do pičice ujema z jezikom Debevčeve knjige *Kratki navuki* . . . 3. izd. iz l. 1792. V obeh piše isti pravopis in v obeh je začel načeloma odpravljati nemške tujke. V 4. izdaji l. 1793. se začne pisava: fhł (155), safhl (169), rēkl (166), persēgl (168), mersl (157) itd.; pisava r a s-, n. pr. rastergaj (171; prej: reftergej, 1. izd. 142), rasshalil 158 (1. izd. reshaluv) itd.; flushnoft (96; 1.—3. izd. fushnoft); etimološka pisava: polvetzhen (159), otzhem (161, 162, 168, 169 itd.), krivy (162, 165; prej kervy); Spovēdjo (161; 1. izd.: Pred Spovdjo itd.). Ujemajo se vse malenkosti. Od 6.—11. izdaje je jezik tak, kakor ga piše Debevec, ki je pisavo vedno bolj pačil po umišljeni etimologiji, v poznejših delih, t. j. v rokopisni slovnici, v Škrinarjevem sv. pismu in nov. zak. 1804. Nekaj primerov iz naših izdaj! V 6. izdaji: pèrjide (109 dvakrat), prej od 1.—5. izd.: pride; str. 133: pójidi, teshku pójidejo, prej od 1.—5.: pojdi, pojdejo. V naslovu 6. izdaje: per Egèrki Vidóvi; v 7. izdaji (do 11. izd.) 132: pernefilì, prej od 1.—5.: perneflì itd. Dalje: mrasèl (6. izd. 156; tako v 6.—11. izd.); 8. izd.: hlinávtva, 186 (od 8.—11.); 6. izd. 201: sdalneĵ (prej: sdavneĵ); blagáftvu (6. izd. 105; od 6.—9. izd.; 10.—11.: blagáftvu (= bogastvo) itd.

Karakteristika slovenskega narečja v Reziji.

V tem članku hočemo podrobno govoriti o razvoju rezijskega narečja s posebnim ozirom na njegovo stališče v krogu dialektov slovenskega jezika, t. j. orisati hočemo njegovo sorodstveno razmerje do drugih slov. narečij. To razmerje doslej ni določeno; o postanku rez. dialekta se je doslej točneje izrazil Baudouin de Courtenay, ki je to narečje skrbno in natančno opisal. Ali njegov nazor je naravnost čuden; kljub temu ga ni nihče kritično obdelal, marveč ga je vsakdo le navajal brez pripombe in zaupal Baud. de Courtenayu, pač misleč, da tako dober poznavalec sedanjega razvojnega stanja v rez. dialektu gotovo tudi pravilno sodi o postanku tega narečja. Sprva je Baud. de Courtenay menil, da so južno-goriški govori okoli Solkana in Prvačine najbližji sorodniki rez. dialekta (gl. Отчеты И. А. Бодуэна-де-Куртенэ о занятіяхъ по языковѣд., вып. I. Казань, 1876, str. 33—4), a takoj nato je zgradil svojevrstno teorijo (Опыт фон. рез. гов. 1875, § 294—6; Note glottolog. 1878. 1—21): po nji Rezijani niso niti Srbohrvati niti Slovenci v ožjem smislu tega imena, marveč popolnoma samostojno slovansko pleme; to naj bi dokazovalo nekaj izoglos, ki jih je avtor samovoljno izbral, pa ni pomislil, da je njihova notranja vrednost povsem ničevna. Nadaljna točka njegove teorije se je glasila: ker rez. narečje ni enotno, marveč vsebuje več deloma različnih govorov (avtor pri tem ni pomislil, da morejo biti te lokalne različnosti v medsebojni razvojni jezikovni zvezi), zato rez. dialekt nima enotne izvorne jezikovne stopnje, marveč so se posamezna, med seboj različna slovanska plemena v različnih dobah priselila v rezijsko dolino, kjer so svoje prvotne jezikovne razlike ali obdržala ali pa so poslej nastale jezikovne novosti zajele vse rez. govore in s tem nekdanje razlike izgledile in uvedle neke vrste unificiranja. Pa vsega tega za peščico Rezijanov, ki je štela v l. 1848. le 2.900 glav, še ni bilo dovolj; teorija je zavila njihov postanek v bajno meglo in tmo: nastala je trditev, da predstavljajo Rezijani mešanico Slovanov in Avarov. V tem pogledu ima Baud. de Courtenay že v 18. stol. svojega predhodnika v guminskem advokatu Petru Zimolo, ki je trdil, da izhajajo Rezijani iz nekega moža v Atilovem spremstvu (gl. Kopitarjeve Kleinere Schriften 1857, str. 327); ta misel temelji očitvidno na dokaj jaki tradiciji o Atili na Furlanskem

(gl. S. Rutar, Beneška Slovenija str. 89), zdi se pa, da B. de Courtenay za tega predhodnika ni vedel, ko je gradil svojo tezo, ki so jo skušali še nekateri drugi podkrepiti. Tako je Ljudmil Hauptmann, Politische Umwälzungen der Slovenen str. 232—3, opozarjal na zgodovinska poročila, ki pripovedujejo, kako so Avari v 7. stol. stremeli za tem, da se naselijo v Furlaniji, obenem pa je pustil v nemar enakšna poročila, ki povedo, da se Avari tu vendarle niso naselili: ponesrečeno stremljenje Avarov je zadostovalo, da se porodi nazor, da so se Avari v Reziji naselili in nato s Slovani pomešali! To pa ni edina posledica B. de Courtenay-jeve teorije: antropologi so stikali za tem, ali ni kakih turkotatarskih krvnih, plemenskih znakov v zunanosti današnjih Rezijanov in ker jih ni bilo zaslediti (gl. Fr. Tappeiner, Sitzber. Anthrop. Ges. Wien 1895, 66), si je historik to razlagal na ta način, da avarske maloštevilne četice svojih plemenskih znakov niso mogle vtisniti mnogobrojnemu slovanskim masam, obenem pa je vztrajal na tem, da so te četice imele velikanski jezikovni vpliv na slovanski govor, dasi je znano, da se tujejezični vplivi omejujejo predvsem le na besedni zaklad, poredko še na sintakso in na tvorbo besed, ne pa na jezikovne oblike in glasove. Vsa ta slovansko-turanska teorija o postanku rez. dialekta izvira le iz neznanja splošnega razvoja slovenskega jezika. Vokalna harmonija, ki naj bi dokazovala turansko poreklo ali primes, ni nič drugega kot pojav, ki je v popolnem skladu z razvojnimi tendencami slovenskega nenaglašenega vokalizma, pojav, ki ga srečamo ob početku razvoja poslednjih faz tkzv. vokalne redukcije v vseh slovenskih dialektih, le da se tu vsled nastopa novih razvojnih smernic ni mogel tako obsežno razviti kot v Reziji, kjer se te nove ovirajoče smernice niso pojavile. Z druge strani pa se nam bo razodelo, da je treba rez. narečje smatrati za vmesni člen na dialektični verigi od koroščine do beneščine in goriščine, t. j. za organski člen slovenskih dialektov, kar odgovarja tudi njegovemu geografskemu položaju in da spada v to zvezo tako lepo, da si lepše ne moremo želeli. Radi vsega tega nam postane razumljivo, da je našla B. de Courtenay-jeva teorija pristašev med zgodovinarji, ne pa med jezikoslovci, čeprav je neposredni njen povzročitelj jezikovni pojav.

Jezikoslovci so se doslej le na kratko, nekako mimogrede izjavili o sorodstvu rez. dialekta z drugimi slov. narečji in njihove izjave, naj si so še tako priložnostne in kratko formulirane, so vendar pogodile dobršen kos resnice. V. Oblak je v Ljub. Zvonu XV., 310 opozoril na pojave, ki so skupni ziljščini in rezijanščini in R. Nahtigal, ČZN XII. 121; ČJKZ I. 53 je odločno poudaril, da vidi v rezijanščini podaljšek sedanjih in nekdanjih, v poznejših dobah izumrlih zapadnih koroških govorov¹

¹ Rezijanščina tvori sploh ne glede že na svojo geografično lego neko nadaljevanje po večini žal že izmirajočih govorov kanalske doline, a od teh

in takšno naziranje najdemo tudi že pri grafu Potockem (Kopitarjeve Kleinere Schriften I. c.). Na drugi strani pa smatra alpinist H. Tuma, Plan. Vestnik 1912, 170, ki Rezijo do dobra pozna in ker je prost vsakršnih naukov in teorij jezikoslovja ter sodi le po tem, kar mu uho dá zaznati, da je rez. dial. najbližji beneško-slovenskemu govoru okrog Tarčeta. Tudi v tem je dokaj resnice. Če sodimo po današnjem akustičnem vtisu, moramo dati H. Tumi prav, če pa imamo v mislih nekatera jezikovnohistorična fakta, tedaj se moramo pridružiti Oblaku in Nahtigalu. Iz našega sledečega razmotrivanja bomo mogli razbrati, da je rez. narečje sprva bilo deležno koroškega dialektičnega razvoja, da pa se je pozneje odtrgalo in odtujilo dejstvom koroškega dialektičnega središča, ker je bil, čeprav redko poseljeni slovanski živelj v dolini reke Bele (vale del Ferro) romaniziran in ker so zunanje okoliščine pretrgale promet s koroškimi Slovenci v kanalski in ziljski dolini; odslej je rez. dialekt živel svoje samostojno razvojno življenje ali pa je mogel sprejeti le še take jezikovne inovacije, ki so prihajale iz južne in vzhodne strani, iz beneščine ali iz severne goriščine, ker se je semkaj usmerilo prometno življenje Rezije. Mogli bi torej starejšo epoko v razvoju rez. dial. imenovati naravnost koroško, mlajšo pa beneško-goriško ali južno-zapadno slovensko, seveda moramo pri tem vedno imeti na umu, da je to narečje imelo tudi samostojno razvojno silo. Gre nam zdaj za to, da določimo in ali se dá določiti, kdaj in kako je prišlo v rez. dial. do omenjenega razvojnega preloma in tu mislim, da približna določitev ni nemogoča. Rezijansko narečje ima za *ʷ* in *ʋ* še koroške reflekse, nasproti pa kaže goriško-beneško obravnavanje skupine *ʃa*; s tem sta nam dani dve oporišči, dva časovna mejnika, ki ju — oziraje se na vse to, kar nam glede teh dveh pojavov povedo vsa druga slovenska narečja — moramo označiti s 13. in 15. stol. V to dobo pa spada važno zgodovinsko dejstvo: posest oglejskega patriarhata, h kateremu je od konca 11. stol. sèm spadala tudi furlanska vojvodina, ki je bila nekaj prej, v 10. in 11. stol., združena s koroško v eno politično edinico, je bila vedno in stalno v ozkih zvezah z nemškim cesarstvom (nemški plemiči so gradili gradove v teh krajih in naseljevali nemške koloniste, odtod stara plast nemških izposojenk v rezijanščini in beneščini), t. j. prometna linija je šla s severa na jug in obratno. V začetku 15. stol. pa je prišla patrijarhova posest pod gospostvo benečanske republike: s tem je bila prometna živahnost z nemškim severom zmanjšana, razrahljana, če že ne skoro ukinjena, na drugi strani pa se je ojačila furlanska ekspanzija (trgovina, obrt

pelje zopet most k rožanščini. V koliko je rezjanščina, ki jo smatram za preseljeni preostanek nekega nekedanjega, sedaj pač že izmrlega, morda severno-zapadnega koroškega narečja — zato so tudi ozke zveze z ziljščino — v koliko je rezjanščina še bolj izšla s severa, je tu, razume se, težko reči, — izmrlo je dovolj —.“

in predvsem planšarstvo), ki je šla od juga na sever Furlanije. Tako so se prometne sfere deloma skrčile, prometne smeri pa so se izpremenile in ta izprememba v življenju in delovanju ljudstva v Furlaniji je povzročila tudi zgoraj omenjeni prelom v razvoju rezijanske slovenščine, t. j. gibom družbe so se prilagodili gibi jezikovnega razvoja. Zato moremo 15. stoletje smatrati za mejo med obema razvojnima epohama rez. dialekta.

Čeprav se je rez. dialekt sprva razvijal v skladu s koroškimi, vendar iz tega še ne sledi nujno, da so rezijanski Slovenci poselili Rezijo od koroške strani sèm. Tak sklep bi bil upravičen le tedaj, če bi bilo dognano, da je kolonizacija rezijske doline izvršena šele v poznejših stoletjih (IX., X. ali še pozneje). Moremo si pa misliti, da so Slovenci prišli v Rezijo že takoj ob prvih pohodih proti beneški ravnini (koncem VI., začetkom VII. stol.) in to s kranjske strani. V jezikovnem življenju rez. dialekta ni najti takih pojavov, ki bi mogli kakorkoli odločevati o smeri priselitve, kar je samo ob sebi umljivo, ker vemo, da v dobi VI.—VII. stol. v alpski slovanščini, ki se je pozneje razvila v slovenščino, še ni bilo nikakršnih zaznatnih dialektičnih diferenc, marveč da je predstavljala še vedno le minimalno niansiran praslovanski dialekt. Če se je slovanski govor glasil po Reziji že v VII. stoletju, tedaj je bil takrat in pač še dokaj dolgo enakšen slovanskim govorom na jugu, vzhodu in tudi severu Rezije; ko so se pa začeli razširjevati dialektični inovacijski valovi, tedaj so vsled omenjenih socialnih razmer segali v Rezijo koroški dial. valovi.

Že zgoraj sem poudaril, da ne smemo pozabiti, da ima rez. dial. poleg koroško-dialektičnih in južnozpadnih dialektičnih potez tudi jako izrazite samostojne razvojne črte; če še dodam, da je tudi rezijanskemu dialektu prav tako in prav zato (geografska izoliranost, življenje in druženje v ozkih lokalnih edinicah, redka naseljenost) kakor koroškim, severno-goriškim in beneškim govorom lastna neka posebna konservativnost, ki se izraža v mnogih skupnih ali pa tudi različnih jezikovnih starinah, arhaizmah, tedaj so razbrane vse one poteze, ki so značilne za današnji rez. dialekt; v sledečem si jih hočemo podrobneje ogledati, da nam nazorno prikažejo razvoj rezijanskega dialekta.

I. O prvotni koroško-rezijanski razvojni epohi nam pričajo sledeči zgodnji pojavi, ki so lastni tako koroškim kot rezijanskim govorom:

1. τ in υ sta se zlila najprej v \ddot{a} , iz česar je pozneje nastal tako v Reziji kot na Koroškem v dolgih zlogih \bar{e} ; nadaljnji rez. razvoj tega \bar{e} je isti kot pri $\bar{e} < e$: 1. v dolgih zlogih zoženje: *tĕst*; 2. v kratkih zlogih pa preide $\ddot{a} > a$ preko samostojno razvitega rez. $\ddot{a} < \dot{a}$: *prtākne, lāžate, dāž, ovās, pālac*. Da je rez. $\ddot{a} < \tau$, υ res iz \ddot{a} nastal in ne morda direktno iz \dot{a} ,

o tem priča že razvoj v dolgih zlogih (\bar{e}), dalje pa še samostojni rez. pojav, ki je izpreminjal $\bar{e} > \bar{a}$.

2. Rez. $\bar{i} < \bar{e}$, e in $\bar{u} < o$ v dolgih zlogih priča o starejši epohi z ia in ua , ki se je ohranila še v današnji koroščini (prim. pa še enakšno razvijanje v rožanskem narečju, ki ima tudi že lokalno \bar{i} , \bar{u}).

3. Podaljšanje nezadnjega akutiranega zloga je nastopilo v rez dial. pozno kakor tudi v koroških govorih, dočim je v sosednjih južnih narečjih (gorenjščina, goriščina, beneščina) to podaljšanje zgodnji pojav; odtod skladnost rez. difference med $l\acute{e}t\bar{o}$: $l\bar{i}t\bar{a}$ s kor. difference med $l\acute{e}t\bar{o}$: $l\bar{i}at\bar{e}$ na Zilji, $l\acute{e}t\bar{o}$: $l\bar{i}at\bar{e}$ v Rožu, Podjuni in na Meži, gl. ČJKZ VI, 13 sl.

4. Naglasni tip $\bar{v}^{\bar{c}}$ se izpremeni v $\bar{v}^{\bar{c}}$, $\bar{v}^{\bar{c}}$: rez. $\acute{o}k\bar{o}$, zilj. $\acute{o}k\bar{o}$, rož. lokalno $\acute{o}q\bar{o}$, podjun. $\acute{o}k\bar{u}$.

5. Sprva je rez. štetje od 40—90 isto kot v kor. dial. : rez. $\acute{s}tr\bar{e}d\bar{i}$ 40, $pat\bar{e}r\bar{d}u$ 50; gl. doli str. 118.

6. Posebej je še opozoriti na dejstvo, da je praslov. oblika $*d\bar{v}z'd'a$ doživela isti disimilacijski način v rez. in zilj. dialektu (drugod na Slovenskem tega dis. načina ne najdemo), namreč $d - d' > d - \bar{n}$: zilj. $d\bar{a}z\bar{n}\bar{a}$ (po tem analogično tudi v nom. $d\bar{a}z\bar{n}$ za $*d\bar{a}z = rez. d\bar{a}š$), rez. $d\bar{a}z\bar{n}\bar{a}$; ta pojav je zelo star, saj kaže v dobo, ko je d' še eksistiral (nekako VIII. stol.).

7. Isto razvojno smer naglašenege vokalizma najdemo v rez. in v ziljskem narečju, gl. doli str. 115.

8. O istih rez. in kor. arhaizmih gl. doli str. 119.

II. Z dialekti, ki se govore neposredno na jugu in vzhodu od Rezije, ima rez. dialekt tele skupnosti:

1. Zapornik g je ohranjen le v najzapadnejšem delu Rezije, na Beli; vse druge rez. vasi pa govore za g velarni pripornik γ tako kakor vsi juž.-zap. slovenski dial., da, večinoma je tu γ prešel še nadalje v grlov pripornik h in lokalno nastopa v zadnjih 50 letih tudi že onemitev h -a, ki ji slede kontrakcije zadevnih vokalov: $bog\bar{a}t$ na Beli, drugod $boh\bar{a}t$, v Stolbici pa $bo\bar{a}t$ in $b\bar{a}t$; (tudi v vaseh Ter, Brdo, Muzec, Flipana, Sedile, Čarneja, Čanebola terskega dialekta imamo onemitev glasu h).

2. Končni $-m$ preide v $-n$; ta pojav je lasten goriškim in beneškim govorom, odtod je segel v Rezijo in še preko nje na Ziljo; zaradi tega je dokaj star, t. j. sega še v dobo, ki je dovoljevala pot kor. dialektičnim valovom v Rezijo; prvič najdemo zapisano $-n$ za $-m$ v ben. rokopisu izpod konca 15. stol., nato pri Alaziji da Sommaripa.

3. ta je vedno prešlo v la kakor v sosednjih dial. na vzhodu in jugu od Rezije. Oni t , ki zapira zlog in oni, ki stoji pred konzonantom je le v najvzhodnejšem rez. govoru prešel v u , drugod pa se je razvelariziral v l . Ker se je proces $ta > ua$, $-t > u$ vršil v mejah 16. stol., smemo sklepati, da ob tem času Rezija že ni več živahno občevala s Koroško; rez. dial. je torej

v samostojnem razvoju dobil *la* < *ta*, *-l* < *-t*, *ol-ul* < *ot*, *ut* < *ŕ*, le vzhodni govor je dobil svoj *-u* < *-t*, *ou* < *ŕ* od jugovzhoda sèm.

4. Kakor v vseh juž.-zap. slov. dialektih, tako je tudi v Reziji ostal praslovenski refleks *č* za prasl. *t* ohranjen, enako *šć* < *stŕi*, *skŕi* : *váč*, *kuzlŕic*, *tešća*.

5. *l* preide kakor v beneščini in brišćini v *j*.

6. V gen. pl. oksitoniranih osnov na *-a* imajo juž.-zap. dialekti in ž njimi tudi rezijanski nove tvorbe s končnico *-i*.

7. Dalje moremo navesti še nekaj podrobnosti, ki so lastne slovenskemu jugozapadu in Reziji: rez. *úlnći* — ben. gor. *věñći*; rez. *črě-* > *čere-*, *čiri-* (*čirŕšña*, *čirŕuje*) — ben. gor. *čere-* (že v ben. rokopisu beremo *ceres* za *črez*, pri Alaziji *cereulie*); reduplikacija predloga *s/z* < *sŕ* ali *iz-* v rez. *sis*, *ziz*, ben. gor. *sas*, *saz*; pojav *ubiti* > *ubŕiti*, *buŕiti* je doma na Goriškem, v Benečiji, Reziji in tudi še na Zilji.

Kakor je že samo ob sebi umevno, ne smemo misliti, da je bil rez. dial. v oni svoji prvi razvojni dobi, o kateri smo rekli, da bi jo mogli imenovati „koroško“, popolnoma ločen od svojih sosedov na jugu in vzhodu; ne, tudi ž njimi je bil v stalnem občevanju in to dokazujejo pojavi, ki smo jih navedli zgoraj v 2. in 4. točki in spadajo v staro dobo; ostali morejo, ali ne morajo, biti mlajši in že odsev novih prometnih razmer. Važno ni to, da izkazuje rezijanščina skladnost z ben. in gor. govori tudi že v stari dobi, marveč to, da v njenem poznejšem razvoju prenehajo skladnosti s koroščino.

III. Po naravi in po prometu pa je bila Rezija v najožjih stikih z onimi Slovenci, ki so prebivali po zapadnem delu južnega predgorja Muzcev ter nekoč segali prav do Taljamenta pri Guminu in govorili narečje, čigar današnja razvojno stopnjo nam kaže terski dialekt ob gornjem Teru, Karnahiti in ob izviru Nadiže. Važne jezikovne skupnosti (poleg onih, ki smo jih navedli v II. oddelku) med rez. in ter. dialektom so:

1. V razvoju dolgih nosnih vokalov *o* in *e* sta oba dialektta dosegla enakšen štadij, namreč čista ozka vokala *ō*, *ē* ter tvorita v tem pogledu dialektično enoto proti širokima *o*, *e*, ki ju imajo sosednji kor. dialekti in pa tudi nadiški dial. v Benečiji ter še njegov sosed na vzhodu, briski dial., le da je ta *ē* pozneje še nadalje razvil v *ā*. Vsi ti sosedje so ostali torej bližje praslovenski kvaliteti vokalov *o* in *e*, le rez. in ter. dial. sta izvedla zoženje. V kratkih zlogih pa vobče ni nastopila nikakršna izprememba; staro stanje, t. j. široka kvaliteta raznazaliziranih *o* in *e* je obdržana ali pa je postala celo še bolj izrazita. Prim. rez. *pět*, *zěc*, *zōb*, *hōšća*; ter. *uzětŕi*, *spekō* III. pl. prez.; v kratkem naglašenem zlogu: rez. *srācata*, *wādlo*, *wāc*, *žāt* < **žětŕ*, *sprāst* < **sŕ*-*prēstŕ*; za *o* gl. doli; ter. *narēt*, *věc* (poleg asimiliranega *věc*, *vŕc*); v nenaglašenem zlogu: rez. *jazŕik*, *naradēt* < **narēditŕ*, *u pāmate*, *pŕŕšćata*, enkl. *ma*, *ta*, *sa*; ter. *briēmē*, *jezŕik*, enkl. *mē*, *tē*, *sē* (le lokalno, predvsem v Čarneji,

tudi *a*: *dēsāt*, *pīščata*, pa tu imamo tudi *valik*, *dabōy*, *korān* itd). — Za presojo zožitve *ō*, *ē* > *o*, *e* so važni refleksi nekdanj naglašanih, zdaj nenaglašanih *o* in *e*; razmerje *dēvat*, *dēsāt*: *jæsæn*, *pāpael* (knjižno slov. *desēt*: *jesēn*) v rez. dial. nam pove, da je bil v dobi naglaševanja *desēt*, *jesēn* refleks za *e* širok glas, dočim je bil refleks za *e* ozek. To nam potrjuje tudi razlika med razvojem dolgega *e* in *é* in razvojem dolgega *e*; dočim ima rez. dial. za prva dva vokal *ī* (ter. *iē*), ima za drugega le *ē* (ter. tudi *ē*); to razmerje pa zahteva za neposredno starejšo rez. epoho glasovno razliko *iā*: *ē*, t. j. stopnjo, ki jo še danes izkazujejo kor. govori. — Zoževanje *o*-jevega refleksa je najbrž starejše kot ono pri *e*-jevem refleksu; enakšno obravnavanje vidimo tudi v podjurskem narečju, ki ima danes že *ō* ali *ō* < *o*, za *e* pa *ē* ali *a*; tako nam postane umljivo, zakaj ni nikakršne razlike med *hólub* in *hóspud*, kar se tiče kvalitete nekdanj naglašanih *o* in *o*. — Dostavil bi le to še, da se rez. in ter. dial. glede razvoja *o* in *e* le v posameznih slučajih med seboj razlikujeta, vsled česar je vzroke in rezultate tega različnega obravnavanja staviti v mlajšo dobo; za rez. gl. doli IV. 3., za ter. dial. pa primeri predvsem dejstvo, da se končni neakcentuirani *-o* < *-o* lokalno zelo ozko izgovarja, po nekod celo kot *-u* (rez. *-o*), kar je smatrati za plod mod. vok. redukcije (prim. dolensko *vīnu* < *vīno*, gl. doli IV. 1—2.), kakor je razvidno že iz tega, da v hitrem govoru terščina zanemarja točno razlikovanje med *ō* in *ū*: acc. sg. *srâkico* in *srâkicu*; III. pl. prez. *mâjō* in *mâjū*; *šō* in *su* < *šotb*; dat. sg. *mojemu* > *mimū* in *mimō* itd.

2. Štetje z *-redb* in vigezimalno štetje pozna vsaj deloma tudi še terski dialekt, gl. doli IV. 10.

3. Futur se tvori v Reziji in na Teru s pomočjo prezenta glagola *chētēti* in z infinitivom: rez. *ja cōn te ubūēt*; ter. *cu jitī*.

4. Terski dial. pozna pravitako akcentuacijo *sēno*, *pēpey*, *tēsto*, *jīme*, nom. pl. *sīnuvi*, *sârce*, *târji* < *trije* itd., gl. gori I. 4.

5. Pri glagolih VI. vrste je v obeh dialektih *-ova-* prešlo v *-uva-*, ki se vrine tudi v prezens: *kupovati* — *kupûva* III. sg.; ter. *verbûwat*; *pišûa*, *pišûaju* III. sg. pl.

6. Kakor v Reziji (in dalje na Koroškem), tako imamo tudi še na Teru obliko *zēc* < *zajęc*, dočim ima sosednji nadiški dial. že *zējac* (po metatezi iz *zâjęc*) gen. *zâica*.

7. V leksikalnem in sintaktičnem oziru sta si rez. in ter. dialekt popolnoma enaka; v tem pogledu ju tudi zbližuje dejstvo, da sta oba v enaki in polni meri hodila na posodo v furlanščino, tako da je njun govor ves prepleten z romanskimi besednimi in sintaktičnimi elementi.

8. O nekaterih skupnih arhaizmih gl. doli v V. oddelku.

IV. Od takih pojavov, ki jih je rez. dial. samostojno razvil in tvorijo bistvo rez. značilnosti, smo nekatere že omenili, tako: zoženje *e* in *ä* < *ɛ*, *ɔ* v *ē* ter *o* > *ō*; prehod *ä* < *ɛ*, *ɔ* v *ä* > *ä*;

razvoj $i\bar{a}$, $u\bar{a} > \bar{i}$, \bar{u} ; razvoj $\gamma < g$ v h oziroma njegova onemitev; razveljarizacija $l > l$. Najznačilnejša pa sta:

1. postanek zasoplih (lufterfüllt) srednjejezičnih vokalov \bar{a} , \bar{o} , \bar{y} in \bar{u} , ter
2. vokalna harmonija.

Ta dva pojava sta prežela ves rezijanski vokalizem, drugi je imel nesrečo, da so ga izrabili za slovansko-avarsko teorijo o postanku rez. dialekta, zato sta tako važna, da ju moramo podrobno razmotrivati in narisati njun celotni razvoj.

Nasprotje, ki ga med seboj izkazujeta vrsta *kozã*, *otrokã*, *kulina*, *jãсно* in pa vrsta *közã*, *döbrö*, *kölénö*, *lãpö*, nam pravi: 1. da spremljajo naglašeni jasni vokal enakšni nenaglašeni, in 2. da spremljajo naglašeni temni, zasopli vokal enakšni nenaglašeni vokali: $o - \bar{a}$, $u - \bar{i}$ proti $\bar{o} - \bar{é}$, $\bar{o} - \bar{o}$ itd. Drugo nasprotje, ki ga razberemo iz vrste *kozã*, *wodë*, *naslã*, *plãtno* proti vrsti *utrúk*, *kuzí*, *prusít*, *nístít*, *mlíku*, pa nam pove, da določa kvaliteta (ozka ali široka) naglašenega vokala kvaliteto nenaglašenega. Narava naglašanih vokalov regulira torej naravo nenaglašanih v dvojnem pravcu: 1. v zvočnosti in 2. v stopnji napetosti in ožine v ustni votlini.

Kakor v vseh drugih slovenskih narečjih, tako je tudi v rezijanskem razvoj vokalov zavisen od prvotne kvantitete, posredno tudi od intonacije; praslovenskim dolžinam \bar{e} , $\bar{é}$, \bar{o} odgovarjata rez. \bar{i} , \bar{u} , praslovenskim kraččinam (nadkraččinam) \bar{e} , $\bar{é}$, \bar{o} pa današnje nadkračine (kračine) \bar{a} , \bar{o} : *lid*, *rič*, *b'íl*, *bûh* — *rãbre*, *cãsta*, *dõbar*. Pri vseh drugih vokalih (\bar{i} , u , a , \bar{e} , \bar{o} , \bar{v} , \bar{b} , \bar{y}) tega razlikovanja nimamo (*lîpa*, *riba* = *mîslim*; *glëdati* = *tëžã*, *pët* itd.) Ker so rez. zasopli vokali nastali iz starih akutiranih kraččin e , \bar{e} , o in iz dolgih naglašanih i , u ($> y$, \bar{u}) in ker se na drugi strani refleksi za \bar{o} , \bar{e} , a in \bar{v} , \bar{b} (= $\bar{ã}$, $\bar{ã}$ gl. zgoraj) nikdar niso razvili v zasople vokale, ker nadalje vemo, da so bili vsi ti refleksi široke, odprte kvalitete, zato moremo sklepati, da je postanek zasoplih vokalov vezan na intenzivno, napeto, ozko tvorbo vokalov, s čimer nam je pojasnjen ves razvoj: zračni tok, ki je prihajal iz pljuč, se je med obema ožinama (v grlu in v ustni votlini) tako kondenziral, da je bil zrak nad grlom bolj stisnjen kot pod grlom, vsled česar je zračni pritisk potisnil grlo navzdol (ta premik grla navzdol ob izgovoru vokalov \bar{a} , \bar{o} , \bar{y} in \bar{u} moreš pri Rezijanu opaziti gl. Опыт § 13); ta premik pa je obenem še sam po sebi razširil razo glasilko in potegnil jezik, predvsem njegov zadnji del v nižjo lego. Vled teh premikov so postali vokali zasopli, temni, kakor da so izgovorjeni šepetaje in sprednji ozir. zadnji visoki vokali so postali srednjejezični (\bar{i} , $e \rightarrow y$, \bar{a} ; \bar{o} , $\bar{u} \leftarrow o$, u). Tudi konec jezika je pri tem prišel v novo lego in sicer v višino zgornjega robu spodnjih sekavcev in na ožini, stvorjeni med njim

in zgornjimi sekavci se je sam po sebi rodil interdentalni šum tipa *β*, ki običajno spremlja te vokale.

Rez. *æ*, *ö* imata pa še druge izvorne glasove; nastala sta tudi iz predslovenskih akutiranih kračin tipov *kōñ*, *čētō*, *dēd*, *berē* itd. (rez. *kōñ*, *čelō*, *dēd*, *bærē*). Dalje ju imamo v vseh sekundarno (sprva akutirano) akcentuiranih zlogih: *kolō* > *kōlo* > rez. *kólō*; *jæsæn*; mlajše rez. *rōsa* je identično s *kólō*, kajti pravilna rez. oblika je starejše in še običajno *rosā* gl. Опыт § 166 sl., dočim je *rōsa* nastalo analogično po onih padežih, ki so imeli akcentuacijo [˘] na prim. acc. sing., nom. acc. pl. Nasprotno pa za prvotna *i* in *u* v takih pozicijah nimamo *y*, *ü*, marveč je *ī*, *ū* ohranjeno, koder ni (lokalno) v mlajši dobi prešlo v *ē*, *ō*: na Beli *sīt*, *kūp*, drugod *sēt*, *kōp*. Ako se ozremo na to, kar smo zgoraj ugotovili za postanek srednjejezičnih vokalov, tedaj moramo reči, da vokala *ī* in *ū* ob času, ko so pričele nastopati omenjene artikulatorične izpremembe, nista bila več napeta, marveč že nenapeta, široka glasova; odtod tudi njun poznejši prehod v *ē*, *ō*. Od drugod pa vemo, da *e*, *é*, *o* v teh pozicijah sprva niso bili ozki (prim. centralno slov. *narobe*, *teštō* z *e* < *é* [˘] proti *dēd* < *dēd*, kjer je zožitev mlajšega datuma) in da je njihova zožitev vzročno in tudi časovno v zvezi s pojavom *sīt* > *sēt*.

Za neko starejšo epoho rez. dialektla moremo torej ugotoviti tole stanje: *liəd*, *snīæg*, *būæg* (gl. I. 1, 3) — *rēbra*, *čēsta*, *dōbər* (gl. I. 4) — *kōlo*, *jēsen* — *kōñ*, *čētō*, *dēd*, *berē* — *sīt*, *kūp*, t. j. tisto stanje, ki ga v prvih treh pozicijah še danes izkazuje sosednje ziljsko narečje (*ia*, *ua* < *ē*, *é*, *ō*, *jáčmēna*, *brēza*, *dōbər* — *ōko*), ter je torej lastno starejši, „koroški“ epohi rezijansčine, dočim se je stanje zadnjih dveh pozicij šele pozneje izpremenilo. Po tej dobi je pričela splošna slovenska razvojna tendenca neakcentuiranega vokalizma, ki je obstojala ali v stremljenju po nenapeti artikulaciji ali pa v stremljenju po kvantitetni redukciji, kar je moglo roditi zanemarjeno artikuliranje, težnjo po artikulaciji pri indiferentni legi jezika, po tej dobi je ta tendenca pričela izobrazevati med seboj dokaj različne nove vrednote; razvoj in rezultati so v bistvu istovrstni, razlika je le v tem, da se je tu javila ta, tam ona razvojna smer ali pri tem vokalu druga kot pri onem, na pr. tu imamo *vīno* > *vínō* > *vīnu*, tam *vīno* > *vínō* > *vīna*; tu *nīč* > *nīč* > *nēč*, tam *nīč* > *nīč* > *nēč*; tu *dēd* > *dēd*, *dād*, tam *dēd* > *dēd*, > *dād* itd. Ta tendenca je v rez. dialektu rodila to-le: *kōñ*, *čelō* (prim. dolensko *dnū*, *dnā* < *dnō*), *dēd*, *berē*, na drugi strani pa *sēt*, *kōp*. Na ta način nastale ozke kračine *e*, *o* so se odslej obravnavale tako kakor one istovokalne kračine (nadkračine), ki jih je naše narečje že odprej imelo (v zgornjih primerih), t. j. zajedno s temi so prešle v *æ*, *ö*, ali — če smemo tako reči — so se „reducirale“ v *æ*, *ö*; ta izraz rabimo za označbo gori omenjenih arti-

kulacijskih premikov grla in jezika, kakor ga uporabljamo tudi za pojav centralno slov. *sīt* > *sēt*, kjer je pravtako izkazan premik artikulirajočih jezičnih delov v indiferentno lego, v srednji del jezika. Vse take in slične pojave, ki jih moremo v slov. dialektih opazovati od 15. stol. dalje, združujem že od nekdanj pod naslovom „moderna vokalna redukcija“ (gl. Arch. f. slav. Phil. 37, 123 sl., 289 sl.). Ena izmed smeri vokalne redukcije, možna le v nenaglašeni zlogih, je asimilacija nenaglašene vokala na intenzivneje artikulirani sosednji glas (vokal ali konzontan), prim. *pōstel'a* > *postel'a*; *kāmeie* (t. j. *e* > *ē* zaradi sledečega *l*, *n*) itd. Če gre za asimilacijo med vokali, tedaj govorimo o vokalni harmoniji (ako je dosežena popolna enakšnost), prim. dolensko *mimū* > *mumū*, *sirōta* > *sorōta*, *potrebūje* > *potrubūje*; štaj. *blizu* **bluzu* > *blūzi*; ben. *širōk* > *šorōk*; mežiško *lepo* > **lopō* > *lōpā*; centr.-slov. *dalēč* > *delēč* > *dēleč* itd. Ta smer se je v Reziji izredno močno uveljavila, kar pa je povsem umljivo. Vidimo namreč, da je vokalno-harmonična smer priljubljena v začetnih fazah moderne vokalne redukcije, pozneje pa prevlada zoževalna tendenca, ki je nastala vsled kvantitativne redukcije. Ta kvantitativna redukcija pa v Reziji (tako še na vzhodnem Štajerskem in v Beli Krajini) ni nastopila, zato je mogla imeti ona prva, zgodnja smer prosto pot pred seboj. V drugih slov. dial. je v tolikšni izmeri ne najdemo, vendar ni izključena in tudi ne omejena le na zgornje primere; za njo prim. vokalno-harmonično razmestitev *ē* in *ā* pred mehкими ozir. temnimi zlogi na Krasu; rožansko *ō* (starejše **ē*) < *e*, *ē*, *é* za *ē* pred palatalnimi glasovi in pred zlogi z visokim vokalom (*nōbū*, *wōlāq*, *nōstā* < *nebo*, *velik*, *nesti*); prehod *e* > *i* pred zlogom z vokalom *i* v govoru Škofje Loke in Horjulja itd. Tako je tudi v rezijanščini nastalo najprej asimilacijsko zoževanje nenaglašeni vokalkov: *kolēno* > *kolēno*, *otrūk* > *otrūk*, *kozī* > *kozī*, iz česar je pozneje nastalo *utrūk*, *kuzī* ozir. po pojavu *ē* > *é*, *ō* > *ó*: *kōlēno*. Razvoja *i*, *ū* > *y*, *ū* najkonservativnejši rez. govor na Beli ne pozna, kakor ima še *sīt*, *kūp*; moramo si misliti, da je tu še pred procesom *ē* > *æ*, *ō* > *ó* nastopila nenapeta artikulacija dolgih *i*, *ū*, vsled česar je bil odstranjen povod za premembo v *y*, *ū*.

To so notranji jezikovni razlogi, ki nam izkazujejo, da je rezijanska vokalna harmonija pojav, ki je v popolnem skladu s slovenskimi razvojnimi tendencami; obenem pa je s tem ugotovljeno, da je ta pojav razmeroma mlad, vsaj ne starejši od 16. stoletja; torej zelo oddaljen od časa, v katerem bi se moglo računati z avarskim vplivom. Pa tudi drugi razlogi kažejo, da tak vpliv ni možen: 1. med rez. in uralsko-altajsko vokalno harmonijo je velik bistven razloček; tam določa vokal osnovnega zloga naravo vokala v sufiksalnem zlogu, v Reziji pa naglašeni vokal naravo nenaglašene (mesto akcentuiranega zloga v besedi pri tem prav nič ne odločuje); 2. ni izkazano, da je imela avarščina VI. stol. že vokalno harmonijo; vok. harmonija tudi

v uralsko-altajskih jezikih ni bistven element prajezika, marveč je tudi tu le rezultat razvoja posameznih jezikov; v nekaterih je sploh ni, madžarščina kaže šele v 13. stol. njene začetne faze, dočim je na prim. v turščini 7. stol. že povsem razvita; 3. prim. še to, kar smo rekli zgoraj o načinu in obsegu tujejezičnega vpliva.

Po teh izvajanjih moremo samostojna rez. pojava pod IV. 1, 2 (postanek zasoplih vokalov, vok. harmonija) z ozirom na njun razvoj opisati takole:

- A:** 1. novo akutirana (praslovanska ali rezijanska) *e*, *o* postaneta *ě*, *ǫ*;
 2. padajoče akcentuirane kračine *e*, *ě*, *o* se zožijo;
 3. padajoče akcentuirane kračine *i*, *u* se razširijo in preidejo pozneje ter lokalno v *e*, *o*;
 4. omenjeni ozki vokali *ě*, *ǫ*, lokalno tudi *i*, *u* postanejo srednjejezični *æ*, *ö*, *y*, *ü*.

- B:** 1. od prvotne rez. dobe sèm stalno ali dolgo dobo široki akc. vokali ne vplivajo na naravo sosednjih neakcentuiranih vokalov: *bogät* — *släbo*, *goré*, *gorö*, *gósto* itd.;
 2. ozki akcentuirani vokali zahtevajo ozko kvaliteto v sosednjem neakcentuiranem *e*, *o*: *o* — *ú* > *o* — *ú*, *u* — *ü* itd., *utrúk*, *míusu*; *koríto* > *korítǫ* > *kurítu* ali *koríto* > *korýto* > *körýtö*, *kürýtü*; *pítilin* itd.

3. v legah *e* — *á* in *á* — *e* preide *e* > *a*: *sasträ*, *kâmañe*.

C: S centralnimi slovenskimi sporadičnimi redukcijami tipov *damâ*, *matika* (*ǫ* > *a* v dial., ki jim akanje ni znano) je primerjati rez. posamezne primere kakor *taci*, *nastět* < *nesfi*, *patalën* ali *damú*, *lapáta*, *saköl*, *patök* itd.; njihov *e*, *o* je bil izobražen že prej, preden je oživila vok. harmonija, ki je rodila rez. pravilne oblike (lokalno) *nistit*, *pítilin*.

D: Popolno redukcijo nenaglašenega vokala najdemo v Reziji le v onem obsegu, ki jo kaže začetni štadij moderne vokalne redukcije (za dolenjsko narečje doba 15.—16. stoletja), t. j. le v neposredni sosesčini sonornih konzonantov.

Nadaljnji važni pojavi samostojnega rez. razvoja so:

3. rez. *ō* in *ē* (< *o*, *e*, *ě*, *ɛ*, *ɐ*) se neposredno za nosnim konzonantom preko *ō*, *ē* zožita v *ū*, *ī*: *mój* > *múj*, *môž* > *můž*, *v̄nořtr̄v* > *nutar*, (*edv*)*nq-že* „enkrat“ > *nur*, *m̄nojoq* > **mnō* > *mlú*; *m̄isu* < *m̄eso*, *m̄íta* < *m̄eta*; *m̄ša* > **m̄ša*, **m̄ša* > *m̄iša*; tudi pred nazalom najdemo ta pojav: *d̄n̄v* > *d̄in*, *wsakid̄ni*, *t̄īki* itd. Tudi kratki *o* je za nalazom prešel v *u*; tako se *-nq-* glagolov II. vrste glasi *-nu-*: *s̄ēdnut*, *ugr̄znula*, *sa spomanōt* (*ō* < *ū* kakor v *krōh*, *ubōt* itd.).

4. Pred dolgim *ī* se pričenjajo konzonanti palatalizirati: *p̄iše*, *biš̄ida*.

5. *mn* > *ml*: *mlú*; *mьnéľъ* > *mléel* in dalje po primeru *pal* — *padal* — *padem* v *mléedal*, prez. *mléedan* „menim“.

6. Med *ŋ* in *t*, *d*, *c*, *č*, *š*, *s*, *z*, *š*, *ž*, *n* in *l* nastane prehodni labialni zaporni element *p*, *b* (*ps* se nadalje asimilira v *fs*, *bn* pa v *mn*), na kar se more *ŋ* tudi reducirati: *oŋca* > *ôpca*, *ôpca*; *tu-ŋ-noči* > *tu-m-nočē*.

7. Končni konzonanti so malomarno artikulirani in morejo onemeti.

8. Sekundarno *dj* se asimilira v *đ*: *dėjati* > **djati*, *dati*.

9. Infinitivi tipa *nesti*, *reči* so razširjeni z elementom *-t*, ki je bil občuten po primerih infinitivov tipa *vstāt* < *-statъ* kot oznaka infinitiva: *nisīt*, *ričīt*; *moči* je ob tem po prez. dalo *morēt* (= **mori* + *t*; veliko sličnost kaže ben. *morētt*).

10. Staro kor.-rez. štetje (gl. gori I. 6) se je še obdržalo kot starina v *štrēdi* in *paŋterdu* < *štiri-redi*, *pet-redov*, sicer pa ga je izpodrinilo novo vigezimalno štetje; že za *štrēdi* je običajnejše *dwakrat dwujsti* „ 2×20 “; prim. dalje *dwakrat dwujsti anu dəsət* „ $2 \times 20 + 10 = 50$ “, *trikrat dwujsti (anu dəsət)* „ $60 (70)$ “ itd. Tu gre pač le za olajšanje štetja na osnovi dvajsetice kot enote (gl. L. Spitzer, Zeitschr. f. rom. Phil. 45, 1 sl.), v čemer moramo videti samostojno rez. preobrazbo. Nekateri (Hasdeu, Baudouin de Courtenay) so videli v tem rez. načinu štetja keltski vpliv, kakor so romanisti svoj čas tudi novofrancosko vigezimalno štetje imeli za pojav, ki naj bi nastal vsled keltskega vpliva; to pa ni niti najmanj verjetno, kajti novofrancosko štetje se pojavi pozno, ko o kakem kelt. vplivu nič več govora ne more biti (12. stol. kaže prve rahle početke, nadaljnji razvoj se vrši polagoma v naslednjih 600 letih, s čimer je novofranc. originalnost tega pojava izpričana); poleg tega imamo bolj ali manj razvito vigezimalno štetje tudi še v najrazličnejših drugih jezikih in v raznih dobah, kjer ni možno računati s tujejezičnimi vplivi, marveč tudi s samostojnimi razvoji (prim. M. Rösler, Zeitschr. f. rom. Phil. 26. Heft, 187—205). Tudi v Reziji je to štetje samostojen in mlajši pojav; iz starejše dobe sta ohranjena le še dva izraza, ki pričata o nekdanjem kontaktu s koroškimi govori; novo štetje pa se je pojavilo v mlajši dobi. — Štetje z *-redъ* za *-desetъ* je seglo še dalje na jug v terski dialekt, le da je težko reči, kakšen obseg je tam zavzelo. Danes pozna ter. dial. samo *dwarēdi* „20“ (tako že v ben. rokopisu), kar je bolj običajno kot *dwājsti* (v Mažeroli pa je že samo *dwōjst* v rabi), t. j. obliko, ki je rez. in kor. govori ne poznajo. Ali je *dvaredi* nastalo po *triredi*, *štiriredi*, ki bi v poznejši dobi izumrli, ali pa je v njem videti le prvi začetek štetja z *-redъ*, ki se tu ni moglo razviti? Terci štejejo od 20 dalje ali s furlanskimi števniki, ki tudi v Reziji niso neobičajni, ali pa tudi po dvajseticah (tako predvsem v sever-

nih gorskih krajih n. pr. Brezje, Viskorša: *trikat dwârêdi* (anu *pêf*) „60 (65)“ poleg *tridesiêf*, kakor v Reziji *tristi*), v bistvu torej tako, kakor Rezijani. Zato se mi zdi verjetno, da je ter. *dvaredi* analogična oblika in enakšna priča nekdanjega štetja, kakršni sta rez. *štredi*, *paterdu*; druge in prvotnejše oblike z *-rêdъ* pa je na Teru docela izpodrinila furlanščina in le v nekaterih krajih se je deloma privzel mlajši rez. način štetja po dvajseticah.

V. Tudi po arhaizmih se izkaže rez. narečje za organski člen med koroško in jugozapadno slov. dialektično skupino; ima sicer tudi svoje lastne starine, a več je takih, ki jih najdemo, vsaj v ostankih, tudi še ali na Koroškem, ali v Benečiji ali pa na severnem Goriškem, česar pa tu ne bomo podrobno navedli in vzporejali, saj za marsikako starino bo bralcem znano, da je tudi koroška ali beneška.

1. Ohranil se je imperfekt za označevanje v preteklosti trajajočega dejanja in pa kot kondicional; njegova fleksija izkazuje zdaj že jak vpliv prezenta, gl. ČJKZ IV. 117—9.

2. Redki ostanki aorista so bili v 19. stol. še v rabi (krepki aor. in aor. na *-ochъ*).

3. Opisani kondicional se je glasil v Reziji sprva *bêchъ* + part. na *-t* (sicer na Slovenskem izvorno *bychъ* + *t*-part.), iz česar današnje *bé* + *t*-part.: *ja ba bil že itan = azъ bê(chъ) bytъ, uže i-tamo*; enako v terskem dial.: *bê ja mōy sōyte za γ ukūpiti* „(da) bi jaz imel solde za ga kupiti“. Uporabitev aor.-impf. *bêchъ* v oblikah opisanega kondicionala se je izvršila preko kondicionalno rabljenega imperfekta, gl. točko 1. zgoraj. V tem pogledu je z našima dialektoma ozko zvezano še ziljsko narečje, ki je prvotno enakšno kond. *bé* samostojno nadalje razvilo v *bêsam*, *bési* itd.

4. Oksitoneza v tipih *žanã*, *nohã*, *mahlã* je ohranjena; tako še v ter. in nadiškem dial. ter v borjanskem in kobarid-skem govoru na sev. Goriškem.

5. Posamezni arhaizmi in posebnosti: a) ohranitev primarnega *dn* in *dl* v *vêdnōti*, *vêdlъ*, gl. Hist. Gram. II. § 107.; — b) obdržanje kontrahiranih oblik *ma* < *moja*, *mêga* < *mojega* itd. — c) ohranitev oblike gen. du. *nügû* > *nogû*; — d) staro *tohã*, *kohã*, *tomû* poleg mlajšega *tahã* < *têga*; — e) *chêfъ* je zelo pozno dobilo končnico *-m* enostavno pritaknjeno, ne več po naslonitvi na osnovno obliko II. sing.; zato *čôn*, ne *čêm*, poleg tega še nerazširjeno *čô*; — e) pron. in adv. z osnovo *si-*, *to-* so pojačeni s proklitično aseverativno partikulo *i-*: *tъ-jъ* > *jitî*, *jitohô*; *tam* > *jitân*; *jitáko* itd.; pron. *sb* je še v polni rabi: *jisî* < **i-sъ-jъ* nom. sing. masc., *jisohã*, fem. *jisâ* itd. — f) končnica *-ê* v dat. loc. sing., nom. acc. du. trdih osnov na *-a* in v loc. sing. trdih osnov na *-o* je še ohranjena: *nôhê*, *svêtê* (običajna slov. analogija

je šele v početkih: *hrisæ* poleg *hrihu*) — *g*) prefiks *vy-*; — *h*) stvarna vprašalnica je: *ko* (tako še na Zilji in v Benečiji); odnosna nikalnica ni *nič*, marveč *nika*; — *i*) *c, z, s* so v fleksijskih oblikah še običajnejši kot analogični *k, g, h*; — *j*) lokalne in temporalne prepozicije se pojačavajo s proklitičnimi adverbi *tu, tam*: za *mirom* „hinter der Mauer“ > *ta-za-tin-mirom*; *k cerkvi* > *ta-h-cirkvæ*; v *vsakem letu* > *to-uf-sâkin-létæ* itd. (enako v Benečiji); — *k*) stara oblika vrstilnih števnikov *jedinæ-nadesetnæ-ju* je ohranjena, gl. Hist. gram. II. str. 99.; po njih so vrstilni števniki od 3—10 analogično preobrazeni v *tretni, štirtni, petni, -a* itd. — *l*) prez. *moram* ima v *t*-part. staro obliko *možal*, gl. Ramovš, Slavia IV. 147; ČJKZ. VI. 265—7; — *m*) priljubljenost vrinjenih vokalov (kakor v ben. dial.): *smo* > *sömö*, *tvor* > **toovor* > *toûr* itd.; — *n*) nekaj leksikalnih starin in oblik: *bratar*; *pôzdæ*; *srital*; *dûri*; *nabûzac* „sveder“; *sråka* „Hemd“, *sråkica* gl. Hist. gram. II. str. 288.; *obrečem, obrésti*; *vilažej* gl. l. c. str. 158., *rêsæn* je -*n* obdržalo (*rîsan* adv., gl. l. c. str. 86.); dat. sing. *mlæ* < *mæné* (ne po gen.-acc. **mené*); *veçe* „Prozess“; *jærö* < **jero* duhovnik“ itd. itd.

VI. V rezijanskem dialektu moremo razločevati tri govore: 1. govor na Beli, najzapadnejši rez. vasi, je najbolj konservativen; ima še *g*, dolga *ī* in *ū* tu nista prešla v *y, ū*, glasova *æ* in *ö* sta le malo zasopla, vokalna harmonija je le v smeri napetosti jasno izobrazena (*o — ī* > *u — ī*; *e — ī* > *i — ī* proti *o — ī, e — ī* v večini drugih govorov), kratka *ī, ū* sta ohranjena, za *t* je vseskozi *l*, splošna glasovna oznaka je palatalna (odtod *r* > *iʀ, ə* > *i* na prim. *dīška* itd.); — 2. centralni govor v selih Njiva, Stolbica, Ravenca, Lipovec, Križec ima že *h < g* in *ch*; *ě, ð < ī, ū*; popolno vok. harmonijo (s stopnjo *o — ī*); *l < t*; lokalno (Njiva) prehaja akcentuirani *a* ob nosnem konzonantu v *ē* (*mâst* > *mêst*, gl. Hist. gram. str. 103.) in *h* onemi (Stolbica): *krûh* > *krö*, *gora* > *óra*; — 3. vzhodni govor v Osojanih in Učji ima že *-u < -t* (poleg *la < ta*), opušča *j < i, l, d* pred širokimi vokali (*jâma* > *âma*, **meda* < *mêa*; *olje* > *öæ*) in njegovim zasopli vokali so izredno temni, globoki.

Po svojem razvoju in po sedanjem stanju nam rez. dialekt s svojimi govori kaže, da so ga od praslovenske dobe sèm objele izoglose kaj različnega obsega in značaja, in sicer: 1. splošno slovenske izoglose; 2. izoglose, ki obdajajo slov. sever in zapad (prim. zoženje *ě > ē*, gl. ČJKZ VI. 11); 3. izoglose, ki vežejo koroške, beneške in severno-goriške govore (prim. predvsem razne arhaične oblike); 4. koroško-rezijanske izoglose; 5. južnozapadno-slovensko-rezijanske izoglose; 6. beneško-rezijanske, 7. ziljsko-rezijanske, 8. splošno rezijanske izoglose in 9. lokalno rezijanske izoglose. Iz vsega tega je lahko zaznati, kako so na njegov razvoj vplivali geografski položaj njegovega ozemlja in družabne prilike, ki so se tekom stoletij tu in

v neposredno sosednjih pokrajinah udeleжавale in menjavale; tako namreč, da se nam rezijanski dialekt izkaže kot samostojen slovenski dialekt, ki je možen samo v tej dolinici, kjer je mogel v tesnih odnošajih s svojimi sosedi (koroščino, beneščino, goriščino) živeti vendarle svoje lastno življenje, ki pa ni zabrisalo vezi do sosedov, bližnjih sorodnikov, izmed katerih mu je danes najbližji terski govor beneškega narečja.

Ivan Prijatelj:

Klasje

z domačega polja. Zbirka najboljih del slovenskih pisateljev z dodanimi kritičnimi uvodi, življenjepisnimi črticami in kamnotiskanimi podobami.

Nabrala in izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. V Ljubljani 1866.

(Zaključek razprave iz lanskega letnika.)

Kljub temu, da Stritarjev estetsko-kritični uvod k izdaji Prešernovih »Pesmi« v »Klasju« v literarnozgodovinskem oziru ni prinesel bogve koliko novega, vendar moramo reči, da je Levstik prorokoval prav, ko je dne 13. apr. 1866 pisal Stritarju, da bo ta njegov spis »epoha v našem slovstvu«. Epohalnost tega Stritarjevega bolj estetično-opisnega nego literarno-zgodovinskega eseja je obstojala v tem, da je bil v njem Slovence m n a n o v o o d k r i t n j i h o v n a j v e č j i p e s n i k. Obenem pa je Stritar v tem uvodu razvil literarno-umetnostni program nastopajoče generacije »Mladoslavencev« — kakor ga je on pojmoval. Vprav v tem programu pa je tičala mali in mladi slovenski literaturi neprimerna, po Stritarju iz velikih, starih literatur recipirana sestavina, ki se je skoro imela pokazati kot »kamen spotike«. Stritarjevo programsko svetožalje je bil ta kamen, ki je že po preteku dveh-treh let povzročal »mladoslovenski« literarni generaciji kot enotnemu organizmu precejšnje težave, dokler ga nista najprej vsak za svojo osebo iz njega izločila Levstik in Jurčič; definitivno pa so mu dali slovo šele ustanovitelji »Ljubljanskega zvona«.

A takrat, ko je ta Stritarjev spis v spomladi 1866 izšel v prvem snopiču »Klasja« (obsegajočem prvih 6 pol zbirke), je deloval — zlasti s svojo proti dotedanji »staroslovenski« grobotilitaristični ideologiji naperjeno noto — pri »mladoslovenskem« naraščaju še kot pravo razodetje, dočim je na »prvake« napravil vtisek bojne napovedi, kar je v resnici tudi bil.

Edini človek, ki bi bil takrat mogel preprečiti Stritarjevo cepitev svetožalne mladike na slovensko literarno drevesce, cepitev, ki se tedanji naši mladi literaturi nj priliegala, dasi je predstavljala visok vzorec velikih tujih literatur, je bil — Levstik. A on je imel takšno veselje nad svojim v svetovnih literaturah verziranim učencem, da mu takrat te note niti

poizkusil ni korigirati, marveč se je — kakor smo videli iz njegovega pisma z dne 13. apr. 1866 — brezpogojno poklonil Stritarjevemu estetičnemu talentu. Na to pismo je poslal Stritar Levstiku naslednji svoj odgovor z dne 18. apr. 1866:

»Dragi moj!

Lepo sva pa začela svojo reč! Praviš, da sem Te kadil — obilo si mi povrnil to vsmiljeno delo. Če bova tako ravnala zanaprej, kak razloček pa bo med nama in tisto Bleiweisovo bratovšino! Naj bo tega konec! Prekajen prešič je — pleče; — prekajen človek — fi te bodi!

Močno se motiš, če misliš, da bo moj spis komu všeč — ko bi v resnici kaj prida bil — svet ti ne more odpustiti če hočeš bolj pameten biti, kakor on! Zdi se mi da sem Ti že rekel, da mi nič mari kaj svet misli in govori o mojem delu; da je Tebi malo po volji — to mi je popolnoma dovolj, in me v resnici veseli, kaj bi tajil! Tem bolj pa mi je žal, da mi ni čas pripustil, da bi bil svoje misli bolje razložil in jim lepšo obleko dal.

„Pripravljat se pač nikoli nisem k tacemu početju; od nekaj sem imel veliko veselja za vse, kar se tiče umetnosti, in po posebni sreči sem imel več priložnosti kakor marsikteri mojih verstnikov, da sem se seznanil s to in uno rečjo. Posebno pa mi je koristilo popotovanje v Pariz. V Monakovem, Parizu in (nazaj gredé) v Draždanah se mi je zares „odperl nov svet“. Zlasti pa se nisem mogel odtergati od Pariškega Louvra! To so Ti bili zlati časi! Pa to življenje! Zdelo se mi je res, kakor bi léfal „brezfelésen“ od mesta do mesta, od kraja do kraja. Solnograd-Monakovo-Stuttgart (s Cannstadel!) Karlsruhe, Baden-Baden! Pariz z vso okolico! Boulogne-Calais, Brüssel, Kolonja, dva dni po Renu! Frankobrod-Wiesbaden, Homburg-Weimar, Draždan-Praga, to so mi zvezde — ne — prava svitla rimska pot v „mojega življenja lepši polovici“. Le zdi se mi da sem bolj vžival ta čas, kakor pa učil se od njega! Naj bo! post mortem nulla voluptas! Pa že preveč te čenčarije! Ne morem Ti dopovedati, kako neznano bi me veselilo ko bi se mogel enkrat s Tabo „pošteno pogovoriti in pomeniti — rad bi vedel kak rezultat si našel Ti, kaj misliš o svetu, o življenju — o človeku in o babi in enacih rečéh! rad bi primerjal svojo „rajtengo“ s Tvojo; Ti ne véš kako prijetno je pogovarjati se s človekom, ki nas umé — pa ni veliko pametnih ljudi na svetu — še manj pa poštenih — če jih kaj veš — pošlji mi njihovo adresó! Nar ljubše pa seveda mi bó če prideš sam! prijetno pa je tudi če more človek „v božjem strahu“ norce vganjati, tako da se bog ne žali in se greh ne déla — Kdo zná to bolje ko ti. Dulce est dissipere in loco (f. j. loco: Retje!) ali se še kdaj spominjaš tistega časa! jez skorej sentimentalen postanem če se ga spominjam! Morda se Ti bo malo čudno zdélo kar Ti bom rekel zdaj, pa nič ne dé. Skušil sem nekoliko svetá, in zgubil sem precej vse illusije — vendar pa mislim da dva poštena človeka bi se imela združiti in sprijazniti — in marsikaj bi jima bilo mogoče. Nikomur še nisem ponujal svojega prijateljstva — ki mi je še zmirom ostalo sveto neoskrunjeno imé! Ponujam ga Tebi — v resnici — če mi hočeš biti prijatelj — skazal mi boš svojo prijaznost nar boljše s tém, da boš z mano popolnoma odkritoserčen v vsaki reči — in jaz bom s tabo! Kajenja pa naj bođe konec! Češ? —

Še le danes mi je Jurčič odgovoril; pravi da je strašno len! lepa reč! Napak mi je, da pride še le konec tega méscá na Dunaj — pravi da mi bo za gotovo prinesel Tvoje reči prosim Te še dvoje. Pošlji kolikor moreš, ne zbiraj in pa piši — kako misliš da bi se Tvoje reči nar boljše postavile po verstí; se vé da tudi proze! In pa kolikor Ti je mogoče podpisaj naji tudi z dobrim svetóm; ktere reči misliš naj bi se posebno izbirale — čudno se mi je zdélo, ko mi je nekdo pravil, da si našega (prej

„nadepolnega“ zdaj, „slavnega“ pesnika Kréka (sic!) še precej hvalili! — To je laž, natolcevanje — preklinovanje, obrekovanje — to ni mogoče! ali pa tudi poznaš Kreka? si ga preštudiral, kakor sem ga jez? — Če si kako misel našel v njem — povej mi jo; ali je mož zdrav? Kdor je spisal „Ježo na Parnas“ ne more imeti vsmiljenja s tem bledim mladenčcem, če imaš še tako mehko srcé. „Triglav“ nama je dal „wink!“ zakaj nisva zbrala tudi Kreka? Triglav nama „wink“!! Wagner nama je imenoval tudi „Bilca“!! — Pa Lujiza Pesjakova!! — Križ bo imel človek s Tomanom! Umka imam osebno rad — taka poštena, pohlevna dušica je. Bike pobijati — svinje klati — tudi še teleta — to človek še še zmore, ali jagnjeta daviti, piškam vratove zavijati — to je težava — serce se človeku terga — Kako Te milo gleda s solznimi očmi — kamen bi se omečil (misli na svojo „sernico“) — o — kritika sicer mora priti, ali gorjé mu — po komur pride! Mirna šiba o zakaj sem... itd. človek nazadnje prav elegičen postane — to bo slaba kritika — tréba se bo s čim razserditi — že vem, mislil bom na našega (ljubl.) škofa!! Kaj si boš mislil — da tako čenčam? zato pa — zadosti! Zdrav bodi, pa dobro se imej — misli včasí náme — pa piši mi — kadar nimaš drugega opravka — kar Ti na misel pride — vse mi je ljubó.

Ves Tvoj

Str.

Na Dunaji 18/4 66.

Ali bi bilo morde tréba tudi o tistih Pr. pesmih ki niso v njegovi zbirki — morebiti na koncu kako spregovoriti. Ko je bilo že prepozno, mi je še le na misel prišlo, da bi bilo treba kacega predgovora.

oberni:

Zdaj imam tri Preširnové rokopise — sta Tvoja avtentična? — podobna si nista posebno! moj je pa zopet drugačen — pa to ni taka reč.

Kar praviš o gazelicah je pač resnično — pa saj sem ravno tisto rekel o sonetih — saj bi mogel človek takó zmirom eno ponavljati.

Da je Preš. hotel pokazati — kar Ti praviš, je tudi res, samó da tega jez nisem mogel tako povédati — ker sem to reč drugače obrnil, da je Pr. vsako svojo misel izgovoril v nar. pripravnih oblikih — Sevéda bi bilo tréba govoriti o oblikih v ožjem pomenu — o verzu — rimah itd. — todá — ni mi čas pripuščal. Saj sem ti rekel, zakaj pa nisi Ti pristavil — kar se Ti je zdélo? —

Zbogom!¹

Prvi snopič »Klasja«, obsegajoč 6 tiskanih pol, od katerih je ravno polovico zavzemal Stritarjev uvod (12 strani življenjepisa, naslovljen »Preširnovó življenje«, 36 strani pa estetično-kritični esej, naslovljen »Preširnové poezije«), dočim so drugo polovico izpolnjevale Preširnové »Pesmi«, ponatisnjene v zapovrstnem redu »Poezij« pesnikove izdaje (nekako do srede »Lenore«, napovedan, da izide dne 20. apr. 1866,² je končno v zadnjem tednu aprila izšel. Posamezni snopiči so izhajali v provizoričnem ovitku; in sicer je samo prvi snopič izšel v ovitku s kamenotiskano »glavo«, na kateri se je okrog

¹ Original pisma v licejski knjižnici ljubljanski v Levstikovi zapuščini. Odlomek iz pisma v moderniziranem pravopisu natisnjen v uvodu moje »Stritarjeve antologije«, str. 22—23.

² »... napoveduje se za 20. član 1. zvezek »Klasja z domačega polja.« (Novice z dne 18. apr. 1866, str. 131.)

ornamentalnega ogrodja vila slovenska trobojnica z glavnim naslovom zbirke in z imeni pesnikov, čijih dela so bila v programu, porazvrščenimi v pramenih trobojnice na tak način, da so na štirih voglih stala imena: Prešeren, Levstik, Jenko, Vodnik, imena nekaterih ostalih pesnikov pa vmes. To »glavo« je založnik Wagner od drugega snopiča dalje nadomestil s cenejšim tipografskim ovitkom, izjavljajoč, da »prve platnice niso bile vsem očem po godi«. Na tretji strani ovitka prvega snopiča vabi založnik naročnike z besedami: »Uže kakoršen je ta prvi snopič, priča, da sem za ‚Klasje z domačega polja‘ storil več nego obljubil. V tem načinu mi je pa le potem še dalje ravnati mogoče, ako se oglasi več prijateljev narodnega slovstva, in zlasti, ako si bode čestito duhovstvo še bolj v svesti svoje dolžnosti, to početje podpirati, kolikor je največ mogoče.«

Iz navedenih besed se vidi, da je založnik polagal veliko važnost na to, kakšno stališče zavzame nasproti njegovemu literarnemu podjetju slovenska duhovščina, tvoreča v onem času večino slovensko zavedne inteligence. »Moniteur« konservativne »staroslovenske« stranke, h kateri se je prištevala z malimi izjemami vsa naša tedanja duhovščina, so bile »Novice«, čijih urednik dr. Janez Bleiweis se je to pot zoper svojo navado izredno požuril s svojo sodbo o novi izdaji, s katero so »mladini« — Jurčič-Stritar-Levstik — povzdigovali na svoj kulturni ščit onega Prešerna, katerega je vprav Bleiweis zdaj malone že 20 let zatemnjeval s Koseskim. Ker se Bleiweis sam ni čutil dovolj zvedenega v literarnih vprašanjih, si je pri spisovanju te kritike pridružil v pomočnika nekdanjega pesnika in pisatelja Podgorskega, »iz politike ponižnega« Luko Svetca, s katerim sta skupno sestavila oceno novega Prešerna. Ocenjevatelja sta se pomudila najprej ob Stritarjevem prispevku, glede katerega sta ugotovila, da »je življenjepis celó na kratko načrtan«. V tem oziru sta imela prav, pri čemer pa se mora upoštevati, da Stritar sam nikdar ni hotel biti zastopnik biografske, marveč zgolj estetične kritike. A tudi Bleiweis in Svetec sta si iz pesnikovega življenja želela samo izvestne vrste biografskih podatkov, n. pr. o pesnikovem občevanju »z mnogimi slovanskimi možaki, kakor s Čelakovskim, Stanko Vrazom itd.« — dočim se jima ni zdelo zanimivo »ali je bil Prešerin — v to ali uno zaljubljen«. S to opazko je Bleiweis po svoji stari navadi, pokoren Jeranovemu pokroviteljstvu, najprej pokazal na glavni mejnik, ki so ga stavili naši »Staroslovenci« slovenskemu pisatelju, namreč na erotiko. To je smatral za potrebno tudi v tem slučaju, v katerem je bil idealistični Stritar, kakor smo videli, to »ljubezen« presadil na zemljo iz nebotičnih višav. Nato se je Bleiweis v svoji kritiki

obširneje pomudil ob Dagarinovem avtodafeju, ki ga je sicer tudi Stritar negiral; zavrnilši požig pesnikove literarne ostaline kot »tendencijozno pravlico«, je pristavil, da »se dobro vé, da Prešerin svojih del ni skrival in tudi taka je rad dajal iz roke v roko, ki jih ni hotel natisu izročiti; znano je pa tudi, da zadnja leta se pevec naš ni dosti več vsedal na Pegaza.«³ V zadnjih besedah je tičal moralistično iztegnjeni kazavec na Prešernove nenatisljive šale in pod pristavkom, da pesnik zadnja leta ni več pesnil, se je že napovedoval zbodljaj, ki ga je Bleiweis javno izustil šele dne 14. apr. 1880. leta v obliki: »... zakaj ne, vsi dobro vemo!« — V nadaljevanju svoje kritike devata Bleiweis in Svetec pod lupo Stritarjev estetično-kritični esej o Prešernovih pesmih. Piscu priznavata »izurjeno pero« — pohvala, ki jo pa takoj nato oslabujeta in omejujeta s tem, da pretiravata pomen Stritarjeve opazke, da je njemu na pesniku-ljubljenca »vse lepo, vse ljubo, še celo njegove napake«. Pravita, da so prireditelji te izdaje opravili kritiko Prešerna zgolj v korekturah teksta, »ki jih pa nismo pričakovali«. »Zato se ta [Stritarjev] sestavek res more bolj imenovati himna kakor kritika Prešernovih pesem... Po takem je pa tudi čisto naravno, da v oziru na našo literaturo (pesniško) pred Prešernom je videl le Vodnika, vrstnika Prešernovega nobenega in tudi potomca nobenega.« Bleiweisa je seveda zbodlo zlasti to, da so Stritarju, entuziastu in estetu, ob visoko-artistični Prešernovi postavi v nič zlezli — Koseski in »staroslovenski« pesniki diletanti! Kot pretežni politik izkuša nato Bleiweis degradirati visoki kulturni pomen Čopovega kroga, trdeč v popolnem nepoznanju in neumevanju naše visoke romantike, da »je vse delovanje tedanjih rodoljubov v mični ‚Čebelici‘ le bolj zabava bila kakor globokeje národno gibanje«, očitek, ki so ga še v nedavni dobi ponavljali razni naši »hejslovanski« agitatorji za — Bleiweisom! Kot izrazit utilitarist se izpoveduje Bleiweis v naslednjih besedah svoje kritike: »Zato slavijo hvaležni Slovenci in bodo slavili na veke Vodnika našega prvega buditelja, a ne zavoljo samih pesem njegovih. Pesem je sicer krasna stvar; al le ena cvetlica je med družim cvetjem na narodnem polji.«

Nato pa odkrije Bleiweis svojo glavno rano, ki mu jo je bil zadal Stritar v svojem spisu s tem, da je v njem kot v povračilo za Bleiweisovo dolgoletno zamolčevanje Prešerna — zamolčal njegovega ljubljenca Koseskega, pesnika »Slovenije«, njega, o katerem pravi tukaj Bleiweis, da mu »je svet izvedencev že davno ves navdušen priznal slavo, da je prvi v pesništvu odprl nam pred njim neznane, čudapolne zaklade

³ Novice z dne 2. maja 1866, str. 146.

jezika slovenskega, njegovo neizmerno krepost in veličanstvo.«
 »Nobeden pa ni brez marog!« vzklika Bleiweis in — ne da bi se tu ali da bi se bil sploh kdaj doteknil le ene pegice Koseskega — se mož loti Prešerna, sicer v indirektni obliki, pišoč:
 »Če tudi mi ne prikladamo tistim, kateri Prešernu očitajo, da je v jeziku bil ‚enostransk Kranjec‘ in še posebno ‚Gorenc‘ [— tudi ta očitek, ki si ga niti Bleiweis tu ne upa naravnost od sebe zapisati, očitek, ki se je delal pesniku, temeljčemu globoko v domačem plemenu, se je ponavljal še ob Prešernovi stoletnici! —] in da je to očitno kazal s silo, s katero je vsaki besedi nakladal a k c e n t e [Bleiweis — optični estet!], da se mu je mrzilo b l i ž a n j e našega jezika jeziku naših južnih bratov [to piše oni Bleiweis, ki je sam najenergичneje pomel iz naše literature Razlagov ‚lunin jezik‘!] — da so njegove pesmi vse polne e l i z i j . . . o katerih sploh Koseski trdi, da so večidel le lenoba pesnikarska [elizij ima vse polno tudi Koseski, pa jih kar lepo ne zaznamenuje z apostrofi!] — da je Prešerin največ in najraje ‚z a l j u b l j e n e‘ pel [Jeranovo konjsko kopito!] — da kakor je bil mojster v sonetih, ottavi rimi in terci rimi, je bil slab v d i s t i h o n u itd., bili bi vendar želeli, da bi se bilo saj to opomnilo, v čem naj se n e p o s n e m a Prešerin . . .« Končno Bleiweis graja nekatere tudi za ljudsko izdajo verzov preradikalne Levstikove preuredbe ter modernizacije Prešernovega jezika, pri čemer se sam postavlja v p o z o filološke kritičnosti in pietete, pišoč: »Sklepamo tedaj te vrstice sè živo željo, naj se nam n e p r e n a r e j a Prešerin v nobeni stvari, ki sega sploh čez pripuščeno mejo, da ga imamo tacega, kakor se nam je s a m d a l; saj so nam tudi njegove napake ljube.«⁴

Ta »noviška« kritika »Klasja« predstavlja svojevrsten kulturno-historičen dokument. V bistvu je to nov spopad med Bleiweisom in Levstikom kot dvema predstaviteljema dveh kulturnih pravcev, »staroslovenskega« in »mladoslovenskega«. Pišoč to kritiko, je Bleiweis začutil, da Levstik s svojimi nazeri ni več osamljen, marveč da se je vprav ob »Klasju« okoli njega zbrala sicer majhna, a mlada in čila borbena četa, ki je pretiela postati organizacija, zvezana med seboj ne po kakšnih statutih, ampak po sorodnosti stremljenj. In ravno v »Klasju« je poizkusila vkorakanje v Slovenijo preko »trnjeve ograje« »Staroslovenstva« — s pesmijo, z najlepšo slovensko pesmijo Prešernovo! Iz onih Prešernovih pesmi, ki jih je Bleiweis po Jeranovi zapovedi desetletja zamolčeval, je bil v uvodu te izdaje Stritar stkal mladi četi sijajen bojni prapor . . .

⁴ Novice z dne 9. maja 1866, str. 152.

Bleiweis je s pomočjo Svetca v svoji kritiki izkušal oblediti to zastavo, češ: kaj bo pesmica? »Le ena cvetlica je med družim cvetjem na narodnem polji.« On, ki je bil v svojih »Novicah« predvsem vrtnar drugega, neposredno koristnega trtja in povrtja, on, ki se je navduševal kvečjemu za kričeče nakošatene papirnate »rože« Koseskega, je poizkušal omalovaževati globoko intimno Prešernovo pesem. On, ki se je mogel povzpeti edino do Kopitarjevega »avstroslavizma«, oprtega na naivno vero, da bo nekoč Avstrija spoznala, da je pravzaprav slovanska država, in pa na nič manj naivno zaupanje, da jo bo do tega spoznanja privedel katolicizem, isti Bleiweis, ki ni imel niti pojma o dosedaj najvišji formulaciji »slovenske ideje«, o Čop-Prešernovi vzpostavitvi Slovencev kot naroda, stremečega na podlagi samoodločilne volitve »vere in postav« v tesni zvezi z ostalimi slovanskimi brati v prijaznososednje sožitje z vsem človeštvom,⁵ ta Bleiweis je pesniku »Zdravljice« očital, da je bilo vse njegovo in njegovih »čbeličarjevanje« delovanje »le bolj zabava kakor globokeje narodno gibanje«, da so bili ti visokoumni možje le bolj nekaki mični popevčkarji in kvečjemu akademični »slavisti«, ne pa zavedni Slovani. Slovan pa mu je bil seveda bobnar Koseski, ki niti svoje lastne družine ni naučil slovenski. Kar je potem v svoji kritiki v potu svojega obraza naštel na Prešernu »marog«, naštel s hinavsko opombo, da on »ne priklada tistim«, kj so te maroge izteknili, to sta mu našepetala najbrž Svetec in Jeran. Bili so to »akcenti«, apostrofi, nasprotovanje slovensko-hrvaškemu jezikobrodstvu (ki sta ga on in Jeran včasih tako uspešno in hvalevredno sama pobijala⁶), zaljubljene pesmi, distihon itd. Edino to, kar je najbrž Svetec narekoval Bleiweisu v pero glede nekoliko preradikalnega in presamovoljnega Levstikovega popravljanja ter prenarejanja Prešernovih verzov, je imelo v tej kritiki do neke mere svojo upravičenost.

Ta »staroslovenska« kritika »mladoslovenske« nove izdaje Prešerna, izišle v I. zv. »Klasja«, se je završila v »Novicah« dne 9. maja 1866, ko se je bil Jurčič že vrnil z velikonočnih

⁵ Prim. moje »Duševne profile naših prepoditeljev« (Ljub. zvon, 1921, str. 723—726).

⁶ To Prešernovo nasprotstvo do slovensko-hrvaškega jezikovnega zблиžanja je bil morebiti v kritiko vteknil oni Luka Svetec, ki je bil ravno v tem letu izoblikoval (seveda zgolj v privatnem dopisovanju z drjem. Vošnjakom) silno važno idejo južnoslovenskega političnega edinstva v Avstriji ali tudi zunaj nje. Kakor skoraj vsi naši kulturni delavci do prevrata — a večina njih samo kot pretvezo stremitive po političnem edinstvu — je tudi Svetec poudarjal jezikovno edinstvo, pri čemer pa ni on sam nikoli nehal pisati v slovenskem književnem jeziku, s pomočjo katerega se je naš narod do prevrata držal ne samo politično, ampak tudi kulturno pokonci — vse to po primeru »slovenske ideje« onega našega Prešerna, kateremu so se tukaj zaradi nje delali očitki!...

počitnic na Dunaj. Jurčiča kot organizatorja podjetja je tudi najprej zgrabila, da je prijel za pero in pisal Levstiku kot duševnemu očetu združene čete naslednje, nedatirano (najbrž 10. ali 11. maja 1866 napisano), v prvih stavkih malce mladeniško-maloupno, a proti koncu že bolj samozavestno pismo:

»Dragi gospod Levstik!

Kaj pravite o kritiki očeta modrijarha in ribniškega panjú?⁷ Mene je marsikaj, to pa me veseli, da se Stritar vsemu le — smeja. Ko bi le tiste besede ne bile predete, kjer ste enklitiko skrivali s prvega mesta⁸ — za vse drugo bi se dalo možá Bl. prav grdo razčesati. Samo tega se bojiva, da ne bi ravno zaradi te hudobne, čeravno površne kritike naročniki odpadali. Vem, da se Wagner že kesá, da je dal to reč, fantinom v roke (kakor se je baje v kranjski čitavnici in v neki družbi v Ljubljani djalo). Zato sem mu denes v Stritarjevem in svojem imenu pisal, da odstopiva, če more in hoče družega izdajatelja dobiti. Meni bi se prav ustreglo, ker ta očančev vik gotovo ni bil zadnji. Saj ste brali kaj pravi o Koseskem! In ravno otódi sem dobil poročilo da 50 naročnikov v Celji — največ mladih ljudi — želi, da bi se tudi izvrstnega prvaka Koseskega dela zbrala v s a. Veste pa kako moremo soditi Koseskega. — Človek piše za publikum ne sam za-se; žalostno je ravno, da ga nemamo. Če bo [Wagner] že dobil koga — poprej ga gotovo ne bo predno izidejo vaše reči. Zato Vas prosim, skušajte kaj brž poslati svoje reči, veselo igro, izreke in Ježo na Parnas. Tudi kaj proze. Boste pa potlej še pilili pred in med tiskom.

Če boste Stritarju kaj pisali, pošljite pismo meni, ker Str. je zdaj zunaj mesta in le v nedeljo pride. Če se Klasja otresneva izleze koj Pavliha na dan in za literarno društvo se bomo kaj bolj pečali. Stritar piše zdaj tragedijo.

Če bova pa še dalje uklenjena ostala — kar bo menda najbrž — vozila bova menda Klasje z d. polja kakor bo mogoče, zlasti če boste Vi pomagali izpeljavati.

S spoštovanjem

Vaš

J. Jurčič.⁹

Jurčičevo sporočilo o Stritarju, ki piše »tragedijo«, kaže, da je Stritar prvi izmed združene trojice segel po peresu z namenom, da s satiro osvetli ono rodoljubarsko »prvaštvo«, ki se je tako ošabno in amuzično povzdigovalo nad Prešerna. Ka-

⁷ Kakor se iz teh besed vidi, je imel Jurčič za avtorja kritike Bleiweisa in Lesarja; Levstik mu je v svojem poznejšem odgovoru imeoval kot Bleiweisovega sotrudnika pri tej kritiki Svetca.

⁸ Jurčič ina v mislih drugo kitico pesmi »V spomin Valentina Vodnika«, ki se pri Prešernu glasi: »So zvezde sestrice — Mu mesec je brat — Ni čano mu ptice — Si ljubice zbrat!«; dočim se ista kitica v Levstikovi prireditvi v »Klasju« glasi: »Sestrice so zvezde — Mu mesec je brat — Ni dano mu ptice — Za ljubico 'zbrat!«. To Levstikovo preureditev sta Bleiweis in Svetec posebno grajala, ker se je v nji izgubila celo rima: sestrice — ptice.

⁹ Original pisma v Levstikovi zapuščini v ljublj. licejki. — Deli pisma v moderniziranem pravopisu ponatisnjeni v moji »Stritarjevi antologiji«, str. 24.

kor mi je Stritar svoj čas na Dunaju sam pripovedoval, je bila omenjena »tragedija« pravzaprav neka satirica na prvaka Bleiweisa in Costo, prizorček, katerega prvotni rokopis mi je Stritar na mojo prošnjo podaril. Glasi se tako-le:

»Bela rúta,

prav veséla igra v 1 djanji po Goethotovem Faustu, spisana za čitavnično gledišče.

Costa-Faust (z belo ruto za vratom:)¹⁰

Izučil sem se modrijanstva,
Jeziko- lepo- in pravoznanstva;
Resnico delati znam z laži,
In vem kako se pravica krivi;
Doktor sem juris in filozofije,
Ud mnoge učene tovaršije;
Učenih sem bukev napisal zastonj,
De jih ne potegne četvero konj,
U nemškem Gradcu celo kratko
Zverizil slovensko sem gramatko. —
In vender — kaj mi vse to pomaga,
Kdo neki záme zmeni se, vraga!
Če vso preromam vprek Ljubljano,
Nihče ne bo s perstom kazal za mano;
Ko stopim pohlevno med slavne možé,
Nihče mi ne pomoli roké,
Nobeden ne vstane izza mize. —
Oh to me v želodcu jé in grizel —
Pa kaj bi se clovek kremžil in kisal?
Zato se bom zdaj — Bleiweisu zapisal;
Obéta mi on potolažit' željé,
Ki noč in dan mi miru ne dadé.

(Z mehkim glasom:)

Zakaj, zakaj Germanija mila!
Od svojih pers si me pahnila;
Zakaj o mati moja draga,
Spodila si me spred svojga praga?
Zaverгла si zvesto sercé,
Ki vedno je le gorélo zaté. —
Po Krasu in partibus infideljum
Bi trosil bil Tvoj sv. evangeljum
Potil in se trudil po vsi moči,
De v vsaki hiši in nizki kočii
Češčeno bi bilo Tvoje imé,
Kakór ga v Berlinu in Beči časté.
Oh lepe sánje, kratke sánje!
Pa kaj! zastonj je zdaj žalvanje.
Začéti je tréba, čas je žé,
De se mi ne omeči sercé.

(Pratiko s police jemáje:)

Molitvico bom zdaj molil krepkó,
Ki mu sercé omečila bó.

¹⁰ Z »belo ruto« kot nemško-nacionalnim znakom operira že dr. Keesbacher v karikaturi drja. Coste v svoji »Thierfabel aus Krain«.

(Znamnja pregledováje:)

V imenu kózla, rib in raka,
 Kar kaže ta in una spaka,
 V imenu dvojčkov in device,
 Snegá, meglè in rokovice;
 V imenu Brikcija Gola in Pusta,
 Ki má tako široka usta, —
 Zaklinjam te Bleiweis pridi,
 Ze praska nekaj zunaj po zidi!

(Bleiweis=Mefisto:)

- „Na zdravje! Doktor kaj želite?
 C. De vas nadlegujem, odpustite.
 Premislil sem ponudbe Vaše —
 B. In zapisati se čte med naše!
 C. Ne táko naglo, to je težava —
 B. Nikar ne ongavte se, saj se poznáva.
 C. Al kaj pa temu ljudje porekó?
 B. Kdo se bo na sveti zmenil za tó!
 C. Pisatelj sem mnoge nemške knjige.
 B. Za vse ne dobite konjske fige —
 C. Kaj pa na vaši me strani čaka?
 B. Ime slovenskega pervaka —
 Části na mernike in slave. —
 Klanjale Vam se bodejo glave,
 S kadilnico bodo Vas kadili,
 Po časnikih, kerčmah Vas slavili;
 In pa — za vezilo — čujte Ljubljana
 Volila Vas bode za župana! —
 C. Ta glas ni zopern mojim ušesom
 Al z dušo prodati se in telesom
 Na veke! — tudi ni kar si bodi. —
 B. To reč Vaš bistri um krivo sódi,
 Kaj z vami na veke bi počéli?
 Za pet let bomo vas v službo vzéli.
 Ko pa pretekel bo ta čas,
 Nihče se ne bo več zmenil za Vas.
 Ta čas pa ste naš s kervjo in mesom,
 Z jezikom, možgani in peresom.
 C. Zavéza je sklenjena, náte rokó!
 B. Zdaj boste pa še prisegli takó:
 Povsod, po suhem in po blati
 Za Vami hočem zvestó capljati,
 Po vaši volji vse ravnati,
 In govoriti in pisati,
 Molčati misliti in brati,
 Ter jesti, piti in zobáti,
 Sedeti, stati in ležati,
 Smejati se in se jokati,
 Vsekvat' se kihati in pljuvati. —
 Interpelirati, glasvati,
 Napenjati se pri debati
 Če tud' se prazna slama mlati;
 In vsak' mu po zobéh dajati
 Kdor kol nam hoče zabavljati.
 Če kdaj prelomim besedo tó
 Sokoli naj me na Klek nesó.

(C. priseže.)

B. Še nekaj!

- C. *Vam je li treba kervi?*
 B. *Dan danes to več v navadi ni —*
Za vratom nosite belo ruto.
 C. *Al ni morebiti všeč komu to?*
 B. *Unanjega znamnja je svetu tréba,*
De vé, de ste zdaj vsa druga oseba.
Zatorej le hitro izza vrata ž njó!
 C. *Oh Vi imate sercé terdó.*
(Vzame jo izza vrata, žalostno
jo ogleduje, v popir jo zavijáje:.) Slovo —
Z bogom torej, moja mila!
Loči naj' sovražna sila;
Loči ostri naj' ukáz;
Tukej bodeš počivala,
Varno boš in mirno spala,
De zbudi te boljši čas! —
(Ko jo pečati, Bleiweis svoj pečatnik
iz žepa potegne, in ga zraven
njegovega pritisne.)
- B. *Zadosti! besedi je konec!*
Zdaj nosil boš med nami zvonec!
(Obesi mu zvonec okoli vratu,
podasta si roke in se gledata
smejaje se nekaj časa, Zunaj
zagrmí: živio! Zagrinjalo
pade; čitavnični pevci zapoje
Kdo je mar!«)

V tej satirici, ki ni v celoti nikdar izšla v tisku,¹¹ je poizkušal Stritar prvič prodreti »trnjevo ograjo« konservativnega in avtokratičnega, z lepo lažjo domoljubja samo rahlo prebeljenega »Staroslovenstva«.

Levstik, duševni oče »mladoslovenske« četice, pred vsemi Jurčiča in Stritarja, je bil odločnega mnenja, da morata započetnika »Klasja« pobrati rokavico, vrženo jima od »prvakov« v podobi Bleiweis-Svetčeve kritike. Kot odgovor na Jurčičevo

¹¹ Stritar je to stvarco nameraval priobčiti najbrž v »Mladiki« l. 1868. in jo je poslal v oceno Levstiku, kateri pa je avtorju v tem času odsvetoval njeno objavo. (Prim. »Ljublj. zvon«, 1918, str. 775.) Samo en del iz nje, namreč besedilo prisega, ki jo Bleiweis narekuje drju. Costi, je Stritar pozneje vpletel v svojega »Triglavana iz Posavja« (Zvon, 1870, stran 276—277) v naslednji, nekoliko izpremenjeni in razširjeni obliki:

»Po suhem vedno in po blati
 Za vami zvesto čem stopáti,
 Po vaše misliti, pisáti,
 Ter govoriti in molčáti;
 Napenjati se pri debati,
 Keďár se prazna slama mlati,
 Po vaše kašljati, pljuvátí,
 Lepó se in gerdó deržáti,
 Sedéti, jesti, piti, spatí,
 Na strani ali vznak ležáti,
 Jokati se in se smijáti,

Skakáti z vami in plesáti;
 Repenčiti se in se batí,
 Podítí in peté kazáti;
 Hvalítí, grájati, psováti,
 Ter: slava, živijo! kričáti;
 Po glaví, rebrih mu dájati,
 Kedor nam našo slavo krátí!
 Roké, nogé si dam zvezáti,
 Ter z mlinskim kamenom na vrati
 Na dno morjá se pokopáti,
 Ko vas bi hotel kdáj izdátí!«

pismo, začenjajoče se z besedami: »Kaj pravite o kritiki očeta modrijarha ...« je Levstik poslal Jurčiču nekako sredi maja 1866 zanimivo pismo.¹²

Iz tega pisma, ki je torej v celoti že objavljeno, naj navedem samo najznačilnejša mesta. V začetku tega svojega dopisa Jurčiču izjavlja Levstik, da se ni nadejal ugodnejše kritike »Klasja« od onega dr. Bleiweisa, katerega jezi, »da mladina izpodrasta, ker se stolček zarad tega čedalje bolj pod njim maje... ker iz tega mu preti nevarnost, da utegnó vstati ljudje, kateri bodo tako predrzni, da si bodo upali drugače soditi, druge reči zatirati, druge možé čislati [podčrtal jaz], nego on in njegova drhál!« Ko je tako poudaril danes nam očitno dejstvo, da je pomenjala nova izdaja Prešerna v »Klasju« načelni spopad med zakesnelim in okorelim »Staroslovenstvom« ter porajajočim se »Mladoslovenstvom«, kaže tudi Levstik podobno Stritarju nagnjenje, da mladina sprejme boj s starini na ta način, da sestavita Jurčič in Stritar protikritiko Bleiweis-Svetčeve kritike in jo poizkusita objaviti v Einspielerjevem celovškem »Slovcu«. Ako bi Einspieler te protikritike neizpremenjene ne sprejel, potem, pravi Levstik, »bode uže skrbel g. Wagner [založnik], da pride ta reč na svitlo... Menim, da najbolj kaže, da naredita vidva odgovor: Vi in g. Stritar; če bode boj trajal dalje časa, potlej mislim tudi jaz v osír dregniti... odgovoriti se pa mora.« V nadaljnjem pismu sporoča Levstik Jurčiču nekatere podatke za to protikritiko: Bleiweis se je glede literarne kritike vedno držal vodilja, da »je treba pri nas vse hvaliti, da se ne ostraši od dela še ta mala peščica pisateljev, ktere imamo. Zakaj se pa zdaj ni držal tega načela, kterega bi se mu bilo gotovo držati, ker gré za ta k o v a ž n o d e l o [podčrtal jaz], kakoršno je ‚Klasje‘, ki ima namén, pisateljska dela razznaniti po narodu, buditi veselje do domačega branja in odpreti vzajemnost med pisatelji in narodom?« [Levstikov program žive literature kot kulturno-politične sile!] Levstik meni, da dr. Bleiweis nikdar ni mogel trpeti Prešerna zaradi pesnikovega znanega epigrama »Novičarjem«. Pravzaprav ga pa ni gutiral on, ki je stal pod Jeranovim pretirano moralističnim diktatom, zaradi Prešernove erotike in pa zaradi tega, ker veliki naš pesnik ni bil narodno-političen bobnar, kakor njegov priljubljeni Koseski.

¹² Original tega pisma, ki se je moralo nahajati v Jurčičevi zapuščini, podarjeni med svetovno vojno po Levcu ljubljanskemu mestnemu arhivu, je našel dr. Žigon na ljubljanski »stari krami« in ga priobčil brez kake opazke o tem, kje se danes nahaja, v »Ljubljanskem zvonu« 1920, str. 551 do 556. To pismo je kratko omenil isti literarni zgodovinar že v »Slovanu« 1917, str. 88. Odlomke iz njega sem z dovoljenjem dr. Žigona uporabil tudi jaz v »Stritarjevi antologiji«, str. 25.

Zategadelj dr. Bleiweis, ki je od l. 1858. dalje v svojih društvih in čitalnicah redno prirejal slavnosti na čast Vodniku, »ni hotel nikoli skrbeti za kako slovesnost Preširnovoj slavi na čast«. Ko se je dne 11. maja 1865 vršil prvi občni zbor novoustanovljene »Slovenske matice«, sporoča Levstik Jurčiču v tem pismu, da je on za to priliko nagovoril mladega drja. Hinka Dolenca, da je ta na občnem zboru¹³ predlagal, naj »Matica« skrbi, »da se izdá Prešernov življenjepis in kritična preiskava njegovih pesem«. ¹⁴ Najbrž zato, da bi »prvaki« ne nasprotovali predlogu, ki ga je imel po Levstikovi iniciativi na zboru staviti dr. Dolenc, je Levstik pred občnim zborom o tej stvari govoril s »sopravakom« Luko Svetcem, s kakšnim rezultatom, o tem sporoča Levstik sam v tem pismu Jurčiču: »Sveteц je pred občnim zborom z menoj govoril o tej stvari in obljubil ta nasvet podpirati, [na občnem zboru pa je Bleiweis] zaničljivo šepetal Bog vedi kake beséde Svetcu v uho, [nakar Svetec ni podpiral Dolenčevega predloga, ampak] po zbori se je osorno obregol name [Levstika], rekoč, da to ne gré, ker je bil Preširen pijanec.« Sedaj pa se Bleiweis in Svetec v svoji kritiki Jurčič-Stritar-Levstikove izdaje Prešerna pritožujeta, da je pesnikovo življenje »prekratko popisano«, Levstik piše Jurčiču, da ima on v rokah Germovnikov nemško pisani roko-

¹³ Dr. Žigon (Ljublj. zvon, 1920, str. 553) meni, da je bil dr. Dolenc oni »A. D.«, ki je že dva meseca pred omenjenim občnim zborom napisal v »Novice« (z dne 15. marca 1865, str. 85) članek: »Koliko časa bomo še odlašali?« z naslednjo vsebino: Že 16 let krije največjega lirika slovanskega črna zemljica. Veseli vživamo krasni sad, ki nam ga je bolno njegovo srce rodilo, a vendar se nobeden ne zmislil pojasniti okoliščin, v katerih je genjalni ovi duh nekaj med nami živel: ni ga nobenega, ki bi življenje opis Prešernov spisal, s kakoršnimi drugi narodi svoje korifeje časté! Koliko časa, Slovenci, bomo odlašali še to dolžnost? ... Že do zdaj se je morebiti marsikaka črtica o ranjem izgubila, ki bi jo bil prihodnji životopisec dobro porabil. Al prepozno vendar še le ni: le trdne volje je treba. Še se dobi kak prijatelj ali znanec pesnikov ali kdo drug, ki o njegovem življenji kaj vé. Ti naj vse, tuđ najmanje črtice, ki nam njegovo življenje, njegov značaj in način mišljenja pojasnujejo v slovenskih časnikih objavijo, ki bodo gotovo tako važne reči radi sprejemali. [Dr. Bleiweis je ta poziv sicer objavil — kar se mu mora šteti v zaslugu — a ni pristavil k zgoranjim besedam svoje običajne uredniške opazke, da bo take prispevke »rad sprejemal,« in morebiti je prav zato ta poziv glede »noviških« dopisnikov ostal — brezuspešen.] Tako se bo gradivo napravilo, iz kterega bode večta roka še z družimi pripomočki kritični životopis našega pesnika izdelala, s kakoršnimi drugi narodi še celó možake srednje mere slavijo. Poprimimo se tedaj Slovenci brez pomude tako važne reči; ne odlašajmo je dalje.« Pisec tega poziva pa ni bil dr. Dolenc, marveč Anton Domicelj, poleg Levstika eden najrazboritejših političnih članjarjev mariborskega »mladoslovenskega« Slov. naroda«, l. 1865. kaplan v Črnomlju. (Prim. »Slov. biogr. leksikon« sub »Domicelj«.)

¹⁴ Narodni koledar in letopis Matice slovenske za leto 1867., str. 12.

pisni Prešernov življenjepis,¹⁵ kateri pa »nima nič več dat, in še toliko ne, kolikor Stritarjev, zmot pa še več«, ter nadaljuje: »Da bi jaz bil sam dognal, česar Grmovnik ni znal, to sem hotel,¹⁶ toda manjkalo mi je časa in novcev, kajti bilo bi treba popotovati iz Ljubljane na Gorenško k Preširnovi rodovini, na Koroško k njegovemu bratu in Levičnjaku in v Trst k njegovej ljubici.« — Nato se Levstik dotakne še danes nerešene in najbrž nerešljivega vprašanja o požigu nekih stvari iz pesnikove zapuščine. Stritar je bil to stvar omenil v obliki dvoma z naslednjimi besedami: »Literarne zapuščine ni bilo najti po njem. Kar se sploh govori o njej, človek težko verjame, ker je prežalostno.* Pravijo, da je na dvorišči zgorela. Trdi se, da je bila vmes vsa Byronova Parisina predstavljena, ena novela in ena drama; koliko liričnih pesmi, ne vé nihče povedati.« (Klasje, str. 11.) Bleiweis je v svoji kritiki Jurčič-Stritar-Levstikovega Prešerna izkušal ovreči te govorice z naslednjimi besedami: »Da bi bilo kaj literarne zapuščine Prešernove, na dvorišču' zgorélo, tudi mi z gosp. življenjepisem vred ne

¹⁵ Prim. »Ljubljanski zvon«, 1927, str. 377.

¹⁶ Kdaj se je začel Levstik literarnohistorično baviti s Prešernom, to je vprašanje zase. Dr. Žigon, ki je v pokojnem »Slovanu« iz Levstikove zapuščine objavil dva Levstikova študijska osnutka (»Preširnovo življenje« in »Nekoliko težjih reči v Prešernu«), je bil mnenja, da predstavljajo ti Levstikovi prešernološki poizkusi nekak »sozvoek in pendant k Stritarjevi študiji iz l. 1866« (Slovan, 1914, str. 284). Opirajoč se na to Žigonovo objavo — sicer še nedokončano — sem v prvem delu pričujoče razprave (ČJKZ, VII., str. 161) zapisal mnenje, da se je ob urejevanju Prešerna za »Klasje« — »najbrž šele pričelo Levstikovo, odtlej vse življenje trajajoče delo za Prešerna«. Z besedico »najbrž« sem hotel izraziti, da tega ne morem določno trditi. Na podlagi tega, da piše Stritar dne 21. marca 1866 Levstiku: »Ti si edini, ki bi mogel to reč spodobno prevzeti... Ti ... neki nar več veš,« sem že sam zase mislil, da z omenjenimi besedami namiguje Stritar na to, da se je Levstik že pred »Klasjem« bavil s proučevanjem Prešerna. Saj je že v začetku l. 1864. izpraševal Rudeža o Prešernovem bivanju v Ribnici (Ljub. zvon, 1925, str. 45 in 106). Po izidu prvega dela pričujoče moje razprave je objavila dr. Kidričeva in moja slušateljica Silva Trčina zanimiv člančič o »Levstikovem delu za Prešerna do leta 1866.« v katerem je z močno verjetnostjo dokazala, da so se Levstikova raziskovanja Prešernovega življenja in dela začela že l. 1859. pod vplivom Costovega »Vodnikovega spomenika,« da pada postanek Levstikovega komentaria Prešernovih poezij, naslovljen »Nekoliko težjih reči v Prešernu,« v leta 1859. do 1860. in njegovo »Preširnovo življenje« najbrž v l. 1863. (Ljub. zvon, 1827, str. 376—379). — Pri tej priliki naj tudi popravim svojo lastno napačno domnevo (ČJKZ, VI., str. 161), da oni dunajski študent, ki je dal Stritarju največ osebnih podatkov za Prešernovo biografijo, ni bil Tomo Zupan, marveč njegov brat Ivan. (Prim. gñne Trdinove objavo, str. 378.)

* Sam pri sebi je bil Stritar prepričan, da je bila Prešernova zapuščina požgana. Saj piše dne 11. apr. 1866 drju. Vošnjaku: »Jaz vsaj sem prepričan, kakor poznam tiste ljudi, da Prešernova zapuščina je zgorela na oltarji fanatizma — strašna misel...« (Vošnjak, Spomini I.—II., str. 221.)

verjamemo; rajnki Dagarin, bivši takrat dekan v Kranji, ki je nektera pisma, odlomek v „Koledarčku“ natisnjene „Parizine“, en epigram in prevod A. Grün-ove pesmice „Venetianer Trias“ po smrti Prešernovi izročil vredniku „Novic“, [Dagarin], ki je njega v boleznih večkrat obiskoval in mu v potrebi na pomoč bil, nikakor ni bil mož za tak Auto da Fé. In kdo drug bi bil to storil? in na dvorišču v Kranji! polnem nevarnosti ognja. Naj ga imenuje, kdor ga vé, in pové, kje se je na grmado djala zapuščina, da bode konec besedi: saj ni to še tako dolgo. Kdor bi bil to storil, pokončal bi bil gotovo tudi „Benečansko“, pa je ni.«¹⁷ Kljub temu ugovoru Bleiweisovemu in celo kljub dvomu Stritarjevemu je Levstik v tem pismu na Jurčiča ostajal pri sumnji, da je pesnikova zapuščina po njega smrti deloma zapadla požigu, češ: »Naj se dokaže, da ni res, če se more. Nam ni treba dokazovati, da je res, kar veruje ves svet... Kar se pa tiče „benečanske“ t. j. „tri želje“... prav lahko je, da jo je Dagarin nalašč prinesel Bleiweisu, da bi od sebe odvrnil vandalski sum, ktereга si je gotovo čutil za petami... [te pesmi] original mladina tudi brez prestave lahko bere. Če se ta prestava sežge ali ne, to je precej vse enako, drugače je pri izvornih spisih, katerih nikdar več ne bode, ako so pokončani. Kakor z benečansko, tako je tudi s „Parizino“.«

Nadalje reagira Levstik v tem Jurčiču pisanem pismu tudi na ono mesto v Bleiweis-Svetčevi kritiki Prešernove izdaje v „Klasju“, kjer izjavlja dr. Bleiweis: »Da je Prešerin... prvi lirični pesnik, to je že davno dognano, in „Novice“ so 1847. leta... zelo obširno govorile o klasiku našem. Res, da je „Novični“ pretres njegovih poezij, s katerim se niso prikupile vsem čitateljem, izviral iz veliko večje navdušenosti, kakor bolj trezna kritika Čelakowskega v „českem muzeji“ leta 1832. in Čopova v „Illir. Bl.“ leta 1833., al Prešerin je bil naš pesnik, in zato smo gorkeje pisali o njem kakor Čelakowsky.«¹⁸

¹⁷ Novice z dne 2. maja 1866, str. 145—146. — Prim. o tem, česar dr. Bleiweis tu iz Prešernove zapuščine ni omenil, in pa o Dagarinu kot zelo liberalnem duhovniku drja. Žigona izvajanja v „Ljublj. zvonu,“ 1920, str. 362—367.

¹⁸ Novice z dne 9. maja 1866, str. 151. — Kritiko Prešernove lastne izdaje poezij, ki se tu nanjo sklicuje dr. Bleiweis, je v „Novicah“ l. 1847. napisal Malavašič in jo signiral s svojim imenom. V nji je primerjal Prešerna s Koseskim na naslednji način: »Prešerin se da... priličiti labudu, kateri preganjan in ranjen od nemilih viharjev osode po samotnih jezeru življenja plava; išče, česar najti ne more; hrepeni po tèm, kar mu je namenjeno, česar pa doseči ne more, in zdaj v žalosti svojiga serca v milih glasih zdihuje, zdaj v nevolji srečo v bridkim spoznanji njene nestanovitnosti in goljufnosti oestro tóži. Kér on nar ljubši od ljubezni póje, bi ga smeli pésnika ljubezni imenovati. — Koseski je enak bistrovidnemu orlu, kteremu je osoda krepke peruti podarila, de se v jasne

Glede tega mesta piše Levstik Jurčiču: »Kdo je 1847. l. v ‚Novicah‘ govoril, in kaj je govoril o Preširnovih pesmih? Bil je Malavašič — vsaj mislim, Novic nimam v roci — in kaj je rekel, koliko je vredna njegova kritika, dobro veste. Zanimljive so pa te Bleiweisove besede vendar le, ker pričajo, kako si hoče Bleiweis tudi v Preširnovi kritiki vindicirati prvost — kajti kar kdo piše v ‚Novicah‘, to Bleiweis tako obrača, kakor da bi on sam pisal!«

V nadaljevanju tega svojega pisma pošilja Levstik Jurčiču nekaj gradiva za kritiko Koseskega, s katerega pesniško slavo naj bi bila po njegovem mnenju že ob tej priliki obračunala Stritar in Jurčič. Poslednjemu je moral Levstik že za časa njunega ljubljanskega občevarja razkriti svoje mišljenje o tej »staroslovenski« pesniški laži-korifeji, kar pričajo besede: »O Koseskem veste moje misli.« V tem pismu Levstik podčrtuje samo naslednje slabe strani Koseskega: Njega nihče ne posnema; on »je germanistično prestavljal, germanistično konstruiral, iz slovarjev pukal slabe in spakedrane besede ... tuje blago prodajal za svoje ... tudi Koseski bi imel dosti več elizij, ako bi pisal, kakor se mora prav pisati, kajti on piše: scer ... venc ... plam (kar je kastracija, ne elizija) ... konc ... clo, tovarš ... Da je Preširen samo z a l j u b l j e n e pel, o tem naj Stritar po svoje krepko odgovori, ker dobro vé, kaj je treba povedati.«

Nato poizkuša Levstik zagovarjati svoje jezikovne popravke Prešernovega teksta, ki sta mu jih Bleiweis in Svetec očitala z naslednjimi besedami: Da so se popravili nekateri slovniški pogreški ... je prav. Ali je pa prav bilo, da se je ‚specifičnemu Gorencu‘ Prešernu š predelal v šč, ne vemo; Prešerin, kako smo ga dobro poznali, bi ga gotovo zopet izbrisal, kakor vsaj, uže, le h k o itd., ako bi se mu korektura poslala na uni svet. Al če kdo izveličanja išče v teh oblikah, fiat! — Druga pa je s p r e n a r e d b a m i, ki segajo č e z o b l i k e. In tudi t a c i h p r e n a r e d e b se v ‚Klasji‘ nahaja mnogo. To pa je greh!

višave vzdigne in bližni sosed vseoživljajočiga sonca iz njegovih žarkov moč serka, ktera ga uči modróst, de jo v krepkih glasovih spet uči in oznanuje. Ker so v e l i č a s t n e reči veči del predmeti njegovih pesem, bi smeli Koseskiga pésnika resnosti in v e l i č a s t n o s t i imenovati. Osoda ... je Prešérnu natočila več britkosti v kupico življenja, Koseskovo serce je s serčnostjo bolj navdala ... Prešérnove poezije so ... mehkočutne (sentimental) ... Koseskove ... čverste in krepke, de serce vsaciga, ki jih umé takó povzdignejo in vnajejo, kakor ga Prešérnove pomilovavno omečijo ...« (Novice z dne 24. svečana 1847, str. 32.) To Malavašičevo kritiko, ki prva očita Prešernu »kranjskost« in zato prepogoste akcente ter graja apostrofe in sprejem nekaterih zabavljic v zbirko, na Koseskem pa ne nahaja nobene pege, to kritiko Bleiweis sedaj l. 1866. malone obžaluje, češ, da je še v tem, kar je ugodnega povedala o Prešernu, izvirala iz takratne prevelike — narodne navdušenosti.

Pa res tudi ne razumemo, kako se je móglo tako delati, ker se je vendar v ‚pregledu Prešernovih poezij‘ [Stritarjevem] reklo, da so v vsem dovršene. Da se mu v pesmih predstavljajo stavki in se tako celó kazí rima, kakor v 2. odstavku v ‚Spomin na Vodnika,‘ to je napaka, ki naj bi se v prihodnje že iz pietete do vélikega našega pesnika opustila! Še premembi oblike ‚bilà‘, ki je bila prava posebnost Prešernova, bi mi ne pritrdili.« — Z ozirom na to edino malce upravičeno Bleiweisovo kritiko se Levstik kot dete časa, v katerem se je naš jezik šele ubrisaval — ne najmanj ž njegovo pomočjo — tako-le zagovarja: »Pri nas nemamo nič pravopisa v nemškem zmislu, ampak same oblike, ktere izvirajo iz globocega dna jezikovih pravíl. Mera, koliko se smé, koliko ne, mora biti prepuščena premišljenemu popravljalcu, kteri pa vendar mora marsikaj pustiti, kar ni prav, ker grani (verzi) branijo popraviti; najmanj pa soditi, kaj se smé, kaj ne, smé Bleiweis, ki se nikoli ni učil jezika. Med prave povsod prijete oblike spada ‚šč‘ in ‚vsaj‘; zakaj bi se jih torej Preširen branil? ... Kar se tiče: ‚leško‘, opominjam samo toliko, da edina ta je prava oblika, ker Ъ ali Ѣ je v slovenščini samo tačas a, kader je na njem dolgi náglas, potlej pa zopet Ъ ali Ѣ, ktera pišemo z ‚e‘. Z besédico ‚uže‘ so se pa oče vrézali, kakor sem se jaz s preneglo popravo tistega grana [v pesmi ‚V spomin Valentina Vodnika‘]; to nam je vsaj za ekvivalent. Dobro sem pregledal ves prvi snopič, pa v pesmih Preširnovih nisem nikjer našel ‚uže‘.« Pristavljajoč še opazko, da Prešernov naglas »bilà« marsikomu, ki ni Gorenjec, ne ugaja, pristavlja Levstik pomembno: »Vse to je pa le nebitvena reč. Preširnov duh tičí drugíe, ali ti gospodje ne vedó kje.« Končno še pripominja: »To so ob kratkem moje misli, ktere lahko porabite, kolikor hočete, ako boste imeli priliko, ktere Vam pa tudi ne bode manjkalo, ker sem preverjen, da spišeta s Stritarjem odgovor, in da še ostaneta pri ‚Klasji‘.«

To pismo je pisal Levstik Jurčiču, ko se je bil ta že vrnil z velikonočnih počitnic na Dunaj, in nekako istočasno, torej tudi sredi maja 1866, je odgovoril tudi Stritarju na ono dolgo njegovo pismo z dne 18. apr. 1866, v katerem mu je bil Stritar odklenil svoje srce, ponudivši mu svoje prijateljstvo in popisavši mu svoje življenje in svoja popotovanja, izrazilvši željo, da bi se rad enkrat o priliki ž njim tako pomenkoval, kakor pred 11 leti v Retjah. Ta Levstikov odgovor Stritarju (nedatiran) se je glasil:

»Dragi prijatelj!

Dolgo sem Ti odlagal odgovor, ker sem vedno čakal hipa, da bi človek bil kaj dobre volje, kakoršna so vsa Tvoja pisma, ki me posebno veselé, kader ktero priroma. Dolgo sem odlagal, dobre volje vendar nisem

učakal, ker se mi težko zvedri glava od suhoparnih del, kakoršna imam zdaj na plečih.¹⁹ Vém, da si vže hud zaradi tolicege meškanja; ali kaj češ? Odpustiti je treba, pa je mir besedi.

Tvojemu spisu nisem preveč kadil, ampak o njem le povedal svoje misli, in ménim, da sem pogódlil, posebno pa še, kar se tiče tistih beséd, ki so Ti prerokovale žigelstanj. Noviški Jupiter je vže zagrmel, kakor namreč Aristofan popisuje grmenje v ‚meglah‘. Svoje misli o tej kritiki sem obširneje pisal g. Jurčiču; tebi le pristavljam, da se mi čudno zdi, kako Ti more hi m n o očitati Bleiweis, ki še nikdar ni zinil o Koseskem, da bi ne bil poprej trikrat pokadil oltarja njegove nazovislave. Da v epigramih ni treba Preširna posnémati! O-kako so oče zvit mož! Epigrama torej ne? Zakaj ne? Zato, ker je mogoče, da bi kateri morda kdaj bil tako predrzen, da bi tudi očetu ktero založil. Kdo pa je dozdal delal boljše epigrame, če niso Preširnovi nič vredni? Meni pač ni znano, da bi Bleiweis bil kdaj kterega narédil, in če ni Preširna prekosil on, ki je vseprvak, kdo bi ga poplej mogel prekositi?

Veseli me, da si imel tako priliko, kakor mi pišeš, po svetu videti, kar človeka veseli in izobražuje. Mene ta prilika ni doletela, pa vendar imam tudi svoje misli o kobačnji tega svetá in o b a b i, ali denes Ti jih pač ne morem začeti razlagati; premalo popirja sem si pripravil, kakor vidiš. Nektere reči na svetu so tako čudne, da jih še zdaj prav ne umejem. Posebno veselilo in dalo mi je tudi ponos Tvoje zadnje pismo zaradi tega, ker mi ponujaš svoje prijateljstvo in to je pravi vzrok, da bi Ti bil rad kaj poštenega odgovoril, česar pa vendar ne morem. Potrpi, saj bodeš moral še večkrat, če si bodeva dopisovala. Tvoje prijateljstvo mi je predrago, da bi o tej stvari kaj dosti okolišiv hodil, torej Ti moram kar na ravnost povedati, da ga prejmem in tudi mislim vračevati iz vsega srca. Réti je tudi jaz vedno rad spominjam. Umril je Ilijev Jože, moj čebelar in tudi njegove čebéle ž njim, oh, Pikin Jožek pa menda še živi! Stara Drakslerica je šla tudi pred božjo sodbo stát, Alenčka pa za njo. Dobila je bila od Drakslerice hišo, pa se je omožila in umrla na porodu. Favre je menda jako raztrgan, kakor je slišati. Uže dolgo nisem bil v Laščah. Ni več pravih starih grč tam. Anžetovka je šla tudi v nebeški Jeruzalem itd.

Ne vem se spomniti, da bi kdaj bil Kreka hvalil. Če me je kdo slišal, to je moralo biti, da me ali ni prav razumel, ali da nisem hotel povedati svoje misli, bodi si iz kterega naména koli. Kako o njem sodim, dasi ta sodba zadeva samo e n o stran njegovih poezij, priča najbolj moj epigram nanj, ki pa sicer ni nič vreden.

Tvoja pesem je, ko Ezopova vrana,
Vsa lepota njena je drugod nabrana.

O Umku pišeš, da ga človek ne smé niti ne more ‚pripavhnoti‘, ker je pišče, jagnje. Mogoče; Tebi je znan gotovo bolj nego meni, ki sem slišal, da je hinjavec; toda bodi si ta reč tako ali tako, jaz sem ga vendar zgrabil, pa ne zaradi osebe, ampak zaradi načéla, ktero je v njem zgrabljeno.²⁰ To Ti menda ni po godi?

Res, kaj praviš o mojih pesmih? Vse vkup je ničevo, kaj ne? Nekteri soneti preveč spominjajo Preširna; prosim zaznamuj je, da popravim, ali vržem pod klop. Za Preširnom, kakor sem pisal tudi g. Jurčiču, ne

¹⁹ Levstik je imel takrat v delu Wolfov slovensko-nemški slovar že od julija 1865. (Prim. drja. Žigona »Prispevek k petdesetletnici,« Ljub. zvon, 1919, str. 710.)

²⁰ Levstik ima tu v mislih svoj zabavljivi sonet: »Abúna Sóliman« [Zbrani spisi, I., str. 216].

pridem jaz na vrsto, kar gotovo ne bode g. Wagnerju na škodo, kakor so se zasuknole te reči.²¹

Bleiweisu se mora odgovoriti; o tem sem obširneje pisal g. Jurčiču. Veš, pa dobro ga prenehájta! Malo sitna je pomoča v pesmi, v spomin Val, Vodniku, ali vendar ne tako, kakor se morda zdi Tebi in g. Jurčiču. Tiskovna napaka je, pa je; lapsus calami.

Moja dva Preširnova rokopisa sta bila avtentična, samo da iz raznih dob njegovih lét. Če misliš o Preširnu še kaj na konci opomniti, opomni po mojih mislih samo o Parizini, o zidanji Šmarne gore, o treh željáh, pa o tem, da so se pri Preširnu morale vzeti tudi prestave v zbirko; ali pa nič ne opomni! Saj se tako ne bosta mogla držati načéla: nič pre-stav!

Kmalu odgovóri, če moreš — veš, ne vračaj mi! ali pa kakor veš, da je prav pred Bogom in pred ljudmi!

Zdrav ostani

Tvoj prijatelj

Levstik

Z mojimi pesmami delaj kar češ, kar se tiče ostre, odkritosrčne sodbe o njih, ktere težko pričakujem. Da bi le človek imel kaj več časa!²²

Kakor se dá iz vseh navedenih pisem posneti, so se bile razmere takoj po izidu Bleiweis-Svetčeve kritike Stritar-Levstikovega »Prešerna« v prvi polovici maja 1866 zložile tako, da bi bil imel že v tem času izbruhniti načelni boj med »Mladoslovenstvom« in »Staroslovenstvom« — na literarnem polju. Bojna prapora sta bila razvita: tu Prešeren, tam Koseski; tu prava poezija, tam takozvana »lepa laž«; tu z intimnim domačim čuvstvom in svetovnim okusom zgrajen umetnostni hram, tam kričeče polosana, mahedrava politična baraka, imajoča v ozadju ognjišče, ob katerem s trdimi koraki stopa »pater familias«, dr. Janez Bleiweis, in nad katerim razobeša in pribija cenene svete podobice zelot, Luka Jeran!

Jurčič in Stritar sta imela otvoriti ta boj. Kakor smo čuli, jima je bil njun inspirator in duševni oče Levstik poslal že nekaj orožja na Dunaj. Zakaj že takrat ni prišlo do tega prepotrebnege boja, nam bo jasno iz pisma, ki ga je dne 25. maja 1866 pisal Levstiku Jurčič tako-le:

»Dragi g. Levstik!

Vest me sicer malo peče, da ste mi prej že drugo pismo²³ „privoščili“ predno sem jaz na prvega odpisal, vendar tolažim se, da mi ne boste zamerili. — Ko sem Vaše pismo prejel, v katerem naju opominjate pisati antikritiko na Bleiweisa, bil sem ves Vaših misli in že sem bil nekaj zase

²¹ Jurčič in Stritar sta bila namreč v svojem proglasu o izhajanju »Klasja« naznanila občinstvu, »da za Preširnovimi pesmami pridejo Levstikove na vrsto, vse čozdaj že natisnjene vendar ne vse izdane, pa tudi še drugi njegovi spisi«. (Novice z dne 21. marca 1866, str. 95.)

²² Original v mestnem arhivu ljubljanskem.

²³ To »drugo pismo« se doslej ni našlo.

napisal, zlasti ker so me moji vrstniki vedno drezali, da nikar tako ne pusti.²⁴ Ali dva dni potem pride moj Mentor, — Stritar, na Dunaj, prebere svoje in moje pismo od Vas, in mi podere vse, češ da bi s tem svoji r e č i več škodovala nego pridovala, kajti objektivno pisati bi bilo nama skoro čisto nemogoče, nehoté bi človek moral Bl. osebno zgrabit in pomisliti je, ali bi bilo bolje ali slabeje za ‚Klasje‘ potlej. Tudi zarad Koseskega je ravno tako dejal, kakor Vi v svojem poslednjem pismu, da bi vrstice ne da tiskati, če ga prevredi [prezgodaj] primemo. Stritar se je čudil, da imate o Bleiveisu ravno t a k e i n t i s t e misli, kakor on, ki je že toliko let daleč od njega in se več časa ni pečal zanj. — O Vaših spisih ima že precej ustvarjeno podobo, nekoliko je že napisal. Dejal je, da je težko ‚o Levstiku pisati‘. Kmalu Vam pošlje pesmi nazaj in svoje opombe.

Vodnikovo življenje sem skrpal jaz, prav ubogo, zares samo črtice. Preglavica je pisati o Vodniku. Hvaliti nema človek kaj, grajati in v nič staviti ne smé. Meniva da se le ob k r a t k e m malo spregovori o nje-govih zaslugah, pa bo. Recite g. Wagnerju naj vendar-le povpraša Kas-telca, ko bi pa mož dal svojo ropotijo za ene bóre, da ne bo izdava preberaška.

Wagnerju v tem hipu ne morem pisati k d o vse tirja vse spise Koseskega. Tukajšnji štajerci iz Maribora so mi poročilo prinesli, da vsi naročniki v Mariboru želé tega. Skušal bom pozvediti.

Pravo sitnost imam tudi z razprodajanjem Klasja. Razdelil sem pač nekoliko eksemplarov, ali za plačilo možje le odlašajo, komaj nekaj ranjšev sem potirjal.

Svojo zbirko narodnih pesmi sem ravno te dni poslal Stritarju naj ‚obdolžuje‘ ktera je zakáj, ktera ne. Tudi drugi mi obetajo, upati je da jih bomo lepo skladanico znesli. Pošiljam Vam tu nazaj Preširnové tri pesmi. O Parizini Stritar pravi: ‚neredite kakor hočete, jaz bi je ne del vmes, prvotna prestava Preširna ni vredna; če pa popravljeno tiskamo, lehko se nam reče, tako Preširen nej prestavil. Jaz bi dejal, ali jo izpustite, ali pa pristavite opombo, da je delo prvotno ali pa iz časov ko je P. bil že ostarel, da se [je] tedaj malo več popravilo. Menda bo še najbolje da jo izpustite, saj še izvirnik ni med boljšimi deli Byron-ovimi.

²⁴ V svojem notesu iz l. 1866. ima Jurčič naslednjo s svinčnikom skicirano beležko, ki vsebuje najbrž to, kar si je bil on v prvem hipu notiral za to nameravano polemiko: »Koseski bo imel mesto v lit. zgodovini, v narodu bo zginit — Jezik gladil tuđi govornik, ni precej pesnik če se postavi na visoke koturne če veličastno(?) in visoko glas zavzdigne. V ideji je poezija ne v nakopičeni besedi.

Mi ne pomnimo 44 leta, pa menimo da ga nam ni treba pomniti kedar sodimo K. kot pesnika. Če je pesnik, ni bil samo 44 leta — je še zdaj. ‚Čudili smo se mu‘. To se ve. Slovenec ponižen od očetov sem. Vodnik. Prešern v prosti besedi iz naroda, značajno. Koseski pak je prišel na koturnu v frazah, Šiler — nénavadna prikazen in djalo se je: p e s n i k ! Če je K. jezik — ali bolj prav f r a z e o l o g i j o ustvaril, pri katerem se tako malo na naturo misli, v kateri je poezija — — kakor v suhi tesni mestni sobi na livade — (ni dobra podoba).

Pesnik mora poezijo doživeti — pesnikovati o življenji po skušnji. Kako pa se pesniško naj doživi? Fantazija, ki poezijo rodi, ona jemlje iz življenja, ne materialno telo. Vse kar doživi tak ki ni rojen pesnik ni doživljeno, je mrtvo. Zato skuša marsikdo ki skušnje pesniško porabiti ne more...« — Iz te beležke vidimo, da bi bil Jurčič kot rojen realist, ako bi bil sodeloval pri nameravani protikritiki, poudarjal pri pravem pesniku resnično doživljanje (Prešeren) in žigosal na nepravem stihotvorcu papirnato izumetničenost (Koseski).

Še en epigram Preširnov je, *S l o m š e k u*, ko je bil svoje „devišstvo“ izdal.

*Ker stara para z l o m e k
„Devišstva“ preveč vzela,
Je mlajši njega Z l o m š e k
Prodajat ga začel.*

Nahaja se v Kosarjevi biografiji str. 28. Ali bi bil zato da se uvrsti?

Predno končam še eno, če ne zamerite! Ne vem če se Vam kedaj kaj „kolca“ ali ne, zakaj tukaj Vas včasih v krčmi zvečer prav vrlo čez zobe vlečemo. Gorenci, katerim sem Vašo slovnico posodil, Vam nikdar ne morejo odpustiti, da pišete „nejsem, nej etc“. Hude boje imam z njimi. To so križi in težave, da si možje šalobarde ne dadé nič skazati temuč trde da hočemo Dolenci povsod svoje „trde ribniške“ v knjigo spraviti. To se ve da so to le največ šale ali nekaj vendar dokumentujejo.

Prav hvaležna sva Vam, da ste tako dobri in nama toliko pomagata pri Klasji. Zares ne vem, kako bi bilo, ko bi se Vi tolikanj za to reč ne pečali.

Dela imam za zlodja, ali malo malo storim. Zmerom me kak hudič zamoti. „Desetega brata“ moram ravno zdaj na dalje delati. Nekaj sem koraže dobil za to delo, ker Stritarjeva kritika tega kar je tiskanega nej huda, kar se mi tolikanj bolj čudno zdi ker je mož po navadi oster in rezán sodnik, tako da ga m o r a človek rad imeti — in bati se ga.

Kedar bo Wagner kaj pošiljal, zapišite kako vrsto, če ravno utegnete, zakaj vsako pismo od Vas me razveseli.

Ves

Vaš prijatelj

J. Jurčič.

Na Dunaji 25/5 66.

V nedeljo pride Str. Tačas mu sporočim kaj ste pisali. Erjavec je Str.[itarju] obljubil svoje spise in ob praznikih bo kaj novega napravil. S. Jenko nej še nič odpisal.²⁵

Iz tega Jurčičevega pisma povzemamo osobito važno opazko, tičočo se nameravanega načelnega boja, čigar izbruh že ob tem času je, kakor vse kaže, preprečil miroljubni Stritar. Tudi kritična ocenitev »staroslovenskega« malika Koseskega se je odložila. Tako pri Stritarju kakor pri Jurčiču je odločevala zlasti bojazen, da bi Koseski potem za »Klasje« ne dal svojih spisov, katerih izdajo so zahtevali posebno Štajerci.

Levstik je nameraval, kakor smo čuli, doseči pri Einspielerju, da bi odgovor na Bleiweis-Svetčevo kritiko nove Prešernove izdaje izšel v njegovem celovškem »Slovincu«, čigar dopisnik je bil Levstik. Izšla pa je tam dne 30. maja 1866 samo docela mirna ocena »Klasja«, napisana morebiti po Levstiku, še verjetneje pa po Jurčiču. V tej kritiki izraža njen nepodpisani pisec svoje zadoščenje, da »se je začelo veselejše gibanje na našem slovstvenem polju od leta 60 sem«; zakaj odtlej izhaja vedno več slovenskih knjig. Pritožuje pa se ta kritik nad tem, da še vedno »vlada med našimi narodnjaci nekaka

²⁵ Original v Levstikovi zapuščini v ljubljanski licejki.

mlačnost za slovstvene izdelke«. Docela Levstikov (pa lahko tudi njegovega učenca Jurčiča) stavek je v tej kritiki naslednji: »Gotovo je, da je literatura najboljše merilo za izobraženost in stopnjo omike, na kateri stoji kak narod.« Skrito želo tega stavka meri v Bleiweisa, kateri je imel lepo knjigo bolj za igračo in čtivo za mladino. Nato pisec hvali idejo »Klasja« in se pritožuje, da to lepo podjetje nima dosti naročnikov: »... iz marsikterega kraja, kjer je čitalnica [pokrovitelj vseh slovenskih čitalnic je bil v tem času dr. Bleiweis!], in kjer je več domorodcev, ni duha ne sluha o kakem naročniku; namestu da bi se delalo za razširjavo tega za vsakega Slovenca imenitnega dela, se ne zgodi prav nič. Na drugi strani nahajamo enostranska pota, po katerih se sprehajajo celo naši časniki, mesto da bi živo priporočali delo, katero bode le na veliko čast našemu slovstvu. Gotovo pa nam ne bode časti delalo, ako ga nam zamorite skrivno nasprotstvo in zanikernost rodoljubov.« Nato pisec ocenjuje novo Prešernovo izdajo, omenjajoč, da je pesnikov življenjepis malo prekratek, potem hvali na čisto podoben način kakor Levstik v svojem pismu na Stritarja, tega pisca esej, pritrjujoč zlasti Stritarjevi trditvi, da je Prešeren »pesnik disharmonije, razpertja med idealom in resnico«, in piše: »To je stajalo [Levstikov izraz!], iz ktere ga še noben presojevavec Preširna ni sodil, ker vsak je le površno kritiko — ako smemo tako reči — pisal, do vira pa se ni podajal. G. Stritar je s tem delom pokazal, da je preštudiral temeljito Preširna skoz in skoz, in da imamo v njem izvrstnega estetičnega kritkarja, kakor ga dozdaj še nismo imeli. Naj se le pisatelju očita, da je ta sestavek bolj hi m n a kakor kritika. [Edino ta stavek direktno reagira na »noviško« kritiko!] Take kritike, kakor smo jih že doživeli mnogo, ktere se sučejo le okoli praznih fraz, ali pa ki grizejo jezikove lupine, si ne želimo.«²⁶

Končno je torej namesto ostre protikritike izšel samo ta krotki, najbrž Jurčičev sestavek. Nameravani načelni literarni boj za vkuse »mladih« proti praktikam »starih« se je odgodil za dobo celih dveh let. Odgodil ga je po vsej verjetnosti Stritar z namenom, da se zanj najde ugodnejša prilika in pripravi

²⁶ Slovenec z dne 30. maja 1866, str. 170. — Izraz »grizejo jezikove lupine« je pristno Jurčičev (prim. v »Slov. glasniku« z dne 1. okt. 1865, str. 312 istega pisatelja prvo in edino »Pismo v slovenskih literarnih rečeh«), zaradi česar je bolj misliti na Jurčiča kot avtorja te ocene v »Slovincu«. Tudi nadaljnja opazka v nji, tičoča se Levstikovih modernizacij Prešernovega teksta, glede katerih meni pisec, »da bi se prenašale le oblike, besede pa nikakor ne«, govori za to, da je ta mirni sestavek napisal na Stritarjev nasvet miroljubni Jurčič; Levstik bi ga bil brezdvomno ostreje naperil zoper Bleiweisa.

terên. Stritar je tudi zares pričel pripravljati terên s svojimi »kritičnimi pismi« v »Slov. glasniku« 1867 in s svojim dunajskim »literarnim društvom« (krščenim v januarju 1867 z imenom »Mladika«), vse to zaenkrat še v tesni združbi z Jurčičem, marljivo spisujočim svoje povesti in na ta način praktično udeležujočim novi pravec »mladoslovske« literature.

Po Jurčiču in Stritarju s tolikimi nadami in tako pomembno zasnovano »Klasje«, za katero se je po že izdanem Prešernu pripravljala izdaja Vodnika,²⁷ Levstika, slovenskih ljudskih pesmi in nekoliko pač tudi že Erjavca, je še pred koncem l. 1866. uvénilo. Zakrivilo pa ni njegove smrti tolikanj enostransko-ostro kritikovanje in nasprotovanje »Staroslovencev«, katero je bilo, kakor smo čuli, združeno trojico Jurčič-Stritar-Levstikovo končno celo še bolj podžgalo, njegove smrti je bil kriv popolnoma privaten slučaj založnika Wagnerja. Ta mož je namreč v jeseni 1866 zabredel v dolgove, v konkurz, nakar je potihem izginil iz Ljubljane.

O Otonu Wagnerju nam je zabeležil dr. Jos. Vošnjak naslednji svoj spomin: »Klasje«, žal, nam je prineslo le Prešerna, potem pa je založnik, knjigar Wagner na kant prišel in kar je še bilo neprodanih knjig in nevezanih pol, prevzel je knjigovez Ničman, ki je leta in leta prodajal to Prešernovo izdajo, da se je vse čudilo, odkod toliko iztisov. Trdilo se je, da je Ničman dal pri Blazniku tiskati pole, katerih je manjkalo in tako sčasom celega Prešerna.«²⁸ Po podatkih, ki sem jih dobil na ljubljanskem magistratu, Oton Wagner ni imel samo »prodajavnice knjigarskih, umetnijskih in muzikalnih reči« — kakor stoji tiskano na njegovih založninah — marveč tudi knjigoveznico na Jurčičevem (nekdaj Prešernovem) trgu štev. 2 v Eggenbergerjevi hiši. Po svojem poreklu je bil ta podjetni mož Nемеc iz Nürnberga, kjer je bil rojen l. 1841. O njegovem založniškem programu nam nudi nekaj podatkov ovitek »Klasja«, na katerem naznanja, da ima v zalogi prvi

²⁷ Kakor smo čuli, je bil začel izdajo Vodnika za »Klasje« prirejati najprej Jurčič, potem pa jo je prevzel Levstik, o čemer ta sam poroča z besedami: »Oton Wagner je bil tedaj po dogovoru s Kastelcem Vodnikovo ostalino (1866. leta) dobil v porabo in potem jo izročil meni, da bi mu jo uredil in pripravil za tiskanje... Bil sem nekoliko lažjih pesnij uže uredil, a Wagner v tem zaradi mnogih dolgov mahoma izgine, ter Vodnikovo ostalino pustil meni, ki sem o njegovem begu zvedel, ko je bil znan uže po vsej Ljubljani.« (Zvon, 1870, str. 302; prim. tudi Levstikove »Zbrane spise«, IV., str. 291.)

²⁸ Vošnjak, Spomini I.—II. 221. O tem ponatiskovanju Wagnerjevega Prešerna zabeležuje dr. Vladimir Levec po besedah svojega očeta naslednje: »Poznejše Ničmanove ponatiskе pa je popravljal Alešovec, ki je v Levstikove poprave pomešal še svoje in vrhu tega pustil v tekstu mnogo tiskovnih pomot, tako da bi se Prešeren samega sebe ne spoznal v sramotni Ničmanovi izdaji.« (Ljublj. zvon, 1896, str. 451.)

natisek Prešernovih »Poezij« (1847) in Levstikovih »Pesmi« (1854), ki jih je bil odkupil od Blaznika. Sam pa je bil že založil poleg »Klasja« še tudi Prešernovo sliko (v treh različnih oblikah), nadalje Pennovo nemško tragedijo iz kranjske davnine »Der Untergang Metullums«, istega kranjskega literata nemški prevod Prešernovega »Krsta pri Savici«, Valentov šaljivi četverospev »Naš maček«, priročno knjižico »Der neue Münzumrechner« ter Germovnikova nemška prevoda Prešernovih balad »Turjaška Rozamunda« in »Povodni mož«, kakor tudi istega stihotvorca izvirno nemško pesnitev »Die Josefskapelle«, zraven pa še nekega Moritza Siegela večjo nemško knjigo »Versuch einer Käferfauna Krains«. Izdal in prodajal je tudi slovenske sanjske bukve, naslovljene »Sanje v podobah« (ena izdaja s podobami in tekstom, druga s samimi podobami brez teksta). Vrhutega je na omenjenem ovitku obetal tudi izdajo Slomškovih zbranih spisov v dveh knjigah.

Iz menične tožbe, ki jo je tekom njegovega konkurza dne 5. sept. 1868 zoper njega naperil neki Georg Leonhard Wagner zaradi dne 1. maja 1866 posojenih mu 2000 gld., se razvidi, da je imel Oton Wagner kupljen v svrhu izdaje tudi neki Pennov nemški rokopis Prešernove biografije. Kam je potem ta rokopis prešel, ni razvidno iz sodnih aktov. Prvo tožbo zoper Wagnerja je dne 15. dec. 1866 vložil Blaznik zaradi meničnega dolga v znesku 50 gld., kontrahiranega dne 17. marca (najbrž je bil to znesek, za katerega je Blaznik prodal Wagnerju preostale izvode Prešernovih in Levstikovih pesmi) in zapadlega v plačilo dne 1. nov. 1866. Potem je sledila tožba Bambergova za inserate, objavljene v »Laibacherici«, za katere je Wagnerjev dolg znašal 61'56 gld. Nato ga je za blago, prevzeto po njem v komisijo in vredno 90'65 gld., tožila dne 29. apr. 1867 vdova Matevža Krašovca. Končno je dne 4. maja 1867 vložila po svojem predsedniku, advokatu drju. Lovru Tomanu, zoper njega tožbo tudi »Slovenska matica« za povrnitev nekih v prodajo mu prepuščenih knjig ali za njih izkupiček v znesku 74'68 gld.²⁹ V času, ko so se te tožbe vlagale zoper njega, Wagnerja že davno ni bilo v Ljubljani. »Slov. matica« je dne 9. maja 1867 od sodišča dobila v ročni zastav sodno zarubljene knjige Wagnerjeve trgovine. Wagnerjeve zadeve je v teh pravnih zastopal uradno določeni mu curator absentis dr. Anton Rudolf. Naposled je sodišče izročilo razprodajo Wagnerjevega imetka tvrdki Kleinmayr & Bamberg, katera je na dražbi dne 3. marca

²⁹ Primeri »Novice« z dne 19. okt. 1870, str. 338 in Levstikovo polemiko, ki jo je ta vodil z »matičnjaki« (v »Zvonu«, 1870, str. 300, 318 in 334) zaradi Vodnikovega rokopisa, čigar pravico objave, oziroma uporabe pri izdaji pesnikovih del je bil Wagner za 30 gld. odkupil od Mihe Kastelca, lastnika tega rokopisa.

1868 izkupila za vse Wagnerjevo zarubljeno blago 556 39 gld. Večino knjig je »Matica« »kupila sama« (Novice z dne 19. okt. 1870, str. 338), nekaj pa tudi zasebniki in trgovci, Prešerna v »Klasju« torej Ničman. — Za možem, ki je imel kulturno važno namero postati prvi založnik slovenskih klasikov, ni nato nobenega sledu več. Ljubljansko sodišče pa je njegovo l. 1866. protokolirano knjigotržno firmo izbrisalo iz trgovskega registra šele l. 1883.

Vse kaže, da je bil Wagner precej smel trgovski začetnik, ki je bil zlasti za izdajo »Klasja« angažiral razmeroma velike vsote. To se dá posneti iz nekega pisma, ki ga je pisal dne 27. marca 1866 — torej ob tistih velikonočnih počitnicah, ko je Wagner z Jurčičem, osebno navzočim v Ljubljani, zasnoval izdajo »Klasja« — Fran Levec svoji Jerici na Primskovo. V tem pismu sporoča sedmošolec Levec med drugim tudi naslednje: »Kar ‚Klasje‘ zadeva, sam ne vem, kako bode. Koseski ne da svojih poezij, pravi, da jih bode po njegovi smrti izdala njegova rodovina — Menda misli, da se bode svet zanje pulil! Toman je prodal svoje pesmi Hohnu [ljubl. knjigovezu], ta bi spet rad dobiček naredil in jih za težak denar Wagnerju prodal. Tako da s Tomanovimi tudi ne bo nič. Preširnovi in Levst[ikove] pesme je že W. kupil od Blaznika, ki ga je prav po ju d o v s k i opharil pri vsej kupčiji.«³⁰ Iz te Levčeve korespondence z Jerico se dajo povzeti še nekatere podrobne zanimivosti, ne samo o tu zanimajočem nas »Klasju« nego tudi o splošnem tedanjem dejanju in nehanju ustanovitelja »Klasja«, Josipa Jurčiča, ter njegovih dveh sotrudnikov pri »Slovenski vili« — tem prvem »mladoslovenskem« almanahu — o Franu Celestinu in Franu Marnu. Tako naznanja čisto nakratko Levec svojemu dekletu deset dni pred velikimi počitnicami (11. julija 1866) naslednje: »Jurčič je bil včeraj v Ljublj[ani]. Celestin pride jutri. Klasja menda ne bode več.« V nekem drugem nedatiranem pismu izza kakšnih dni poprej ji piše malo več o Fr. Marnu tako-le: »Jurčič pride v kratkem sem, kakor mi je pravil Marn, ki je prišel iz Prage [, kjer je prvo leto študiral na univerzi kot tretji slovenski praški študent za Jos. Staretom in Rebcem]. Govoril sem nekaj s tem in kar mi je pravil o Pragi, dopada mi se veliko veliko bolj kot to, kar vem o Beči. Prvič so v P.[ragi] šole veliko bolj p r a k t i č n e, medtem ko so na Dunaji neumno učene; dijaci so v Pragi skoro vsi izvrstni značajni Slovanje, na Dunaji pa, kakor je po pravici M.[arn] rekel, neumni in pa pijanci. Vrh tega ima v Pr.[agi] človek priložnost učiti se slovanskih jezikov in sploh bolj utr-

³⁰ Original pisma je bil v Levčevi zapuščini in je sedaj uničen. Prepis v moji lasti.

diti se v slovanskem značaji in pa ondi navadi se tudi pridnosti, kajti Čehi so ljudje, ki neutrudljivo delajo. M.[arn] pravi, da bode vse žile napel, da spravi Jurčiča in Celestina tjakaj. Dopal pa mi je Marn bolj kot sem mislil, da mi bode. Samo njegove umazane srajce — hu, te ne morem trpeti! Gotovo ti povem, da raji bi bil strgan, kot za vratom umazan.« — Dne 15. julija 1866 sporoča Levec Jerici nekaj več o Jurčiču in Celestinu, povrnivših se po prebitem prvem univerzitetnem letu z Dunaja v Ljubljano. Dotično mesto iz tega pisma se glasi: »V utorek je bil Jurčič pri meni, predno je šel domu. Povedal mi je marsikaj, pa več žalostnega kot veselega. Med drugim mi je rekel, da nikdar bi nikomur ne svetoval brez denarja iti na Dunaj. Prav bridko mi je tožil v tej zadevi in zadnjič še pristavil, kako težko je človeku, ki bi bil rad značajan, pa vendar ne more biti! S Celestinom sva se pak v sredo zvečer dobila in sicer uže pozno, ko sem šel izpod Cvetličnika [Rožnika], ravno ko me je iskal. Ah koliko drugačen je Celestin kot Jurčič! Bog me varuj, da bi Jožu kaj rekel, kajti to je res, oba sta poštenjaka, da jima ne bi našel para na Slovenskem in morda še kje drugej ne; pa Jurčič je kakor mogočno bobneči grom, Celestin pa kakor zlatomila večerna zarja, ko solnce zaide že dalječ — za gore. Koj se mu spozna, da mu je še kaj družega na srcu nego domovina in človeštvo, da nosi v srcu tudi sladko ljubezen do svoje ljubice. Koj ta večer sva se pogovarjala o tebi in ob Olgi [Heinricherjevi, poznejši gospe Muysovi], potem pa še v petek opoldne. Tudi zdaj-le ga pričakujem, kajti obljubil mi je, da bode prišel na Cv.[etličnik], potem pak, da se bodeva šla sprehajat. Sinoč sem ga videl iti po Lat.[termannovem] drevoredu z Olgo in njeno materjo. Povedal sem mu namreč, da se okoli 8. hodijo sprehajat. Gotovo ga je gnalo, da jo je šel iskat.« — Iz Levčevega pisma Jerici z dne 14. avg. 1866 se razvidi, kdaj se je zaključila izdaja v snopičih izhajajočega prvega zvezka »Klasja«. V tem pismu namreč piše Levec svoji devojki: »Tretji zvezek ‚Klasja‘ je vendar enkrat že prikoritil na dan. Ako ga še nisi prejela, piši meni, še bolje pa bode, ako pišeš Wagnerju zanj . . . da bodeš imela Preširna vsega . . . Čudno se mi zdi, da Jurčič tako molči, tudi meni nič ne piše, dasi sem mu jaz že enkrat pisal. Celestin mi je pa vendar že dvakrat pisal.«

Jurčič je bil takrat, ko je Levec to o njem sporočal Jerici, torej o velikih počitnicah 1866, na svojem očetnem domu na Muljavi, premišljujoč brez bora v žepu svojo usodo ter usodo slovenske literature. V tem razpoloženju je pisal Levcu naslednje pismo z dne 31. avg. 1866:

»Ljubi France!

Menil sem že, da si se izmej vsega, kar pedantje na vaši gimnaziji uče, najbolj lakonizma naučil, zakaj na Dunaj in na borno, skal in plotov polno Muljavo sem dobil po eno pismice, ki ni bilo nič krajše kakor štiri vrste. Veseli me pa, da si mi se zadnjim svojim pismom priliko naklonil, da te zopet utegnem bolj pravično soditi, kar se bode pa le primerilo, če me boš preveril — to je z dejanjem in peresom — da tvoj zadnji spreговор ni bil kakov neorganski zrastek iz tvojega principa. Torej glej! če ti je kaj do tega, da človeče kakor jaz kaj bolje sodi o tebi. Pa bojim se, da si preveč zaupam, kajti v tvojem pismu se bere tako, da nemaš drugega dela, nego da učiš in kakovo pismo pišeš. Ali jaz nejem bil tako srečen, da bi bil teh pisem katero videl, razeti enega četrt, na katerega pa še odgovoriti nejem mogel, ker so bile šole skončane, ko sem ga prejel in adrese nobene v njem. Stavil bi, da si mej množino mojih grehov tudi tega zapazil, da rad drugim svetujem in je oštevam, sam se pa ne poboljšam. Če tudi le-tù ostanem tej svoji slabosti zvest, upam, da mi boš prizanesel, saj si že slišal, da stari ljudje pravijo, da imajo to napako vsi ljudje, ki so sami s seboj nezadovoljni in ne da bi sami sebe popravili, hoče, da bi drugi to storil, kar oni nočejo. Podoben sem pijanemu pridigarju, ki pijance šiba. — No, da začnem, vprašam te: Kaj ti, ali te zlodej moti ali te šele bo, da ne pišeš nič? kakor razvidim iz pisma.³¹ Gorje možu, ki svoje talente zakopava! Vrgli ga bodo tjekaj, kjer tulijo in z zobmi škrtajo! pravi sv. pismo. Če praviš, da spoznaš, da nisi za to, ravno td kaže, da si. Človek, ki nej čisto za nič, se ne bo nikdar udal, da nej. Goethe, veliki Goethe, je sam čutil to, ko je ne vem kje dejal: »Svet nas bo bolj pravično sodil, če bo razgledal iz naših del, kaj smo hoteli narediti, kakor kaj smo naredili«.

Pa naj neham; denes sem tak, da mi je glava pusta, Kmalu pridem v Ljubljano, brž ko kakošen soldek dobom. Tam se bova pomenila.

Pusta je na svetu. Tako življenje ni življenje. Rad bi bil šel kam, na Bled, neznansko rad, ali saj si misliš, kaj imam za vruga! O ko bi jaz tisto noro babo srečal, ki jej poetje pravite osoda, zdvijal bi, skale bi s hriba drl in bi je lučal za njo!³² Vidiš, da se ti bo treba bati za moja um in pamet!

Kar mi poveš o 'Glasniku', je res tako, da me skrbi. Kaj bo za en zlodej. Lesar ga bo imel in potlej adijo! Ali kaj bo z mojim Dunajem? Ali bomo morali nazadnje kuto obleči? ali za ploč vleči se in ko Pavliha smrti čakati?

³¹ Najbrž je bil Levec pisal Jurčiču v pismu, na katerega ta tu odgovarja, o svojem počitniškem brezdrlju ter oddihovanju od šolskega truda podobno, kakor je bil približno istočasno (dne 14. avgusta 1866) sporočil o tej stvari tudi Jeriči naslednje: »Moje življenje se vedno suče le okrog vsakdanje osi. To se je malo spremenilo, da zdaj, ko imam tako zlat čas, na kako novo pesmico ali povestico mislim, pa kaj misel, misel pomaga, če se v delu ne vresniči? In Cegnar pravi, da kdor veliko misli, malo naredi. Jaz bi že še bil za kaj, pa sem tako zlodjevo len, da je strah! Ko bi imel kdo drugi mojo glavo, pa malo več pridnosti, ne rečem, da ne bi nič opravil, jaz sem pa le prelen in nimam dosti upanja!«

³² V svoji beležnici iz l. 1866. ima Jurčič naslednjo zabeležbo: »Kolnem te in rotim o s o d a! — Čudna stvar. Zgrabil bi te in kaznoval bi te za milijarde tvojih grehov. A zastonj! Ne poznam te, ne vidim te, ne vem ali si ali te nej, enaka si temi, enaka ničevosti in vendar si grozovite moči. Nič in moč! Osoda, beseda za jezik, za izgovor in sicer nič!«

Norčujem se, ali povem ti, da so trenutki v mojem času, ki jih sam Bog pozna, ki teró človeka in ga vendar nečejo potreti. Amen.

Tvoj prijatelj

Jurčič.³³

Značilno je to pismo za Jurčiča kot pisatelja, ker kaže, kako se je že takrat v njem razvijal kramljateljski feljtonist, pomembno zanj kot človeka pa je v pismu to, kako mladi akademik v puščobnem provincijalnem milieju in v brezupnih izgledih na lastno bodočnost pozablja sam nase in bodri prijatelja k literarnemu delu, čuteč se za organizatorja mlade literarne generacije.

Fatalni pogin »Klasja« zaradi založnikove krive je bil vse tri glavne člane zvezane trojice Jurčič-Stritar-Levstikove za nekaj mesecev združil. Jurčiča in Stritarja so bile vrhutega krajevno razločile še velike počitnice. Levstik v Ljubljani se je ukvarjal z izdelovanjem slovarja in z jezikovnim koreninčanjem. O tem njegovem poslu je sporočil Levec Jerici dne 30. junija 1866: »Danes sem govoril z Levstikom, ki je veselja poskakoval — včeraj je namreč našel neko koreniko, ki je 15. je z i k o m p o d l a g a! Pravi, da se bode svet čudil, ko to zve! Srečen človek, ki se tako zatopi v svoj predmet!« — Na neko novo (nehranjeno nam) pismo Levstik Stritarju niti odgovoril ni. Jurčič se je dolgočasil na Muljavi, nadaljeval svojega »Desetega brata« in koncipiral ter pisal še druge povesti (»Nemškega valpta« i. dr.), zraven pa premišljeval in ugibal o svoji bodoči malorožnati usodi.

Bližala se je jesen 1866. Stritarju se je stožilo po Levstiku, s katerim ga je bilo »Klasje« združilo v ožje prijateljstvo. Porezal ga je z naslednjim pismom z dne 20. sept. 1866:

»Ljubi moj Levstik!

Kaj sem se Ti res takó zameril, da mi ni upati odpustka? Zakaj mi tako dolgo ne odpišeš? Saj mislim, da sem Te dosti lepo prosil, ali ne? Saj se da še bog izprositi!

Ali bo pa Klasje morda popolnoma zaspálo? Prosim Te še enkrat, pošlji mi, za kar sem Te prosil [namreč prispevke za izdajo Levstikovih del v »Klasju«], ali pa odpiši mi vsaj, kakó in kaj. Jurčiču sem pisal tisti dan, ko Tebi, pa tudi še ni odgovora — ,maševanje pak je gospodovo!

Ne ravnaj z mano po mojih zaslužkih — temuč (s strahom sem postavil to besedo!) temuč po svoji milosti!

Bog vé če se še vidiva kdaj — kolera tù — kolera tam! — gorjé jim, kteri ljubijo življenje!

³³ Original v Levčevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

Sinoči sem bral, da je vzela tudi minist. svetovavca (za poduk) Koller-a [† 21. IX. 1866] — znanega poštenega moža — rojenega Kranjca — mož je nosil smert že v svojem imenu. Bog nam daj ,eno' srečno!

Zbogom!

*Neuwaldegg, Nro 68.
ali pa Universität.*

Tvoj

Stritar.

*Zdaj mislim, da sem Te vsaj oméčil!?*³⁴

Ko se je povrnil v jeseni 1866 Jurčič zopet na Dunaj, je Stritar od njega zvedel, da je »Klasje« definitivno pokopano. Za oba začetnika te izdaje, Jurčiča in Stritarja, bi bil sedaj nastopil položaj, ki ga je Jurčič predvideval že sredi maja 1866, ko je Levstiku pisal, da, če se otreseta »Klasja«, se bosta lotila izdajanja slovenskega satirično-humorističnega »Pavlihe« — grobonazadnjaške razmere v tedanji slovenski javnosti in njune lastne izkušnje ob izdaji Prešerna so kar kričale po njem! — in pa za dunajsko »literarno društvo« se bosta bolj brigala.

Namera izdaje satirično-humorističnega lista je iz neznanih nam vzrokov stopila zaenkrat še v ozadje — ni bilo pač denarja in založnika! Obnovila in poživila pa sta Jurčič in zlasti Stritar med dunajsko slovensko dijaško mladino v nastopni zimi že lansko jesen po Jurčiču ustanovljeno »literarno društvo« »Mladiko«, v katerem je Stritar po vsej verjetnosti čital svoja »Kritična pisma«, ki jih je potem l. 1867. in 1868. priobčeval v »Slov. glasniku« (prve tri pod naslovom »Česa je posebno treba našim pesnikom«). V tem društvu si je Stritar — s pomočjo Jurčiča in Levstika — postavil cilj in namen, z literarno pedagoško sistematičnostjo položiti temelje novi — »mladoslovenski« — literarni smeri, iz tega društva je tudi l. 1868. izšel almanah »M l a d i k a« — za »S l o v e n s k o v i l o« in »K l a s j e m« tretji vogelni kamen »mladoslovenske« literature, katere četrti in zadnji fundament je imel postati l. 1870. izišli Stritarjev »Z v o n«.

³⁴ Original v Levstikovi zapuščini v ljubljanski licejki.

Male vesti.

Recimo još koju o riječi „car“. — (Ad *Razprave*, III., p. 33.—34 = *ZfrPh*, XLVI., 394.—6, br. 27.) G. K. Oštir, *Etnolog*, I, p. 26. pod tačkom 3 uči, da je *césar*, got. *kaisar* < *Caesar* došao Slovenima odnosno Germanima preko illyrotračkoga jezičnoga substrata. Za potvrdu navodi 1. *vaβaiōa* za *βαβαιο* i 2. otvoreni izgovor od *e* u *ecclesia*. Poslednji primjer, jer je riječ učenim putem nadomjestila stariju *basilica*¹, koja je baš na Balkanu uopće uz Dunav i u sjevernim dijelovima Romanije domaća, ne dolazi uopće u obzir. Za *e* > *ε* ima dosta i drugih učenih primjera, koji nisu došli u romanske jezike preko Balkana;² *vaβaiōa* ne dokazuje upravo ništa za postojanje izgovora *caisar* i u illyro-tračkom. Poslednji izgovor vrijedi ne samo za susjede Illyro-Tračana: Germane i Slovene, nego je dokazan i u Orientu, i to ne samo u imenima mjesta kao što su *Kaisarije* nego i s time, što postoji *kaisar* u armenskom, arapskom i staroturkskom.³ Kako sam pak u svome članku u *Razpravama* III., p. 34., pokazao, i za grčki se može uzeti diftongički izgovor pored monofongičkoga.

Da bude misao Oštirova prihvatljiva, valjalo bi dakle dokazati, da su *καίσαρ* sa diftongičkim izgovorom preuzeli Grci od Illyro-Tračana, a Grci da su ga dalje dali Arcencima i Arapima, a ovi opet Staroturcima. Kad se zna, da Prokopije u spisu *Περί χριστιανῶν* u 6. stolj. pozna masu latinskih imena mjesta⁴ pored, doduše, brojnih illyro-tračkih, mora se uzeti, da je bio temeljito latiniziran cijeli rimski dunavski limes, na kojem se nalazila trećina sveukupne rimske vojne snage, zajedno sa zemljama duboko u unutrašnjost Balkana.⁵

Prema tome nije nikako vjerovatno, da je jedan idiom (*lingua Besorum*), za koji se u 6. stoljeću doduše veli, da je još postojao, bio tako važan, te je nazvan sam divinizirani glavar ogromne carevine ne prema latinskom i grčkom službenom izgovoru, nego po tračkom neoficijelnom žargonu.

Ja idem još dalje i tvrdim, da su i naziv granične rimske rijeke *Dunav* preuzeli Sloveni ne od Germana, kao što se do sada općenito učilo,⁶

¹ Upor. o ovome važnom problemu moj članak u *Revue des Etudes slaves* VII., p. 177. sl. O svim ovim problemima, koji se u mojim člancima tretiraju, o *césar*, o *crcky*, o *dska*, o *Dunav*, -j, i t. d. raspravlja sada na široko i profesor slavistike u Tartu (= Jurjev, Estonija) g. A. Stender Petersen, *Slavisch-germanische Lehnwortkunde*. (Göteborg, 1927). Uza svu upotrebljenu literaturu ne donosi novoga gledanja na ove probleme. Čudim se samo, što je odobrio moje gledište u pitanju postanka *sqbota* u *Revue des Etudes Slaves*, V., p. 19. sl. a nije našao za vrijedno, da uzme u konsideraciju moje izvode o *crcky* u *ZfslPh*, III., p. 397. sl.

² Upor. Meyer-Lübke, *Ital. Gramm.* p. 37. § 54.

³ Schrader-Nehring, *Reallexikon der idg. Altertumskunde*, I, p. 551. § 2.

⁴ O toponomastici Prokopijeva djela spremam već odavno posebnu studiju. Upor. i Densusianu, *Hist. de la langue roumaine*, I, p. 390. sl.

⁵ Upor. passim još uvijek važno djelo Jung, *Roemer und Romanen in den Donauländern*, 2 izd. 1887.

⁶ Upor. u posljednje vrijeme Max Förster *ZfslPh*, I, 1—22, 418, koji, što se tiče tumačenja slov. oblika, ne pokazuje nikakov napredak prema Müllenhoffu, *Deutsche Altertumskunde*, II., 365. Da slov. *Dunaj* ne može da

nego od romanizovanih stanovnika oko nje. Kako rumunski *Dunăre* pokazuje, mora se uzeti, da je kod ovoga stanovništva postajao oblik *Dunavis*,⁷ za koji Caesarius Nazianzensis* veli, da su ga govorili Goti (*Δούναβις*). Oblik pokazuje do sada neobjašnjenu metatezu vokala *a* — *u* (možda radi umiješanja u dočetak *-ūvius* kakve illyro-tračke riječi, koja odgovara lat. *aqua*, cf. got. **awi*** „Aue“?) u *Dānūvius* kao u *Παζονέ* mjesto *Ποζαέ*⁸ i u *Προτός* mjesto *Περότος* > **Pōrutē* > *Prut*. Kako je intervokalno *v* ispalo u latinskim elementima rumunškoga jezika, upor. *caballus* > *cal*, *Dunavis*, acc. -*īm* je dalo sasvijem pravilno *Dunāre*, upor. glede *r*, koji ukida hiat, *habet* > *are*.⁹ Ovaj oblik dunavskih Romana u acc. *Dunavīm* prešao je sasvijem pravilno u slov. *Dunavč*. Kako je pored ovoga oblika postojao i adjektivni latinski

potječe od got. g. d. **Dānaujai* itd., jasno je, kad se zna, da got. *au* zamjenjuje slov. *u*: upor. *kupiti* < **kaupjan*, a *ū* > *y* upor. *hūs* > *hiža*. Iz posljednjega razloga ne može biti ni *Dunavč* od nom. **Dānawi*.

⁷ Novogreci kažu *Δουνάβις* (upor. kod Hépitésa *Παρόστριος* = *παροδονάβειος*, „danubien“), koje, kako dočetak pokazuje, ne treba da se osniva na slov. obliku, jer bi očekivali, prema *ποταμός*, greciziranje na -*os*.

* Kako se oblik *Δούναβις* (Sophocles, *Greek lexicon*, p. 395), za koji Caesarius veli, da ga govore Goti (*παρ' Ἑλλήσι δὲ Ἴστρον, παρὰ δὲ Ρωμαίοις Δουναβιον, παρὰ δὲ Γοττοῖς Δούναβιν προσαγορευόμενον*, citirano potpuno kod Müllenhoffa *l. c.*), ne može citirati prema njegovu izvornom djelu, nego prema Fotijevu autoritetu, dopušteno je sumnjati o tome, da se u ovom slučaju doista radi o prvotno gotskom obliku. Ta je sumnja tim opravdanija, što za *ā* u *Dānūvius* ne bi nikako očekivali u gotskome *u*, nego *ō* ili *ā* upor. *assárjus*, *áuráli*, *páska*, *Rumónéis*, *sináp*, *spatkulatúr*. Čuditi se je, što ni Müllenhoff ni Förster ni Stender Petersen ne htjedoše dati važnosti ovoj pojavi, koja se lako daje konstatirati. Müllenhoff *o. c.* II., p. 365. uklanja do duše ovaj prigovor upozorujući na grčko pisanje *Ῥοδό(έ)ριγος* kod Prokopija za *Ῥρόpareiks*. Ali valja opaziti, da se oscilacija između *ū* i *ō* nalazi i u donjo-njemačkom *Dānowe* — *Dōnowe* (ibidem). Gotski oblici kod Müllenhoffa i svih ostalih: *Dōnawi*, g. *Dōnaujōs*, d. *Dōnaujai*, acc. *Dōnauja* su, prema tome, suponirani. Mogući doduše, ali ne izvan svake sumnje. Kluge u Paul's *Grundriss*², I., p. 498. bilj. 2 uzimlje Cezarijev *Δούναβις* također za autentični gotski oblik. Upor. i kasniju činjenicu, da i pop Dukljanin i Toma arcidakon Slovene zovu Gotima. Glede gotomanije upor. sada Šišić, *Λεῖωῖος ἰοῖα* *Дукълианина*, posebna izdanja, knj. 18, passim. Prema tome Caesarius možda pod Gotima misli Slovene. Njegov oblik može biti i slovenski.

** Müllenhoff, *o. c.*, v. II., p. 364. i prema njemu Förster vele, da se je to dogodilo „im deutschen Munde“. Ali su Goti prelamno vremena bili na donjem Dunavu, da izvrše toliki upliv, tako da i Romani, koje nastavljaju današnji Rumuni, poprimiše njihov oblik. I opet se valja radi o sudenju vjerujući u „nepogrešivost fonetskoga fetiša“. Metateza vokala *ā* — *ū* > *ū* — *ā* zaradi toga što je pučka etimologija dovela dočetak lat.-kelt. oblika *-wius* u vezu s nekom domaćom ili gotskom(?) riječi značenja „voda“ (upor. srp.-hrv. epiteton *Dunav voda hladna*) može se opravdati i historijskim razlozima. Zna se, da se je samo gornji tok Dunava od uvijek zvao *Dānūvius* i da su Rimljani poznali najprije ovaj tok Dunava. Donji tok ove rijeke zvao se sasvijem drugčije kod Tračana: *Ἴστρος*, naziv, koji su i Grei uzeli. Lat.-kelt. naziv prenesoše na donji tok istom Rimljani, osvajajući ovu rijeku za među svoje imperije. Općenita je pak pojava, da riječi na svome putovanju doživljuju svakakva prekrajanja ne samo u ustima istojezičnoga naroda, nego i, daleko više dakako, u ustima raznojezičnih naroda.

⁸ Upor. moj članak u *Festschrift Kretschmer*, p. 253.

⁹ Ne slažem se sasvijem sa mišljenjem Gamillschega, *ZfslPh*, III., p. 149, ali moram modificirati donekle i svoje mišljenje glede rumunškoga oblika, koje sam izrazio u pomenutom *Festschriftu*, p. 254. i bilj. 3.

oblik *Danuuius*.¹⁰ pisan i bez *v* u grčkim dokumentima, ovaj je oblik s gornjom vokalskom metatezom dao sasvim pravilno prema *Poetovio* > *Ptuj* oblik *Dunaj*, koji se nalazi u slovenačkom i svim ostalim slovenskim jezicima osim dunavsko-balkanskih. Uzeti posredovanje Germana, koji se uopće nijesu održali na Dunavu, znači stvoriti sebi iz fonetskih zakona nekoga fetiša, neki misticizam glasovnih zakona, i na osnovu toga raspolagati sa jezičnim uplivima kao sa figurama na dasci od šaha.

U svojoj povećoj s udiji, koju odavna spremam na slovenskim nazivima Dunava i njegovih pritoka, i koja, mislim, da je od prijekne potrebe za rasvijetljenje prvih dodira Slovena sa Balkanom, ovu ću misao tačnije razraditi. Izgleda mi dapače, da se i čes. *Videň* (odatlje polj. *Wieden*) < *Vindobona* može protumačiti samo kelto-latinskim posredovanjem. Ima se poći od lat. lokativa sa naglaskom na trećem slogu (proparoxytona), koji je karakterističan za keltske složenice: **Vindobonae*.¹¹ *n* je radi disimilacije ispao: **Vidobonae*. *b* > *v* pred velarnim vokalom ispada u vulgarnom latinietu: **Vidonae*. *o* je pred nasalom dao *y*, koji u češkim dialektima može da pređe u *e*.¹² Tako je moglo biti i u panonsko-slovenskom jeziku. Kad bi riječ došla preko Germana Slovenima, čudili bi se, zašto ne pokazuje slov. oblik t. zv. Lautverschiebung *d* > *t*, upor. *Danuuius* > st. v. nj. *Tuonouua*, cf. č. *tyn* < *tun* > n. v. nj. *Zaun* < gal. *dānum*. Odnosaj je naprotiv i ovdje isti kao i kod *Zilli* i *Celje*. Njemački se oblik *Wien* i *Wieden* osnivaju na slovenskome.¹³

Kako je rimski dunavski limes bio jako čuvan i posjedovao masu kastela i legionskih logora,¹⁴ a Sloveni se na Dunavu pojavljuju prije 5. stolj., možda već 1. ili 2. stoljeća po I. (upor. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*. I., p. 48. sl.), mora se baš na račun legionara, kako ispravno kaže g. Oštr, staviti širenje reči *Caesar* kao uopće i najstarijih slovenskih riječi latinskoga podrijetla: *castellum* > *kostel*, **dysca*¹⁵ kolektivni latinski plural od *discus*

¹⁰ Upor. *P. W.* IV., 2103 sl. i *Thesaurus linguae lat.*, Onomasticon, III., p. 36.

¹¹ Upor. Meyer-Lübke, *Die Betonung im Gallischen*, (Sitzungsberichte, CXLIII), passim, osobito p. 46. *Ἀγροντόβονα* i *Ἰουλιόβονα* kod Ptolemeja.

¹² Literaturu o ovom predmetu razradiću u pomenutoj studiji o Dunavu i njegovim pritokama. Glede č. *y* > *e* upor. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého*, I., p. 283.—285. Osvrnuću se tada i na zadnji važan pokušaj Muchov (*Wien, sein Boden und seine Geschichte, Vorträge* etc., hg. v. O. Abel, 1924, S. 248. sl.), da se rastavi naziv *Wien* od *Vindobona*. Much veli, da prvi naziv potječe od imena rijeke *Wien* (a. 881 ad *Weniam*), za koju suponira keltsko **Vedunis* ili *Vedunia* u značenju bujice. Glede slov. imena u ovim krajevima upozorujem na sadašnje prijelede Walter van Linthoudt, *Die niederösterreich. ON-Forschung* etc. ZONF, III., p. 123—137. i Ernsta Schwarza, *Die oberösterreich. ON-Forschung*, *ibidem*, p. 53.—61., i na Simona Pircheggera, *Die slaw. ON im Mürzgebiet*.

¹³ Kako je panonsko-slovensko pučanstvo oko Beča bilo uništeno uslijed jake germanizacije od 9. stoljeća, kada započe intenzivna bavarska kolonizacija ovih krajeva, nije čudo, da su i alpski Sloveni kao i Sloveni panonske ravnine izgubili znanje o *Vindobona*, pa se kod alpskih Slovena sačuvala samo predodžba **dunajski grad* za *Vindobona*. Slov. *Dunaj* je nastao uslijed adjektivne veze sa apelativom upravo onako kao u Bosni *Sana* za *Sanski most*. Panonski Sloveni kao i Mađžari poznaju samo turcizam *Beč*, t. j. ovaj je grad za njih postao važan istom od doba, kada Hrvati biraju Habsburgovce za kralje, a tada se već i Turci interesuju za to mjesto. O svemu tome po-drobnije u pomenutoj studiji.

¹⁴ V. o tome Jung, *Grundriss der Geographie von Italien und dem Orbis romanus*, p. 125. sl.

¹⁵ Ako se uzme sa Bernekerom, da je ova riječ ušla u slov. jezike preko Germana, nerazumljiv je slov. femininum. *discus* je i vojnički rimski termin. Upor. sada v. Wartburg, *ZfrPh*, XLII, 577. sl. Femininum je i u prov. *desca*. Wartburg o tome govori i u *Butllet de dialectologia catalana*, VIII., p. 51.—55. (meni pristupačno samo po izvodu u *Archivum romanicum*, VII., 247).

> *đvska* i t. d. Boga *Caesara* mogli su samo oni da šire, jer mu njeguju i kult.

U Razpravama sam pokazao, da konserviranje arhaističkoga diftonga *ai* mjesto monoftonga ide na račun religije upravo onako kao kod pravoslavnik Srba izrazi *uopšte sveštenik* mjesto *uopće svećenik*. Za potvrdu ovoga mišljenja navodim sada samo *Phascaria*, koji u *Mélanges Thomas* (p. 359.—365.: *Une survivance du latin archaïque dans les langues roumaine et italienne*) i rumunsko-talijanski plural na *-i < as, -es* tumači na osnovu arhaizama.¹⁶ To, što nijedan romanski dialekt ne pozna diftonga za *ae*, kako veli Oštir, ispravno je, ali ne dokazuje ništa za riječ *caesar*, jer se ona nije u romanskim jezicima sačuvala, nego sinonim *imperator*, o čemu svemu je bilo govora u *Razpravama* i u *ZfrPh*, XLVI., p. 394. sl.

Ispravno je nadalje, što veli Oštir, da u ovom slučaju ni „rimski hiperurbani“ diplomati pa ne pridejo v poštev“, ali oni uopće ne igraju nikakve uloge kod vojničkih sakralnih akata ni kod rimske religije uopće.

Neka mi oprosti učeni kolega ljubljanski,¹⁷ kojega znanje, oštroumnost i veliki dar kombinacije vanredno cijenim, kao i g. Schrijnen, što moram primjetiti, da i on trpi od bolesti, koju bih nazvao „Lautgesetzmysticismus“. On konstatira jednu glasovnu pojavu na kojem (možda i sumnjivom) primjeru, generalizira je i vjeruje u to. Neka se doduše utješi, jer od toga misticizma u ostalom trpe i sami autori Schrader-Nehring inače vrijedne knjige *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde* 1. izd, p. 402. i 2. izd. I., p. 550. sl. § 2. Radi nesretnoga diftonga u *Kaiser < Caesar* uzimlju, da su Germani i orientalci uzajmili ovu riječ od legionara već u prvom stolecu prije Isusa, dakle u vrijeme, dok se Cezar još nije rodio ili je bio dijete ili mladić ili dok je još bio doduše velik vojskovođa i političar, ali nije bio *imperator*, t. j. njegovo ime nije još postalo titulom. Da je ovako zaključivanje apsurd, ne treba danas valjda nikome više dokazivati. Pozivati se u ovom slučaju na *Karal* > slov. *Korlb* ili litavski *waldimieras < Vladimir Veliki* „zapovjednik“, kako čine pomenuti autori, sasvim je deplacirano, kad se zna, da je Karlo Veliki u vrijeme svojih navala na Slovence bio zaista *kralj, car*, najjači vladar (monarh) onoga doba. Starofrancuska *chanson de geste* daje mu redovito kao atribut *li reis* „kralj“ (*Charles li reis, nostre emperere magnes*) pored *emperere*. A i Vladimir Veliki bio je to. Posuđivanje ličnih imena za oznaku „kralja“ kod Slovena i Litavaca zapravo je onakov postupak, kakav i mi danas činimo, kad japanskoga cara zovemo često ne *carem*, nego *mikado*, a abesinskoga vladara *negus*, ma da nitko ne zna ni japanski ni abesinski; ili Francuzi kad vele za maročkoga sultana *chérif*.¹⁸ *Caesar* za svojega života nije bio *imperator*. To je van sumnje.

Od lingvističke mistike trpi i Brückner, kad veli u svome rječniku *Slovník etym.* p. 269 s. v. *król*, da su Sloveni po svojoj naravi anarhički i da radi toga ne stvorije iz domaćih jezičnih sredstava naziva za vladara uopće, nego ih posuđuje od Germana, kao n. pr. *karal* > *korlb, césarb* i *kuning* > *knęzb*. Sloveni su u vrijeme svojih doticaja sa Germanima poznavali

¹⁶ Studija lat. arhaizama u vulgarnom latinitetu i u rom. jezicima nije još pravo ni načeta. Da je arhaiziranje postojalo, to je van svake sumnje već po latinitetu inskripcija, upor. Lindsay, *Lat. Spr.*, p. 49. § 42, Sommer, *Handbuch*, p. 71.

¹⁷ Kao i Meillet u *Bulletin de la Société de linguistique*, XXVIII., p. 64. velim, da je njegova zadnja studija o imenima metala bila veoma sretna ideja. Kad u njegovim studijama budu lingvistički razlozi ekvilibrirani sa kulturno-historijskim i uz to oblici, koje su nam ostavili stari autori, potvrđeni temeljitoj filološkoj analizi u pogledu vjerodostojnosti, zacijelo će njegove studije biti novi trijumf lingvističke komparacije.

¹⁸ O tome, kako lično ime postaje apelativom, upor. sada i Bruno Migliorini, *Dal nome proprio al nome comune*. Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persone in nomi comuni negli idioni romanzi. Genève (Olschki), 1927., p. 357. (Biblioteca dell' Archivum romanicum, II., 13).

samo plemensko župsko uređenje (Gauverfassung) i nijesu živjeli pod autoritetom višim od župana, koji također može biti tuđega podrijetla, pa je sasvim naravno, da su učinili za pojmove, koje nijesu imali, pozajmice kod Germana, koji su u to vrijeme poznavali savršeniji stepen državne tvorbe, t. j. više i jače autoritete nego što je poglavica jednoga „Gau“. Samo se ona riječ posuđuje, koja se potrebuje. Anarhičnost temperamenta kod pozajmljivanja izraza za vladare ne može da igra ulogu, nego poznavanje ili nepoznavanje savršenijeg stepena socijalne organizacije.

P. Skok.

Slovenačko-hrv.-kajkavska paralela u porodičnim imenima. Slovenačka veoma raširena porodična imena na *-šek* izvedena od imena lokaliteta dobro su protumačena u g. Ramovševoj *Hist. gram.* II., § 170., 171., p. 278. sl. 38. To su supstantivirani adjektivi na *-bskŭ* od imena lokaliteta s pomoću sufiksa *-jak*. Tu je stvar g. Ramovš utvrdio i tome se nema što dodati. Ostaje samo da se odredi area toga načina tvorenja porodičnih imena.

Da sâm ovaj način izražavanja porodičnog imena nije osamljen u Evropi, već da se nalazi u mađarskom, gdje se tvore ovakova prezimena s pomoću adj. sufiksa na *-i* (upor. *Pesti* i t. d.), u njemačkome, gdje se tvore na *-er* (upor. *Wiener* i t. d.), u arnautskom, gdje se ličnom imenu dodaje ime mjesta bez ikakove promjene (upor. *Hasan bey Priština, Vlora* i t. d.) i t. d., stvar je i odviše poznata, a da bi trebala komentara.

Upozoriti valja na to, da je i u srp.-hrv., osobito u Bosni, kod Muslimana ovakovo izražavanje porodičnog imena osobito omiljelo. Ovdje se turskome adjektivu od imena mjesta na *-li* dodaje jednostavno naš patroliki metronimički sufiks *-ić*: *Maglajtć* (od Maglaj), *Uđvartć* (= iz mađ. *Ujvar*), *Deništć* (= iz Drniša) i t. d. Ali, i to se mora istaknuti, Muslimani dodavaju *-ić* i na naše posjedovne adjektive na *-ev*: *Gradušćević* (od Gradačac), *Bišćević* (od *Bišće* = *Bihac*). Ovaj je posljednji način očito loš prijevod turskoga etnikuma, jer se u srpsko-hrv. ne mogu tvoriti posjedovni adjektivi na *-ev* od imena gradova *Zagreb* ili *Beograd* ne može se kazati.

To su sve paralele za slovenačku tvorbu imena na *-šek*.

Žumberački ikavsko-čakavski dialekat u Jurkovu Selu pruža nam međutim primjer, da su slovenačka etnika na *-šek* poznata i na srp.-hrv. teritoriji. Od mjesnog imena *Draganići* (kod Karlovca) tvori se ovdje etnikum *Draganišćak* = *draganičbsk* + *jak* „čovjek iz toga sela“. *-jak* je ovdje u istoj funkciji kao *-janin* u *Prekršćan* < *Prekršće* pl. < *prekrški* + *-jan*, a zamjenjuje i drugi konglutinat *-janin* + *-bc* kod drugih imena kao *Krašićanac* od *Krašići* ili sam *-bc* u *Svetojanac** od *Sveta Jâna* i *Vvõdinac* od *Vvõdiña* ili *-bč* u *Jarntčak* od *Št. Jernej*.

Etnikum *Draganišćak* upućuje nas, da potražimo korespondencije za slov. *-šek* kod hrv. kajkavaca. I zaista ovdje su vrlo obična imena na *-šćak*, *šćak*: *Brezinšćak* (Zagreb) < *Brezina*, augm. od *breza*, *Ramušćak* (Zagreb) upor. slov. *Ramovš* < *Ramovšk*, *Celinšćak* od *celina*, *Sebešćak* (nejasno, *Želetovac*), *Dvorsćak*, *Lipovšćak*.

Kajkavska ovakva prezimena nijesu nažalost još studirana. Ali i ovo malo, što sam mogao ovdje u Zagrebu da zabilježim, dokazuje, da slov. *-šek* i kajk.-hrv. *-šćak* idu u istu areu.

Danas su se slov. imena na *-šek* uslijed migracija i mješanja pučanstva jako raširila i na užoj hrv. teritoriji. U Sisku imamo *Vimpošek* = *Vimpulšek* u Zagrebu (možda od *Volpava*) upor. *Lendovšek* od *Lendava*, *Lokovšek* od *Lokve* i *Tomiššek* od *Tolmin*, *Jelovšek* (Zagreb) možda od *Jelovec*, *Sotošek* (glumac, Zagreb) možda od *Sotla* = *Sutla*. Pored *Gabršček* (Gorica) ima i *Gaberšek* (Celje).

*) Upor. *Korošec* od *Koroško*.

Ova imena, kako se zna, uslijed odnarođivanja, nalaze se i kod Nijemaca: *Gomilšek* (Ramovš II., p. 279.) je kod njih *Gamillscheg* (berlinski romanista podrijetlom iz Koruške).

I od složenih imena mjesta tvore se ovakva imena, kao *Podbevšek* (Ramovš II., p. 278), koji se sada nalazi i u Zagrebu, *Zagajšek* (Zagreb), možda također i *Zavalovšek* (Zagreb), *Podgoršek* (Oštrc, Žumberak).

Sve ove primjedbe nijesu razlog, radi čega sam odlučio, da se ovdje pozabavim ovim imenima. Razlog je drugi.

Pred 40 godinama doselio se jedan Slovenac u oštrčku župu, gdje sam se ja rodio, i nastanio se u mlinu na potoku *Jašémnica*, koja se kod Kostanjevca slijeva u *Kupčinu*. Službeno se zvao *Podgoršek*. Tako ga i danas zovu i pišu u općini i u župnoj matici.

Narod (ikavci — čakavci) adaptirao je ovo ime u *Podgôščak* i danas ga u čitavoj oštrčkoj župi nikako drugčije ne zovu nego ovako. Adaptacija je odlična: Vidi se, da je jezična svijest ovo ime odlično etimologički shvaćala. Prema etnikumu *Draganiščák* slov. sufiks *-šek* nije se ovdje drugojačije mogao izraziti nego sa *-ščak*; a prema adjektivu *gorbški* > *gockl r* je savim pravilno ispaio ispred teške konsonantske grupe.

Sa gledišta fonetike ništa ne pokazuje, da je *Podgôščak* riječ posuđena i kad ne bi znali gornjeg historičkog podatka, mi bi zacijelo mislili, da je ovo prezime autohtono u Žumberku. Slučaj je od važnosti i ide u generalnu lingvistiku, jer pokazuje, kako se adaptacijom širi t. zv. jezični zakon.

Možda će koga studenta slovenistike u Ljubljani ponukati ovi redovi, da napiše monografiju (disertaciju) o imenima sa sufiksom *-šek*. Ova imena imaju i veliku sociologičku vrijednost, jer nam pokazuju davnije migracije slov. pučanstva. Prije svega valja sakupiti materijal, ispitati provenijenciju ovako nazvanih porodica i napokon istražiti dijalektičke adaptacije ovoga sufiksa u raznim krajevima. Valjalo bi, u glavnom, početi od župe do župe i od sela do sela. Trud bi se zaista isplatio. Bila bi to lingvističko-sociološkijska studija bez premca u čitavoj slavističkoj literaturi.

P. Skok.

Supstantiviranje infinitiva u slovenačkom. Prema tipu sveslovenske apstraktne imenice *molítev*, gen. *-tve* (ili nom. *-tva*) od glagola *moliti* moguće je danas u književnom slovenačkom govoru supstantivirati gotovo svaki infinitiv: *skléniti* — *sklenítev*, *rešiti* — *rešítev*, *trđiti* — *trđítev*, *ugotoviti* — *ugotovítev*, *trđati* — *trđátev* i t. d. U dopisnici prijatelja g. Ramovša od 28. II. o. g. čitam n. pr. („v komisijo, ki je imela sestaviti memorandum proti) *ukinitvam* (na naši univerzi*) apstraktnu imenicu *ukinitev* = ukidañe, ukinuće od *ukiniti*, zacijelo stvorenu istom u zadnje doba, kad se mnogo govori o ukinuću fakulteta. Apstraktum *ukinitev* je bez ikakve tradicije, koliko mi je poznato, a ipak odlično odgovara potrebi.

Ova slovenačka inovacija u tvorenju glagolskih apstrakta ne nalazi se ni u kojem drugom slovenskom jeziku u tolikom opsegu (upor. ipak č. *bitva* = srp.-hrv. *bitka*). Kako se ovim postupkom obavlja, tako reći, pred našim očima jedan novi proces supstantiviranja infinitiva, zaslužuje ovaj slučaj najozbiljniju pažnju generalne lingvistike. Srpsko-hrv. jezik upotrebljava n. pr. za ovu funkciju sufiks *-ba*: *služiti* — *služba*, *svjedočiti* — *svjedodžba*, *moliti* — *molba* i t. d. Tip *moliti* — *molitva* nije ovdje bio opanašan kao u slovenačkom.

Prije svega trebalo bi ispitati, kakovu niansu apstraktnoga mišljenja izražava ovaj novi supstantivirani infinitiv. Kako se razlikuje apstraktan pojam izražen kolektivom na *-bje*¹ od pasivnoga participa (tip *trđanje*, *življenje*) od tipa *trđati* — *trđátev*, *rešiti* — *rešítev*? Izgleda mi, da ovaj

¹ Kako je kolektivum prva, primitivna etapa u apstraktnom predočivanju predmeta vanjskoga svijeta, nije čudo, da je ovaj sufiks, jer kolektiva

posljednji tip izražava samo pojam akta glagolske radnje bez ikakvoga obzira na vid (aspect) glagola i da ne može postati konkretum, t. j. oznaka predmeta.² Pleteršnik II., p. 966. daje *življenje* i u značenju *Lebensmittel* = srp.-hrv. *živež*: s potrebnim *življenjem oskrbeti*, a *trgâtev* samo u značenju srp.-hrv. *berba* (Weinlese, vieldemia), t. j. samo za akt, koji se obavlja prigodom sakupljanja grozdova bez obzira na durativnost, koju izražuje sam glagol *trgati*. *Trganje*, *življenje* sačuvali su naprotiv durativni vid (aspekt) glagola *trgati*, *živiti*. Kako je vid glagolske radnje vezan na konkretno predočivanje postupka, prema kojem se glagolska radnja obavlja, jasno je, da kategorija apstrakta tipa *življenje* lakše prelazi u konkretna nego li prvi. Pleteršnik II., 689. daje *trganje* i kao naziv konkretne bolesti u udima (Gliederreissen, upor. srp.-hrv. kovanicu *kostobolja*). Sve bi ovo valjalo ispitati na materijalu, koji se ima istom sabrati po novinama i u svakdašnjem razgovoru. Navlastito bi valjalo znati, da li se ovo jako supstantiviranje infinitiva javlja samo kod intelektualaca ili da li je zahvatilo i (školvane ili i neškolvane?) šire slojeve slovenačkoga naroda po selima i po malim varošicama. Evo najljepše prilike proučavati lingvistiku u vezi sa filozofijom (psihologijom mišljenja) i sociologijom.

Kako svaki novi apstraktum znači također obogaćivanje i napredovanje u sposobnosti apstraktnoga predočivanja, valjalo bi istražiti, kako se je razvijalo u etapama ovo slovenačko supstantiviranje infinitiva. Trebalo bi, dakle, u ovom pravcu proći čitavu slovenačku literaturu.

Ovom lakoćom supstantiviranja infinitiva došao je slovenački jezik u isti red s njemačkim, talijanskim i španjolskim jezikom, koji mogu svaki infinitiv supstantivirati, kad god hoće da izraze predodžbu akta glagolske radnje. Pita se, da li se je u slovenačkom razvilo ovo supstantiviranje spontano ili pod tuđim, njemačkim uplivom? Meni izgleda, da se je moglo spontano razviti. Zna se, da su Slovenci narod prožet katoličkim mentalitetom. Za katolika najvažnija su dva glagolska akta: *molitva* i *ispovijed*. Ono, što je pravoslavnome *post*, to je katoliku *molitva*. On ima da se moli Bogu u jutro, u podne i na večer, prije i poslije jela, u crkvi kao i na radu. Koje čudo, ako ovakav mentalitet prema tipu *moliti* — *molítev*, t. j. prema aktu, koji je njemu uzvišen iznad svih ostalih glagolskih radnja, supstantivira i sve ostale glagole.

Ovo sve ne pišem, da riješim problem, nego da pobudim kojega mlađeg slovenistu ljubljanskoga universiteta, da nam napiše o ovom predmetu disertaciju, koju ćemo svi sa užitkom čitati. A pišem i radi toga, da dadem prilog idealističkoj lingvistici smjera Bertonijeva i Vosslerova i s našega područja, kad se o tome smjeru danas počinje voditi ozbiljan račun i u *Indogermanisches Jahrbuch*, XI, p. 1.—32. (članak Gunthera Ipsena: *Besinnung der Sprachwissenschaft*. Karl Vossler und seine Schule.)

P. Skok.

Nov rezijanski katekizem. Lani je izšiel v Gorici katekizem za šole v Reziji; pisan je v rez. dialektu kakor se govori v Osojanih. Njegova naslovná stran se glasi: *To kristjanske učilo po rozoanskeh ta s tega katekizma. kuaženeša od tega svetega Očè papeža Pija X., predano od jera Jozefa Kramaro, kapalana v Osojanih.* — *Tiskala Katoliška tiskarna, Gorica 1927.*

ima jako mnogo u jeziku, postao karakteristikum apstrakta par excellence, te se pleonastički dodava na druge apstraktne sufikse kao na *-stv*: *kralovstvŭ*, na *-sk* (polj. *ognisko*: srp.-hrv. *ognište*). U *molebstvije* imamo čak konglutinat od tri apstraktna sufiksa.

² Upor. *pošteu*, koje je apstraktum ovoga tipa od *po* + *čvŭ* (upor. srp.-hrv. *čatiti* = rum. *ceŭi*). Nije mi poznato, da li postoji igdje u slovenačkim dialektima simpleks *šteu*. Pleteršnik II., p. 644. ima samo od *štěti* moderni apstraktum *štěteu*. Da **šteu* uzmogne postati konkretum, valjalo mu je dati sufikse *-ilo*, *-ilka*: *šteuilo*, *šteuŭilka*. Sam nije mogao doći do toga značenja.

Katekizem je posvečen papežu Piju XI. (latinsko posvetilo na 3., na rezijansko prevedeno na 4. strani); obsega 54 strani male oktave. Nas zanima jezik te knjižice.

Dikcija rez. dialektja je vseskozi dobro in točno pogodena. Težavo pa je avtorju delalo vprašanje, kako naj grafično poda rez. dialekt, ki ima različne glasove, kakršnih knjižni slov. jezik ne pozna. Vobče se je avtor držal znakov knjižne pisave, celo tudi tam, kjer bi mu znan znak bolj podajal rez. dialektično posebnost (na pr. *g* za dial. *h* iz *g*). Ta vpliv knjižnega jezika se kaže v najrazličnejših smereh in razdira verno sliko dialektja, kajti vsaka takšna odstranitev se v tekstu občuti za nesestavni element, za pogreško. Druga zelo značilna napaka pa je izredno velika nedoslednost v pisavi besedi in v označevanju nekaterih, v govoru vedno enakšnih vokalov. Ti dve vrsti pogrešk, ki ju izpričuje nebroj primerov, hočemo v sledečem podrobneje predočiti.

Rezijanskih zasoplih vokalov (glej spredaj str. 115) avtor grafično ni označeval, marveč piše *i* za *y*, *u* za *ü*, *e* za *æ* in *o* za *ö*; zato je rez. vokalizem na oči zelo približan vokalizmu knjižne slovenščine, prim. *ime* za *jýmæ*, *grise* loc. sg. za *hryśæ*, *duha* za *dūha*, *oku* „okoli“ za *ōku* itd. Nekolikokrat pa je *æ* označil z *i*: *dikla* 20, *človika* 9, 33, *nalizli* 36, *lipo* 48 za *lěpō*; tako piše tudi stalno *svita* 19, 31, *na ten svitō* 23 za *svōta*, -*u*, pač pa pod vplivom nom. *svit*; enakšen vpliv najdemo pri besedah *delo*, *delati*: po pravilnem plur. *dila* in prez. *dīlam*, kjer imamo za nekdanji novocirkumfletirani *ē* rez. *ī*, beremo *ī* tudi za staroakutirani *ē*, ki reflektira danes v rez dial. kot *æ*, prim. *dila* 31, *dil* 33, *dilamo* 34 in pa *dilo* 35, 36 za *dēlō*, *z dīlēn* 33, imp. *dili* 9 in *dilaj* 35, inf. *dilat* 23, 35; prava redkost je *delati* 18. Nasprotno pa piše *viē* 45, 49 za *ōi*, poleg tega pa *vimo* 34.

Pri vokalih *e* in *o* si je avtor prizadeval braveca opozoriti na ozko ali široko kvaliteto vokala; iz skromnega navodila za branje na str. 51. zaznaš, da mu znači *é* zaprti, *è* pa odprti vokal. Vokala *o* v tem navodilu ne omenja, čeprav najdemo, vendar bolj redko, v tekstu znaka *ō* in *ö*. Ali avtor sam se ni vedno ravnal po tem navodilu; rabi sicer te znake v zgornjem smislu, a prav nedosledno, ponajveč pa sta *e* in *o* brez diakritičnega znamenja. Dalje pa najdeš v besedilu še dva drugačna znaka, *ē* in *ö*, o katerih navodilo ne daje nikakršnega pojasnila. Povrh tega rabi znake za ozki *e* in *o* tudi še za *æ* in *ö*. Ta trojna oznaka je brez doslednosti in smisla izvedena, kakor naj pokaže nekaj primerov: za dial. *fædæ* bereš *fede* 8, *fédē* 9, *fédē* 7; *tuŷ nēbæ* = *tu nebe* 23, *tu nébé* 23, *tu nēbé* 34; *vērjēn* = *vērjen* 13, *vérien* 9; *pæklō* = *pēklō* 5, *pēklō* 47; *sæ* = *sē* 23; *mæt* = *mēt* 8, *æst* = *ēst* 11, a tako tudi *pēt* = *pēt* 11. Deloma imamo jasne pomote: *žuotēn* piše *žuoten* 14, pa tudi *žuotēn* 13, *žuotén* 29, čeprav je njegov *e*, nastal zaradi sledečega nazala iz *a*, izredno širok. Prav takšna nasprotja nam kaže uporaba znaka *ö*: zdaj označuje ozki, a temni *ö* (*möre* in *more* 5 za *mōræ*; *itō* 5 za *jytō*; *ōči* 7 za *ōči*; *ōje* 10 za *ōæ*), zdaj čisti ozki *o* (*s tabō* 6 za *tabō*; *krijō* 16 za *krijō*; acc. sg. *tōgō* 46 „tugo“ za *tōgō*), za ozki *-o* < *-u* v končnici dat. loc. sg. *Sinō* 8, *dōlō* 10, *žuotō* 10, *Bōgō* 10), najčesče pa široki neakcentuirani *o* in pa kratki akcentuirani *ō*, ki je nastal iz *ū*: *žuotā* 6, *vašō dobrutō* 8, *vōdō* acc. sg. ali *čōt* = *čōt* 9, *šomanōt* 12, *uōn* 5 za *wōn* < *wūn* itd. V zadnjih dveh slučajih pa nastopa poleg tega še pisava z *u*: *svitō* 23 in *svitu* 32; *Sinō* 7 in *Sinu* 19; *čōt* 9 in *čūt* 46.

Velarni zapornik *g* se je v osojskem govoru razvil v grlov priponnik *h*, ki je nastal tudi iz velarnega pripornika *ch*. Naš katekizem razlikuje oba glasova, ker po knjižnem jeziku piše *h* < *g* s črko *g* (po navodilu beri *g* kot *gh*), *h* < *ch* pa s *h*. Le za končni *-g* najdemo, a predvsem le v besedi *bog*, pisano *-h* (*Buh*), kakor imamo tudi *kriš*, čeprav piše avtor običajno le *od*, *pred*, *grad*, *Gospod*, *papež*, *prez*, *zapoved* itd.

Predtonični *e*, ki je pred zlogom z vokalom *a* prešel v *a*, je v pisavi obdržan; *njega* za *ňahā* in tako stalno *-ega* v gen. acc. adjektivov; le redkodaj se je uveljavil govor: *usakaga* 9, *samaga* 43, *našaga* 47. Pod vplivom

te končnice so nastali najbrž zapiski *mega* 20, *tvega* 21 za pravilno *miga* 21, *sviga* 27, 32 (v govoru *ŕiŕha*). Končni *-n < -m* je v splošnem podan, parkrat pa imamo vendarle knjižni *-m*: *nan* 34, 35 poleg *nam* 5, 7; *vsim tin svetin* 11; *z dnin samim grihen* 15; *z issin misom* 32. — Po knjižnem jeziku piše stalno *Gospod*, *Gospoda* za *hósput* (včasih je označen naglašeni zlog: *Góspod* 34, *Góspoda* 20; tu gre pač za akcentsko označbo, ne za vokalno-kvalitativno, kar v naši knjiži ni prav pogosto, vendar prim. *Ocá* 27, 30, *peklá* 25, *peklò* 5 itd). Nadaljne nedoslednosti, ki so nastale v boju med domačim govorom in knjižno slovenščino, so še: *moj* 7, 8, 9 itd. poleg redkega *muj* 21 (treba pa je pripomniti, da je artikulacija kratkega *u* v Osojah zelo zanemarjena, kar je privedlo do mešanja med *u* in *o*: tako se more enklitično *moj* glasiti *móji*, *môji*; semkaj morejo spadati tudi zgornji primeri *sinò* poleg *sinu*); rez. dialekt pozna le kratko obliko infinitiva: *umrit* 15, *dilat* 35, za knjižne je smatrati *umiti* 5, *umriti* 10; poleg pravilnega rez. instr. sg. *krijò* 16 bereš še knjižno *krvijò* 14 in iz obeh kontaminirano *krvijò* 13; tudi pri *štrtnji* 10, -a 25 poleg *štértnji* 10, 16, 17 (rez. *štértŕŕi*) knjižni vpliv ni izključen, enako pri *šejsŕtnji* 10, -a 36 za *šeisŕŕi*; tu bi pripomnil, da sta se vrstila števnika 9. in 10. že uravnala po obliki za 7. in 8.; dočim ima po Baudouinu de Courtenayu objavljeni rokopisni rez katekizem še *devatŕni*, *desatŕni* in izkazujejo Materialy str. 261. za Osojane *dévetŕna*, *désétŕna*, beremo v našem katekizmu *devantŕja* 36, *desantŕja* 37 in mislim, da tu ne gre za pogrške, marveč za analogične oblike živega govora.

Cerkvena terminologija je večkrat zajeta iz slov. centralnih knjig ter nadomešča domače izraze, ki so romanskega izvora: *modrost* 10 poleg *sapincija* 18; *pobožnost* 10 za *pietát*; *čast* 7 (domača rez. oblika bi se glasila **česf*); *skrinost* 16, 17 poleg *mištérŕih* 9; *božanstvo* 43; ob *resnica* stoji v oklepajih domače *veretaf* 26 itd.; ta vpliv se dobro vidi pri besedi *dolžnost*, ki je dvakrat ohranjala celo knjižno pisavo: *dolžnosti* 33, 41, na str. 45. pa je priljučena domačemu izgovoru (*douge* 5): *doužnosti*.

Osojski pojav onemite intervokaličnega *ŕ* kakršnegakoli izvora je redko uvaževan: *kraja* „kralja“ 14, *pejani* „peljani“ 21, *prihajajo* 38, *óje* „olje“ 10, 49 itd. poleg *paali* „peljali“ 16, 17, *za uo* „za voljo“ 28, *laa* 51, *laanje* 35 < rez. **lejanje* „branje“ (furl. *lèi* < lat. *legere*). — Palatlni *ŕ* je pisan *z nj*; v besedah *njn* 17, *njboj* 22, 39 je izraženo reducirano dial. *nŕŕ*, *nŕboj*; s tem prim. še redke zapiske, kakor *jštes* 43 poleg *ištes* 8. — Knjižno *kaj* beremo dvakrat, str. 22., 25., sicer pa vedno domače *kaj*. — Nedosledno so rabljene končnice v loc. sg. adjektivne deklinacije za moški in srednji spol ter v instr. osnov na -o: *vsaken* 23, *smrtŕen* 23 poleg *drugŕn* 23, *svetin* 31 (tu gre za dial. mešanje z instr.); *paklen* 24, *Océn papežen* 27, *znamenjen* 29 poleg *paklan* 34, *znamenjan* 42 (o razvoju *-an > -ŕn* smo že govorili) in tako tudi *injan* 7 poleg *injen* 31 „zdaj“. — Poleg starejšega *kuažuje* 9, 26, 32, 34, 38 piše avtor tudi mlajše *kuažua* 35, 36, 37; te oblike so s svojim *ž* povzročile pisavo *kuažane nedeje* 37, 46, *kuažaneh* 38 in celo *kuaženega* na naslovni strani ter *kuaženo* 35 (morda gre tudi tu za proces *ǎ < ǝ*), dočim beremo pravilno obliko na str. 9: *kuazane*. — Končnica gen. pl. moških imen je povsod *-u < -ou*, le trikrat je *-e*: *kristianè* 4, *kristiane* 26 in *mitelne* 39; iz rez. govorov mi ta končnica ni znana, pač pa jo pozna terski dialekt in severno-goriški govori.

Avtor je očividno pomešal izraza *pérnahtŕi* „sv. trije kralji“ in *virnahtŕi* „božič“. Trikrat piše *virnahtŕi*; enkrat mu znači „božič“ (*to nuč na Virnahtŕi tu Bellehemu* 16), dvakrat pa „sv. tri kralje“ (na str. 38. se omenja post „*ko tu saboto prhaja vilja od Virnahat*“ in pa prepoved ženitve „*od te prve nedeje Avénta dardo Virnahat*“; zadnji odstavek se v rokopisnem rez. katekizmu glasi „*od tè parve nedeje od Advinta dardu Pernahat*“). — Omembo zasluži stara oblika pluskvamperfekta, tvorjena z imperfektom *beáčŕ* in participom na *-ŕ*: *momo uratet to roubo, ki mi bešemo ukradli aléboj nalizli* 36.

Naj navedem še nekatere tiskarske pomote, ki pa jih naša knjižica nima mnogo: *adati* 25 za *odati*; *su svin učile* za *tu s. u.* 27; *strede* 31 za *štrede*; *Océ* 31 za *Ocè*; *ešt* 37 za *eršt* in podobnih še nekaj. Fr. Ramovš.

O jeziku v brižinskih spomenikih je podal nove misli *Eduard Sievers* v razpravi *Die altslawischen Verstexte von Kiew und Freising* (im Verein mit *Georg Gerullis* und *Max Vasmer* herausgegeben von *E. S.*; *Berichte über die Verh. der sächs. Akad. d. Wiss., phil.-hist. Kl.* 76, 2; Leipzig 1925; str. 1—59). Avtor je tu na podlagi svoje zvočne analize, ki jo je uporabil že pri mnogih germanskih tekstih, obdelal zgornja dva slovanska teksta, določil njun izgovor in podal besedilo v točni fonetični transkripciji. Mi se hočemo ozreti le na drugi oddelek njegove razprave (str. 20—31, 45—54, 58—59) in si ogledati izsledke, ki jih je avtorju rodila zvočna analiza jezika v brižinskih spomenikih. Takoj pa moramo pripomniti, da je *Sievers* danes še edini, ki se ukvarja z zvočno analizo in pri tem dosega rezultate, ki nas zdaj prese-nečajo, zdaj zopet prepričujejo in potrjujejo v našem doseganju znanju; njegova metoda je njegovo lastno raziskovalno sredstvo, na katero gledajo mnogi jezikoslovci zelo skeptično. Zato si moremo in moramo *Sievers*ovo izsledke ogledati z druge plati, namreč s stališča jezikovne zgodovine; ob njegove ugotovitve hočemo postaviti one, ki nam jih, kolikor je to sploh danes že možno, nudi znanje zgodovinskega razvoja slovenskega jezika; iz skladnosti ali iz nasprotja teh ugotovitev pa bomo poskušali doseči točnejšo sliko bistva jezika v brižinskih spomenikih.

Prva novost je ta, da so brižinski spomeniki sestavljeni v verzih, vendar nas to ne začudi, saj je njihova vsebina in njihov značaj tak, da je verz ali ritmična proza zanje jako prikladna oblika: sicer pa je treba imeti na umu, da je pojem ritmične proze zelo obsežen; tako na primer tudi očenaš ali besedilo desetih zapovedi itd. kažejo obliko ritmične proze. V zvezi s to obliko brižinskih spomenikov smatra *Sievers* akutne znake, ki jih imamo predvsem v prvem spomeniku, za znamenja, ki naj vodijo deklamacijo: akut naj označuje deklamatorično izredno visoke in rastoče zloge, cirkumfleks pa — njegova raba je v brižinskih spomenikih zelo redka — rastoče-padajoče. O teh znakih sta v zadnjem času pisala *M. Kos* in prav izčrpno *R. Nahtigal* ČJKZ. IV. 14, 16 oziroma 175—181. *Nahtigal*ova izvajanja imam za prepričevalna: ti znaki ne označujejo naglasa, marveč so le pomožni znaki za razlikovanje črk ali besed pri branju. Tudi *Sievers* jasno pove, da tu ne gre za jezikovno ali metrično akcentuirane zloge, vidi pa v teh znakih grafično sredstvo, ki naj vodi in usmerja melodijo deklamacije in zato bi bili istovrstni z znaki v kijejskih listkih, t. j. bili bi nekatere note, neume (§ 22); naj tu povem, da mi je to misel o vsebini znakov v kijejskih listkih že pred več leti v pogovoru izrazil prof. *R. Nahtigal*, ki pripravlja o tem posebno študijo (gl. l. c. 181., odstavek 3.). Vendar pa je v rabi teh znakov velika razlika med kijejskimi in brižinskimi spomeniki: tam so zelo pogostni in že prvi pogled kaže, da ravnajo melodijo, tu so razmeroma zelo redko posejani, čeprav jih ima prvi spomenik vsega skupaj 70; tam jih je šest vrst, tu imamo le akut, kajti dvakratni cirkumfleks, ki jasno priča o nemškem grafičnem vplivu (gl. *Nahtigal* l. c.) ne pride v poštev. Zaradi te difference, se mi zdi, da gre *Sievers* predaleč, ko vidi v akutu melodični znak; vsekakor so *Nahtigal*ova izvajanja in opozoritve bolj prepričevalne in bi jih morala tudi zvočno-analitična metoda upoštevati.

Glede refleksov nosnih vokalov *ę* in *ǫ* pravi *Sievers* (§ 42), da sta bila oba vokala še nazalirana, in sicer še dokaj močno in pa da je bila kvaliteta vokala odvisna od intonacije: rastoči *ę* se je glasil kot *ę*, padajoči pa kot jasni *ę̇*. rastoči *ǫ* kot *ǫ*, padajoči pa kot *ǫ* (podrobneje pa kvalitete *ę* in *ǫ* ne označi); to naj se razvidi tudi iz pisave: *e* in *a* za *ę* ter *u* in *o* (*un* in *on*) za *ǫ*. Da je bil nazalni izgovor *ę* in *ǫ* v 10. stol. vsaj v narečju, ki se nam je ohranilo v brižinskih spomenikih, še ohranjen, to potrjuje tudi zgodovina slov. jezika. *Miklošič* VSG. I, 94 je sicer menil, da je imela slovenščina 9. stol. le v nekaterih besedah še nazalne vokale, vendar tega ni možno sprejeti, kajti proti temu govore izposojenke (zgodaj prevzeta krajevna imena) iz slovenščine v nemščino, dalje tudi ne moremo uvideti, zakaj naj bi nekatere besede obdržale nosni izgovor, druge pa ne; mogli bi kvečjemu reči, da se je v izvestnih pozicijah, ne besedah, ohranil. Oblak LMS. 1889, 136 je sprejel za

bržižinske spomenike nosni izgovor, pisavo brez *n* pa je smatral za grafično nepopolnost. Nahtigal ČZN. XII. 77 sl. pa je tak izgovor na sploh negiral ter ga sprejel le kot sporadičnega, in sicer za pozicijo pred *č*; diferenco *u* — *o* za *Q* pa si je tolmačil kot rezultat zavisnosti od akcenta: akcentuirani *Q* je dal po njem *o*, neakcentuirani pa *u*. Naše mnenje, ki se opira predvsem na to, kako je nemščina obravnavala slov. *ē*, *Q*, kadar si ga je izposodila in kdaj je slovenščina iz nemških glasovnih skupin *vokal + n* stvorila *ē*, *Q* ter se ozira še na nadaljni razvoj *ē* in *Q* v slovenskih dialektih, je takole: 1. Nazalni izgovor *ē* in *Q* se ni v vseh slovenskih dialektih izgubil istočasno; sodeč po tem, da je v podjunskem narečju v akcentuiranih dolgih zlogih še do danes ohranjen, da imajo koroška narečja za nju še danes široke vokale *ē* in *Q* in da ima rezijanski dialekt, ki je šel sprva po isti razvojni poti kot koroščina, danes čiste, srednje-ozke *ē*, *Q* in primerjajoč s tem razvoj dolgega *e* (deloma tudi *ē*) in *o* v istih narečjih (zoženje in diftongizacija v smeri na *ie*, *ue*), moramo reči, da se je raznazaliziranje v severo-zapadnih slov. dialektih izvršilo pozneje kot v južno-vzhodnih. Za ta severo-zapadni predel imamo kot najstarejše oblike, ki bi mogle pričati o izgubljenem nosnem izgovoru, od konca IX. stol. dalje: *Knesaha* 891, *Motniz* 1043, *Zirne* 954—91, *Zoura* 989, *Goztehe* 989, *Zilecca* 1075—90. Ali šele od XII. stoletja dalje so taki zapiski z *e*, *o* bolj pogostni. Treba pa je pomisliti, da so pisave dostikrat površne in netočne, na drugi strani pa morejo biti tradicionalne; dalje je treba imeti na umu, da je sosednji nazalni konzontan mogel disimilatorično vplivati na nosni element naših vokalov (to je jasno razvidno iz *Motniz*, danes *meatnic*, kjer je *ea* regularni koroško-nemški refleks za preglašeni dolgi *ō*; prim. še *Knesaha*, *Losniza* 1043, *Kazne* 975 itd.). Iz dejstva, da beremo v XI. stol. še *Blagozont* 1070, *Wenzegoi* 1075—90, *Zilinta* 1070—80 poleg *Zilecca* 1075—90 in da ni prav nič verjetno, da bi ta osebna imena bila tradicionalno pisana, moremo zaključiti, da je bil v XI. stoletju nosni izgovor še ohranjen, da pa je v XII. stoletju v mnogih narečjih že pojemal. — 2. Iz te dobe (X.—XI. stoletje) so bržižinski spomeniki; v njih imamo pisano za *Q* 46-krat *u*, 31-krat *o*, po dvakrat pa *on* in *un*, za *ē* pa vedno *e*, *ē* (= *œ*) in le enkrat *en* ter trikrat *a*. Tako pisavo najdemo tudi pri krajevnih imenih, prim. *Lontsah* 1070, *Lunka* 1140 poleg *Lonch* 1155 za današnje *Lang* pri Leibnitz, *Adamunta* 1005, *Ocrvgl* 1206, *Knesaha* 891, *Zwenkach* 1238 (v tem času že tradicionalno zapisano), *Zwaekach* 1272, *Zwakach* 1168 in podobno. Ali pre naglili bi se, ako bi tem grafičnim označbam pripisovali nadvse točno in vestno podajanje glasov; za nekdanje pisano *Lonch*, *Lunka* se govori danes *lānk* (pisano *Lang*), za nekdanje pisano *Luonzniza* 890, *Lōnsnitz* 1265 se danes govori *lāznic* (pisano *Lasnitz*) in ta izgovor priča, da je v živem govoru tu od nekdanj eksistiralo *on*, najsi se je potem pisalo tako ali drugače, t. j. tudi *Lunka* je treba brati *lonka*. Na drugi strani pa vidimo, da slovenščina nikdar ni poznala vokala *ū*; če bi namreč imela tak vokal, tedaj bi ta bil najprikladnejši, popolni substitut za bavarsko skupino *un*; tega pa nimamo, marveč podaja slovenščina tudi bavarsko *un* s svojim *Q*: *jungiro* > *jōgwr̥*, *jog̥r*; *wunsk̥n* > *vošćiti*, *voščiti*; *Kunigunda* > *kunbgōta*, *Kungota*; *Sig(im)unt* > *žbgmōt̥* v *Zmotiče*. Kar pa se tiče pisave a za *ē*, je opozoriti na to (gl. še Kelemina ČZN. XX. 166—7), da je bavarska pisava še dolgo rabila znak *a* za sekundarno preglašeni *ā*, t. j. za široki *e*, kakršen je bil tudi slovenski *ē* in iz njega razviti *e*; pisava *a* še ne določa izgovora *a*, marveč more določati (in kakor razvoj kaže, zares tudi določa) izgovor *ē* (*ā*). Ker je pozneje v koroških in štajerskih nemških dialektih tak *ā* prešel v čisti, jasni *a*, je tudi za slov. *ē*, substituiran z *ā*, danes v govoru najti *a*: *lēdina* > *Lading*, 1245 *Laedin*; kor.-nem. *g̥ap(r)atr* < *pētro*; *Andritz*, *Panter-brücken*, *pransen* < *prežati* itd. — 3. Z ozirom na briž. spomenike sledi iz vsega tega tole: 1. narečje, ki ga nam nudijo brižinski spomeniki, je imelo še nosna *ē* in *Q*; ta način izgovora vobče ni grafično označen, vendar ga zahteva oblika *vuerun* II. 105 in pa to, kar vemo o nosnem izgovoru iz različnih istodobnih slov. imen; 2. posebno močan je bil nosni izgovor *ē* in *Q* v poziciji pred eksplozivnim elementom na sprednjem nebu; za to govore oblike *junt* II. 19,

poronfo I. 29, *mogoncka* II. 48, *vuenſih* I. 23 in pa dejstvo, da se je v taki poziciji sporadično nazalni element v dialektih celo ojačil ter se zato preko dobe raznazalizacije ϵ in q v e in o obdržal kot nazalni konzontan do danes gl. Hist. Gram. § 62; 3. mnenja, da je akcentuirani q dal o , neakcentuirani pa u , že spričo visokega števila izjem (14-krat u namesto pričakovanega o , 9-krat o namesto u) in ob dvojicah *poronfo* I. 29: *porufo* III. 61; *bozcekacho* II. 49: *bozcekachu* II. 55., ne moremo sprejeti; 4. delitve ϵ in q v akcentske dublete $\epsilon - \dot{\epsilon}$, $q - \dot{q}$ pravtako ni možno sprejeti; ako bi takšna delitev že v X. stoletju eksistirala, tedaj bi bilo najmanj, kar bi smeli zahtevati, to, da eksistira še danes, dasi je več kot verjetno, da bi se tedanja diferenca do danes še mnogo bolj občutila; tega pa v nobenem slov. dialektu ne najdemo: refleksi za ϵ in q je povsod isti, najsi bo zlog rastoče ali padajoče intoniran. Sieversovo razlikovanje ni nič drugega kot prevestno zaupanje na grafiko, t. j. sodba po vidnih črkah in ne sodba po govoru, po razvoju jezika. Seveda je jasno, da je različna intonacija imela nekaj vpliva na vokalno kvaliteto, a to le v okviru iste kvalitete; to nam kažejo tudi sedanja narečja: oni del vokala, ki je pod intenzivnim viškom, je napeto artikuliran in zato kvalitativno nekaj ožji, na primer $\bar{\epsilon}$ je pod akutom nekakšen $e\bar{\epsilon}$, pod cirkumfleksom pa $\epsilon\bar{e}$. Tako je možno, da se je v jeziku briž. spomenikov \acute{q} glasil (nazalnosti izgovora tu ne označujem) $q\acute{o}$ ali celo $q\acute{o}$ (ozkost q -ja bi bila seveda le minimalna), cirkumflektirani $\bar{\epsilon}$ pa $\bar{e}\bar{a}$, ali da bi to dalo povod za pisavo z u oziroma z a , tega ne verjamem, ker vidim, da je pisec pod močnim vplivom bavarske grafike in da je s svojimi korekturami v besedah *rafzboi*, *crowvi*, *prestopam*, *bovuedal*, *zpaſitel* prav za o , u in a pokazal, da njegovim zapiskom ni pripisovati one točnosti, ki jo pozna moderna fonetična transkripcija, s kakršno očitno Sievers tudi tega pisca po krivem odlukuje. Bodi še pripomnjeno, da nas začudi Sieversova trditve „die Belege für \acute{q} sind freilich (poudarek je od mene) sehr spärlich“ (str. 23.); ali naj ta „freilich“ kaj razloži? Dalje opozorim še na to, kar sem o njegovem nastavku \acute{u} in \acute{q} pisal v Slavii VI. 780—1, kjer sem prikazal, kam pridemo, ako starim, približnim, fonetično netočnim zapiskom več verjamemo kakor pa živi govoriči. — Različne pisave za ϵ in q v brižinskih spomenikih so le vpliv nepopolne grafike in pa približnega dojemanja slov. glasov po nemškem ušesu; tako se tudi za pisanim a skriva slovenski široki $\bar{\epsilon}$, kar je dobro poudaril Kelemina I. c., in za pisanim u slovenski široki \bar{q} , kar je tudi v najlepšem skladu z gori omenjenim *Lunka*, ki ga je zaradi današnjega *lānk* treba brati *lōnka*. Za jezik v brižinskih spomenikih sprejemam zato izgovor nosnih in še širokih ϵ in q v vseh pozicijah, pripuščam le različno jakost nazalnosti, zavisno od različnih pozicij (glasovnih in akcentskih) in različno delno napetost vokala, zavisno od intonacije akcentuiranega zloga.

Glede reduciranih vokalov $\bar{\epsilon}$ in \bar{b} (§ 45—53) pravi Sievers sledeče: kjerkoli se je \bar{b} obdržal, tam se javlja kot $\bar{\epsilon}$, če je rastoč, če je pa padajoč, imamo zanj $\bar{\epsilon}$; prvotni $\bar{\epsilon}$ se je po njem že zgodaj, že v predсловenski dobi, razcepil v padajoči $\bar{\epsilon}$ in v rastoči $\bar{\epsilon}$, ki je sovpadel s prvotnim \bar{b} . Primere z ohranjenima $\bar{\epsilon}$ in \bar{b} je zato tako-le razporediti: 1. akcentuirani $\bar{\epsilon}$ in \bar{b} kot rastoči $\bar{\epsilon}$ (pisano z $\bar{\epsilon}$); 2. po analogiji sta $\bar{\epsilon}$ in \bar{b} prenesena v padajočo pozicijo in prideta zato v $\bar{\epsilon}$ (pisano z e ; prepozicija oziroma prefiks $ze < s\bar{\epsilon}$); 3. akcentuirani $\bar{\epsilon}$ je v globokem padcu enkrat izkazan kot o (pisano z o ; $ton < \bar{\epsilon}\bar{b}-n\bar{\epsilon}$); 4. akcentuirani $\bar{\epsilon}$ je v padajoči poziciji pred padajočim zlogom ohranjen kot $\bar{\epsilon}$ (to le v prep. in prefiksu $v\bar{\epsilon}$ in $v\bar{\epsilon}z$; $v\bar{\epsilon}$ se po njem glasi $w\bar{\epsilon}$ tudi tedaj, če se zanj piše le u , v in ne vu : $ulft = w\bar{\epsilon} \bar{l}\bar{z}\bar{i}$); če pride tak $\bar{\epsilon}$ pred rastoči zlog, tedaj ostane po svoji kvaliteti neizpremenjen, le začetni w -prepozicije $w\bar{\epsilon}$ se izgubi: $n\bar{\epsilon}'$ je $st\bar{\epsilon}ti$; $\bar{\epsilon}'$ $w\bar{\epsilon}ki$; tudi tam, kjer sta $\bar{\epsilon}$ in \bar{b} onemela, je bila že pred onemitvijo izvršena diferenciacija $\bar{\epsilon}$ in $\bar{\epsilon}$ v zgornjem smislu; tako je po Sieversu v *zpe* I. 17, kar bere *sp\bar{\epsilon}*, izpal $\bar{\epsilon}$, v *zpe* III. 32,

kar bere *spě*, pa je izpal *ř*; v dokaz teh trditev nas zatrjuje, da je pri izgovoru takih besedi opazil, da so konzonanti (in celo tudi vokali) v sosesčini izpalega *ř* temni in vsaj delno zaokroženi, dočim so ob izpalem *ř* jasni in ne kažejo nobenega sledu zaokrožitve; da, celo na konzonantu, ki je na koncu besede, se pozna, ali je za njim nekoč bil *ř* ali *ř*; tako ima *-m* v *uuizem crilatcem bofjem* padajočo intonacijo, kar kaže na nekdanje *-mř*, dočim je *-m* v *na zem zute* I. 8 rastoč, torej iz *-mř*. — Temelj, na katerem sloni vse to Sieversovo izvajanje, je razcepitev *ř* v *ř* in *ř'* ter *ř* v *ř* in *ř'*. Recimo, da je vse to res, da se je v narečju, ki ga imamo pred seboj, govorilo *ř' žnich, mř' nřich*. To narečje je spadalo — tako sodim ne toliko po njegovih jezikovnih potezah, kolikor po vsem tem, kar nas zgodovina uči — v območje slovenskih koroških dialektov. Po X. stoletju enkrat je v takih pozicijah s podaljševanjem nastopilo ojačenje glasu *ř*; rezultat tega ojačenja bi mogel, po naravi izvornega glasu sodeč, biti edino-le *ř*, kajti kaj drugega bi bilo fiziološko nepojmljivo, nenaravno. Namesto tega pa imamo *ř'*. Za južno slov. dialektično skupino (enako za shrv.) se nam pa izkaže še večje nasprotje: *ř* oziroma *ř* (danes v shrv. *ř*) in vendar pravi Sievers, da je ta razcepitev stara, predсловenska in jo sprejema tudi za jezik v kijevskih listkih in v zografskem kodeksu. Isti rezultat pa imamo tudi tam, kjer bere Sievers *ř*: *děň* proti kor. *děň*, kranjskemu in shrv. *dān*. Iz tega sledi, da je v neki starejši dobi tako v tem, kot v onem primeru moral eksistirati povsem enakšen izvorni glas. Gre zdaj za to, ali ni ta doba, ki naj bi izenačila nekdanje *ř* in *ř'* (*ř < ř'* je po primerih, ki jih Sievers navaja, sumljivo omejen le na *vř*, *vřz* in *nř*; v brižinskih spomenikih pisano *nu* ni treba, da je *nř*, saj je bolj verjetno, da je to staro *nu*) mlajša kot brižinski spomeniki, t. j. ali niso *ř* in *ř'* šele po 10. stoletju sovpadli? Takemu naziranju se protivi narava in povod sovpada, ki ni omejen le na *ř* in *ř*, marveč ga imamo tudi pri *y* in *i*, kjer se je izvršil bistveno isti proces, ki je v neposredni zvezi z otrjevanjem vokalov: diferenca med *i* in *o* se je izgubila v skupnem trdem *i* prav tako kakor diferenca med *ř* in *ř* v skupnem trdem *ř* in *ř*, skratka v *ř*. Brižinski spomeniki imajo že *i < y* (izvzemši par primerov, kjer je labialni konzonantični element asimilatorično še vzdrževal velarnost *y*-ja, ki jo zgoraj na kratko označujem z °), zato tudi ne moremo in ne smemo govoriti o kaki diferencii med *ř* in *ř*, marveč imamo že v tej dobi isti glas za oba, tistega namreč, ki se je pozneje ojačil v *ř* ali *ř*, če je postal dolg, oziroma je ostal neizpremenjen (*ř* do danes), če je bil in ostal kratek, t. j. za jezik brižinskih spomenikov *ř* (srednje-jezični vokal *e*-jevske barve). Dopusiti bi mogli le asimilacijsko modificiranje *ř* po sosednjih konzonantih; takih primerov najdemo vse polno v slov. dialektih; prim. velarizacije *vřs*, *vřn* > *vus*, *vun* ali palatalizacijo *dřž* > *diž*, *sřmřn* > *simiřn* itd.; tipične primere za to nam nudi horjuljsko narečje: *řřřkř* proti *svřřř*, *řřřřř* proti *jřřřř* itd., a tu so te vrste asimilacije sploh običajne in ne prav stare, prim. *řřř* < *řřř*, *řřř* < *řřř* itd. Taka asimilacija bi se potem v pismu brižinskih spomenikov očitovala kot *i* proti *e*; vendar tudi za tako pojmovanje spričo pisav *vřiz*: *vřez* nismo upravičeni. — Vse zopet kaže na to, da Sievers do svojega pojmovanja *ř* in *ř* ni prišel po zvočno-analitični poti, marveč po svojem zaupanju na grafiko; pisec brižinskih spomenikov mu je do potankosti več in vreden fonetik in transkriptor; kjer je *i*, je brati *ř*, kjer *e*, tam *ř* in ta označba je podzavestno rodila tako ali tako intonacijo in branje. Rodila je seveda tudi *ton* < *třnř* in pa „klanglich richtiges“ *Crřs*, ki je izredno globok; seveda se Sievers ne vpraša, kaj naj bo ta *Crřs*: naj je pojmovno nesmisel, da je le zvočno pravilno. Ali besedilo ima tudi svoj pomen in smisel in ni le kumulacija zvokov; in prav zvočna analiza, ki se spuřča tako daleč, da določa ne le kvaliteto vokalov, marveč celo intonacijo nezvenečih konzonantov ter korigira take subtilnosti kakor na primer *uzemogoki* III. 5

= *uizemogoki, ni zmožna, da bi očividni pojmovni nonsens, napako, ki razdira tudi ritem, razbrala in popravila. Tudi če bi vsi Sieversovi izsledki bili pravilni, je jasno, da *krūs* v slovenščini nikoli ni bilo in ni moglo biti in da je zapisek *cruz* le pisarska pomota za *cr|t|vz*, gl. *Slavia* I. 36.

Za dolgi in za skrajšani *ē* določa Sievers (§ 44) ozko kvaliteto, kar ni nemožno, marveč celo verjetno. Kakor smo že rekli, spada jezik v brižinskih spomenikih v koroško dial. skupino, ki je z gorenjščino in z zapadnimi slov. dialekti že zgodaj proizvela zoženje praslovenskega širokega *ē* (jako zgodne bavarske substitucije izpričujejo še to stanje, gl. *Slavia* VI. 799) do *ē*; to staro koroško stanje bi bilo potemtakem v brižinskih spomenikih ohranjeno, danes pa ga izkazuje še gorenjščina; preko tega *ē* se je pozneje kontrahiral do današnjih diftongov tipa *ie*, gl. ČJKZ. VI 11—2. Ob ča-u vrstni kontrahacije *oe* < *oīe* v *ē* = *ē* je bil *ē* še širok, ker je le širok *ē* po naravi pojava možen in umljiv kot rezultat tega asimilacijskega procesa. To kontrahacijo pa že imamo v brižinskih spomenikih, tako da ni nobenega znaka, ki bi Sieversovi določiti ugovarjal.* Nasprotno: enakšen proces diftongizacije, kakršnega je doživljal *ē* < *ē*, imamo tudi pri *ō* < *ō* (prim. kor. *iā* in *uā*), zanj pa najdemo v XII. stoletju že ozek glas, da, tudi proces diftongiranja je bil že v teku, kakor nam kaže izposojeno ime *škofice* > kor.-slov. *škōfīce* / *škuofīce* > kor.-nem. **škuofik*, **škuefik*, s privzmem nemškega sufiksa **skuefling*, preglašeno v **schüefling*, današnje *Schiefling*; da se je prevzem tega slovenskega imena izvršil vsaj še v XII. stoletju, za to nam jasno priča proces *sk* > *š* v nemškem imenu. Če je pa XII. stoletje že imelo *ee*, *oo* < *ē*, *ō*, tedaj je za X. stoletje nastavek *ē*, *ō* povsem upravičen. Druga okoliščina, ki tudi posredno opravičuje branje *ē* = *e*, pa je dejstvo, da je vsaj v XII. stoletju že eksistirala koroška diferenca *ē*: *ē* < *ē*: *e*, kajti raznazalirani *e* je bil in je doslej ostal v koroščini širok glas. Tudi neakcentuirani *ē*, ki je bil v X. stoletju gotovo že kratek in pa staroakutirani *e*, ki je bil pravtako kratek, sta bila po Sieversu ozka glasova. Danes ima koroščina za nju široko *e* ali celo *a*; ali to razširjenje je očitvidno poznejši pojav, kajti za staro dobo moremo Sieversovo določitev podpreti z dejstvom, da je kratki *e* v imenih, po Nemcih prevzetih, povzročil preglas, da je bil torej ozek, prim. slov. *blatēch* > nem. **vlatēχ*, **vlatēχ*, dan. *Flattach* z jasnim *a* < *ā* v prvem zlogu; loc. sing. *gradbē* > *Graetz* 1130, dan. *Graz* z enakšnim *a*; loc. sing. *sourē* > nem. **zourē*, **zōire* (že leta 1175.—81. imamo pisano *Zōire* in že prej *Ceur* 1161) > *zeier*, dan. *Zaier* (*ōil* se razokroži v *ei*, ki se nato disimilira v *a*) itd.

Praslovenski *e* je bil širok glas, četudi ne tako širok kot *ē*; zgodna nemška substitucija ga je podajala s svojim srednje širokim *e*. Koroščina ima zanj v dolgih zlogih isti refleks kot za dolgi *ē*; tudi tu se je torej izvršilo zoženje in odtlej je razvoj dolgega *e* in *ē* isti. Z ozirom na *ē* bi tudi za *e* pričakovali v brižinskih spomenikih že *ē*. V kratkih zlogih pa je po vsi priliki *ē* ostal neizpremenjen tudi še posej. Sievers se o kvaliteti vokala *e* (isto velja tudi za *o*) ne izrazi. Pač pa pravi (§ 43), da se je *e* v padajoči poziciji diftongiral v *je*, dočim se je rastoči *e* obdržal. Takoj je treba poudariti, da tega Sieversovega diftonga *je* < *e* ne smemo identificirati z diftongom *ie*, ki je, kakor vemo, nastal v koroščini iz dolgega *e* in *ē* ter se danes glasi *iā* ali *i*, kajti kor. *iā*, *i* imamo tudi za *ē* v rastoči poziciji (novoakutirani *ē*). Seveda pa ima koroščina *iā* le za cirkumflektirani *e*, kajti novoakutirani *e*

* Bodi tu pripomnjeno, da je v ČJKZ. VI. 11. zadnji stavek prvega odstavka po pomoti prišel iz končne korekture, kjer je bil črtan, v tisk. Gre itak v češčini kot v slovenščini za starejšo dobo kot X. stoletje in pravtako je verjetno, da se ta kontrahacija tu in tam ni vršila v istem času, čeprav razdobje med obema ne bo preveliko.

je tu dolgo časa ostal kratek, gl. ČJKZ. VI. 19–20; vendar bi tudi za *é* imeli pričakovati le *ia*, če bi bil zgodaj podaljšan, ker to je razvidno iz goriških dialektov. Redek primer izjemoma zgodaj podaljšanega *é* > *é* nas v našem sklepanju potrdi, prim. rož. *jiaž* < *ježb*. Sieversova določitev je drugačne vrste: kjerkoli imamo v brižinskih spomenikih pisano *e*, tam bere *e*, kjer pa je zapisano *je*, tam bere diftong *je* in prvi primeri so zanj rastoči, drugi pa padajoči, torej *bošiem* I. 4. = *božiem*, *bošigem* II. 72 = *božijem* itd. Jasno je, da je začetno *e*-treba brati brez *i*- (torej *eže*, *elikože* itd.), ker to zahtevajo današnje oblike *k-er*, *k-akor* < *acofe* (gl. Škrabec Jzk. spisi I. 149; prim. *édan* < *édän*, prekmursko *ěščē* in briž. *efte*, ki se je glasilo najbrž *ěščē* in briž. *ecce* = *écē*, današnje *čē* ter prekm. *ar* < *er*, *eže*). Rastoča intonacija teh začetnih zlogov bi bila umljiva (pozicija pred padajočim zlogom), ali to še ne izključuje rastočega *jē*-, prim. *jěgä*, dan. *njēga*; verjetno pa je, da imamo v tem času itak še *eščē*, *edän*, *jegä*. Sicer pa je treba poudariti, da je *i*-teh oblik primaren (ide. pronominalno deblo *io-*) ali vsaj praslovanski (**i-ěščē*), na drugi strani pa ima tudi *-je*-primarni *j*-in ne le diftongični element *e*-ja (*i*), tako, da je že izhodna točka Sieversovega tolmačenja pogrešna (prim. *j* < *d'* v oblikah *tije*, *taje*, *tomuje*; *ugojenije*; *-j*-pronominalnih oblik *moje* itd.; sufiks *-ižo-* v adjektivnih tipa *božijb* in v neutrih tipa *balovanije*). Tu torej ne more biti govora o diftongizaciji *e* > *je*. Diferenco med *božiem* in *božijem*, *veselie* in *balovanije* si je zato razlagati le z nepopolno grafiko, ki je glasovno skupino *-iže-*, *-ije-* zdaj podala točno, zdaj pa le približno, gl. Vondrák Fris. pam. 30. Poseben in edini problem tvorijo le oblike *ponježe* poleg *poneže*, *ninje* poleg *nine* in *posledje*. Prvo dvojico vzporejam s primeri *izuuolienī* I. 33 : *izvvolenicom* I. 65, *ugotoulieno* I. 35 : *úgotouleno* II. 64 t. j. palatalnost konzonanta (*poňeže*) ni izrazito in vidno označena gl. Vondrák I. c. 40. Pri ostalih dveh besedah gre za končni *-é* (*nyně*, *poslěde*); oboje v l. II. spom.), ki se je po vsi priliki, gl. zgoraj, glasil *-ě*; zato se mi zdi možno, da je s pisavo *-ge* za *-ě* označen le palatalni, za nemško uho neobičajni vtis glasu *-ě*. Seveda se dá misliti še na drugačen izvor te pisave: *posledje* bi moglo biti nova tvorba, nastala po križanju oblik *poslěje* (stekl. *poslěžde*) in *poslědb*; tudi ni izključeno, da je členica *-je* (stekl. *-žde*) analogično prenesena (*posiéd + je*; *nyně* > **nynb* kakor *děšbno* > *děšbnb*, *rěšbnb*, gl. ČJKZ. III. 46 ali pa *nine* > *nin* kakor *več*, *ter*, gl. B. Havránek, Sborník Zubatého 353 sl., na kar *nin + je*).

Sievers bere rokopisno *priuucē* II. 30, ki ima po tekstu pomen „*primum*“ in si ga Vondrák l. c. 74 razlaga iz *prbvěje*, kar pa znači „*prius*“, kot *prwaē* (str. 24; rokopis ima po njem po pomoti zapisano ligaturo *ae* za *ae*); *-e* naj bi bil za *-é*. A kaj naj ta spaka **pbrwaē* bo, tega ne vpraša; slovansko besedotvorje take oblike ne zmore. Rokopisno obliko je brati *pve* in ker znači „*primum*“, ne more biti nič drugega kot stekl. *pbrvoje*, ki je — kakor *moje* > *mē* itd. — že prešlo v *pve*.

S tem v zvezi naj poročam, da bere Sievers spirantični *j*, kjer je zapisano *g*, dočim mu znači črka *i* konzonantični *i* (§ 59). V glavnem je ta določitev pravilna, kakor kaže že pozicija *je*-, posebno še, če gre za naglašene zloge. Pravtako ima Sievers prav, ko sprejme za *svoje* itd. neakcentuirano rabo, še bolj pa, ko sam prizna, čeprav le za tri primere, grafično površnost. Zanj pa je oblika *segna* uganka; njen *-j-* je iz *-d'*, zato je umljivo, da je bil ta *j* v tem času, ki še ni daleč od procesa *d' > j*, še čist in jak spirant, ki je šele pozneje opešal v *i* (današnje *žežina*); na drugi strani pa beremo tudi *tazie* II. 31, *toie* II. 106; tudi tu je iskati vzroka izpremembi *j > i*, če ne gre za grafično površnost, v nenaglašeni zloga *-je*.

V onih primerih, kjer je v brižinskih spomenikih še grafično podana sled vokala *y* (*buiti* za *byti*; k pojmovanju tega fakta gl. Slavia I. 33), bere tudi Sievers *ūi*, čemur radi pritrdimo, to tembolj, odkar nas je P. Skok počul, kako je slovansko *Olib*, starejše **olyb* nastalo iz rom. **aluib*, gl.

ČJKZ. VI, 6. Da so Nemci slov. *y* substituivali s svojim glasovno blizkim *iu*, je tudi znano.* Zato je pač povsem umljivo, če najdemo ta glas v brižinskih posmenikih po nemški roki zapisan tako, kakor so Nemci pisali svoj *iu*, ki se je takrat (X. stoletje) že glasil \ddot{u} : *iu*, *u*, *ui*, *ugi*. Zato nam ni možno sprejeti Sieversovega branja *müslite* s kratkim \ddot{u} (pomni, da ima ta *y* značilno dolgo in krepko novocirkumflektirano intonacijo), še manj pa *neimūji* za pisano *neimugi* II. 5, ki iz morfoloških ozirov ne more biti kaj drugega kot *imy* = *imūj*. Tudi po teh primerih se vidi, kako močno je zunanji moment, t. j. grafika, diktiral Sieversove določitve.

Za *rb*, *r̄b* < *r* določa Sievers v rastoči legi izgovor \check{r} , v padajoči pa \check{r} v skladu z zapiskoma *ir* in *r*, le da je \check{r} dvakrat pisan še z *ri* (*priuuæ*, *zridze*); za *lb*, *l̄b* < *l* pa \check{l} in \check{l} (§ 54—5); *l* pa se po njem vobče glasi kot srednji *l* (§ 58). Sredi XVI. stoletja imamo za koroščino že izpričan $q < \check{t}$; v dobi petsto let bi torej zapored imeli $l > \check{t}$ in $\check{t} > u$; ti dve premembi bi bili splošnoslovenski; že to je dokaj sumljivo in postane tembolj, ako vidimo, da je \check{t} splošnoslovanski glas in ne produkt razvoja posameznih slovanskih jezikov. Sicer pa nam brižinski zapisek *pultī* sam pravi, da imamo opravka z velarnim \check{t} ; enakšen *ul* najdemo še pogosto v sodobnih listinah, gl. ČJKZ. II. 104 in Nemci so ga tudi kot *ul* govorili: današnje *Pulst*, *Bulcisc* 961 je iz slov. *pl̄vzišće*; dan. *Tultschnig*, *Tulsnich* 1136 je iz slov. *tl̄čanići*. Poleg *ul* pa imamo v listinah in tudi v nem. govoru pogosto še *ol*: *Zuentibolch* 898 poleg *Trudopulch* v čed. evang.; *Cholm* poleg *Chulm*; *Kolnitz* proti staremu *Cholnicz* in *Chulnicz*; *Tolmein* proti staremu *Tulminum* itd. Zame sledi iz tega, da so Slovenci govorili \check{t} , ki so ga Nemci substituivali z *ol* ali *ul*, kjer jim je pomožni vokal *o* oziroma *u* približno podajal velarnost \check{t} -a. Zato tudi *pultī* ni nič drugega kot po nemškem ušesu slišano in po nemški roki zapisano slov. *pl̄tti*. Krepko velarnost tega \check{t} je pojačeval tudi še sosednji labial (prim. sličnost v pojavu *byti* > *buŕti*); če pa so bili sosednji glasovi jasni, tvorjeni v sprednjem delu ustne votline, tedaj velarnost ni bila tako izrazita, za Nemca ne tako zaznatna, zato zapisek *slzna* za *sŕznā*. Isti pojav najdemo še v prvih slov. knjigah XVI. stol., zdaj seveda le še pri kratkem \check{t} , kajti dolgi je že prej prešel v *oŕ*. Za labialom beremo za tak kratki \check{t} zelo pogosto *ul*: *vulkuui*, *mulzhe*, *napulnili*, *jabulka*, v drugih pozicijah pa *el*: *zhelnuui*. Kratki \check{t} je s pojavom $\check{t} > u$ prešel direktno v *u* (gl. Ramovš, *Prace lingv. of. Baudouinu de C.* 57); a kakor je *zhelnuui* brati *čŕnūvi*, tako je tudi *vulkuui* brati *wŕkūvi* (pozneje *čunūvi*, *wukūvi*) in pisava *el*, *ul* označuje le manj oziroma bolj zaznatno velarnost glasu \check{t} : gre torej zares za različno barvenost \check{t} -a, zavisno od sosednjih glasov, vendar ta razlika ni takšna in tolikšna, da bi smeli govoriti o raznih kvalitetah, kakor je iz tega razvidno, da je poznejši razvoj te različne nianse zopet izenačil. Kakor sprejemem za jezik brižinskih spomenikov \check{t} in \check{t} , tako smatram tudi *ir*, *ri*, *r*, *re* (*creztu*); to obliko obravnava Sievers v članku, kjer govori o *b*, kakor da je še v X. stoletju *rb* eksistiralo; dejstvo, da je beseda izposojena, na bistvu ničesar ne izpremeni) le za pričo, kako si je pisec pomagal pri grafičnem podajanju slovenskega \check{r} in kako je Nemeč substituiral slov. \check{r} (vzpo-

* J. Kelemina ČZN. XVIII, 107—9 ne priznava tega substitucijskega načina ter je z Lessiakom napačnega mnenja, da se je proces $\ddot{u} > y$ vršil šele v VII.—VIII. stoletju. Vendar je substitucija slov. *y* > bav. *iu* jasno razvidna iz dejstva, da ima zgornje-štajersko nemško narečje za slov. *y* ali *ae*, če gre za preglašeni zlog, ali pa *uŕ*, če gre za nepreglašene, vsekdar torej iste diftonge, ki jih ima v enakšnih pozicijah za pristni domači nemški diftong *iu* iz germanskega *eu*; gl. Pirchegger, *Die slav. ON. im Mürzgebiet*, § 62 in str. 197 ter moje pripombe v Slavii VI. 777.

redi s tem zapiske *Dridodrago*, *Tridozlau* v XI.—XIII. stoletju ali vsled sosednjega labiala *Zuuedobrudu* 961 in nem. *Furnuz* 1090, današnje *Fürnitz* za slov. *brvbnica* proti *Cirminah* 1048 za *črminax* in podobno).

Glede menjavanja med *p* in *b* v II. briž. spom. se Sievers strinja z mnenjem, da to kaže na starobavarski način izgovora in pisave. Že to dejstvo samo nam pravi, da je pisal spomenik Nemeč, zato je treba tudi vobče računati s tem, kako je slovenske glasove dojemal, substituiral in na podlagi svojega dojetanja označeval, s čimer hočem še posebe poudariti — seveda velja to več ali manj tudi za I. in III. spomenik — vpliv stbav. grafike in njene nestalnosti, posredno pa še to, da tem grafijam ne smemo slepo zapupati, marveč jih le ob znanju razvoja slov. jezika tolmačiti in jim določevati glasovno vrednost.

Na kratko bi še pripomnil, da sô Sieversove trditve o krajšanju nekdanjih dolžin dostikrat neosnovane, na kar je opozoril že Vasmer v svojem dodatku na str. 58. Kratko *greh* je nemôžno: prvotno *grêchê* je po metatonijski rodilo *grêchê* in to je doslej ostalo neizpremenjeno (čak. *grêh*, štok. *grîjeh* < *grêh*, *grêh*, prim. čak. slov. *sûša*: štok. *sûša*); kračine tu ni nikdar bilo. Isto velja za *duš* < *dûšê*, današnje *dûš*. Na drugi strani pa za X. stol. niso sprejemljive dolžine kakor *nam*, *ded*, *rad* itd. Pri tej priliki priporoča Vasmer (str. 58) opazovanje o izpreminjevanju intonacij današnje slovenščine v stavčni zvezi; mirno moremo reči, da ta opazovanja Sieversovih izsledkov ne bodo potrdila, pa tudi ne opravičila. Jasno je, da tudi v slovenščini vplivata narava stavka in način govora na intonacijo posameznih stavkovih, pomensko važnih besed; tako more padajoča intonacija preiti v rastočo, rastoča pa prehaja običajno v enakomerno, le redko v zložno padajočo. Ob vsem tem pa je še vse to le individualno. Končno pa se moramo še vprašati: ali je zapisek nastajal v enakšnem duševnem razpoloženju, v kakršnem ga je ta ali oni svečenik pozneje govoril? Ali se je diktat pri II. brižinskem spomeniku vršil pri enakšnih okoliščinah, pri kakršnih se je vršila cerkvena svečanost, ob kateri se je besedilo II. spomenika vernikom sporočilo?

O akcentuaciji besed Sievers ničesar ne pove; njegova akcentska znamenja *˘* in *˙* označujejo le viške v verzju, ne pa naravnega naglasa. Vasmer l. c. je podal nekaj primerov, ki bi jih mogli še pomnožiti, kjer se mesto akcenta ne sklada z mestom verzne poudarka in pripomni, da si vse to razlaga Sievers s „schwebende Betonung“. Vezana beseda trpi neko nasilje v svojem naglasu; ako imamo v brižinskih spomenikih res verze, tedaj je treba s takim nasiljem računati.

Za jezik v kijevskih listkih trdi Sievers (§ 3—7), da so njegovi moravizmi bistven del besedila, kajti verze z oblikami *dazb* bere gladko, če pa jih zamenja z *daždb*, jih bere s težavo, nenaravno. Tudi jezik v brižinskih spomenikih ni enoten, kakor sklepamo po raznih dvojnostih (*jego*: *jega*; *tere*: *-že*; *greh*: *grehov*; *dl*: *l* itd.); te pričajo o nekem starejšem in mlajšem razvojnem štadiju slovenskega jezika, če že ne maramo z Vondrákom govoriti o stesl. vplivu. O tem vprašanju se Sievers ni izrazil.

Naj popravim še nekaj posameznosti: *zi* l. 12, III. 68 (*na zi zvuet*) ni *sî*, t. j. *sb*, marveč *sî*, t. j. *stjb*, prim. današnje rez. *jisî* < *i-si* in gl. Vondrák Aksl. Gr.² 467; — *eccê* II. 1, *eche* III. 49 je brati *ece*, ne *eče*, prim. ben. *ce*, rez. *ci* in pa pisavo *cc*, *ch*, ki znači toliko kot *k*, gl. RĚSI. III. 51; — čudim se, da je Sieversu verz II. 34 popolnoma gladek, ko mu manjka vendar éna beseda, ki jo je pisec preslišal, gl. Vondrák Fris. pam. 23; — v *efte* II. 41 in *postedîf* III. 50 ni brati *št*, marveč *šê*, v *crifken* I. 13 pa ne *šê*, marveč *st'* (oziroma *st'is*), gl. Hist. gram. 270, 274; — *bbgeni* II. 67 je Sievers prenesel v tekst brez korekture; — *nikî* II. 69 bere z Vondrákom *nikjer*, čeprav taka oblika v živi slovenski govorici ni nikdar in nikjer eksistirala in čeprav že grafika sama zahteva branje *nikim*, gl. Ramovš, Slavia I. 34—6 in M. Kos, ČJKZ. IV, 17.

Za nas predstavlja ta poskus edino le primer, kako Sievers brižinske spomenike bere. Kdo drugi jih bo še drugače; in čim manj mu bo slovenščina po akustičnem vtisu in po svojem zgodovinskem razvoju znana, tem bolj se bo oklepal črk in tem večji pomen in važnost jim bo prisodil. Da-li pa se bo s tem približal onemu stanju in načinu slovenske govornice, ki jo je govoril avtor teh spomenikov, to dvomiti pa mi nihče ne more zameriti.

Fr. Ramovš.

Cirminah — Rotenmann. Proti običajnemu mnenju, da je ime severnoštajerskega mesta *Rotenmann* prevod nekdanjega slovenskega *Cirminah* trdi dr. Konrad Schwach, *Blätter für Heimatkunde* 1927, str. 66–69, prav nasprotno, da so Slovenci preveli nemško ime. To trditve o prvotnosti nemškega imena naj upravičijo sledeča dejstva. Prvič, ko se ta kraj omenja (v listini iz l. 927., gl. Kos, *Gradivo* II. št. 369), se imenuje le „*ad Rotenmannum*“ in šele sto let pozneje, v l. 1048. (Kos, *Gradivo* IV. št. 138) ga spremlja še slov. ime „*Rotenmannun Slavonice etiam Cirminah nominatum*“, ki ga pa odtlej tudi nič več ni zaslediti; slovensko ime je bilo torej le mimogrede in malo časa v rabi in da je prvotno, tedaj bi bilo pričakovati, da bi ga pisec navajal v X. stol., ko je bila nemška kolonizacija še mlada in slov. ime še bolj znano, ne pa v XI. stol., ko je bilo že nasprotno. Ta moment je bil v mislih tudi S. Pircheggerju, *Die slav. ON. im Mürzgebiet* § 126, ki se pravtako izreka za prevod *Cirminah* iz *Rotenmann*. Dejstvu, da se ob prvi omenitvi *Rotenmann*a ne spominja tudi njegovo slov. ime, ni pripisovati nobene važnosti; saj tudi za Ljubljano, Celovec, Ptuj — da omenimo le nekaj primerov — ne beremo v starih listinah, pisanih v nemških pisarnah, nikoli domačih slov. imen (zapisek *Luwigana* za Ljubljano se nahaja v listini oglejske pisarne) in pač nihče ne bo trdil, da jih ni bilo. Če torej v l. 927. *Rotenmann* nima poleg sebe tudi slov. imena, iz tega še ne sledi, da slov. imena takrat še ni bilo; piscu ali ni bilo znano, ali pa mu je zadostovalo samo nemško ime, kakor je drugim piscem zadostovalo samo *Leibach*, *Chlagenuurt* itd. Na drugi strani pa je cesarska pisarna v l. 1048. smatrala za potrebno (morda na izrecno željo bamberške cerkve), da z svo točnostjo opiše zadevno posestvo: zato imenuje poleg *Rotenmann*a tudi še njegovo slov. ime, pove še, da se ta kraj nahaja v Gotefridovi grofiji in doda tudi politično-geografsko lego, ko omenja dolino in okraj Palta. Izvajati iz te pisarske rabe kakršenkoli drugačen zaključek pa nismo upravičeni. — Drugo dejstvo, ki naj govori za pristnost nem. imena, je etimologija. Avtor smatra *Rotenmann* za zloženko; njen prvi člen je *rot-*, kar je isto kot nem. adj. *rot* „rdeč“, le da je tukaj ohranjen še njegov prvotni pomen „tekočina, voda“; drugi člen *-mann* pa bi mogel biti v zvezi z germ. *mano* — *mond* in bi pomenjal „obmejni pas, mejo“. S to etimologijo ukvarjati se je pravzaprav odveč. Ide. koren *reudh-* nikdar in nikjer nima pomena „tekočina“, ki si ga je avtor enostavno izmislil, marveč znači od nekdanj le „rdeč“. Pravtako si je avtor enostavno izmislil pomen „meja“ za germ. *mano*; najbrž je zidal na že večkrat izraženo domisljo, da je ide. koren *mēn(s)-* „meseč“ razširjen iz prvotnega korena *mē-* „meriti“; ta domislja pa je tako stvarno, še bolj pa jezikovno-historično neverjetna, kajti prvotni pomen *mēn(s)-* ni „tisti, ki meri (čas)“, marveč „tisti, ki se izpreminja“, gl. Bernker EW. II. 50–51. Povsem napačno pa je, podtikati korenu *mēn(s)-* pomen tudi krajevnega, nele časovnega merjenja, pomen „meja“. S to razlago torej ni dokazan pristni izvor, še manj seveda prioriteta nem. imena *Rotenmann* v razmerju do slovenskega. Zgodovina nam pravi, da so v tem pasu Alp Slovani starejši prebivalci kot Bavarci. Ako stojimo na ti izpričani podlagi, je vsa zadeva zelo enostavna. Potok, ki teče ob *Rotenmannu*, se je slovanski imenoval *čbrmbna* (takih rečnih imen je še zdaj vse polno na Slovenskem, izkazujejo pa od časa onemitve *b-a* asimilacijo *mn > n*: *Črna*, *Črnica*, *Črnelo* itd.; gl. Miklošič, ON. aus App. s. v. *čruen*; Ramovš, Hist. gram. II. 96; ime je bilo dano pač radi rdečkasto ilovnate struge ali ilovnato kalne vode); naselbina ob potoku se je zvala na *čbrmbnē*, t. j. ob črnem potoku. Prebi-

valci te naselbine pa so bili imenovani *čŕmŕnane*, v lok. pri *čŕmŕnache* kar je istovetno z listinskim zapiskom *Cirminah*, gl. še spredaj str. 167. Stanovniško ime ni sploh nikoli imelo pomena „rdečkasti ljudje“, marveč „ljudje ob reki Čŕmŕna“. Nemci so preveli *čŕmŕnach* doslovno: *čŕmŕnē* je bilo za nje „rot“, po tvorbi je ime značilo stanovnike, od tod slov. *Cirminah* = nem. dat. pl. *roten-mannum, mannun*, a tudi zanje je to imelo vsaj sprva isti pomen kot slov. ime, namreč „bei den Männern (mannun) am Roten (-bache)“. Avtor sporoča, da se še v srednjem veku imenuje del mesta Rotenmanna skratka *am Roten*, *zu dem Rot*, kar ni nič drugega, kot prevod slov. *na čŕmŕnē*. Ta formalna in pomenska točnost prevoda *Cirminah* > *Rotenmannun*, ki odkriva obenem tudi ime naselbine (*na čŕmŕnē*) priča jasno, da so Nemci preveli slov. ime, ne pa Slovenci nemškega.

Fr. Ramovš.

Slov. dial. Varožl za Varaždin. Fr. Ilešič ČZN. XXIII. 270-2 si tolmači ime *Varožl*, ki se rabi v Prlekiji in ob Središču za *Varaždin* na ta-le način: *Varaždin* se je zaradi istozvočnega odglasja analogično uravnalo po oni skupini nemških izposojenk, ki so se nekoč glasile na *lin-*, kar se je do danes obrusilo v *-l* ozir. v medglasju v *-ln-* in tako je po nji privzelo *-l* (*Varaždin* po *štiblin* v **Varaždin*); v tej obliki se je *-d-* reduciral (*Varažlin*). O pravilnosti v poedinostih svoje razlage avtor sam dvomi, zaveda pa se, da je neka zveza med *Varožl* in omenjenimi nem. izposojenkami. V sledečem hočem prikazati, kako je pravzaprav s tem imenom in s to zvezo. — Prvotno *Varaždin* (osnova je staro-maž. *váras*, razširjeno s pomanjševalnim sufiksom *-d*, element *-in* pa je sufiks latiniziranega imena, ki pa temelji na maž. lokativnem sufiksu *-n* gl. Melich AfslPh. 32, 104 in P. Skok, spredaj na str. 8) je disimiliralo *d - n > l - n*; za takšno disimilacijo prim. čak. *házo* < *gneздо*, slov. čak. dial. *mož'ani* < *mož'd'ane* ter slične disimilacijske pojave, kjer je pravtako totalna dentalna zapora nadomeščena s parcielno (*d > l*), kakor *n - n > l - n*, *d - n > r - n* (*Bolonia* < *Bononia*, *venenum* > ital. *veleno*, češ. *jerenáct* < *jedenáct* itd.). Ta disimilirana oblika je že dokaj stara, ker zahteva njen nadaljni razvoj, da je eksistrala prej, preden je bil kratki *-i-* v zlogu *-lin* po moderni vokalni redukciji absorbiran; najstarejši meni znani primer imamo v Hipolitovi Nomenclaturi (l. 1711.) na str. 21. in 28.: *Varashlin*. Pravkar omenjeni nadaljni proces v odglasnem *-lin* je obči proces, povzročen po opešanju artikulacijske sile nenaglašenih vokalov, ki se nahajajo v sosesčini sonornikov in je zadel tako *-lin* v našem imenu kakor *-lin* v raznih nem. izposojenkah: *varážlin* > *varážln*, *varážlina* > *varážlna* in nato je *-n* v absolutnem odglasju *-žln* postal nezveneč ter je sčasoma zamrl (*-žln* > *-žln*, *-žl*); o tem pojavu sem podrobno razpravljal v Hist. gram. II. § 63. Pri našem imenu torej ne gre za nikakršno analogijo po besedah tipa *štiblin*, marveč za pojav, ki je obema primeroma radi povsem enakšnega odglasja skupen. — Razliko *a - o* pri *Varaždin* — *Varožl* si razlaga avtor z vplivom besede *varoš*; morda je to prav, a popolnoma prepričan le nisem, da je res tako. *Varaždin* ima, kakor rečeno, v svoji osnovi staro-maž. *váras*, ki so si ga kot obče ime izposodili sosednji Slovenci in Kajkavci. Nova maž. oblika se glasi *város* in je izposojena na slov. ozemlju vzhodno od Kajkavcev in od tam prodira tudi med Kajkavce. Tako je umljivo *Varoždin* v Žumberku, kjer imamo tudi *varoš*. Lep primer prodiranja oblike *varoš* nam kaže narodna pesem (pri Štreklju v II. knjigi, št. 1104): *Z Bogom, z Bogom Zagreb varoš — Ki mladenče skupaj spravljáš*; tu kaže rima še na nekdanje *váraš*. Pri Prekmurcih in Kajkavcih beremo pa od nekdanj le *váraš* in tako se tudi še danes pri njih govori. Zato pa je malo verjetno, da bi *Varožl* imelo svoj *-o-* po *varoš*, ki ga v teh krajih ni. Moramo iskati razloga drugod. Ime je dolgo naglašeno na srednjem zlogu: *varôžl*; zato se mi zdi, da je ta *ô* nastal iz *ā*, da gre torej za pojav, ki ga imajo severna kajk. narečja in sosednja štaj. slov. narečja vobče.

Fr. Ramovš.

Osobènik „inquilinus, advena“. M. Dolenc podaja v svojem članku „Odkod — vsobenjki?“ v ČZN. XXIII. 165—175, ne da bi uvaževal Pleteršnika in Miklošiča, pač pa upoštevajoč neosnovano domisljico A. Kaspretja, razlago imena *osobènik*, ki ga krivemu tolmačenju na ljubo skazi v „*vsobenjek*“. Osnova tega imena je po njem *soba*; na to misel je prišel zato, ker imenuje neka nemški pisana prepoved kralja Friderika iz srede 15. stoletja ubežne priseljence v gorica h s temi-le besedami: „das all pauern in allen perkrechten ire zimmer darin si häuslich sitzen . . . abprechen“; dalje zato, ker se taki priseljenci v nekaterih slov. prevodih gorskih bukev zovejo *osobeniki*. Razliko med tolikokrat izpričano obliko *osobenik* in nikdar izpričano, a njegovi razlagi ustrezajočo obliko **vsobenjek* si pojasnjuje s tem, da se je po odpravi tlake, t. j. po 18. stoletju, socialna skupina *osobenikov* zlila v eno s skupino kočarjev in bajtarjev, s čimer je bilo zbrisano prvotno bistvo *osobenikov* in zato tudi pozabljeno poreklo njihovega zgodovinsko utemeljenega naziva: radi tega je jezik *vsobenjek* skazil v *osobenjek* ali celo v *osebenjek*. Takega zaključka avtor ne bi smel storiti, ker sam navaja obliko *osobenik* za dobo, ki je celih 150 let starejša kot odprava tlake; in če bi uvidel, da je ta zaključek napačen, bi tudi spoznal, da naša beseda nima nobenega opravka z besedo *soba*. Beseda *soba* je stara v slovenščini komaj 70 let, dočim beremo besedo *osobenik* že v prvih slov. knjigah v 16. stol. Beseda *soba* je namreč v letih pravopisnih reform (okoli 1860.) iz srbskega slovarja prenesena v slovenske slovarje in se je, kot še marsikaka tedanja novoknjižna oblika ali beseda, hitro vživela v govoru slov. izobraženca, dočim je pristni govor na kmetih še zdaj nikjer ne rabi, čeprav mu je iz šole in knjige znana, marveč uporablja le *cimer*, *izba*, *hiša*, *komra*, *čumnata* in pod. Srbsko in bolgarsko *soba* je iz maž. *szoba* (gl. L. Niederle, Slov. starožit., odd. kult. I. 738, 744), prešlo je dalje še v turščino in od tod v albanščino in rumunščino, in sicer povsod s stvarjo samo (*soba* s pečjo), dočim se je pri nas udomačilo po tisku. Ker je slov. *soba* le papirnata izposojenka, ima tudi napačen izgovor, kakršnega realna izposojenka ne bi imela, namreč izgovor po črkah: *sôba* z odprtimi *o*, kar zahteva starejše **sobã* in bi odgovarjalo srb. **sôba* in ne z ozkim *ó*, kar bi bilo v skladu s srb. *sôba*, prim. že Škrabec, Cvet. XIII. št. 10. V tem tiči pa že tudi dokaz, da si Slovenci nismo nikdar izposodili maž. *szoba*, dokaz, ki niti potreben ni, če vidimo, da živa govorica našega kmeta te besede nima v svojem besednem zakladu. Ni treba še opozarjati na to, da bi se po pravih slovanskih tematol-gije izvedenka iz *soba* morala glasiti **sobnik* ali **sobnjak*, ne pa **vsobenjek*. Dalje je še pripomniti, da *osobenik* ni izraz, ki bi bil upravičen le za neko socialno skupino v gorica h, marveč označuje nasploh *tujca*, *priseljenca*.

Pravilno razlago naše besede najdeš že v Miklošičevem Lex. palaeoslov. s. v. *osobé*. Iz adverba *osobé* „seorsim“ je s sufiksom -no- storjen adjektiv *osobéni* (pozna ga še hrvaščina, gl. Akad. rječ.), ki je substantiviran s sufiksom -iko- ali -jako- dal ime *osobènik*, *osobènjak*; skladna s tem stvarjanjem je tudi akcentuacija: *osobé*, *osobènik*. Adverb *osobé* ni nič drugega kot *o sobé* „o sebi, ob sebi“; ker so v slovanščini oblike dat. in loc. ter instr. medsebojno v osnovnem vokalizmu druga na drugo vplivale (prim. polj. *tobie* češ., *tobé* in *tebou*, starorusko *tebé* in *tobé* itd.), je tudi k *o-sebé* nastopila dubleta *osobé* in to dvojnost izkazuje tudi slov. *osobènik* — *osobènik*, kar ni plod nejasne etimologije, marveč plod povsem umljive in tudi drugod izpričane analogije, nastale v živi narodni govorici. V pomen-skem pogledu je torej *osobènik* „tisti, ki je ali živi o sebi, ob sebi ali tudi za sebe“. Iz tega prvotnega pomena so se po enostavni poti razvile nove pomenske nianse v smeri smisla „kdor se razlikuje od drugih po tem ali onem svojstvu ali poreklu“. Tako je *osobenik* dobilo pomen „tujec, priseljence, kolonist“, pri oziru na socialno stališče in razmerje do drugih posestnikov (to se je v teku stoletij izpreminjalo) tudi „gostač (v pomenu Inwohner, ne

Mietwohner), posestnik male zemlje, bajtar“, ali pri oziru na posebne lastnosti „čudak“ (tako na pr. shrv. *osobeňak* »Sonderling“). Ta pomenski razvoj moremo v slovenščini še zasledovati; v tem pogledu je tolmačenje v Pleteršnikovem slovarju pomanjkljivo, ker prevaja *osobenik* le z „*Inwohner*“. Naj navedem par primerov iz 16. stol., kjer je prvotni pomen še dobro razviden. Tako rabi Dalmatin *osobenjevanje* in *osobenjevati* v pomenu „Pilgrimschaft, pilgern“ in *osobenik* mu je sploh toliko kot „tujec, priseljenec“, prim. *Jest fim ptuji inu Offobének pèr vas* Bibl. I. 14 b; *Letu so ta sšeft flabodne Méjta, Israelskim otrokom inu ptuim, inu Offobéniku mej vami* „advenis atque peregrinis“ Bibl. I. 99 b; *Potehmal tedaj Haman, Hamadatieu Syn, is Macedonje, inu nikar od Perfianske krij, inu tudi nikar najše dobre share, temuzh je pèr nas en Offobének* „peregrinus“ Bibl. II. 206 b; *Tvoje Seme bo en Ofsobenik v' eni ptuji desheli* „quia erit semen eius accola in terra aliena“ Bibl. III. 64 b; pri Trubarju: *tuie Seme bode en ofsobenik ueni ptuy desheli* Test. 1557, 349; *Moses je pak beshal sa volo te befsede, inu je bil en Ofsobenik v' desheli Madian* „factus est advena“ Bibl. III. 64 b. V Hipolitovem slovarju je pomen omejen že na „Inwohner“: I. del, str. 307; Inquilinus, Hausmann, *ofsobéjnik*, zhinfhnik, gust, zhinfhman; v II. delu, str. 264: *Wohner, ofsobénik*, guft, prebivaviz, Incola, habitator, inquilinus. Tudi pomen „kočar“ je že v 16. stol. izkazan, in sicer v Regiſtru Dalmatinove biblije, kjer se kranjsko *ofsobejnik* tolmači s koroškim *kaj/hlār*. — Ker je v velikem delu vzhodnih slov. dialektov (na Štajerskem in na Dolenjskem) *nj* prešlo v *j* (z izgubo nazalitete sprva še nazaliziranega zloga, gl. Hist. gram. II. 115) in ker so nekateri dolenski govori preglasili kratki *a* za palatalno konzonanco v *e*, so za *osobenjak* nastale takele dial. oblike: *osobeňek* (palatalnost glasu *n* se v mlajšem času izgubi; prim. že pri Dalmatinu I. 14 b, II. 206 b kakor *Ribnek* II. 119 b, *Svezhnek* I. 51 b itd.) in iz te oblike je po moderni vokalni redukciji ter po zamenji sufiksa nastalo *osobenæk, -nka* (prim. isti proces pri imenih na *-ščak > -šek, -šək*, gen. *-ška*), oziroma *osobejek*, dol. *sa-béjék* (*a* v prvem zlogu po akanju). Miklošič navaja še *osebek*; to obliko si je razlagati iz *osobejek*, kjer je *-j-* onemel, nakar je nastopila kontrakcija *-ee- > -e-* (prim. *Govejek* proti *Govekar*).

Fr. Ramovš.

Slovarski doneski iz Št. Lovrenca na Dolenjskem. Naj podam tu zbirko slovarskega gradiva, katero sem nabral tukaj zadnja leta. Zabeležil sem le izraze, katerih Pleteršnikov slovar ali sploh nima ali pa jih ima v drugačnem pomenu.

apostoli, ov, pl., m., gladiolus (cvetlica)
bahljiv, adj., bahast
belka, e, f., neka bela goba
biunik, a, m. = bilnik, črv, ki izjeda turščico v bilu
božjeropati, božje rope delati
brezovarček, a, m., goba, das Rotkappchen
burjev, adj., buren; burjevo vreme
čebрина, e, f., čebrica
četrtkar, a, m., šolar, ki hodi samo ob četrtkih v šolo
črtljiv, adj., sovražen
čukast, adj., neprijazen; koga čukasto gledati
dežjak, a, m., dežnik
drdračka, e, f., mala ročna drdra
falatač, a, m., gobezdač
frementljati, frfotati; postolka frementlja v zraku
granik, a, m., žrjav (orodje), der Kranich
grintavec, a, m., trd kamen, ki se da težko stolči
grnčati, hrnčati, hrkati
hehljati, hehetati
izmanirati, maniro izučiti
jerebica, e, f. = gladež
jeziček kozji, ozki pripotec

- kaplanišče*, a, n., kaplanija
kapus, a, m., kaktus
kopriva pisana, lamium maculatum
krempljast, adj., krevljast (n. pr. les)
kotljej, a, m., kot; po kotljejih se skrivati
krcelj, a, m., kamenit, peščen svet
kres, a, m., kresnica (rastlina)
krona kriščeva, neka vrsta sedumacre, ki raste po starem zidovju
langer, a, m. = ranger, siva čaplja
laporjev, adj., ajdov; laporjevi žganci = žganci iz ajde, ki je na debelo zmleta
lastovica morska, galeb
lipovec, a, m., lipovo cvetje
lipovina, e, f. = lipovec
lovica, e, f., past
luskovec, a, m., luskina
madonati, madono kleti
manirati, maniro učiti
mašinati, z mašino delati, n. pr. mlatiti
mekrati, mehčati
mežljati, pršeti; dež mežlja
metuljka, e, f., metuljček
ministrantar, a, m., ministrant
moljavec, a, m., neka rastlina, s katero zatirajo molje s tem, da jo zatikajo
 v zrnje, n. pr. pšenico, ječmen
nagajljiv, adj., nagajiv
nakovaj, a, m., nakovalo
nejedljiv, adj., neješč
némarost, i, f., česar človek ne mara; starost je némarost
obumiti, ob um pripraviti
odmevati, odpevati
odškariti, s škarjami odrezati, odstriči
oklemati, obrniti
otečina, e, f., otekline
perjen, adj., trhel (les)
perniti, trohneti
pléviti, v pleve iti; ajda se plevi = gre samo v pleve, mesto v zrnje
potošček, a, m., neko jabolko
potrkev, e, f., neka hruška
poživnik, a, m., der Schmarotzer, belokr. in hrv. muftež, muhtež
prekljar, a, m., nakoljenec (fižol)
prečarast, adj., prešarast
prekesavati, prekasen biti
prekletovati, kleti; preklet
pridevetkati, prišepati
prosenček, a, m., goba, das Rotkäppchen
raherentati, rohneti
razbajljati, razcesati; strela je drevo razbajljala
razkropljiv, adj., zapravljiv
razgrmeti se, nagrmeti se
rinkati se, prepirati se
semenjak, a, m., salmijak
smolevka, e, f., neka hruška
splavutina, e, f., naplavina
sraka, e, f. = sraga, cink (na juhi)
stopovka, e, f., postolka
strahótiti, strahovati
strumiti se, spomniti se
šepétati, šepati
špana, e, f., špala
španka, e, f., španska bolezen

- špiljast*, adj., kamenit, peščen
štakor, a, m., belokr. in hrv. podgana, toda tukaj rabijo ta izraz samo v kletev: ti štakor, ti!, ne vedo pa, kaj pomeni
tápalo, a, n., trapež
temperati, trpeti, trajati
ujedež, a, m., ris. Tega izraza v pomenu ris Pleteršnikov slovar nima, pač pa je zapisan v mrliški knjigi Šentruprške župnije na Dol., kakor sporoča I. Steklasa v svoji knjigi: „Zgodovina župnije Št. Rupert na Dol.“ na str. 305., kjer omenja, da je „ujedež“ raztrgal l. 1764. 2 dekllici. Tu pri nas rabijo, kakor sem slišal iz ust starega moža, še v strašilo malopridnim otrokom izraz „če ne boš priden, pa te bo ujedež“, a ne vedo več, kaj pomeni. Na Gorenjskem pa pravijo, kakor sem slišal, tudi še dandanes: „če ne boš priden, pa te bo ris“.
- urliti se*, uren biti, žuriti se
vernodušnica, e, f., krizantema
vijača, e, f., vrvenje
vijačiti, vrveti, naglo delati
vijak, a, m. = vijača
vrtn, a, m, vrtinec, tolmun
zadehel, adj, zamolkel (glas)
zaduškati, luftdicht verschliessen
zajček, a, m., antirrhium majus
zajemati, zanimati: tu je izraz „zajemati“, „zajemljiv“ splošen, ne poznajo pa besed „zanimati“, „zanimljiv“
zamadonati, madono zakleti
zaprstnjak, a, m., neka bolezen na prstu, menda isto, kar zanohtnica
zavdavica, e, f., zavdaja, strup
zašemiti, kaj neumnega storiti; to sem jo zašemil!
zemljica, e, f., neka hruška
zviščelnik, a, m., zviščelec, skopuh
železnik, a, m., neko zeleno in prav debelo jabolko
žingerle, a, m., zimzelin, vinca minor
živ, adj., vdovec na živem, der Strohwitter

I. Šašelj.

Dvoje Čopovih pisem Kopitarju, rokopisna ocena Čbelice IV iz 1834 in drugo: Iz korespondence med Kopitarjem in Čopom, ki je trajala vsaj 7 let (1826—33), se je le malo ohranilo.

Kopitarjevih pisem Čopu je izpričanih 47, a mimo priporočila za Kucharskega se ni doslej niti eno eruiralo, bodisi, da jih je vzel Korytko, bodisi, da so propadla v Kastelčevi hiši ali kako drugače.

Iz Čopovih pisem Kopitarju, ki jih je bilo pač približno toliko, kolikor Kopitarjevih Čopu, se je izsledilo doslej 2 neodposlanih pisem in 6 konceptov, ki so ostali v Čopovi zapuščini, in 2 odposlanih pisem, ki jih je iz Kopitarjeve ostaline rešil Miklosich, a Miklošičev sin podaril »Nationalbibliothek« na Dunaju.

Koncepti in pisma za Kopitarja iz Čopove ostaline so že objavljeni (Žigon: ZMS V, 1903, 91—154; Carniola IX, 1918/19, 12—37, 122—135). Čopova pisma iz Kopitarjeve ostaline, ki jih objavljam tu, sem rabil že za članek o Čopu v Slov. biogr. leksikonu. Umestno se mi zdi, da objavim obenem iz Jurčičeve ostaline v arhivu ljubljanskega magistrata oceno 4. knjige Čbelice iz 1834, ki se je ohranila v Kastelčevem prepisu. Kar sem v tekstu pisem, ocene in aktov dodal, je med oglatimi oklepaji: []. Fraktura je zamenjena z latinico.

1.

Prvo Čopovo pismo, odgovor na Kopitarjevo vabilo k sodelovanju pri »Wiener Jahrbücher der Literatur« in obenem osvetljava za Šafaří-

kovo urgenco literarne zgodovine, je brez adresata, datuma, konca in podpisa, a napisano nedvomno 1829. med 4. marcem in 19. apr.:

Verehrter Freund,

Daß Sie die Redaction der Jahrbücher übernommen haben, freut mich sehr — wir dürfen nun recht viel Interessantes erwarten, besonders wenn Sie selbst es nicht bey dem bloßen Redigieren werden belassen wollen. Meinerseits würde ich sehr gerne zu Ihrer Zeitschrift nach Kräften beytragen (: es wären mir unter andern die 6 Ducaten pro Druckbogen nicht gleichgültig :) aber leider befinde ich mich in der allerungünstigsten Lage dazu; es fehlt mir an Zeit, wenigstens gegenwärtig, wo ich die Schule, die Bibliothek und einige zeitraubende, aber sehr wenig einträgliche Privatlectionen, von denen ich mich nicht wohl (wenigstens nicht sogleich) losmachen kann, zu besorgen habe; noch mehr aber fehlt es mir an Büchern, da sich nur sehr selten ein neues Werk zu uns verirrt, über welches man in den Jahrbüchern sprechen könnte. Indessen bin ich doch auf jeden Fall bereit, wenigstens die Carniolana zu übernehmen. Es müßte, denk' ich, zuerst ein größerer Collectiv-Artikel geliefert werden, welcher (wenigstens einleitend) von Ihrer Grammatik und den Vodnikianis ausgehe, und dann die Ravnikariana, Metelkiana, Dainkiana, die neuesten Albrecht-Veritischen Schriften etc. ausführlicher bespreche (: Oder sollte man die Grammatiken von Metelko u. Dainko in einem besondern Artikel abhandeln? ich bitte hierüber um Ihre Meinung — denn mit Fragen werde ich Sie doch nicht ganz verschonen können :) Die weitem Erscheinungen aber würden dann in kurzen Berichten auf die von Ihnen angedeutete Weise etwa im Notizenblatt angezeigt werden können.

Ich bedaure, daß ich nicht mehr in Lemberg bin — von dort aus könnte ich prächtig recensieren — nicht nur Polnisches, sondern auch alles andere, worüber ich etwas zu sagen wüßte, da alles Erschienene dort sogleich zu sehen ist, und zwar vollständiger als bey Ihrem Schalbacher & Sociis. Doch könnte ich auch von hier aus, wenn Sie wollen, einen Collectiv-Artikel über die schöne Literatur der Pohlen in der neueren Zeit (etwa seit der Erscheinung der Bentkowskischen Hist. Lit. Polskiew — 1814) liefern, allenfalls in drey Abtheilungen: 1.) Lyrische und erzählende Poesie 2.) dramatische Poesie 3.) Romane. Bey der ersten Abtheilung würde ich auch Bowrings Specimen of the polish poets und bey der zweyten die in der Sammlung: Chefs-d'oeuvre des théâtres étrangers erschienen chefs-d'oeuvre du Théâtre polonais, Paris 1823, 1 vol. in 8. berücksichtigen. Die einzelnen Abtheilungen würden indessen vielleicht nicht so lang ausfallen, daß sie nicht alle zusammen auf einmahl könnten aufgenommen werden. Denn eine zu große Ausführlichkeit dürfte nicht angemessen seyn, selbst wenn ich Zeit hätte, dieselbe diesem Artikel zu geben. Ich weiß überhaupt noch gar nicht, wo ich die Zeit hernehmen würde, um diesen oder den krainischen Artikel auszuarbeiten. Ich bin auf die Erscheinung des neuen Bandes der Jahrb. sehr begierig; vielleicht wird auch in der Einrichtung desselben etwas Neues seyn, was zu berücksichtigen wäre.

Von Schaffarik habe ich ein Schreiben von 5. Jänner erhalten. Ich habe ihm vor einigen Wochen darauf geantwortet, und ihn um genauere Bestimmung des Zeitpunktes, bis zu welchem er die krainischen Beyträge brauchen würde, gebethen. Zugleich konnte ich mich nicht enthalten, über einiges Andere, namentlich den polnischen Abschnitt, vor allem aber seine (: Schaffarik's :) *Metromanie* (: ich nehme das Wort buchstäblich, nicht wie Piron in seiner Komödie :) Betreffende zu bemerken. Über diese *Metromanie* hat ihn zwar der Recensent in den Wiener Jahrbüchern eine derbe Lection gegeben, aber ich zweifle, daß dieß helfen würde. Stellen Sie ihm doch auch die Ungereimtheit seiner Ansicht vor (: Sie werden dieselbe doch wohl auch für ungereimt halten :) ; sie scheint bey ihm zur fixen Idee geworden zu seyn (: so wie beim Kucharski :) u. es wäre Schade, wenn die neue Ausgabe seines Buches dadurch

entstellt würde. Ich habe mir von meinem Briefe an ihn eine Abschrift (pod * ob strani: diese Abschrift könnten Sie nach der Durchlesung allenfalls bey Schalbacher lassen, damit man sie mir mit einer Büchersendung zurückschickt, aber es liegt ohnehin nichts daran.) machen lassen, und damit Sie ersehen, was ich ihm in dieser Hinsicht geschrieben habe, schicke ich Ihnen dieselben durch meinen mit dem heutigen Eilwagen nach Wien abgehenden Freund Joseph Webers, Beamten im hiesigen Zahlamte, Sohn des Fürst. Auerspergischen Rath's und Güterinspektors (: Sie werden sich vielleicht seiner noch erinnern. Er reiset auf einige Wochen theils in Geschäften, theils zur Unterhaltung nach Wien, Prag etc. Wir sind seit vielen Jahren sehr gut mit einander.). Zugleich überbringt er Ihnen als Probe unserer neuesten Schiftstellerey den vom Canonic. Albrecht herausgegebenen Popotnik /shiroke in voske poti, eine Art von allegorisch-geistl. Roman von Veriti. H. Can. Albrecht hat mir ein Exemplar davon für Sie gegeben. Er würde Ihnen auch von den übrigen von ihm (Albrecht) verfaßten oder übersetzten oder verbesserten u. herausgegebenen Schriften Exemplare bey sich ereignender Gelegenheit zuschicken, wenn er wüßte, daß Sie sich nicht mit den der Hofbibliothek zuzustellenden Exemplaren begnügen, welche indessen wahrscheinlich nicht sehr ordentlich abgeliefert werden. Seidem ich diesen Herrn (Albr.) näher kennen gelernt habe, finde ich alle Ursache, ihn hochzuschätzen. Er ist die Triebfeder von allem, was nun in unserem Schriftwesen geschieht; sein Eifer geht zwar zunächst auf geistliche Zwecke, aber auch die Bildung der Sprache ist ihm nicht gleichgültig, und Sie werden aus dem von ihm verbesserten Popotnik ersehen, wie vortheilhaft sich die Sprache desselben gegen die der älteren geistlichen Schriften ausnimmt; und steht dieselbe der der Raunikarischen Bücher an Reinheit nach, so ist sie dafür allgemein verständlich, weswegen seine Werke auch einen unglaublichen Absatz finden, während die mit den neuen Lettern gedruckten der Raunikaro-Metelkianer liegen bleiben. Ubrigens habe ich noch eine besondere Ursache mit H. Albrecht zufriedenen [zu sein]; als diesjähriger Rector hat er mich nicht nur zur Supplirung der Bibliothekärstelle vorgeschlagen, sondern ist auch entschlossen, in den von ihm zuerst zu machenden Vorschlag zur definitiven Besetzung dieser Stelle mich allen anderen Competenten, selbst den geistlichen, unter denen Prof. Metelko der bedeutendste ist, (Pavfhek u. Poklukar haben nicht competiert) vorzuziehen, weil er, wie er sagt, überzeugt ist, daß ich zu dieser Stelle am besten taugte; die Gesuche liegen indessen noch bey dem Gubernium, werden aber wohl nächstens dem Rector überschickt werden. Wenn ich einmahl in dieser Hinsicht etwas Bestimmteres erfahre, werde ich es Ihnen mittheilen, damit Sie den D'ugosz gehörig stimmen, wie Sie mir versprochen haben. Unter den weltlichen Competenten ist der bedeutendste Dr Kopazh gegenwärtig suppl. jurid. Professor am Theresianum (ein Protegé des Reg. R. Dolinar), den Sie vielleicht kennen werden. Ob es nöthig seyn wird, nach Wien zu reisen, werde ich sehen, wann der Vorschlag hier gemacht seyn wird. Die Reise müßte in den Osterferien Statt finden, u. wäre mir auch sonst sehr angenehm, aber ich befürchte die Kosten. Die handschriftliche Hist. Coll. Soc. J. Labac, befindet sich wirklich nicht in unserer Bibliothek; sie soll, höre ich, ich weiß nicht wie, in die des Baron Erberg gekommen seyn. Wie können Sie auch nur fragen, ob wir Villoison's *ΑΒΣΘΟΑ* haben? Wo sollen wir sie hernehmen? Wir haben weder diese, noch den Villoison'schen Homer. Sie wissen gar nicht, wie arm wir im Griechischen sind. Wir haben nicht nur keinen Ducange, sondern auch keinen Stephanus (à propos: wie theuer kauft man gegenwärtig diesen gewöhnlich?) aber auch keinen Polybius, keinen Athenaeus, keinen griechischen Aristoteles, keinen vollständigen Plato; ich gebe nicht ein Driftel von dem, was ich über die griech. Dramatiker besitze um alles, was die Bibliothek darüber hat etc. etc. Hⁿ Endlicher's Geschenk wird uns also recht willkommen seyn, und

wir danken im Voraus verbindlichst. Dieser Herr hat sich übrigens scharf-
 mant placiert, ich beneide ihn darum; ich bitte mich ihm zu empfehlen.
 »Wissen Sie um keinen Psalter Truberi« für unsere Lycealbibliothek?
 frage ich meinerseits; denn was für einen schlechten wir haben, wissen
 Sie selbst. — Ihre Emendation des Dantischen Tabernich ist prächtig;
 Dante konnte wenigstens in Tolmein, wo er sich aufhielt, von irgend
 einem Javornik gehört haben; welchen meinen Sie? Von Supans Slavicis
 kann ich Ihnen nichts anders sagen, als was ich Ihnen bereits geschrieben
 habe; ich habe keine Gelegenheit gehabt, dieselben wieder zu sehen, und
 einem Menschen, wie er, kann man nicht geradezu sagen: Lassen Sie mich
 Ihre Slavica sehen — er könnte einem eine schöne Grobheit darauf
 erwidern, Sie haben keinen Begriff von seinem Zustand; er ändert keine
 Wäsche mehr, es muß alles an ihm verfaulen; daß sein Zimmer nie geheizt
 wird, daß kein Licht in dasselbe kommt, versteht sich von selbst. Man
 möchte ihn sehr gern von der Professur entfernen, er wird soeben auf
 ein Jahr suspendiert, weil er die außerord. Vorles. über Syrisch, Arabisch
 etc. nicht halten will, obwohl er schon seit Jahren die Remuneration dafür
 bezieht. Seine Stelle übernimmt nun der Dr. Gollmayr, gegenwärtig noch
 in Wien, im Frintischen Institut. Es ist zu befürchten, daß er Supp. durch
 diese Entfernung vollends — wird. Durch Hrn. Webers erhalten Sie auch
 ein Lied auf den Geburtstag des Kaisers, welches Supan nach einem
 unsers Bibl. Scriptoris umgearbeitet hat. Ich bin begierig, wieviel Sie
 davon verstehen oder billigen werden.

Pismo je nekdo, pač adresat, z rdečim svinčnikom prečrtal,
 izvzemaši v objavi na str. 157. — 6. v. 3. spodaj — 12. Odstavek o emendaciji
 »Tabernich« (str. 175) je z istim svinčnikom podčrtan.

Za datiranje pisma je terminus ante quem non podan z omenit-
 vijo Zupanove suspenzije: 4. marec 1829 (glej niže predzadnjo opombo).
 Terminus post quem non je podan z omenitvijo velike noči 1829, t. j.
 19. aprila. Pismo je pisano po vsej priliki kmalu po 4. marcu 1829.

Oficialni urednik listu »Wiener Jahrbücher« je bil Kopitar
 od zv. XLV. za 1829 do zv. XLVIII. (Petrovskij, Bibliograf, spisok trudov
 Kopitarja, 61). Čop je sicer zbiral gradivo za članke o slovenski in poljski
 literaturi, ki jih je nameraval napisati za WJ, a dokončal ni nobenega (SBL
 106, 109).

Na gimnaziji in v licejski biblioteki obenem je bil
 Čop zaposlen le v dobi od 24. nov. 1828 do konca šolskega leta 1831
 (SBL 97). — S »privatnimi lekcijami, ki malo nosijo, a se jih ni
 lahko iznebiti,« misli po vsej priliki lekcije pri guvernerju Schmidburgu
 (prim. SBL 98; DS 1926, 157). — P. J. Schalbacher je bil dunajski
 knjigar, s katerim je imel Čop zveze že izza 1820—22 (Veda IV, 260; v
 ostalini pismo Schalbacherju z dne 8. apr. 1824).

Šafaříka je spravila v stike s Čopom namera o novi izdaji »Ge-
 schichte der slavischen Sprache und Literatur« 1827 (SBL 105 po Šafaří-
 kovih pismih Kopitarju v lj. Št. knjižnici). Kopitarju je govoril Šafařík o
 novi izdaji svoje knjige prvič iz Novega Sada 8. apr. 1827, trdno upajoč,
 da pridobi njega za sotrudništvo: »Die Exemplare meines Handbuchs,
 oder was es ist — sind beinahe alle weg. So eben schreibt mir ein Buch-
 händler von Prag, und verlangt zwei Hand ex. Nun sind aber nicht zwei
 da, die unbesetzt wären. Veranlassung genug, um an eine 2. Aufl. zu
 denken: gleichwol sehe ich noch die Möglichkeit nicht ein. Schreiben wie
 vor 8 od. 4 Jahren, kann ich jetzt nicht; es müßte, so zuzagen, ein neues
 Werk werden; dann aber bleiben meine Geographumena jahrelang liegen.
 Inzwischen kann ich doch, wenigstens den Vorsatz nicht fahren lassen.
 Demnach wünschte ich gern von Ihnen zu erfahren, wie weit Sie mich

bei dem krainisch-windischen Abschnitt gütigst unterstützen könnten? Meine (und gewiß aller Slaven, die über ihr Interesse nicht blind sind) Bitte geht eigentlich dahin, daß Sie in Ihrem gewohnten Edelsinn unserem großen und gutmüthigen Stammvolk das Opfer bringen, und diesen Abschnitt so gut als ganz bearbeiten möchten. Vielleicht gelingt es mir auch noch andere sichtbare Lücken meines Entwurfes auszuführen. Das wäre für mich die größte Ermuthigung.« Ko se je Kopitar pozival na svojo zaposlenost ter opozarjal na druge sloveniste, je skušal Šafařík 22. jul. 1827 delo spraviti na ta tir: »Wenn Sie sich demnach, so schwer es auch ist, im Drange täglicher Berufsgeschäfte, der Sache nicht väterlich annehmen, so wird der Abschnitt über die ehrwürdigen Slowenzen, die mir so lieb sind, zu großer Schande und zum Schaden der Sache abermals ganz leer ausgehen. — Glauben Sie mir, die Sache liegt mir sehr am Herzen. Aber was soll ich thun? Ohne Ihre Hilfe kann ich an die genannten Herren nicht schreiben, weil ich befürchte, daß meine Bitte, bei aller Liebe jener Herren zur Muttersprache, eben wegen der Ueberfülle der Tagesgeschäfte eines jeden, kein geneigtes Gehör fände. Vielleicht wird Ihre Stimme tiefer eindringen, und — wirken! — Gern werde ich mich verstehen zu jeder Art von Erkenntlichkeit, die in meiner Macht steht; ich will die Herren in der Vorr. und sonst nennen, wenn sie es wünschen, und Ihnen eine Anzahl frei Ex. ausbedingen. Was kann ich mehr! Der Eifer für Gemeinwohl... sollte sie beseelen. Schreiben Sie zuerst an Jemanden in Krain (Daínko, Jarnik, Supan???) und an H. Ravničar in Triest: dann will ich auch schreiben. Sollte sich Jemand von diesen Herren bereitwillig erklären, die Bearbeitung des Abschnittes zu übernehmen: so müßte man ihm wohl den Plan überlassen — ich könnte es dann schon bearbeiten und anpassen. Vorläufig wäre schon gedient, wenn Jemand uns einen vollständigen Schriftsteller-Katalog, mit kurzen biographischen Angaben (etwa wie Jungmann im Index) und richtigen Angabe der Büchertitel zu Stande bringen möchte. Dobr. erwähnt des Baron Zoisischen Katalog. Können Sie mir nicht eine Abschrift davon, wenn auch ums Geld, verschaffen?« V Kopitarjevih računih pa so stopili Ravnikar, Zupan, Jarnik, Dajnko in drugi v ozadje, ko je zvedel, da je bil Čop z odlokom z dne 30. jul. 1827 iz Lvova imenovan v Ljubljano, kamor je prispel okoli 15. nov. (SBL 97). Kopitar je razodel svojo misel Vuku, ta Magaraševiću, a Magarašević Šafaříku, ki je 15. nov. 1827 reagiral: »H. Magarash, theilte mir aus einem Briefe, des Herrn W. die Nachricht mit, daß Sie für mich einen Corresp. in Laibach, H. Con, gefunden haben. Da ich seine Adresse nicht kenne, und nicht einmal seinen Namen recht zu schreiben weiß: so lege ich nur einen Zettel bei, den Sie nach Gutdünken Ihrem Brief einschließen können. Ich erwarte eine fernere Weisung und vollstánd. Adresse von Ihnen.« Kopitar je sporočil Čopu Šafaříkovo prošnjo in svojo željo pač v neohranjenem pismu z dne 12. dec. 1827 (prim. Carniola IX, 1918/19, 30), toda Čop se je vdal šele po celotnem izgovorjanju.

Korespondenca med Šafaříkom in Čopom, ki se je nato začela, je le fragmentarno ohranjena (ZMS 1899, 100—128; ZMS 1903, 89; Carniola I, 1910, 220; Carniola IX, 1918/19, 32—34). Medtem ko ni eruirano niti Šafaříkovo pismo Čopu z dne 5. jan. 1829 niti Čopov odgovor, ki je bil odposlan nekaj tednov pred našim pismom (prim. str. 174), torej v drugi polovici jan. ali febr. 1829, se je ohranil oni prepis Čopovega odstavka o Šafaříkovi »metromaniji«, ki ga je Čop z našim pismom poslal Kopitarju, a ga obenem želel dobiti nazaj (kos je brez datiranja in uvrstitve objavil dr. Žigon v Carniola I, 1910, 220). Isti predmet je obravnaval Čop tudi v pismu Šafaříku z dne 10. jul. 1831 (ZMS 1899, 109—111). V zgodovini slovenske proizvodnje pritiče tema Čopovima izjavama vidno mesto.

O kanoniku in mestnem župniku Andreju Albrechtu je imel Čop leto prej precej neugodnejše mnenje nego sedaj (prim. koncept pisma Kopitarju iz jan. 1828, ZMS 1903, 91). Naše pismo vsebuje o Albrechtu novo osvetljavo, ki predstavlja v marsikaterem oziru pomembno izpopolnitev biografije izpod Lesarjevega peresa v SBL. V evidenci je treba imeti tudi okoliščino, da je Albrecht, ki je bil ob prihodu škofa Wolfa že med nasprotniki janzenizma ali se jim pridružil sedaj, postal 1825 ravnatelj bogoslovnega študija, 1828/9 pa bil rektor višjega študija (šematizem).

Bibliotekarski substitut po predlogu licejskega rektorja Albrehta je postal Čop 28. nov. 1828, za definitivno mesto bibliotekarja na licejki je prosil že 5. febr. 1829 (SBL 97), čeravno je bilo mesto kustosa na licejki razpisano šele z dvornim dekretom z dne 30. nov. 1829 (Priatelj, IMK XVIII, 1908, 51—56). Kompetentov je bilo 24, med njimi Metelko s še 4 duhovniki in dr. Kopazhem. Čop se v upanju ni varal, ker je licejski rektorat (Albrechtov naslednik je bil Schneditz) 10. maja 1830 predlagal terno Čop-Metelko-Kastelic. — »Dlugo s z.« ki bi naj Kopitar pri njem za Čopa interveniral, je pač Franc Inocenc Lang, prisednik dvorne študijske komisije (uradni šematizem za 1829). Na Dunaj Čop med velikonočnimi počitnicami 1829 po vsej priliki ni potoval.

V Študijski knjižnici v Ljubljani je 1829 pač že bila »Historia seminarii labacensis«, »Historia collegii labacensis societatis Jesu« pa tudi pozneje ni prišlo sem (CJKZ V, 111); njen prvi del (1596 do 1691) je Zois 1819 dal dolskemu baronu Jožefu Kalasancu Erbergu, s čigar arhivalijami je 1880 prišel v Narodni muzej (CJKZ V, 111); drugi del (1692—1721) je bil morda v biblioteki ljubljanskih frančiškanov, ako je pravilna verzija, da si je od frančiškanov izposodil tako starino zgodovinar Gruden, po čigar smrti bi se bila izgubila; tretji del (za dobo od 1722 dalje), ki se je lani zopet našel v biblioteki ljubljanskih frančiškanov (signatura: 15230, 17 b 46), obsega tudi važne podatke o usodi članov ljubljanskega kolegija po ukinitvi jezuitskega reda. — Dela, ki jih je Čop 1829 v študijski knjižnici pogrešal, si je biblioteka pozneje po večini nabavila. Pri izpopolnjevanju svoje (Čopove) biblioteke je posvečal Čop od nekdanj »stroki staroklasične filologije« posebno pažnjo (Veda IV, 112, 260), a grški klasiki tvorijo v zapuščinškem uradnem seznamu njegove biblioteke 282 števil (Slovan 1916, 31, 63, 95, 127), izmed katerih jih odpade četrtina na dramatike. — O Endlicherjevem daru licejki je poročal Čop guberniju 15. nov. 1829 (arhiv Štud. knjiž.): An Geschenken hat die Bibliothek im verflossenen Schuljahre erhalten: Vom Herrn S. L. Endlicher, Praktikanten bey der k. k. Hofbibliothek in Wien: 1. Prisciani de laude Imp. Anastasii et de pond. et mens. carmina, ed. et ill. S. L. Endlicher. Vindob. 1828, 8°. — 2. Anecdota graeca ed. J. B. C. d'Autte de Wiloison. Venetiis 1781. 2 Vol. 4°—3. Scholz. Dr. J. M. U., Reise in die Gegend zwischen Alexandrien... Leipzig 1822. 8°. — 4. Sechs kleinere zum Studium des N. Test. gehörige Abhandlungen. Ta S. L. Endlicher je bil pač v rodu z očimom žene Prešernovega šefa Crobatha: Prokopijem Endlicherjem, po rodu Moravanom (Vrhovnik, KDCM 1907, 31), ki je med 1814—1819 iz Lvova prišel v Ljubljano za tobačnega administratorja (uradni šematizem za Kranjsko). — V primerku Trubarjevega Psalterja iz 1566 v študijski knjižnici, kamor je prišel s Zoisovo biblioteko, je nemški in slovenski predgovor pisan z roko Kopitar je iskal primerek za svojo in dunajsko dvorno biblioteko zaman (o ostalih ohranjenih primerkih gl. moj Bibliografski uvod št. 51).

Kopitarjeva emendacija Dantejevega »Tabernicch« se tiče 28. verza v 32. spevu Pekla, a ni niti nova, niti pravilna (prim. Kos, Dantejevi sledovi med Jugoslovani, Dante 1321—1921, str. 272).

Zupanova slovanska knjižnica je bila na glasu, da »za velikim slavenskim knjižnicum... Zoisa... u celom gornjem Ilirju pervo zaisto mesto uzimlje« (Gajeva Danica 1835; Marn XV, 48). Pri odhodu v Celovec je vzel seboj le »slavica«, ostale knjige pa spravil pri baronich Lichtenethurnovih (LZ 1885, 35).

Poročilo o Jakobu Zupanu je v precejšnjem nasprotju z mnenjem, ki so ga imeli o njem 1829 njegovi licejski kolegi, ljubljanska laiška javnost in dunajski odločilni krogi (članek drja. Prijatelja v ZMS IX, 1907, 14—27, 237—38 se da s pomočjo registra in aktov v arhivu ljubljanskega velikega županstva in v arhivu ljubljanskega ordinarijata izdatno izpopolniti; prim. niže str. 183 opis koncoluta 590 iz arh. vel. žup. v-Lj.).

Čop je bil med pisanjem pisma po vsej priliki zelo pod vplivom Andreja Albrechta, zaupnika škofovega in nasprotnika Zupanovega. Zupan, ki je absolviral v Ljubljani vsaj gimnazijski II. (1796/97), III. (1797/98) in V. (1799/1800) razr. (tiskani katalogi, popravni torei: LZ 1885, 32; Glaser II, 135; Carniola I, 1910, 102), II. letnik filozofije (1801/2) ter 4 letnike (1802/6) bogoslovja (šematizmi), a ordiniran bil 5. febr. 1809 (šematizem 1829) na Dunaju (popravi LZ 1921, 270), kjer se je pripravljaval za doktorat (promov. 9. sept. 1809), je bil 1824 ob prihodu škofa Wolfa že 9. leto »professor publicus palaeobiblicus« (šematizem), obenem pa je predaval proti posebni remuneraciji 150 gl. kot prost predmet za boljše dijake tudi orientalske jezike. Bil je res eksaltiran čudak, ne pa blaznež. Poleg čudaških so bile glavne črte njegove duševne fiziognomije: janzenistični racionalizem, slovanska orientacija, avstrijska misel. Menča iz opozicije proti proslavi svetega leta 1826 je začel njegov janzenizem postajati posebno borben; vkljub uvedbi Ackermanna je predaval še naprej po racionalističnem krščanskem arheologu Jahnu, nekako v istem času je tudi nehal maševati. Njegov odnos do postranskega kolegija pa ni bil povsem tak, kakor ga je slikal Čop. V šolskem letu 1825/26 je predaval 14 učencem ter nagrado, ki jo je nov. 1827 prejel, tudi zaslužil. V š. l. 1826/27 postranskega kolegija radi bolehanja (hipohondrije) ni imel, a tudi plače zanj ni prejel. V š. l. 1827/28 je zopet predaval tudi o orientalskih jezikih ter dobil po pravici remuneracijo (vpis ravnateljevega poročila z dne 9. jun. 1828 pod št. 20479 dne 12. sept. 1828; dovolitev dvorne štud. komisije 11. okt. 1828). Za š. l. 1828/29 je gubernij sam želel neko omejitev, češ, ta predavanja se naj dovolijo samo talentiranim učencem (31. okt. 1828). Na ta način je dobil komodni Zupan osnovo za razlago, da lahko »počaka uspehov iz glavnih predmetov in vidi, kateri dijaki bi bili sposobni učiti se stranskih predmetov«. Zdi se, da je bila Wolfu in Albrechtu, ki sta janzenistični racionalizem in rigorizem oba mrzela, dobrodošla prilika, ko sta mogla nastopiti proti Zupanu: 18. febr. 1829 je Albrecht guberniju predlagal, naj Zupana službe razrešijo in denejo pod kuratelo (št. 4014 iz 1829); tik pred 4. marcem 1829 je Albrecht nastavlil na svojo roko Andreja Gollmayrja, ki je ravnokar končal študije v dunajskem Avguštinaju, za suplenta Zupanu, gubernij pa suplenturo potrdil ter dal Zupanu ex offo dopust (št. 7026 z dne 4. apr. 1829). Toda akcija se je radi očpora v Ljubljani in radi pravnih pomislekov dvorne študijske komisije završila drugače, nego je v pismu namigaval Čop: sodišče je 4. marca 1829 predlog o kurateli zavrnilo (št. 5372), Zupan se je 20. marca 1829 energično pritožil (št. 6374), Wolf je v izjavi z dne 24. maja 1829 kazal diplomatsko pomirljivost, dopust se je uveljavil le za stranski predmet, ne pa tudi za glavnega, a v odloku dvorne študijske komisije z dne 11. jul. 1829, ki so ga prejeli v Ljubljani 23. jul. 1829, se je pač govorilo o tem, naj se Zupanu v dekretu navedejo prestopki zadnjih let in naj se poblastita dva zdravnika, da ga obenem s profesorji opazujeta, sicer se je pa sponirala njegova »nadaljnja neškodljiva uporaba«. Od 2. polovice julija 1829 pa do konca junija 1832 je imel Zupan precej mirno življe-

nje: zdravniški nadzor se menda ni vršil, vsaj v aktih o njem ni sledu; kolegi so ga pač opazovali, toda njihova poročila so bila dobrohotna (št. 27829 z dne 7. dec. 1829; št. 698 z dne 11. jan. 1832); o orientalskih jezikih je predaval 1829/30 še Gollmayr (št. 649 z dne 10. jan. 1830), radi novega odloka pa 1830/31 in 1831/32 zopet Zupan (št. 17342 z dne 27. jul. 1831; št. 20430 z dne 6. sept. 1831). V tej dobi je pomagal ustanoviti in urejevati Čbelico, postal izredno literarno delaven ter bil tudi s Čopom v ožjih stikih, nego bi človek po Čopovem pismu iz spomladi 1829 pričakoval.

Pesem, ki jo je Čop s pismom poslal Kopitarju, je prinesel »Illyrisches Blatt« dne 12. febr. 1829 pod naslovom: »O godu — rojštva nafhiga ivitliga Zelarja Franca I. ino Karoline nafhe ivitla Zelarize«. Podpisana sta bila: S(upan) no K(astelic).

2.

Drugo ohranjeno Čopovo pismo iz Kopitarjeve ostaline je napisano dne 28. apr. 1833, je torej iz dobe, ko je že skoraj dve leti trajala kranjska abecedna vojna in ko je že dva meseca bila v cenzuri 4. knjiga Čbelice. Po vsebini je pendant k Prešernovemu pismu Čelokavskemu z dne 29. apr. 1833 (LZ 1882, 49—51):

Laibach, 28. April 1833.

Verehrter Freund,

Da ich seit Ihren Briefen vom 16. und 20. Februar keine Zeile von Ihnen erhielt, so mußte ich glauben, Sie seyen böse auf mich. Gestern aber brachte mir der Custos Freyer nebst freundlichem Grusse von Ihnen auch die Nachricht, daß Sie mir vor kurzem geschrieben haben und von mir eine Antwort erwarten. Ihr Brief ist mir nicht zugekommen — Sie haben ihn doch nicht etwa frankiert? — sonst kann ich mir den Verlust desselben nur dadurch erklären, daß mir der Briefträger, der ja faul ist, in den 2ten Stock des Schulgebäudes hinauf zu steigen, die Briefe gewöhnlich durch sein Söhnlein, einen Burschen aus dem untern Schulen schickt, dem ein Brief leicht wegfallen kann, wenn er sich mit seinen Kameraden herumbalgt. Ich werde mir dieß für die Zukunft verbitten. Der Verlust Ihres Briefes ist mir in jeder Hinsicht sehr unangenehm; ich hoffe, Sie werden mich bald durch einen neuen erfreuen, um so mehr, da es Ihnen an Stoff dazu nicht fehlen dürfte. Seitdem Freyer bey Ihnen war, wird Ihnen gewiß schon unsere 4te Zibeliza zugekommen seyn, und gewiß zu Ihrer Verwunderung. Hören Sie die Geschichte, Da der selbe Čelakowsky der die Zibeliza gelobt, die Metelzhiza getadelt, hatte, [IB 1833, 9.—23. II.] so beschloß man, sich dafür an der erstern, der man ohnehin schon wegen einiger unschuldigen erotischen Tändeleien, die sie enthält, gram war, zu rächen. Ich hörte schon vorläufig, der Busenfreund des Metjelko] unser Bücher-Revisor P[aufhek] habe sich geäußert, er werde es künftighin bey der Censur des Zhóp nicht bewenden lassen. Ich war daher streng, ließ einige Volkslieder, die sich am Ende des 4ten Heftes befanden, nach der Hand von Kajteliz wegrißen, und erstatete, alsdann [5. III. 1833] mein Gutachten dahin, daß ich in diesem Hefte nichts fände, das mir zum Drucke nicht geeignet schiene, bis auf die Ballade von Dr Prefs, »Ponozhnjak«, die wenigstens im Ausdruck Unschikliches enthalte, daß nähmentlich gegen den Druck der übersetzten Ballade von Bürger »Der Kaiser und der Abt«, um so weniger etwas eingewendet werden könne, da nicht nur das deutsche Original bey uns nie beanständet wurde, sondern auch bereits, eine krainische Übersetzung davon vom Canonicus u. Schulen-Oberaufseher Stanig in Görz im Druck erschienen sey; das Ansehen unserer Geistlichkeit sey übrigens ohnehin zu wohl begründet, als daß dasselbe durch diesen uralten, seit dem Mittelalter in den meisten Sprachen Europas bearbeiteten Schwank gefährdet werden könnte. — Beym

[28. III. 1833] beyde Exemplare an das Gubernium zurück mit einer merk- Gubernium wurde die Sache in einer Sitzung besprochen [23. III. 1833], sogar eine wörtliche Uebersetzung des Preschern'schen Ponozhnjak vorgelesen, und darauf das Imprimatur nach meinem Gutachten ertheilt, und dem Pavsh[ek] die Vormerkung und die Aufbewahrung des zweyten Exemplars des MS. der Zhelbeliza wie gewöhnlich aufgetragen. Er aber schickte würdigen Protestation gegen mein Gutachten, die durch Ansichten, Logik u. Sprache Aufsehen, d. h. Gelächter erregte. Schade, daß man dieses interessante Actenstück nicht hat nach Wien mitgehen lassen! Es wird darin gesagt, man fühle sich verpflichtet, um »Suspension des Imprimatur u. um Recensurierung« des MS zu bitten — aus folgenden Gründen — (: ich erinnere mich noch beyläufig der Worte und der Verbindung der Gedanken): 1^{ens}, seyen in diesem Hefte noch mehrere ärgerliche Sachen in den Gedichten des Dr. Preschern, »die dem Zensor Zhop entgangen zu seyn scheinen — auch abgesehen davon, daß die Einbildungskraft dieses Dichters einen bedauerungswürdigen moralischen Stoß erhalten [nad črto: erlitten] haben müsse, daß er ungeachtet der wohlmeinenden Warnung des Wiener Censors nicht abläßt von seinem Lieblingsthema, dem (sil venia verbo) Sauglockenläuten!« 2^{ens} Das Ansehen der krainischen Geistlichkeit sey allerdings wohl begründet, wie männiglich bekannt, allein Spässe wie die Bürger'sche Ballade, seyen doch ärgerlich, sie trennen das Band zwischen dem Hirten u. dem Volke etc. »Man weiß, was Voltaire's Satyre in Frankreich bewirkt hat« (Voltaire's Satyre und diese Erfindung des Mittelalters!). 3^{ens} haben S^e Exc. unser Landesschef [Schmidburg] die Dedication dieser Zhelbeliza gewiß nur in der Voraussetzung angenommen, der Herausgeber werde lauter Anständiges in dieselbe aufnehmen, nicht aber Sachen, deren Lesung »man verbiethen müßte — oder gar verbrennen« (NB. Logik u. Sprache thue ich eher verbessern als verschlimmern). 4^{ens}) Demnach wäre künftighin die Censur nie dem Zhop allein zu überlassen, sondern derselbe könnte höchstens als Mitcensor figurieren. — Dieß ist der Inhalt der Pavsh[ek]'schen Protestation, Man würde dieselbe beym Gubernium wahrscheinlich nicht viel regardiert haben, wenn die Gegner der Zhelbeliza nicht einen andern Pfiff gebraucht hätten. P-k ging zum Fürstbischof [Wolf], erzählte ihm, man wolle etwas gegen die Geistlichkeit drucken; er (S^e fürstl. Gnaden) möchten bey S^r. Exc. dem Gouv. bewirken, daß dieß nicht gestattet werde. Der Fürstb. hat darauf wirklich mit dem Gouv. darüber gesprochen (freylich ohne das eigentliche Corpus delicti zu kennen — er erfuhr erst später, daß dieß nichts anderes ist, als Bürger's »Abt«.). Durch diese Verwendung des Fürstbischofs fand sich der Gouv. u. das Gubernium geniert, und deßwegen hat man [16. IV. 1833] die ganze Sache Euch überlassen. Wir sind nun begierig, was Ihr thun werdet; oder vielmehr, wir zweifeln gar nicht, daß Ihr Euch durch so unerhörte jansenistische Borniertheit nicht werdet genieren lassen, die in Preschern's Balladen und Ghaselen — nicht schlechte Poesie wie Sie, sondern — Sauglockengeläute, und in Bürger's Abt eine Voltaire'sche Satyre auf die Geistlichkeit findet. (NB. Gescheidtere Geistliche nahmentlich der Normalschul-Direktor u. Klosterfrauen-Beichtvater Schlaker, finden sowohl gegen die Prejhern'sche Erotica, als gegen den »Abt« nichts einzuwenden. Im Vorbeigehen bemerke ich, daß den Sinn des »Abtes« auch der gute Val. Schmidt falsch aufgefaßt hat; es ist offenbar kein anderer, als der, daß oft der schlichte Menschenverstand das Richtige findet, wo sich erworbene Gelehrsamkeit nicht zu helfen weiß; der Abt repräsentiert hier die Gelehrsamkeit, nicht die Geistlichkeit — ein Paar Hiebe auf die letztere sind Nebensache.)

Nun hören Sie einen zweyten Pfiff dieser Herren. In der Antikritik gegen Čelakowsky, die ich Ihnen durch Freyer geschickt, werden Sie den herausfordernden Ton unserer Gegner bemerkt haben. Da heißt es [IB 7. III. 1833]: »Unsere gute Sache, die nichts fürchtet, als nicht gekannt zu werden, muß durch den Kampf nur gewonnen etc. Und was

thun diese Pf-n in geheim? Sie wenden bey dem Censor des Illyr. Blattes (Gub. R. Vefsel) alles an, daß er keine weitere Discussion dieses Gegenstandes gestatten möchte, und wirklich fand mein Discacciamento Censur Anstände! einen andern als mich (der ich auch meine Wege weiß) würde man wahrscheinlich kurz abgewiesen haben, Bey mir begnügte man sich am Ende mit der Änderung einiger Ausdrücke, die man zu persöhnlich fand; ich ersetzte ein Paar (übrigens sehr verdiente) Derbheiten durch ein Paar andere, und dann war's gut — so erschien endlich gestern [27. IV. 1833] die letzte (4te) Lieferung dieses Discacciamento, wovon ich Ihnen morgen mit einigen Rohrmann-Schweiger'schen Remittenden ein Exemplar (besonders versiegelt) mit Postwagen senden und Ihnen zugleich ein Mehreres darüber schreiben werde, um die heutige Post nicht zu versäumen. Ich bemerke nur noch, daß es uns sehr lieb wäre, wenn Sie uns sobald als möglich mit ein Paar Zeilen melden wollten, was mit der armen Zhbeliza geschieht.

Mit Jakon ist bis nun noch nichts geschehen; er ist immer hier, macht sich aber weniger auffalend als sonst, so daß man beynahe nichts von ihm hört.

Mit unbegrenzter Hochachtung

ergeben
M. Zhop m. p.

P. S. Den 28. Nachmittag. Die Post richtig versäumt — daher setze ich noch ein Paar Zeilen hinzu. Die Jansenisten haben sich bey Gelegenheit des ABC-Krieges u. der 4ten Zhbelza eben so leidenschaftlich gezeigt, wie es andere Menschen sind, und eben so pöflich, wie die Jesuiten. Sie sind furchtbar gegen mich aufgebracht, woraus ich mir indessen sehr wenig mache. Die Antikritik, die ich Ihnen durch Freyer sandte, war nicht vom Spiritual Burger, wie ich damahls glaubte, sondern von Metelko selbst; Burger hat ihm nur geholfen. Indessen habe ich die Widerlegung in der Voraussetzung begonnen, daß ich mit letzter m zu thun habe; daher ward der Ton angestimmt, den ein so anmaßender Mensch wie dieser B. verdient. Als ich später erfuhr, daß ich den Met. selbst bekämpfe, mochte ich den Aufsatz nicht mehr ändern, zumahl da auch andere, namentlich Prof. Poklukar, Dir. Schlaker etc. der Meinung waren, daß der Aufgeblasenheit des Met. ebenfalls eine kleine Züchtigung nicht übel anschlagen dürfte. Da viele (auch unter den Geistlichen), der dictatorischen Willkühr des M. müde sind, so ist mein Aufsatz den meisten willkommen, und wie ich höre, namentlich auch dem Fürstbischof. Die eigentlichen blinden Anhänger des M. sind aber ganz toll darüber, und arbeiten gemeinschaftlich an einer Widerlegung, auf die ich mich freue. Ubrigens setzten sie voraus, Sie müßten wenigstens eben so gegen mich aufgebracht seyn, da ich ja zunächst Ihre Ansichten widerlegte (Jerin sagte mir, ich werde den Löwen wecken etc.); ich aber befürchte das kaum, nicht etwa, weil ich Ihnen ein langes Compliment machte, oder vielmehr meine innerste Überzeugung von Ihren Verdiensten auszusprechen suchte, sondern weil ich weiß, daß Sie (wie jeder vernünftige Mensch) von den Ihrigen abweichende literarische Ansichten ertragen können, sobald sie begründet sind.

Naslov:

S Wohlgeboren Herrn B. v. Kopitar, Custos an der k. k. Hofbibliothek (P. T.) in Wien.

Pečat: M. Z. Žig: Wien...

Nekaj misli za to pismo Kopitarju si je zabeležil Čop že v konceptu na velikonočno nedeljo, t. j. 7. apr. 1833 (ZMS 1903, 99), ki ga ni odposlal. Kopitar Čopu v dobi med 20. febr. in 28. apr. 1833 ni pisal nobenega pisma (prim. Jagičeve Istočnike II, 830), a Čop je bil v veliki zmoti, ko je imel Kopitarja 28. apr. 1833 v nasprotju s konceptom z dne 7. apr. zopet za prijatelja: Kopitar se je namreč iz solidarnosti z metelčičarji že 26. apr.

1833 odločil za obsodbo IV. knjige Čbelice in za desavuuacijo Čopove cen-zurne prakse.

Cenzurna pot IV. knjige Čbelice v dobi od 18. febr. 1833, ko je napisal Kastelic prošnjo za imprimator, pa do 23. marca 1833, ko je gubernij dal imprimator, ki se radi posebnih prilik ni uveljavil in uredniku ni prispel v roke, je dokumentarično pojasnjena (prim. moja izvajanja po dunajskih aktih v Vedi 1911, 161—62 in pa Žigonovo objavo aktov iz bivšega gubernijalnega arhiva pri ljubljanskem velikem županstvu v DS 1926, 283). Usoda Čbelice IV od 23. marca 1833 naprej pa je po aktih doslej le deloma osvetljena, namreč le po onih aktih, ki so nama z dr. Prijateljem bili na razpologo v bivšem občnem arhivu notranjega ministerstva na Dunaju (prim. moja izvajanja v Vedi 1911, 162—66), a so 15. jul. 1927 po večini menda zgoreli (prim. GMDS VIII—VIII, 1926—1927, 54—56). Na mož-nost, da bi se dale vrzeli dunajske serije izpolniti »v arhivu kranjske deželne vlade.« sem opozarjal že 1911 (Veda I, 160, 162—66), toda videti ljubljanskih aktov tudi po prihodu v Ljubljano vkljub vsej postrežljivosti g. arhivarja 6 let nisem mogel, ker so bili od 1919 pa do 1926 obenem z raznimi drugimi akti iz področja mojega učnega naloga pri drju. Žigonu (prim. v arhivu pri lj. velikem županstvu konvolut 590 z napisom: Zgodo-vinski spisi: »Čbelica, Prešeren, Zupan,« s seznamom vrnjenih aktov in beležkami o njih iskanju; akti novega konvoluta 590, ki se tičejo Čbelice, so bili do 1919 v fasciklju 54, kakor oni izmed njih, ki so objavljeni v DS 1926, prim. isti DS 156, 157, 218, 253, 283; in sicer so bili akti, ki jih registriram tukaj, v fasc. 54 pod št. 12 iz 1833 in 1834).

Na usodo knjige, katere rokopisa A in B je predložil avtor v Ljubljani, je mogla vplivati tudi v dobi 1833—34 cela vrsta ljudi (na splošno o cenzurni proceduri predmarčne Avstrije prim. moje beležke v Vedi 1911, 158—160 in Žigonove v DS 1926, 154—55).

Guverner je bil že 11 let baron Kamilo Schmidburg (za izpopol-nitev Žigonove beležke o njem v DS 1926, 157—58 prim.: Costa, MHVK 1852, 3—7, 9—11; Schviz, Krain). Gubernijski kolegij ali gremij je tvorilo 7 mož (Schem. f. d. Laib. Gouv. za 1833 in 1834; v arhivu išči akte o njih lj. službenem itinerarju v indeksu za »polit. in duhovske stvari«). To so bili: dvorni svetnik in guvernerjev namestnik grof Karl Welserberg (prim. o njem DS 1926, 156, 159) ter svetniki vitez Peter Ziegler (prim. o njem DS 1926, 156, 159), Janez Nep. Vesel, protomeđik Janez Schneditz, Jožef Wagner, grof Leopold Welserheimb in grof Zeno Saurau. Razen enega so bili sami tujerodci brez znanja slovenščine (LZ 1882, 51); slovenski jezik je bil domač edino Veselu (prim. o njem DS 1926, 156, 159), ki je bil Kranjec iz jožefinske dobe (r. ok. 1770 izven Lj., sin lj. dež. svetnika Gui-delma Kajetana V. [kat. lj. ličjeja 1807], zato v programih lj. gimn., ki jo je začel obiskovati 1782, vpisan kot »Labacensis,« kakor 1801—6 njegov brat Bernhard V. [v arh. fasc. I, št. 41 ex 1828]). S 1. majem 1828, ko mu je bil dodeljen dep. 5 s »političnimi stvarmi« (v arh. fasc. 2, št. 28 ex 1828), je imel tudi lokalno dnevno cenzuro, ki jo je opravljal menda na lastno odgovornost in brez gremijskih sej, medtem ko je o ostalih stvareh, tudi takih, kakršna je bila Čbelica, odločal kolegij z večino glasov.

A tudi orientacija nekaterih gubernijskih tajnikov, koncipistov in konceptnih praktikantov je prihajala za avtorja v poštev. Prezidijske akte je koncipiral baron Anton Codelli von Fahrenfeld, jurist Prešernovih let (r. ok. 1800, sin barona Antona Codellija; por. matr. pri sv. Miklavžu v Lj. pod 7. apr. 1834). Oče je bil do 1804 okr. glavar v Gorici, v Nap. Iliriji ljublj. mer. po vrnitvi Avstrijcev začasni vodja lj. okr. urada, vsaj 1819—30 okrožni glavar v Postojni, sin je prišel 1830 od ljubljanskega okrožnega urada, kjer je bil komisar, za gubernijskega in prezijskega tajnika ter se 7. apr. 1834 poročil z guvernerjevo hčerko Antonijo. Referat o cenzurnih

stvarih je imel gubernijski tajnik baron Janez Nepomuk Spiegel f e l d (v Ljubljano imenovan od mariborskega okrožnega urada, kjer je bil komisar, s ces. odlokom z dne 22. okt. 1829, gl. v arh. fasc. 2 št. 40 ex 1829), jurist Prešernovih let (r. ok. 1798, prim. Schviz, Graz 462), ki je že v dobi od 9. sept. 1831 do srede jan. 1832, ko je za Kreizbergom vodstvo oddelka o »duhovskih stvareh« (Departement ali Bureau III) imel grof Klement Brandis, bil prideljen temu oddelku, po imenovanju Brandisa za okrožnega glavarja v Postojni pa bil menda samostojen referent (prim. v arh. fasc. 2, št. 22 iz 1831 in 1832). Iz konceptnih praktikantov je bil Spiegel f e l d u prideljen Eduard F i s c h e r pl. Wildensee (prim. o njem DS 1926, 218, 253, 254, 283, 284, 285, 286), oficirski otrok iz Litomeřic (r. 30. okt. 1806, prim. šenk. por. matrike pod 15. okt. 1845), čigar starši so pa menda že živeli v Ljubljani (prim. Schviz). Pri Codelliju se sme morda sponirati neko znanje slovenščine; zdi se, da je bil slovenščini nekoliko več tudi Fischer, ako mu prevodov inkriminiranih slovenskih pesmi iz Čbelice, ki se nahajajo med akti ter so po vrsti pisani z njegovo roko, ni priredil kdo drugi.

Ekspeditni uradniki, ki so akt »mundirali«, (prepisali na čisto), kolacionirali in odpemili na končno adresu, na vsebino sicer niso mogli meritorno vplivati, pač pa so mogli pospešiti dostavitve, dati informacije itd. (Izmed njih so na aktih o Čbelici IV razrešljivo zabelezeni: adjunkt Janez W a g n e r [prim. DS 1926, 156, 159, 218, 253, 254, 284, 286]; kanclisti Franc P a u l i n [DS 1926, 253], Anton T o m i t z [DS 1926, 156], Janez A l . T h a l h a m m e r [DS 1926, 156, 159, 218, 253, 254], in Juri N e p o z i t e k, ki je bil prideljen prezidiju; akcesisti Ignac S m r e k a r [DS 1926, 218, 253, 254], Jurij S c h m e i d, Aleksij S t ä m b e r g [DS 1926, 283] in Franc K a n d l e r [DS 1926, 254]; praktikant Franc Z w e c k).

Beseda lokalnih cenzorjev, kakor sta bila Č o p (prim. o njem moj čl. v SBL) ali Andrej G o l l m a y r (gl. o njem Žigon, DS 1925, 279—80), ki sta cenzurirala ad hoc na poziv gubernijal, je bila za gubernij navadno odločilna, medtem ko je knjižni revizor, čigar posle je vršil Jurij P a v š e k, obenem licejski profesor teoretične in praktične filozofije (prim. o njem Žigon, DS 1925, 280), predstavljal le organ, ki bi naj pazil na to, da ostanejo stvari, ki jih je cenzura črtala, res črtane.

Beseda škofa Wolfa (prim. o njem rokop. biografijo iz peresa p. Benvenuta Chrobata v bibl. lj. frančiškanov pod sign. 5943, 12 g 39; Lavrenčičevo biografijo iz 1882; NBV 1901, 242, 370; ZMS 1907, 13, 16, 18; Veda 1911, 169), ki na cenzuro posvetnih stvari ni imel oficialne ingerence, je mogla priti v poštev le v posebnih slučajih.

P a v š e k, ki je med 23. in 28. marcem dobil od gubernija nalog, da si v cenzurni primerek rokopisa Čbelice IV zabeleži črtana mesta (šlo je za rokopis A, medtem ko se je B vrnil avtorju), je pisal guberniju 28. marca 1833 v glavnem res tako, kakor sta reproducirala vsebino v pisnih Čop 28. apr. 1833 Kopitarju, Prešeren 29. apr. 1833 Čelakovskemu (Pavškov akt se je zabeležil v gubernijskem vložišču 29. marca 1833 pod št. 6637):

»Im Rückschlusse des Gub. Aktes /., womit das 4te Heft der krain. Zhbela zur Vormerkung herabgelangte, findet sich das gehorsame Bücher-Revision-Amt aus nachstehenden Gründen verpflichtet, das hohe k. k. Gubernium, um einstweilige Suspension von der Ertheilung des Imprimatur auf obgedachtes Manuskript, und um die Einleitung einer Recensurierung desselben unterthänigst zu bitten:

a) Schon beim flüchtigen Durchsehen der Dr. Preschern'schen Gedichte, fallen mehrere der Sittlichkeit anstössige Stellen auf, die dem Censor Zhop entgangen zu seyn scheinen, auch abgesehen, daß die Phantasie des Verfassers überhaupt, einen bedauerungswürdigen moralischen

Stoß erlitten haben muß, da er ungeachtet, der, von dem Wiener Censor, gleich bey dem ersten Hefte, erhaltenen wohlmeinenden Warnung, fortfährt, sein Lieblingsthema (sit venia verbo) die Sauglocke zu läuten.

b) Angenommen, daß die anstößige Ballade, »Der Kaiser und der Abt«, schon wirklich einmahl in einer slovenischen Uebersetzung erschienen wäre, so ist sie hierlands glücklicherweise unbekannt geblieben; und ein irgendwo etwa begangener Fehler soll wohl verbessert, aber nicht wieder begangen werden. Wahr ist es, daß die krain. Geistlichkeit ihr Ansehen im Lande, und außer demselben, durch ihr musterhaftes Benehmen sehr begründet hat; soll es aber leichtfertigen Trotzköpfen deshalb gestattet werden, zur Auflösung des glücklich bestehenden Verbandes zwischen Hirt und Schafen, Versuche zu machen? Was Voltäirs Satyr in Frankreich wirkte, ist bekannt.

c) S^e Exzellenz, unser hochverehrte und allgeliebte Landeschef, haben die Dedikation der Zbeliza gewiß nur in der Voraussetzung angenommen, daß der Redakteur keine Beyträge annehmen werde, wodurch das so rühmlich behauptete Ansehen Hochderselben vor der Nation herabgesetzt werden könnte; was durch derley Mißgeburten einer veräorrbenen Phantasie an sich selbst, und vorzüglich dann unausbleiblich geschehen würde, wenn die Geistlichkeit, als von Gottaufgestellter Wächter der Sittlichkeit, und des den Vorgesetzten schuldigen Gehorsams, derley Schriften zu lesen verbiethen, oder wohl gar zu verbrennen gebiethen müßte.

d) endlich muß Bücher-Revisions-Amt aus guten Gründen unmaßgeblichst bemerken, daß Bibliothekär Zhop bey der Zbeliza höchstens als Mit- und nie als alleiniger Cenzor zuzulassen wäre.«

Kaka osebna intervencija radi Čbelice IV v aktiv izrečno ni omenjena, niti Pavškova pri škofu, niti škofova pri guvernerju; a za dvom v pravilnost Čopove in Prešernove informacije ni vzroka.

Spiegelfeld je Pavšku sicer odrekal pravico do cenzuriranja, vendar pa v zmislu novih odlokov priporočal, da se pošlje Čbelica IV na Dunaj v recenzuro (1833; prva seja 4. IV. 1833; oprema iz Fischerjeve, referat z datumom 6. IV. 1833 iz Spiegelfeldove roke): »Vermöge der dem hohen Hofkanzleidekrete vom 11. Juni 1781 angeschlossenen Instruktion für den Bücher-Revisor hat dieser auf die Zensur der Bücher, um deren Druckbewilligung angesucht wird, zwar keinen Einfluß zu nehmen, indem die Zensur dem hiezu von der Landesstelle bestellten Referenten zusteht, bei größeren Werken aber der betreffenden Hofstelle vorbehalten ist. Nachdem jedoch gegen das von der Landesstelle ertheilte Imprimatur Anstände erhoben werden, so wäre das Manuskript der h. Polizei- und Censurhofstelle mit Bezug auf die anher gelangten Präsidialschreiben vom 11. Hornung 1830 und vom 2. April 1831 mit der Bitte vorzulegen, dasselbe zur Vermeidung fernerer Anstände recensurieren zu lassen.« (V izpopolnilo izvajanj v Vedij 1911, 162.)

Gubernij je v dopisu, s katerim je sklenil poslati Čbelico, brez Pavškovega protesta, »najvišjemu policijskemu in cenzurnemu uradu« na Dunaj, odločno branil svojega referenta, a Pavškovega predloga o Čopovi amociji niti omenil ni (ad 6637; seja 6. IV. 1833; Schmidburgov expediar 12. IV.; v ekspedit 13. IV.; mund. 14. IV.; kol. Thalhammer et Smrekar; eksped. Wagner 16. IV.; v reg. 18. IV.; pisal Fischer, popravil in podpisal Spiegelfeld): »Das Gubernium hat die Drucklegung des 4ten Hefes der von Michael Kastelitz herausgegebenen krainischen Zeitschrift: Zbeliza nach vorausgegangener Censurierung durch einen verläßlichen der krainischen Sprache vollkommen kundigen Mann [od: »einen...« Spiegelfeldova korektura; prečrtano: »durch den hierortigen Lyceal Bibliothekar Mathias Zhóp«] gegen dem bewilligt, daß die Ballade Ponozhnjak, in welcher einige unsittliche Ausdrücke vorkommen, weggelassen werde. Allein gegen

das von dem Gubernium ertheilte Imprimatur sind Anstände erhoben worden, als ob noch mehrere anstössige Gedichte in diesem Hefte vorkämen und die Tendenz dieser Zeitschrift überhaupt in moralischer Beziehung nicht zu billigen wäre [od: »und...« Spiegelfeldov vrinek], weshalb man sich veranlaßt sieht, das in Duplo eingereichte Manuskript mit Bezug auf die hohen Praesidialschreiben vom 11. Hornung 1830 u. 2. April 1831 mit der Bitte vorzulegen, dasselbe zur Vermeidung fernerer Anstände recensurieren lassen zu wollen. [Ob strani:] NB fürs Expedit. Das Exhb. N° 4974 ist: erledigt(?) ad N° 6637 auszutragen.«

Pavšek je okoli 28. marca 1833 najbrž tudi dunajskemu cenzorju Kopitarju pisal, da ga pridobi za svojo sodbo o novem zvezku Čbelice: pod 25. apr. 1833 je zabeleženo namreč v Kopitarjevem dnevniku prvo pismo ljubljanskemu knjižnemu revizorju (Istočniki II, 830). Da se je Kopitar takrat, torej še pred prejemom Čopovega pisma, že bil odločil za Pavška ter proti Čbelici in Čopu, priča poleg njegovih osoljenih opazk na rokopisu Čbelice IV (Veda 1911, 162—3), zlasti tudi njegov cenzurni list za policijskega prezidenta Sedlnitzkega na Dunaju z dne 26. apr. 1833 (v Lj. »copia« z ekspeditno št.: 10979 in s svinčnikom: 3379 na obratni strani):

»Kranjska Zibeliza«

Die krainischen Rezensenten der früheren 3 Bände [prim. DS 1926, 154, 216, 283] wollten zwar die Ansicht gelten machen, daß eine Sammlung der Art nicht eigentlich für das Volk, das nur krainisch versteht, sondern vielmehr für die sogenannten gebildeten Städte, die auch deutsch und andere Sprachen verstehen, zur Unterhaltung bestimmt sey.

Aber anderseits ist es nicht weniger wahr, daß Liebeslieder ziemlich sinnlicher Natur, u. auch die Treue, folglich eben so burschikose Übersetzung des »Kaiser u. Abt« von Bürger die lebhaftesten und gerechtesten Beschwerden des Klerus anregen muß. So auch das Epigram S. 87 [— Kastelic, Pravi uzhenik; prim. Graf. 65, Čbel. IV, 62].

Mein Votum ist daher, diesen 4. Band, den ich für den Herausgeber in margine beanmerkt habe, demselben b. M. zurückstellen zu lassen, er mag ein anders redigiertes Manuskript einreichen. Und da die Lokal censur einzelne Stellen (z. B. wo von einem Kaufmann die Rede ist, der v. J. noch hausierte, und heuer schon Schlösser kauft, S. 6 [— Prešeren, Glosa, prim. Grafenauer, Iz Kast. zap. 32] allein richtig würdigen kann, ob sie nicht etwa Pasquile auf die dortigen Einwohner sind, so wäre vorher diese Lokal Censur einzuholen und dann erst mit Anschluß ihrer Anstände, der Wiener obersten Zensur vorzulegen.

Die S. 16. [— Prešeren, Romanza od Stermiga grada, prim. Grafenauer 40], 21. [— Preš. Romanza od uzhenza, prim. Graf. 43] u. 63—70 [— Bürger-Tufhek, Zefar in opat, prim. Graf. 61] sind besonders unobnox.«

Kopitarjevo poročilo o usodi »vboge Čbelice« na Dunaju je dobil Čop z neohramjenim pismom z dne 8. maja 1833 (Istočniki II, 830; ZMS 1903, 101, 104), ki je bilo zadnje privatno pismo Kopitarjevo Čopu. Čop je že večkrat pripravil odgovor, a tudi njegovo zadnje Kopitarju odposlano pismo ni ohranjeno (prim. Žigonov Pregled 25).

Serijski aktov, ki osvetljujejo cenzurni boj za Čbelico IV od onega dne naprej, ko je Sedlnitzki prejel Kopitarjev cenzurni list, je v Ljubljani ohranjena, kakor sem jo suponiral pred 17 leti (Veda I, 163—66), namreč: 1) poročilo Sedlnitzkega Schmidburgu z dne 2. maja 1833, s katerim je bila poslana tudi kopija Kopitarjevega cenzurnega lista z dne 26. apr. 1833 (v Lj. »praes. 10, Maj 833. 928/p z«; vsebina se sklada v glavnem s prevodom v Vedi I, 163, a dodaj na koncu: »u. indem ich voraussetze, daß Hochdieselben ihn [— Kastelic] in der Erfüllung dieser

Obliegenheit fortan streng kontrolliren zu lassen bedacht seyn werden, habe ich die Ehre...»; 2) prezidijalna opomba (»Praesidial-Erinnerung«) Schmidburgova guberniju z dne 14. maja 1833 (Codellijev koncept 14. V. 1833; Schmidburgov expeditur 15. V.; mund. nekdo z nečitljivim mi podpisom; eksped. Nepozitek 16. V.; vpis na gubernijskem vložišču 17. V. pod št. $\frac{9887}{1880}$; vsebina se strinja z naročilom Sedlnitzkega, le zadnji stavek o potrebi kontrole nad Kastelem je izpuščen); 3) zapisnik o gubernijski seji dne 23. maja 1833, kjer se je obravnavala prezidijalna opomba ter sklenil odlok ljubljanskemu okrožnemu uradu z dne 1. junija 1833 za vročitev Kasteleu (št. 10987; koncept je napisal in sopedpisal Fischer, podpisal Spiegelfeld; Schmidburgov expeditur 2. VI. 1833; v eksp. 3. VI.; mund. Zweek 5. VI.; kol. nekdo z nečitljivim mi podpisom in Schmeid; eksp. 11. VI.; v reg. I. VIII.; vsebina v skladu s prezid. opombo; 4) Kastelečeva vloga z dne 8. jan. 1834, s katero je rokopis Čbelice IV, »le malo izpremenjen a pomnožen za več novih kosov« zopet predložil cenzuri, a obenem skušal paralelizirati Kopitarjevo cenzuro (vpis v gubernijskem vložišču 16. jan. 1834 pod $\frac{1138}{1880}$; priložene so bile »Beilagen 7. bis 8/, welche rückerbethen werden.« namreč poleg rokopisa A in B prevodi nekih Preš. ljubavnih, Romance od učenca, Gasel in pa srbske narodne o študentu, ki jo je Kopitar vkljub ljubavi vsebini hvalil v Wiener Jahrb. d. Lit. XXX, str. 166, dalje Staničev prevod Bürgerjeve »Der Kaiser u. der Abt«, Čelakovskega ocena Čbelice iz IB 9.—23. febr. 1833, Kopitarjev pamflet o Čopu v IB 6. jul. 1833; Čopov odgovor Kopitarju v IB 27. jul. 1833; akt, čigar vsebina je mogla biti v Vedi 1911, 164—65 po dunajskih aktih le medlo označena, zasluži, da se v celoti objavi; 5) zapisnik o gubernijalni seji dne 23. jan. 1834, kjer se je obravnavala Kastelečeva vloga ter sklenil dopis Andreju Gollmayrju za lokalno cenzuro (koncept dopisa je napisal in sopedpisal Fischer, popravil in podpisal pod datumom 25. jan. 1834 referent Spiegelfeld; Schmidburgov expeditur 26. I.; v eks. 27. I.; mund. nekdo z nečitljivim mi podpisom 14. II.; kol. Kandler in Schmeid; eksp. 18. II. Wagner; v reg. 28. III.; po obrazložbi historijata »werden Herr Professor aufgefordert, die Prüfung vorzunehmen, und sich gutächtlich zu äussern, ob gegen die Ertheilung der Druckbewilligung in moralischer oder politischer Beziehung ein Anstand obwalte. Die vom Herrn Professor geäußerten Bemerkungen werden sodann samt den zu reproduzierenden Communicaten der h. Polizey- u. Censur Hofstelle zur Final-Erledigung vorgelegt werden.«; priloženi so bili: rokopisa A in B, Kastelečev protest z vsemi 8 prilogami in kopija Kopitarjeve cenzurnega lista z dne 26. apr. 1833); 6) ocena Gollmayrjeva o Čbelici IV z dne 25. febr. 1834 (vpisana 26. febr. 1834 pod $\frac{4051}{1880}$; posnetek v Vedi 1911, 165 po dunajskem izvlečku vsebuje vse glavne momente, vendar zasluži akt, da se v celoti objavi); 7) zapisnik o gubernijalnih sejah z dne 6. in 15. marca 1834, kjer se je obravnavala Gollmayrjeva ocena z dne 25. febr. ter sklenilo poročilo za Sedlnitzkega z dne 25. marca 1834, s katerim se je Čbelica IV s 13 prilogami zopet poslala na Dumaj v recenzuro (koncept poročila z datumom 15. marca 1834 je napisal in sopedpisal Fischer, popravil in podpisal Spiegelfeld; »Durch einst. Beschl. genehmigt. Abwesend H. Hofrath Gf Wolsperg«; Schmidburgov expeditur 25. III.; v ekspedit 26. III.; mund. Tomitz 27. III.; kol. Kandler in nekdo z nečitljivo mi šifro; eksp. Wagner 30. III.; v reg. 9. IV.; o vsebini gl. Veda 1911, 165—66); 8) odlok Sedlnitzkega Schmidburgu z dne 12. apr. 1834, s katerim se dovoljuje »omissis deletis« natis Čbelice IV (praes. 20. apr. 1834 pod $\frac{1138}{1880}$; o vsebini prim. Veda 1911, 166); 9) zapisnik o gubernijalnih sejah z dne 24. apr. 1834 in 26. apr. 1834, kjer se je obravnaval dopis Sedlnitzkega z dne 12. apr. 1834 ter sklenil

o dlok okrožnemu uradu z dne 26. apr. 1834 za vročitev Kastelcu o dovoljenem tisku Čbelice IV »omissis deletis« v zmislu Gollmayrjeve ocene (koncept odloka z datumom 26. apr. 1834 je napisal in sopodpisal Fischer, podpisal Spiegelfeld; »unter dem Vorsitze des H. Hofrathes [Welsperg] durch einst. Bschl. genehmigt. Abwsnd. GR Gf Saurau«; obravnava označena za »dringend«; Welspergov expeditur 27. IV.; v ekspedit 28. IV.; mund. neki »Wefth.« 1. V.; kol. Kandler in nekdo z nečitljivo mišfro; eksped. Wagner 2. V.; »Gesehen und das Duplikat A, rückbehalten. K. k. Bücher-Revisions-Amt Laibach den 10. Maj 1834. Pauschek« m. p.; v reg. 19. VI.)

Tako je moral Pavšek po boju, ki je trajal nad leto dni, na aktu samem priznati svoj poraz.

Janez Šlaker z 6 let starejši od Čopa (r. v Kamniku 1791) je bil od 1817 uršulinski spovednik, od 1825 obenem vodja lj. normalke (DS 1900, 21). M. Ignacije r. grofice Engelshaus, o kateri so 1839 govorili, da bi bila ž njim v blagoslovljenem stanu (Jelovškova, Spom. 66), 1833 še ni bilo med lj. uršulinkami (r. 9. apr. 1810, prof. apr. 1834, prim. Levčevo »Preš, mapo« v lj. Studij, knjiž.). V družbi Kopitarja, Dobrovskega, Metelka, Ravnikarja in Kalistra se je 1820 udeležil menda na Dunaju posvetovanja o novem alfabetu (Slomšek, Življ. Mat. Ravnikarja 1845; Burger, Carinthia 1831, str. 104 ga ne omenja. S škofom Gruberjem sta bila prijatelja, medtem ko Wolf do njega ni imel pravega zaupanja (DS 1900, 22). Po vsej priliki se sme sklepati, da je bil Šlaker, kar se tiče cerkvene discipline in cerkvenega prava, janzenist.

Friedrich Wilh. Valentin Schmidt (1787—1831), kustos kraljevske knjižnice v Berlinu, je bil literarni zgodovinar, ki je objavil med drugim: Balladen u. Romanzen Bürger's, Stolberg's u. Schiller's auf ihre Quellen zurückgeführt, Berlin 1827 (ADB XXXII, 14). Ker Studijska knjižnica v Ljubljani knjige nima, jo je imel Čop menda sam.

»Jakon« je Jakob Zupan (gl. spredaj str. 179), ki je bil izza sredine 1832 zapleten v novo pravdo, a od jeseni i. l. suspendiran s plačo. Tuči 1829—32, ko je vladala sprava med njim in Albrechtom (prim. pesem k obnovitvi novomeškega kapitlja 25. sept. 1831, Marn XV, 43), je ostal zvest svojim janzenističnim in racionalističnim nazorom (prim. voščilo Poklukarju k 19. marcu 1832, ZMS 1906, 187; 101. epigram, LZ 1885, 349; Herberstein Karel, LZ 1885, 350), a brzdal je svojo razdražljivost. Ko pa je 1832 pri prošnji za kanonikat propadel njegov prijatelj Pavšek, a prodr! Praprotnik, je Zupan izgubil vsako razsočnost. V osvetljava pravde, ki je nastala radi Zupanove pridige pri sv. Petru dne 29. jun. 1832 in radi njegovega obnašanja pri izpitih pred 2. avg. i. l., bode treba Prijateljevo razpravo (ZMS 1907), ki je pisana na osnovi dunajskega gradiva, izpopolniti s pomočjo ljubljanskih arhivov, zlasti gubernijalnega (gl. spredaj str. 183) in škofijskega. Dveh važnih dokumentov sem iskal sicer tudi v Ljubljani zaman: besedila Zupanove inkriminirane pridige in pa zapisnika preiskovalne komisije iz dobe od 6. dec. 1833 do 5. apr. 1834. Pridigo je imel v prepisu tudi p. Benvenut Chrobat, a jo izgubil, ker pravi sam: »Legi quidem concionem et diu habui, verum per transmigrations perdidi« (biografija A. A. Wolfa iz 1859 str. 61; gl. niže str. 193). Dekret dv. štud. komisije z dne 10. avg. 1832 o suspenziji Zupana ni zatekel v Ljubljani, ker je po 11. avg. 1832 potoval po Koroškem (izpričan za avg.), Štajerskem in Hrvaškem (izpričan 16. sept. 1832), nato pa odšel na Dunaj, kjer je ostal do 14. febr. 1833, ko je na uradno urgenco moral odpotovati proti Ljubljani, kamor je prispel kmalu po 21. marcu 1833. Vsaj nov. 1832 je bil z Dunaja v korespondenci s Pavškom. V Ljubljani je ostal pa le do 13. jul. 1833, ko je odpotoval zopet na Dunaj; menda 14. okt. 1833 je moral kreniti proti

Ljubljani, kjer je bil vsaj že 29. okt. 1833 ter ostal do konca dec. 1835, ko je po neugodni rešitvi prošnje z dne 30. okt. 1835, da bi smel ostati v Ljubljani vsaj še do spomladi 1836, moral iti v prognanstvo v Celovec, kamor je dospel 1. jan. 1836.

3.

Ko je Čbelica IV v začetku jul. 1834 bila dotiskana (Žigon, Pregled 30), si je Kastelic prepisal sledečo nje oceno z dne 26. avg. 1834:

[Prejhérn] Glosa	Seite 3	Geht an
[Prejhérn] 1tes Sonett [O Verba]	„ 6	do
[Prejhérn] bei den übrigen 5 Sonetten	S. 7—11	[Popótnik pride, Hrajt, ki na tla, Komür je frez zhe dofa, Shivljenje jez zha, Zhes tebe vezh] Ist schön.
[Prejhérn] Romanza [od dohtarja]	S. 12	Von Hänker zu verbrennen.
[Prejhérn] detto [Romanza od uzhenza]	„ 14	zum verbrennen.
[Prejhérn] Strunam	„ 16	Scheint zur Ausgelassenheit zu spornen, wird deswegen mißbilligt
[Prejhérn] Gasele	S. 18[—24]	Von Hänker zu verbrennen.
[Jarnik] Kref	S. 25	Ist schön
[Kofmazh] Prilika	„ 29	Statt zu ernstlichen gibf es nur zu lächerlichen Ermahnungen Anlaß, daher kann nur mißbilligt werden.
[Kovazhizh] Sonze	„ 30	Ist schön (: Ebenso die 3 darauffolg. Gedichte : [= Schiller - Levizhnik, Hrepenenje; Levizhnik, Sonet; Shemla, 28. Jutro Velziga Travna 1828] :).
[Schiller-Tufhek] Mladenèzh per pofoki	„ 37	Obschon schön ist, gibf zu unmoralischen Gereze de Anlaß und macht dieses Büchel verwerflich.
[Bürger-Tufhek] Zefar in opat	„ 39	Macht Klostergeistlichkeit lächerlich — verdient daher durch Hänker verbrannt zu werden.
[is [tariga rokokija] Medved etc.	„ 48	Ist schön. (: Ebenso die 3 darauf folg. Ged. [= Kasteliz, Natura; Hölty-Kasteliz, Grob; Kasteliz, Sonze] :)
[Kasteliz] Odlafhavez	„ 57	Der Inhalt ist gediegen, doch die Moralitäten nicht befördernd, daher nicht gebilliget.
[Kasteliz] Sonett	„ 59	Ist schön.
[Kasteliz] Premifhlevavez	„ 60	Geht an.

[Kajteliz] Puftno sdihov.	„ 61 Macht oder gibt Gelegen- heit zur unsittlichen Gerede daher zu ver- brennen.
[Kajteliz] Epigrami.	„ 62 Ist schön.
[Supan?] Starozhejke narodne pejmi	„ 66 Geht an
[Supan?] Is Oglafa etc	„ 69 Geht an
[Supan?] Serbfjke	„ 71 Gibt Gelegenheit zur lä- cherlichen Gerede, daher vom Hänker zu ver- brennen.
[Vodnik] Ijkrize	„ 75 Geht an
[Vodnik] Anakreonta... [pejmi]...	„ 78 Geht an
Balade ino Pejmi [narodne]	„ 83 Ist schön

Wo der Leser das Wort aus dem Gebrauche nicht weiß; sondern dasselbe wie es nackt gedruckt erscheint, zu lesen gezwungen ist, wie es bei diesem Büchel und bei allen Gedichten der Fall ist, da zeigt sich der Vorzug der neuen vor der alten Slovenischen Orthographie in einem hohen Grade.

Laibach den 26. August 1834.

Ime avtorja rokopisne kritike o Čbelici IV, ki je prišla na neki način v roke Kastelcu, bi nam mogel odkriti le kak izredno srečen slučaj.

Da je bil duhovnik, zato govori tako vsebina kakor tudi tradicija; odstavek o pravopisu priča, da gre najbrž za metelčičarja; izbor obsojenih tekstov spominja na Pavškovo in Kopitarjevo cenzurno mnenje; »sežiganje« po biriču in brez njega ima sporednico v Pavškovem protestu z dne 28. marca 1833; po naglašeni zavzetosti za menihe pa bi človek skoraj sodil, da kritik ni bil janzenist.

Tudi Jurčičeve osoljene opazke, ki jih je s svinčnikom napravil na rokopis, pričajo, da je imel za kritika nekega duhovnika (nadpis, opazka k oceni Cesarja in opata, beležka k obsodbi srbskih narodnih).

Jurčič nam ni zabeležil, kdo mu je dal rokopis in kdaj. Ni izključeno, da gre za odlomek iz gradiva, ki ga je dobil, ko mu je odbor pisateljskega društva tik pred 29. apr. 1873 izročil uredništvo nameravanega Prešernovega albuma (SN št. 47 z dne 26. febr. 1873; št. 99 z dne 1. maja 1873; Soča 8. jan. 1874; SN št. 9 z dne 13. jan. 1874).

*
*
*

O janzenistih, kakor so se začeli uveljavljati na Kranjskem izza vladikovanja Karla Herbersteina (SBL 304—13), je fiksiral Čop 1831 sodbo (ZMS 1899, 109, 147—48), ki je vpliv te cerkvene struje na slovensko kulturno življenje slikala v ugodni luči ter se vidno razlikuje od sodbe, ki odmeva 1833 ik Čopovih konceptov in pisem Kopitarju (gl. spredaj str. 181; ZMS 1903, 99, 100, 102, 105) in Prešernovega Čelakovskemu (LZ 1882, 49—51).

Ko je s 31. okt. 1824 novi vladika Anton Alojzij Wolf vzel v posest ljubljansko škofijo, je bilo med 27 duhovniki, ki so delovali ali bivali v Ljubljani (gl. Catalogus cleri), vsaj 16 janzenistov in komaj 7 izrazitejših nejanzenistov. V rokah janzenistov je bila večina duhovniških mest v Ljubljani, ki so bila pomembna radi vpliva na orientacijo ostale duhovščine. Toda izrazitih janzenistov Zupanovega kova je bilo med Slovenci vedno malo, in skoraj je vprašanje, ali je izraz »janzenist« za večino slučajev Prešernove dobe sploh upravičen, ker so vsi zagovarjali le rigorizem za zakramenta pokore in Rešnjega Telesa, medtem ko se jih je z osnove

zagovoru jožefinskega cerkvenega prava in liturgičnih reform že več odmikalo, a stavkov o odrešenju, milosti in svobodni volji, ki jih je Rim označil za zmotne, v publikacijah teh kranjskih »janzenistov« mimo neznatnih izjem sploh ni bilo (prim. razpravo Fr. Ušeničnika, Rigorizem naših janzenistov, BV III, 1923). Na drugi strani je pa bilo tudi med posvetno antijanzenistično kranjsko duhovščino vkljub popuščanju vlade in vkljub dejstvu, da so škofje zopet imeli nadzorstvo nad bogoslovnimi študijami in cenzuro teoloških opisov, šele malo predstavnikov meniškega ali takega hofbauerjanskega katoličanstva, kakor je bil Baraga, ki je prišel 1824 študirat v ljubljansko bogoslovje (SBL). Ko je z 11. jul. 1827 v Ljubljani pri frančiškanih začela delovati nova bratovščina »Frommer Verein der Gesellschaft des süssesten Herzen Jesu,« ji je bil na čelu »čevljar iz predmestja Gradišče« (ZMS 1907, 13), namreč Janez Pleschko (posestnik hiše v današnji Hilšerjevi ulici 12), med člani pa razni laikii (kot edini reprezentant Prešernovega kroga slikar Langus), medtem ko iščete kakega ljubljanskega posvetnega duhovnika tu zaman (bratovščinska knjiga v arhivu pri lj. frančiškanih). Vse kaže, da je bilo med kranjskimi nasprotniki janzenistovskega rigorizma več takih posvetnih duhovnikov, ki so se obenem oklepali janzenističnega cerkvenega prava in janzenistovske ideologije o reformirani liturgiji, gesla meniške stranke o potrebi romanja, bratovščin itd. pa odklanjali. Tak duhovnik je bil v tej dobi še po vsej priliki tudi sam vladika Wolf, ki je pomagal preganjati Barago radi propagiranja bratovščin, Zupana radi janzenizma in racionalizma, družil z mržnjo do janzenistovskega rigorizma in do janzenistovske kljubovalnosti respekt do tendenc, ki jih je vlada ali v resnici imela ali po njegovih mislih gojila, a do Rima in do institucij, ki bi po mislih Rima naj bile pomagale v Avstriji odpraviti ostanke jožefinske ideologije, kazal neko rezerviranost in hladnost.

Janzenisti, ki so skrbeli skoraj sami za kranjski slovenski šolski repertorij (Metelko, Zalokar, Švab, Jerin, Jelovšek, Bürger, nejanzenist je bil le Andrej Albrecht), so se še zelo brigali tudi za cerkveni repertorij (Bedenčič, Švab, Traun).

Pri nasprotnikih janzenistov tvorita navdušena delaželjnost Baragova in pa sveto leto, ki se je začelo 30. apr. 1826 (IMK 1907, 17), izhodišče novih prizadevanj za cerkveni repertorij. V tradiciji, da so se janzenisti pomišljali praznovati sveto leto, bo po vsej priliki precej resnice (Benkovič, Slovenec 1899 št. 27), kajti janzenisti so bili nasprotniki odpustkom in privilegijem spovednikov. Literarna aktivnost, ki so jo razvili kranjski nejanzenisti v skrbi za cerkveni repertorij po 1826, je bila opazljivo živahna (Potočnik, Dolinar, Baraga, Albrecht, Verit, Cigler [corrigé o njegovi orientaciji SBL 80], Vonča, Rant, Rozman, Holzapfel itd.).

V evidenci je treba imeti dejstvo, da diferenciacija v janzeniste in antijanzeniste o sodelovanju pri raznih necerkvenih akcijah navadno ni odločala.

Homeopati, ki metelčiji »niso mogli pomagati« (Preš.), so šteli med svoje pristaše duhovnih obeh taborov, tako nejanzeniste (tak homeopat je bil na primer Potočnik), kakor tudi janzeniste (tak je bil menda Ignac Valenčič, r. v Lj. 14. jul. 1797, ord. 1820, po raznih drugih službah kaplan v Komendi, ko ga je distriktni fizik kamniški naznanil, da ruje proti zdravnikom ter zanemarja svoje dolžnosti, radi česar je bil 1835 v korekciji pri frančiškanih, potem prestavljen k Škocjanu, končno radi vračarstva obsojen na zapor, prim. škof. arhiv v Lj.). — Benkovičeva nekritična supozicija, da bi bila na Kranjskem priznanje k janzenističnim načelom in pa delo za slovenski literarni preporod nezdružljiva v isti osebi (Slovenec 1899, št. 27, 28, 31; po njem Erjavec, Ob šestdesetletnici Blaž Potočnikove čitalnice, 13—14), se mora razbiti ob goli konstataciji, da sta bila janzenista Ravnikar in Zupan, o katerih pač nikdo ne bo trdil, da je njuna prepo-

roditeljska orientacija zaostajala za Baragovo ali Potočnikovo! — Med aktivnimi metelčičarji so imeli sicer večino janzenisti (Metelko, Zalokar, Burger), vendar je bil med njimi tudi nejanzenist (Potočnik), medtem ko je janzenist Zupan začetnik javne opozicije proti pravopisu janzenista Metelka. — Pri Čbelici so sodelovali pristaši milejše prakse, namreč Potočnik (I), Holzapfel (I—II), Cigler (II—III), Zemlja (III—IV), a obenem tudi od prve knjige naprej janzenist Zupan, od druge mladi njegov somišljenik Jožef Evgen Kovačič (ne Emanuel kakor Marn XV, 7 in XXIII, 82; po absolviranju gimnazije v Novem mestu je bil 1827/28 v Lj. filozof v I. letniku, 1828/30 je menda študije prekinil, 1830/31 je bil v II. letniku filozofije, 1831/32 v Lj. teolog prvega leta, gl. kataloge), ki je po dogodkih izza 29. jun. 1832 demonstrativno proslavljal Zupana in njegovo orientacijo (prim. Marn XV, 49—50), dobil od škofa ukor ter prosil za odpust v lavantinsko škofijo (ordin. vložišče št. 1260 ex 1832).

Sodelovanje janzenistov Zupana in Kovačiča pri Čbelici opozarja, da erotične poezije niso vsi janzenisti tako brezpogojno obsojali kakor janzenist Pavšek v protestu iz 1833, ali protektor samostanov v oceni iz 1834; v isto smer kažejo tudi Čopove beležke o orientaciji Šlakarjevi (spredaj str. 181) ali njegovo poudarjanje, da je le »malo janzenistov pristašev Burgarjevih in Metelkovih« (ZMS 1903, 100). Gotovo bi pa bil povsem napačen tudi sklep, da bi bili o erotični poeziji imeli vsi pristaši milejše spovedne prakse slično mnenje, kakor Zemlja, ki je ostal Čbelici zvest, ali Gollmayr, ki je imel sicer silno rahlo vest ter videl moralno škodo mnogokje, kjer je ni bilo, vendar pa dopuščal erotično poezijo, če »se odlikuje po posebno spodobnih izrazih«, a na vprašanje o zavestno-nemoralni tendenci Prešernove poezije moral odgovoriti negativno (prim. spredaj str. 187 in Veda 1911, 165). Ako so pravilna izvajanja Fr. Ušeničnika (in po moji sodbi so pravilna), da »se iz janzenistovskih knjig ne da posneti«, »da bi bili janzenisti posebej rigorozni v presojanju kulture, umetnosti, zlasti literarne umetnosti« in da »umetnost presojuje janzenisti, vprav tako kakor zmerni moralisti, ne estetično, ampak samo pravno, po tem, kako vpliva umetnost na naše nravi« (BV III, 49), potem sta upravičeni tudi dve domnevi: da bi bil sodbo janzenista Pavška iz 1833 in pa oceno iz 1834 mogoč napisati tudi mnogokateri kranjski nasprotnik janzenistovskega rigorizma; in da za vzrok take orientacije janzenizem sploh ni bil potreben. Četudi je bilo v slovenski narodni poeziji mnogo takega blaga, je šlo v umetni poeziji za novum. In po vsej priliki se je marsikateri slovenski duhovnik, tako janzenist kakor zmerni moralist, ki ga erotična poezija v nemškem ali kakem drugem jeziku ni mnogo motila, zavzet vprašal, ali je ta »novost« tudi Slovincem res potrebna. Sodim, da so bili duhovniki, ki so se mogli brez pridržkov sprijazniti s to novostjo, sploh v manjšini. Saj se je skušala misel na erotično poezijo istodobno paralelizirati tudi na Štajferskem in Koroškem (prim. Dajnkove »Posvetne pesmi« iz 1827 in Ahacelj-Slomškovega konkurenta Čbelici iz 1833 in 1838).

Razvoj situacije po 1834 tem podmenam ne nasprotuje.

Janzenistom pri preiskavah proti Zupanu in Valenčiču ni uspelo, da bi bili spravili škofa v resno zadrego, čeravno so si zoper njega »dovoljevali pogoste napade, ki so bili taki, da se niso mogli sprejeti v komisijski zapisnik«. Najbrž so operirali janzenisti tudi z namigavanji o govoricah, ki so se tikale škofovih odnošajev do grofice Stubenberg (prim. Veda 1911, 70; šlo je za grofico Frančiško Stubenberg, r. HeiB okoli 1796, soprogo gubernijskega svetnika grofa Leopolda St., ki je umrl v starosti 70 let v Lj. 18. nov. 1839, medtem ko je grofica živela še do 3. marca 1868, prim. Schviz, Krain 131, 212, 216). Morda je bilo to že v Zupanovi pridigi.

Wolf odnošajev do grofice Stubenberg menda tudi po 1835 ni izdatno izpremenil, ker jih omenja 1859 tudi p. Benvenut, škofov zadnji spovednik:

»Multa quoque de suspecto consortio per Dioecesin promulgabantur, cujusdam Comitissae non natae sed per matrimonium titulo hoc gaudentis. Vapulabat per plures annos fama; tandem cautior factus — serpebat tamen virus et gens assueta, non tam aegre tulit factum tamen, datumque scandalum. Hinc multos ante annos ipsi factum a Carnioliae insigni poeta D. D^{te} Juris Francisco Pre.... epitaphium veridicum fuit: Zapustil boš ti svoje zlate,/ Pripravljena je jama za-te;/ Odločen tam od jalove debele,/ Sam ležal bodeš brez škofole. —/ Nam ossa hujus non in comuni coemeterio ad S. Christophori, sed in eccla cath. quiescunt. Sacerdotes haec observantes profecto scandalizati sunt, et a quibusdam hic agendi et vivendi modus, tacite latus, tandem ab uno, habita concione ad S. Petri festo ipso die S. Petri anno 1829 [recte: 1832] ignem accendit, qui quidem extinctus, calidas cineres diu aluit... Interim [5. II. 1859] neptes et aliae Dominae, quas inter nota, visitaverunt. Post mediam noctem sensibus privus (deliria venere) jacuit. Sexta Feb. mane 8va veni hora, et statim extreme unguendum dixi... Domum repetens circa 9^{1/2} denuo adivi, ibique dominantem inveni, et orare prohibentem Dominam Conclavi montiam Comitissam, cui dicenda dixi. Wer kann uns verbiten zu bethen...« (biogr. Wolfa str. 60—61, 69; prim. pa tudi drugačno sodbo, ki sta jo imela o tem razmerju škof Ravnikar in nakeljski župnik Blaž Blaznik, IMK 1907, 31).

Zdi se, da janzenisti govoric proti škofu Wolfu pozneje tudi radi tega niso mogli več tako izrabljati, ker se je začelo tudi o nekaterih izmed njih marsikaj šepetati (prim. spredaj str. 188 govorice o Šlakarju in m. Ignaciji, a v oni redakciji spominov Prešernove hčere, ki se nahaja v Stud. knjižnici v Levčevi »Prešernovi mapi,« poročilo o Dagarinovi hčerki, ki bi jo bil vzel 1842 seboj v Kranj).

Nedvomno je bil uspeh Wolfove osebne politike, da je bilo na odločilnih duhovniških mestih v Ljubljani vedno manj duhovnikov z orientacijo, ki bi bila dišala po rigorizmu, janzenizmu in jožefinskem cerkvenem pravu. Febr. 1843 je bil med ljubljansko duhovščino prepir, o katerem si je zabeležil nakeljski župnik Blaznik, pač po informacijah Dagarinovega naslednika dr. Matija Lebna, profesorja za moralno teologijo, ki je bil 25. febr. i. l. v Naklem (IMK 1908, 170), v svoj dnevnik sledeče: »28 Februar 1843. Streit in Laibach zwischen H. Canonicus Paushek einerseits, und zwischen den theologischen Professoren u. der Dompfarrgeistlichkeit andererseits in Betreff einiger Grundsätze. Ersterer behauptete die alten wahrhaft kirchlichen [od »die alten...« napisano nad črto, prečrtano pa: »die Josephinischen Neuerungen«], die Letzteren aber die unmittelbar vor Josephs Regierung herrschenden Grundsätze« (prevod g. I. Vrhovnika, ki mi je oskrbel nemško besedilo, v IMK 1907, 23; zdi se, da je prečrtano besedilo o »jožefinskih novotarijah« spomin na dikcijo Blaznikovega informatorja, novo besedilo o »starih, res cerkvenih načelih« pa priča o Blaznikovi orientaciji). Medtem ko je torej Pavšek, 1842/43 obenem rektor liceja (Schem.; rektor je mogel biti tudi neprofesor), še bil vedno zagovornik jožefinskih načel in pač tudi rigorizma, bi bili v nasprotnem taboru profesorji bogoslovja Jurij Zupan, Jerin, Poklukar, Pogačar, Klančnik, Polc in Leben ter šenklavška duhovščina župnik Karel Zorn, kaplani Janez Toman, Jurij Tomec, Janez Marinko in Jožef Zupan, zakristan Jurij Rihar in celo Metelko (lic. profesor in obenem šenklavški katehet).

Zupan sam, ki je smel izza srede 1845 spet hoditi na Kranjsko (IMK 1908, 174, sl.), se je na starost preorientiral: koj ob prvem obisku v Naklem je Blazniku vpričo kaplana Šokliča »priznal, da je kriv« (174), dne 9. sept. 1846 je pri Wolfu osebno »prosil za spravo« ter dobil od vladike sedaj (175) in vsaj še tik pred 14. avg. 1847 po 50 gl. (176).

Vkljub napredovanju antijanzenistovske ideologije pa odpor proti erotični poeziji vendar ni slabel, ampak ostal tako jak, da je bil poleg momentov iz narodne borbenosti in organizacije glavni činitelj, ki je ustvarjal atmosfero, v kateri je zvezda Koseskega za nekaj časa mogla zatemniti Prešernovo.

Fr. Kidrič.

K zgodovini kralja Sama in njegove dobe. J. J. Mikkola je v zadnjem zvezku Archiva für slavische Philologie, 42. l. (1928), str. 77—97, objavil študijo, s katero hoče podati donesek k vprašanju, ali so bivali Slovani, h katerim je prišel frankovski trgovec Samo, severno ali južno od Donave. V zvezi s tem načena tudi več vprašanj, ki stoje le v bolj oddaljeni zvezi s predmetom, ki nam ga napoveduje naslov njegove študije: »Samo und sein Reich«.

K izvajanjem Mikkolinim hočem napisati par pripomb in dodati svoje mnenje o nekaterih vprašanih iz zgodovine kralja Sama in njegove dobe, katerih se je Mikkola samo dotaknil. Na tem mestu nas zanimajo samo historična vprašanja, katera stoje v ožji zvezi z zgodovino Slovencev in njihovega ozemlja v dobi kralja Sama.

Mikkola misli, da se je trgovec Samo, čigar domovino stavi po pravi v okraj mesta Sens (pagus Senonago, Sénonais), podal ne k severno od Donave, temveč k južno od te reke stanujočim Slovenom, to je Slovincem, in sicer preko današnje Švice, Vorarlberga, severnega Tirolskega in Salzburškega. Kot razlog, da je Samo ubral to pot, navaja Mikkola napetost, ki je baje takrat (623/624) vladala med avstrazijskim kraljem Dagobertom in njegovim očetom, kraljem Chlotharjem, od katerih je vsak vladal nad delom frankovske države. Toda vir za to dobo in ta dogodek, takozvani Fredegar, še nič ne poroča, da bi ta napetost obstojala že leta 623/624, ko se je v 40. letu kralja Chlotharja Samo podal na pot proti vzhodu (IV, 48), temveč nam šele k 42. letu kralja Chlotharja, to je k letu 625/626 poroča, da je šele potem, ko je Dagobert »iz spoštovanja do kralja in na očetovo povelje spoštljivo« prišel na očetovo državno ozemlje in se tamkaj oženil s hčerjo očetove žene, tretji dan po poroki nastal med očetom in sinom prepir radi Dagobertove zahteve, ki je šla za tem, imeti zase celokupno Avstrazijo, ne pa samo en del, da pa so ta prepir frankovski velikaši kmašu poravnali. Analistično zasnovana Fredegarjeva kronika nam sporoča poravnavo že k 42. letu Chlotharjeve vlade, to je k l. 625/626 (IV, 53). Mislim z vsemi, ki so se do sedaj bavili s tem vprašanjem, da se je frankovski trgovec Samo podal k Slovanom severno od Donave, ne pa po potu, katerega zagovarja Mikkola, k onim južno od Donave. Samo je mogel potovati ob velikem in prastarem trgovskem potu, ki so ga takrat uporabljali in je vodil iz severne Francije preko Mainza, Hessena v Turingijo in na Labo (A. Dopsch, Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung, II, 1924, 463; K. Schumacher, Siedlungs- und Kulturgeschichte der Rheinlande, II, 1923, 241). Za Samovo trgovsko ekspedicijo imamo druge vire, ki nam podajajo paralele k Fredegarjevemu poročilu in ga postavljajo v sredino, v kateri ne izgleda ekspedicija severnofrancoskega trgovca v oni dobi in v smeri proti vzhodnim deželam prav nič posebnega ali neverjetnega. V bližini Sensa, Samove domovine, cvete v njegovi dobi trgovina, tako okoli leta 600 v Verdunu, dalje v St. Denisu, Orléansu in Toursu. Trgovci so domačini, bogati in ugledni ljudje. V St. Denisu se za kralja Dagoberta shajajo trgovci od severa in juga (Dopsch, l. c., 447, 459, 468). Samo ni bil mogoče po rodu Slovan, kakor so mislili mnogi. Njegov prvotni trgovski poklic se prav lepo sklada s poročili o njegovih rojakih-trgovcih v njegovi severnofrancoski domovini. Bil je po vsem načelnik neke take trgovske karavane, ki se je podajala po trgovskih poslih proti slovanskemu vzhodu.

Za razlog, da je prišel Samo najprej k Slovanom južno od Donave smatra Mikkola tudi ime Winedi, češ da ne more veljati za češke Slovane, kajti ti se v virih imenujejo vedno le Beu-Winidi, Beehami in podobno. Kar se tega tiče moram reči, da se Slovenci v virih 6., 7. in 8. stol. imenujejo najčehše Slavi, Sclabi, le posamič Sclauani, Sclauoni (zemlja je Sclauinia), izraz Winedi, Winedi rabi za Slovence edino le Fredegar na enem mestu (IV, 72), toda ravno njemu so Winedi, Winidi, Wenedi in podobno poleg Slovencev ravno tako severni Slovani okoli Wogastisburca, ki ga Mikkola s Sedláčkom išče na Češkem (Uhošt, Purberg), dalje v Turingiji in ob meji Saksov (IV, 68, 74, 75, 77, 87), torej češki Slovani prav tako kakor turinški in polabski. Slavi, Sclavini, Esclavi rabi Fredegar manj pogosto kot Winedi, Winidi, sicer pa tako, da so mu Slavi — Winedi. Za Slovence v virih 6.—9. stol. ne najdemo, razen na citiranem mestu pri Fredegarju nikdar imena Winedi, razen enkrat, ko se Slovani ob Donavi pri Melku in Pöchlarnu imenujejo poleg Sclavi tudi Uuinades (Gradivo za zgod. Slov., II, 110, leta 832), ali za te Slované od Donavi ni gotovo, da li jih je prištevati k severnim ali južnim Slovanom. Poleg tega se pa v Samovi dobi enkrat imenujejo Slovenci »Venetii qui et Slavi« (Vita s. Columban abbatis Bobiensis, nastala okoli leta 618, Gradivo, I, 151) in sredi 8. stoletja enkrat Wandali (Vita ss. Marini et Anniani, nastala okoli leta 750, Gradivo, I, 190). Ta dva povsem osamela primera sta nastala iz neznanja in mešanja pojmov, enkrat Slovencev z antičnimi Veneti, prebivalci Venecije, drugič z germanskimi Vandali (Niederle, Slov. starožitost, I, 45, 52, III, 34, Manuel de l'antiquité slave, 233).

Mikkola uporablja za svoje mnenje glede Samovega prihoda in postanka njegove države med alpskimi Slovenci tudi mesto Fredegarjeve kronike (IV, 58), ko ta k letu 629/630 poroča, da so narodi ob slovanski in avarski meji prosili kralja Dagoberta, naj podvrže Avere in Slované do meja bizantinskega cesarstva. Res nam je v narodih, ki prosijo Dagoberta pomoči, misliti v prvi vrsti na Bavarce in njihove sosede, ki so mejili na Avere in Slované južno od Donave, ti pa zopet v Istri in ob spodnji Donavi ob bizantinsko zemljo. Toda ne zdi se mi nujno sklepati na podlagi tega mesta pri Fredegarju, da je Samov prihod in začetek njegove oblasti iskati južno od Donave. Verjetno pa je, da je Samo takrat (629 do 630) imel v okviru svoje zvezne države že tudi alpske Slované. Mikkola je ponovno opozoril na važno letnico 629—630, ko so narodi ob avarsko-slovanskih mejah prosili kralja Dagoberta, naj razširi svojo oblast preko Slovanov in Avarov do bizantinskih meja, da se je to zgodilo par let po velikem porazu, ki je 626. strl. pred Carigradom avarsko moč. Iz prošnje narodov ob avarsko-slovanskih mejah, naslovljene na kralja Dagoberta, je razbrati frankovsko ekspanzivno tendenco, usmerjeno proti vzhodu in jugovzhodu. Franki hočejo očitno uporabiti ugodno priliko avarske nemoči in razširiti svojo oblast proti vzhodu in jugovzhodu do bizantinskih meja preko Karantanije, ki je takrat po vsej priliki že spadala v okvir Samove države. Na zvezo med Samovo Karantanijo, prošnjo narodov za pomoč, naslovljeno na kralja Dagoberta, in langobardsko vojno pomočjo leta 631. je opozoril že L. Hauptmann (Politische Umwälzungen unter den Slovenen, Mitt. d. Instituts f. österr. Geschichtsforsch., 36, 1915, 250—253). Kralj Dagobert je pri svoji ekspanzivni akciji »usque ad manum publicam«, to je do bizantinskih meja, pravzaprav obnavljal samo to, kar je frankovska država že nekoč, za njegovega prednika kralja Theudeberta 534—548, imela, ko je v Panoniji mejila na Bizantince.

V zvezi s frankovskimi ekspanzivnimi načrti v smeri proti bizantinskim mejam je Mikkola pravilno omenil misijonarski, sicer ponesrečeni akciji sv. Kolumbana in sv. Amanda med alpskimi Slovenci, kajti duhovnik in osvojevalec sta opravljala takrat vzajemen posel (Gradivo, I, 151, 162).

Samo je stal na potu obnovi frankovskih ekspanzivnih načrtov v smeri proti vzhodu in to je bil, kar Mikkola pravilno poudarja, gotovo eden izmed vzrokov, da je prišlo do velike frankovsko-slovanske vojne, katere povod nam odeva Fredegar v poročilo o ropu in umoru frankovskih trgovcev in o Siharijevega poslanstvu pri kralju Samu.

Mikkola navaja za svojo tezo o prvobitni ustalitvi Samovi južno od Donave tudi mesto v *Conversio*, ki pravi, da je bil Samo vojvoda Karantancev (Samo... manens in Quarantanis fuit dux gentis illius), kar mu dokazuje, kako so v 9. stol. v Salzburgu razumeli Fredegarja, odkoder so zajemali vesti o Samu. In tega točno označili kot karantanskega vojvodo. Ne glede na znano odvisnost *Conversio* od Fredegarja pa pove to mesto samo toliko, da je bil Samo tudi vladar nad Karantanci, kar je povsem točno, nikakor pa, da je prišel najprej med Karantance in med temi osnoval svojo državno tvorbo.

Mikkola pravi (pred njim že tudi Hauptmann in drugi), da kaže vojaška pomoč, poslana Frankom od strani Langobardov proti kralju Samu, da se je Samova država raztezala daleč proti jugu. Mnenje, ki zanika vsako oblast kralja Sama nad karantanskimi Slovenci je že z ozirom na langobardsko pomoč neverjetno in v literaturi tudi precej osamljeno (Němeček, V. Novotný, proti Hauptmann, 1. c.). L. M. Hartmann in L. Hauptmann sta s kraljem Samom in razprostranostjo njegove države spravila v zvezo tudi poročilo Pavla Diakona (*Hist. Lang.*, IV, 38), ki pravi, da sta po smrti furlanskega vojvode Gisulfa (okoli 610) prevzela njegova sinova Taso in Cacco vladu furlanske vojvodine in da sta se ta dva za svoje dobe polastila pokrajine Slovencev, ki se imenuje Zellia, do kraja, ki se imenuje Medaria. (Hartmann, *Gesch. Italiens*, II, 1, 211, 236., n. 9; Hauptmann, 1. c., 231, 252.) Hauptmann lokalizira s Strakosch-Grassmannom (*Geschichte der Deutschen in Österreich*, I, 310) okraj (regio) Zellia v kraj Cegle pri Krminu na Goriškem. Drugi zopet so Zellia in Medaria lokalizirali v različne furlanske, kranjske in druge kraje in okraje. Priključujem se mnenju A. Linharta (*Versuch einer Geschichte von Krain*, II, 127), S. Rutarja (*Letopis Matice slov.*, 1885, 312—316, Ljublj. Zvon, 1883, 56), V. Pogatschnigga (*Carinthia* I, 1888) in R. Eggerja (*Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum*, 1916, 100—101), ki vidijo v regio Zellia današnjo Ziljo, Ziljsko dolino, in mnenju istega Rutarja in Eggerja, ki vidita v kraju Medaria današnje Meglarje (nemško Maglern) na potu iz Beljaka v Italijo, prav tako v Ziljski dolini. Z novimi razlogi hočem to mnenje še utrditi.

Ime Zeglia za Ziljsko dolino in pokrajino najdemo še v furlanskih virih 14. in 15. stol. (furlanski historik Nicoletti iz 16. stol. poroča k letu 1314 o napadih barbarov »della Zeglia« na grad Moscardo v Carniji, *Manzano, Annali del Friuli*, IV, 42; opatija v Možacu — Moggio je l. 1490 prodala svoja posestva v »Zeglia«, to je v Ziljski dolini, kjer jih je imela že od 12. stol.) Zellia je okraj in ne kraj, torej ne more biti to vasica Cegle, ki je nemški Ziegelofen (prvič kot »Zygelouen« šele leta 1471, *Fr. Kos v Jadranskem almanahu*, 1923, 27, 47). Zellia — goriška Brda (*Collia, Colles, Coglio*) tudi ne morejo biti; za ta so najstarejše oblike vedno le *Colles* in podobno (*Gradivo*, III, 385, IV, 56, 129, 258, 680). Okraj Zellia je moral biti za Langobarde pomembnejši kot je briška vasica Cegle ali goriška Brda, ki so komaj par kilometrov oddaljena od dokazanih langobardskih naselbin v Iplisu (Ibligine Pavla Diakona, *Hist. Lang.*, IV, 37), kjer so bili naseljeni langobardski arimanni (Aldo Checchini v *Archivio Giuridico*, III ser., VII, 1907, 460, 474). Tučji v virih od 12. stol. dalje pomenja Gil, Gila, Gile ali podobno ne samo reke Zilje temveč, kakor pri Pavlu Diakonu, celotno pokrajino (okoli 1150, 1180, 1238—1261, 1267—68, *Gradivo*, IV, 281, 627; V, 704; Jaksch, *Mon. Car.*, IV b, 653).

Namesto Medaria bi bilo bolje čitati Meclaria, kakor ima to vrsta najboljših rokopisov Historije Langobardorum. V 13.—14. stol. imamo za Meglarje oblike Maglar, Maglaria, Magelaren (Gradivo, IV, 635, V, 704; Jaksch, Mon. Car., III, 675, 1271, 2149). Medana v goriških Brdih, v kateri so nekateri videli Medaria Pavla Diakona, je v srednjeveških virih vedno le Mandan, Medano, Medanum in podobno (Fr. Kos v Jadr. almanahu, 1923, 40, 41). Predvsem pa govore za Medaria [bolje Meclaria] — Meglarje izkopine rimskih utrdb, ki jih je našel R. Egger na griču pri današnjih Meglarjih in pa ostanki krščanske cerkve, ki je v teh krajih obstojala še kratko dobo pred naselitvijo Slovencev.

Kraj, ki je bil že v rimski dobi naseljen in utrjen in imel neposredno pred prihodom Slovencev v te kraje krščansko cerkev je bil, kakor v rimski dobi, važen gotovo tudi v slovensko-langobardski kot strategično važno mesto ob vhodu ceste v soteske ob reki Ziljici in dalje v dolino reke Bele (Fella) ter Furlanijo. Tudi zato so nanj polagali Langobardi nedvomno veliko važnost. Pri Meglarjih-Vratih so »vrata« Koroške. Pri Vratih (hinz dem Tor) pozdravi leta 1227 koroški vojvoda s svojim spremstvom s slovenskim pozdravom »Buge waz primi gralwa Venus« Ulrika iz Lichtensteina na njegovem viteškem pohodu (Gradivo, V, 456).

Zelo je verjetno, da se je okupacija okraja Zellia do kraja Medaria izvršila za kralja Sama, kakor domnevata Hartmann in Hauptmann. Samó je v svojo zvezno državo združil tudi karantanske Slovence in tako postal sosed Langobardom. Kaj je bolj naravnega nego da iščemo sovražne stike med karantanskimi Slovenci, ki spadajo v sklop Samove države in Langobardi v starem in stratično važnem noriško-karantanskem in italsko-langobardskem mejnem in prehodnem ozemlju, torej v okolici današnjih Meglarij v Ziljski dolini. Tu, ne pa mogoče v goriških Brdih je od narave in zgodovine utemeljena karantansko-slovenska in italsko-langobardska meja.

Tudi letnica »okoli 610« za okupacijo kraja Medaria v okraju Zellia se mi ne zdi prava, čeprav je Pavel Diakon uvrstil dogodek med druge, ki so se vršili leta 610 in 611. Ne zdi se mi prav staviti celo vrsto dogodkov vse v nekako isto dobo, to je okoli leta 610 (napad Avarov v Furlanijo, obleganje Čedada, odpeljava Gisulfovih sinov v avarsko ujetništvo in njihov beg iz ujetništva, smrt vojvode Gisulfa, okupacija okraja Zellia do kraja Medaria po Gisulfovih sinovih Tasu in Caccu). Pavel Diakon je tukaj po mojem mnenju združil časovno različne dogodke. Okupacijo slovenskega okraja stavim s Hauptmannom šele v dobo kralja Sama, ko je ta preko karantanskih Slovencev postal sosed Langobardom, nisem pa njegovega mnenja glede lokalizacije okraja Zellia. Okupacija okraja Zellia do kraja Medaria po Langobardih se je, po vsem sodeč, izvršila po letu 623 (nastop kralja Sama) in pred »okoli leta 626« (smrt Tasa in Cacca, Hist. Lang., IV, 39). Da je stal Samo v neprijateljskih stikih z Langobardi, priča Fredegarjevo poročilo k letu 631 (Chron., IV, 68); do takih sovražnih stikov je pa lahko prišlo tudi že par let prej, ko sta še živela Taso in Cacco (pred l. 626) in se je Samova velika zvezna država preko karantanskih Slovencev približala langobardskim mejam v okolišu Ziljske doline in današnjih Meglarij.

M. Kos.

Bibliografija za l. 1927.

Sestavil J. Šlebinger.

Kratice: ADK = Ameriški družinski koledar; AfslPh = Archiv für slavische Philologie; BV = Bogoslovni vestnik; CG = Cerkveni glasbenik; ČJKZ = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino; ČMFL = Časopis pro moderní filologii a literatury; ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje; DP = Domači prijatelj; DS = Dom in svet; E = Edinost; GMS = Glasnik muz. društva za Slovenijo; GV = Geografski vestnik; IS = Ilustrovani Slovenec; J = Jutro; JF = Južnoslovenski filolog; KCM = Koledar družbe sv. Cirila in Metoda; KGM = Koledar Goriške matice; KMD = Koledar Mohorjeve družbe; LZ = Ljubljanski zvon; M = Mladika; ND = Nova doba; NDk = Narodni dnevnik; NE = Narodna enciklopedija; P = Popotnik; PV = Planinski vestnik; RDHV = Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede; RÉS = Revue des études slaves; S = Slovenec; SBL = Slovenski biografski leksikon; SGp = Slovenski gospodar; SKG = Srpski književni glasnik; SN = Slovenski narod; SP = Slovenski pravnik; SU = Slovenski učitelj; UT = Učiteljski tovariš; ZfslPh = Zeitschrift für slavische Philologie; ZJFL = Zbornik juridične fakultete v Ljubljani; ZUZ = Zbornik za umetnostno zgodovino; ŽiS = Življenje in svet; ŽS = Ženski svet (Trst).

I. Jezikoslovje.

Breznik Anton, Popovičev Specimen vocabularii vindocarniolici ter Pohlinov Glossarium slavicum. ČJKZ VI, 91—99.

Brežnik Pavel V., Francoščina za samouke. Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi. ŽiS 1927, št. 4—49; nadalj. 1928 — in ponatis.

F. Š., Kvarjenje slovenščine. SU 1927, 27. (Napačna sklanjatev moških samost. -o, -a; napačna raba prid. -ov, -in itd.)

Glouar Joža, Žepni slovarček tujk. Založila „Umetniška propaganda“. V Lj. 1927, 142 str.

Por.: L. Tesnière, RÉS VII, 158.

Gröbming-Lèsica-Molé, Srbohrvatsko-slovenski slovar. Založila in izdala Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1927. (IV) + 432 str.

Por.: L. Tesnière, RÉS VII, 157 — M Rupel, J 31. 8. 27.

Ilešić Fran, „Bezjak“ i „Bezjaci“. Srpski dialektološki zbornik III, 71—93.

Izrazi, Strokovno tehnični. Strojvodski koledar, 1927, 93—125; 1928, 136—167. (Prim. ČJKZ VI, 270: Zbirka . . .)

Jezičnik, Hubelj. (Tolmačenje imena.) E št. 9. — Jos. Jurca, K besednemu pomenu Hublja. E št. 11. — „Jezičnikov“ odgovor: E št. 27, 29, in Jos. Jurca: Hubelj — Gießhübel? E št. 35.

Kelemina Jakob, Krajevna imena iz spodnjepanonske marke. ČJKZ VI, 41—44.

Kenda Jos., Tolminski pregovori in reki. (Nabral večinoma po Tolminskem.) KGM 1928, 78—80.

Kern Frank J., A complete pronouncing Dictionary of the English and Slovene languages for general use by F. J. Kern. — Popoln angleško-slovenski besednjak z angleško izgovorjavo. Tisk Ameriške Domovine, Cleveland, Ohio. (1919) V. 8°. VII + 273.

— English-slovene Reader. Angleško-slovensko berilo. Za ameriške Slovence sestavil -- avtor angleško-slovenskega besednjaka. Ilustrirano. Cleveland, Ohio, 1926. V. 8°. 213 str. — (Slovar: str. 159—213.)

Kogovšek J., Drobni doneski k imenoslovju (v Bohinju). PV 238. (Greda, Ukanec, Stareč vrh, Lopučnica, Stara Fužina, Mišelj vrh = Mihélov vrh, Dražki vrh iz draga.)

Kolarič Rudolf, Nosni vokali v prvotni slovenščini. ČJKZ VI, 27—40.

Koštiál Ivan, O krajevnih imenih. GV 1926, 51—3. (K članku dr. H. Tume v GV 1925, 86—97. — Tumor odgovor Koštiálu v GV 1926, 53—55.) — O naših priimkih. M 1927, 114, 194, 234, 275, 315, 355, 395.

— Slovniški in slovarski brus knjižne slovenščine. (Glej: ČJKZ VI, 269.)

Ocene: J. A. G(lonar). LZ 1827, 371—3. — A. M(ikuš), J 13. 2. 27. — L. Tesnière, RÉS VII. (Paris 1927), 158.

— Entgleiste Iterativbildungen. ZfslPh IV, 131—140.

Mikuš Anton, Kako je pridobil slovenski slovar dve novi besedi. (Mornica in somornica). J 19. 3. 27. — Kdaj in kako je nastalo ime Prisojnik. J 8. 5. 27. — Še enkrat Prisank, Prisolnik, Prisojnik. S 9. 1. 27.

Musić Avg., Netopir i leptir. JF VI, 98—101.

Nekaj turških besed, ki so prišle v jugoslovenščino. NDk 19. 2. 27, št. 40.

Pirchegger Simon, Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet. In Kommission bei Markert u. Peters, Leipzig 1927. V. 8°. XXXI + 239 str. z zemljevidom. (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an d. Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin. 1.)

Poljanec P., Slovanska imena v okolici Dunaja. Dolina-Tulln. ŽiS I, 405.

Rakovec Engelbert, Tolmač slovenskega jezika ali Slovenski etimolog. Lastna založba. Boštanj ob Savi, 1927, 221 str.

Ramovš Franc, O prvotnih južnosl. substitucijah za balk.-lat. *k*, *g* pred *e*, *i*. JF VI, 153—165.

— Razvoj psl. *é* v slovenskih dolgih zlogih. ČJKZ VI, 8—21.

— O naravi psl. *tort-* in *tert-* v praslovenščini. Tam, 22—26.

— O kaj.-čak. prehodu *d* v *j*. Tam, 86—90.

- Dudlêbi-Teindles. Tam, 252—3.
 — Opomba k škofjeloškemu refleksu za *é*. Tam, 253.
 — O postanku slovenskega dialektičnega *sunce*. Tam, 258—260.
 — K razlagam o postanku glagola *morati*. Tam, 265—7.
Schwach Konrad, Der Name der Stadt Rotenmann. Blätter f. Heimatkunde V, Graz 1927, 66—69. (Slov. „Cirminah“ je najbrž prevod iz nem. in ne narobe.)
Seznam nekaterih v slovenskem in srbskohrvatskem jeziku različnih izrazov. Priloga h knjigi: Dr. L. Pitamic „Država“. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja, Prevalje, 1927, 12 str.
Sič Fran, Trgovski žepni leksikon in slov.-nemška trgovska korespondenca. Lj. 1927. Založil „Novinski biro“, d. z. o. z., Šelenburgova ul. 7/II. M. 8°. 80 str.
Skok Petar, O zamjeni vlt. *ū* > sl. *y*. ČJKZ VI, 1—7.
 — Država — dežela. Tam, 248—252.
Stelè France, Slovenska listina iz l. 1643. ČZN 1927, 6—9. Po mnenju A. Trstenjaka „najstarejši literarni spomenik prekmurske slovenščine“.
Šturm Fran, Refleksi romanskih palataliziranih konzonantov v slovenskih izposojenkah. ČJKZ VI, 45—85; dodatek: str. 260.
Tuma Henrik, Bohinjski kot. PV 1927, št. 3—12. (Z raznimi toponomastičnimi beležkami.)
Tuma Enrico-Carlo Battisti, Vocabolario botanico latino-sloveno. Studi Goriziani II, 1924, 159—194.
Vilhar Albin, Srbohrvatsko-slovenski slovar. Založila Jugoslovanska knjigarna v Lj. 1927, (IV) + 329 str.
 Poročila: -o-, S št 99; SU 1927, 66. — R. C. M 314.
 — Slovensko-srbskohrvatski slovar. Založila Jugoslovanska knjigarna v Lj. 1927, (III) + 289 str.
Žunkovič Davorin, Krajevni imeni Stopence in Tezno. ČZN 1927, 75—77.

II. Slovstvena zgodovina in življenjepisi za oddelke I—III.

- A. Š.** Kaj je z mladinsko knjigo? E 14. 6. 27. (Pregled in oznaka novejšega slov. mladinskega slovstva.)
Albrecht Fran, Naše literarne in knjižne razmere. J 16. 4. 27.
 — Pozorište (u Sloveniji). Srpska književna zadruga, kolo XXX, br. 202. (Beograd 1927): Slovenačka, 164—175.
(Aljaž Jakob.) U. 4. 5. 27 v Dovjem. Nekrologi: A. Dolinar, Pevec VII, 25. — J št. 106 (s sliko), 109. — NDk št. 101. — S št. 100, 103, 107. — IS III, št. 21 (s slikami). — SN št. 101, 104. — Tedenske slike III, št. 19. — J. Mlakar, KMD 1928, 73 (s sliko). — Mil. Kalan, CG 101—2. — Jos. Tomiňsek, Zadnje poglavje iz njegovega življenja. PV 121—5 (s sliko). — Zbori III, 17. — Ob odkritju A-evega nagrobnega spomenika: S 20. 9. 27 (G. Rožman); PV 239.

Ambrož Oton G., Razvoj slovenskog novinarstva. Novinar III (Zagreb 25. 5. 27), 53—4.

(**Andrejka-Livnogradski Jernej**.) Gl.: ČJKZ VI, 271. — Dr. Rud. Andrejka: KMD 1928, 26.

(**Arko Mihael**.) 70 letnica rojstva: Fr. Ferjančič, CG 172—4, 202—7 (s sliko). — Gor. straža 14. 9. 27. — S 18. 9. 27 (s sliko).

(**Aškerc Anton**.) Vlad. Čačić, Rimske toplice. „Rojstna hiša“ slov. pjesnika A. A.: Novosti (Zagreb, uskrs 1927), br. 106, str. 20. (Biografija in karakteristika A-eva). — A. Mikuš, A-evi verzi na Solčavske planine. ŽiS I, 635. — I, Politični nazori A. A., Tam, 636. — Miselna kriza A. A., Tam, 24—27. — Iz korespondence A. A., Tam 83. (Iz pisem dr. Turnerju.) — (Plestenjak): A. A. in dr. Turner. (A. je hotel opevati Pohorje, „Pohorske cvetlice“ niso nikdar pognale.) Tam, 98—100. Prim.: A. Kosijev popravek na str. 157 in Janko Glaser, O A-evih Pohorskih cvetlicah. ČZN 1927, 196—9. — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 87—96. — Reminiscenca na A-evo smrt pred 15 leti. J 12. 6. 27 (s slikami). — Hinko Sever, Ob 15letnici A-eve smrti. Ndk 19. 7. 27. — Jos. Wester, Iz A-eve literarne zapuščine. LZ 1927, 193—207, 270—7, 343—355, 406—417, 448, 467—473; 571. (Objavljenih je 17 rokop. v vezani besedi, v prozi: dnevnik, pisan na krovu ladje Semiramis.)

(**Babnik Janko**.) U. 21. 12. 1927 v Lj. Nekrologi: J št. 301 (s sliko), 303. — S št. 289. — Janko Polec: S št. 290. — Dr. R.: Ndk št. 289. — SN št. 289. — Mil. Škerlj: SP 1928, 36—40.

Bajuk Marko, Mera v slovenski narodni pesmi. Pevec VII, 45. (Nadaljevanje v I. 1928.)

(**Baraga Friderik**.) P. Hugo Bren: F. Baraga — prosi za nas! Glasnik presv. srca Jez. 1927, 212—4 (s sliko). — J. Pavlin: Misijonar F. B. Za 130letnico rojstva. S 28. 6. 27.

(**Bernik Valentin**.) U. 14. 3. 27 v Komendi pri Kamniku. Nekrolog: S 15. 3. 27. — Al. Stroj: S 17. 3. 27.

Bevk France, Slovenske knjižne izdaje v Italiji. Luč I. (Trst 1927), 53—70. — Zofka Kvedrova. KGM 1928, 37—9.

(**Bleiweis Janez**.) Iv. Lah, Vodniki in preroki, 49—54.

Borko Božidar, Drugo književno pismo iz Slovenije. Nova Evropa, knj. 16. (11. 7. 27), 33—40. (O najnovjši slov. literaturi.)

— Ivan Cankar in današnja slovenska književnost. Savremenik XX, 289—294.

— Trideset godina moderne slovenačke lirike. (U oči pedesetogodišnjice O. Župančiča.) Tam, 515—520.

— Slovenski pesnik knez Frankopan. ŽiS I, 434—5.

Cankar Ivan. Zbrani spisi. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Lj. Založila Nova založba. Peti zvezek: Kralj na Betajnovi. Na klancu. Črtice (1902). 1927. XX + 324 str.

Poročila: Fr Koblar, DS 158—9; S 16. 4. 27. — R. C., M 273.

— Zbrani spisi... Šesti zvezek: Ob zori. Življenje in smrt Petra Novljana. Hiša Marije pomočnice. 1927. XVI + 360 str.

Poročila: Jos. Debevec, Zbrani spisi IV–VI: Čas XXII, 196–8. — Goriška straža 7. 12. 27. — Iv. Pregelj, M 1928, 151. — Fr. Koblar, DS 1928, 93. — Luc. Tesnière, RÉS 1928, 156.

— Vélíka maša. (Ponatis iz „Podobe iz sanj“.) Gor. straža 18. 11. 27.

— M. D. (Kocmur): Septembrski dogodki 1. 1908. in Ivan Cankar. NDK št. 98, 99. (Priobčen v „Rdečem praporu“ zapljenjen Cankarjev članek „Krvavi dnevi v Ljubljani“.)

Prevodi:

— Njezin grob. Mladost V, Zagreb 1927, 125.

— Desetica. (Iz „Moje življenje“.) Pobratimi. (Iz „Podobe iz sanj“.) Srbski prevod Ljubice S. Janković, Letopis Matice srpske (Novi Sad 1927), knj. 314, 252–8.

— Gospodična. Slovaški prevod dr. Merka, Slovenski Vychod, Košice 1. 1. 27 (priloga).

— Monsieur le Capitaine. (Iz „Podobe iz sanj“.) Prevela S. in J. Jeras, J 20. 11. 27.

— Une tase de café. (Iz „Moje življenje“.) Prevela ista: J 24. 12. 27.

(—) Fr. Bevk: „Hlapec Jernej“ v Gorici. E 15. 2. 27. — „Pohujšanje v dolini Šentflorijanski“ (v Tolminu). E 12. 6. 27. — B. Borko: I. C. i današnja slovenska književnost. Savremenik XX (Zagreb 1927), 289–294. — Franjo Čibej: Umetniško ustvarjanje Iv. Cankarja. LZ 1927: I. 321–331; II. Izrazna funkcija Cankarjevega pesništva. 590–8; III. Oblikovanje v C-jevem pesništvu. 678–686. — Ciril Debevec: Mati Iv. C-ja. (Posnetek predavanja.) SN 17. 5. 27. — Fran Govekar, I. C. in Zofka Kvedrova. SN 1. 1. 27. — Ljubica S. Janković: I. C. (Predavanje održano na Narodnom univerzitetu u Beogradu 9. febr. 1927.) Letopis Matice srpske (Novi Sad 1927), knj. 314, 233–251. — Ista: I. C. i žene. Pravda (Beograd 6.–8. jan. 1927), br. 6, str. 11. — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 113–122. — Iv. Rozman: Hlapec Jernej na odru. (Esej o mitu.) LZ 1927, 737–745. — Francoska čitateljica o Hlapcu Jerneju. J 3. 4. 27. — Ljubljansko učiteljstvo Iv. C-ju (poklonilo 5. 5. 27 Cankarjevemu domu na Vrhniki spominski album.) J 8. 5. 27; S št. 103. — Ženska mladina na grobu C-jeve matere. J št. 117. — C-jevo poprsje v Sarajevu (v foyeru sarajevskega gledališča.) J 4. 9. 27.

(Čerin Josip.) 60letnica: J 19. 3. 27 (s sliko); S 18. 3. 27 (s sliko).

Čibej Franjo, Umetniško ustvarjanje Iv. Cankarja. LZ 1927, 321–331, 590–8, 678–686.

(Čop Matija.) Alf. Gspan: M. Č. (r. 26. 1. 1797). S 25. 1. 27. — Mat. Murko: M. Č. v Lvovu. (Po uradnih virih.) ČJKZ VI, 261–5.

Debeljak Tine, Dom in svet. (Poskus literarne karakteristike ob 40letnici.) DS 1927, 25–29.

— Frank Wollmann, Slovinske drama. DS 1927, 252—5, 284—7. (Ocena.)

— Srečko Kosovel. Križ na gori III (1926/27), 27—32, 48—56. (Debevec Jožef.) 60letnik: Iv. Grafenauer, M 1927, 152—3 (s sliko). — S 15. 3. 27 (s sliko).

Druzovič Hinko, Slovenska, hrvatska in srbska narodna pesem. Zbori III, 20—22.

Džonić Uroš, Srpske narodne pesme u „Kranjskoj pčelici“. Beograd 1927. Godišnjica Nikole Čupića, knj. 36, 167—188. (68. izdanje Čupičeve zadužbine.)

O Jak. Zupanovih prevodih.

(Einspieler Gregor.) U. 28. 4. 1927 pri Sv. Juriju v Slov. goricah. Nekrologi: E št. 102. — J št. 102. — S št. 95, 99. — SN št. 97. — SGp št. 18. — Ks. Meško: KCM 1928, 45—49. — R. G.: KMD 1928, 77 (s sliko).

(Erjavec Franc.) Ob 40letnici njegove smrti. (S ponatisom Erj. članka „Divja koza ali gams“.) ŽiS I, 34—5. — J 13. 1. 27.

(Ferjančič Andrej.) U. 14. 7. 1927 na Bledu. Nekrologi: J št. 165 (s sliko). — NDK št. 157. — S št. 156. — SN št. 157. — M.: SP 1927, 230—232. — (Prim. tudi: III. Zgodovina.)

Ferjančič Fran, Kako sem se pred 33 leti seznanil s sedanjim prevz. goriškim metropolitom dr. Sedejem. CG 1927, 210—3.

(—) Al. Kralj, Spominski list. Ob 60letnici kanonika F. F.: CG 1927, 207—210.

Finžgar Fr. S., Ob 25letnici „Divjega lovca“. IS III, št. 14 (s slikami).

(Franke Ivan.) U. 15. 10. 1927 v Lj. Nekrologi: A. Gaber, J št. 246 (s slikami), 247. — NDK št. 235. — S št. 235. — SN št. 235. — Fr. Stelè: ZUZ 1927, 172.

Glaser Janko, O Aškerčevih Pohorskih cvetlicah. ČZN 1927, 196—9.

— Pregled etnografskih članaka u glasilu Zgodovinskega društva v Mariboru. Glasnik Etnogr. muzeja u Beogradu 1927, knj. II., 83—85.

Glonar Joža, Samhaber in njegovi „Preširenklänge“. LZ 1927, 417—423, 484—490. — Iz zgodovine naše literatske provincijalnosti. (O Mih. Lendovšku.) Tam, 576.

Govekar Fran, Iv. Cankar in Zofka Kvedrova. SN 1. 1. 27.

Grafenauer Ivan, Novija (slovenačka) književnost. Srpska književna zadruga, kolo XXX, br. 202. (Beograd 1927), 135—163.

Prim.: B. Borko, LZ 1928, 55.

— NE 1927: Miklavec Peter, Milčinski Fran, Molè Vojeslav, Murko Mat, Murn-Aleksandrov Jos., Murnik Rado, Neubauer Franjo, Novačan Anton, Ogrinec Jos., Opeka Mihael, Pagliaruzzi-Krilan Jos., Pajk Janko, Pajkova Pavlina, Perko Pavel, Perušek Rajko, Pesjakova Lujza, Pintar Luka, Podbevšek Anton, Podgornik Fran, Podmilšak-Andrejčkov Jože, Potočnik Blaž, Pregelj Ivan, Pucelj Ivan, Pugelj

Milan, Puntar Jos., Ravnikar Vladimir, Regali Jos., Remec Alojzij, Remec Franc Jos., Robida Adolf, Robida Ivan, Rozman Ivan.

(Gregorčič Simon.) Fr. Bevk, Gregorčič in Mahnič. E 24. 4. 27. (Pojasnilo k članku v KGM 1927, 17—23.) — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 78—86. — Na grobu S. G-a, Gor. straža 16. 11. 27.

✓ Gspan Alfonz, 130letnica prvega slovenskega časnika. (Lublan-ske novice 1797—1800.) S 9. 1. 27. — Stoletnica prve Prešernove tiskane pesmi. S 16. 1. 27. — Matija Čop. (r. 26. 1. 1797.) S 25. 1. 27. — Vrba od Prešernovih časov do danes. ČJKZ VI, 254—7.

Ilešič Franc, Iz Vrazove literarne zapuščine. ČZN 1927, 32—61.

(Jeglič Ant. Bonaventura.) 30letnica škofovskega posvečenja knezoškofa dr. A. B. J.: S 11. 9. 27.

Jurčič Josip. Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Lj. V. zvezek. 1927. XXVII + 491 str.: Urednikov uvod. Lipe. Pipa tobaka. Moč in pravica. Županovanje v Globokem dolu. V Vojni krajini. Telečja pečenka. Ivan Erazem Tattenbach. Bela ruta, bel denar. Na kolpskem ustju. Doktor Zoher. Urednikove opombe.

Por.: A. V., M 1928, 72. — Fr. Koblar, DS 1928, 94. — J. A. Glonar, LZ 1928, 442—4. — Luc. Tesnière, RÉS 1928, 157.

(—) Iv. Lah, Vodniki in preroki, 71—77.

(Karlín Andrej.) 70letnica: S št. 258, 261. — Naš dom XIX, 167 (slika). — SGp 17. 11. 27.

Katalog slovenskih knjig. Lj. Nova založba. 1927, 168 str. (V uvodu postanek in razvoj Nove založbe.)

Por.: J. Glonar, Prager Presse 4. 7. 28.

Kelemina Jakob, Literarna veda. Pregled njenih ciljev in metod. Lj. Nova založba. 1927. 120 str.

Poročila: J. Glonar, Prager Presse 28. 9. 1927. — Fr. Koblar, S 11. 5. 27. — M 1928, 30.

Kersnik Janko, Testament. Povest. Priredil dr. Ivan Prijatelj. Tiskovna zadruga v Lj. 1927, 78 str. (Prosveti in zabavi, 19.)

Por.: M 1928, 351.

(—) Bož. Borko (Ibis), Janko Kersnik in njegovo Brdo. Ob 30letnici pisateljeve smrti. ŽiS I, 722—727 (s slikami).

Kette Dragotin. Iv. Kolar, Kettejevo pismo deset dni pred smrtjo. (16. 4. 1899.) LZ 1927, 573.

Kidrič Franc, NE III.: Popovič Ivan Sig. Valentin. 577—9; Prešeren France. 6 3—7; Prijatelj Ivan. 683.

— O literarni zgodovini. LZ 1927, 449—458. (O dosedanjih slovenskih lit. zgodovinah, o metodah in principih moderno zasnovane slov. lit. zgodovine, o kritični izdaji Prešerna in o primerjalni književnosti.)

— Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja. (Načrt za zgodovino enega najmočnejših slovenskih kmetiških rodov.) ČJKZ VI, 165—198.

— Kastelčeva prošnja za dovolitev Čbelice. (V dopolnilo: Kidrič, Veda 1911, 160 in Žigon, DS 1926, 155.) ČJKZ VI, 257.

— Ob Šlebingerjevi petdesetletnici. Tam, 245—8.

— Starija (slovenačka) književnost. Srpska književna zadruga, kolo XXX, br. 202. (Beograd 1927): Slovenačka, 86—134.

Ref.: B. Borko, LZ 1928, 55.

— Bibliografski uvod v zgodovino reformacijske književnosti pri južnih Slovanih v XVI. veku. Izdalo in založilo Društvo slušateljev filozofske fakultete v Lj. 1927. M. 4°. 235 str. (Litografirano.)

Ref.: Luc. Tesnière, RÉS 1928, 159.

(Klemenčič Matilda.) U. 22. 1. 27 v Lj. — Mara Lamutova, SN 26. 1. 27 in ŽS 1928, 1—3.

Knaflič Vladimir, Prve ljubljanske „novice“. (Neuwe Zeytung iz l. 1578, natisnil Mandelc.) ŽiS I, 313—5.

Koblar France, Štiridesetletnica (Doma in sveta). DS 1927, 1—3. — O dramah. DS 53—4. (Poročilo o Al. Remčevem Zakletem gradu, Žagarjevem Vrtincu, Rud. Pečjakovi Kraljični z mrtvim srcem, Lahovem Pepeluhu); 189—192. — † Leop. Turšič. DS 185.

(Kopitar Jernej.) J. A. Glonar, Iz K-jeve delavnice. (Zoisova beležka o K-jevem sodelovanju pri knjigi „Die illyr. Provinzen u. ihre Einwohner. Wien 1812.“) LZ 1927, 128. — K. Paul, Bartoloměj K. a Pavla Jos. Šafaříka „Geschichte der slawischen Sprache u. Literatur.“ Slavia V, 58—64.

Kos Milko, NE III: Ramovš Franc. 805; Rutar Simon. 1009.

— „Télégraphe Officiel“ in njegove izdaje. GMS VII—VIII, A, 5—12.

Kosovel Srečko, Pesmi. (Uredil Alfonz Gspan.) Lj. 1927. 94 str.

Ocene: Fr. Albrecht, LZ 1927, 695—7. — B. Borko, J 15. 5. 27. — E 17. 4. 27 (s ponatisi pesmi: Trije svetli akordi. Odšla je. O, ta gospod! Na deželi. Pesnikom.) — J. K., E 22. 5. 27. — A. V., M 1928, 72. — Fr. Vodnik, S 10. 6. 27. — A. Vodnik, DS 1928, 61.

— Ocean. (Cikel pesmi I—IX.) LZ 1927, 257—260. — Pesmi iz zapuščine. (Verzi. Pogovor z Neznanim. Slabotno srce. Balada.) Tam, 641—2. — Iz rokopisne mape S. K-a. J 6. 3. 27.

(—) Tine Debeljak, Križ na Gori III, 27—32, 48—56. — Komemoracija S. K-a v ljubljanski drami. E 13. 3. 27.

(Košan Janko.) U. 12. 1. 27 v Mariboru. — J 14. 1. 27. — S 13. 1. 27.

Kramar Franc, Katere stare cerkvene pesmi z napevi sem zapisal med slovenskim narodom? CG 1927, 20, 107, 178—181.

Krek Janez Ev., Izbrani spisi. II. zvezek. Prvih pet let javnega dela (1892—1897). 1. snopič: Uvod in leposlovni spisi. Uredil Ivan Dolenc. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. 1927. 194 str.

Ocena: Dr. L(oščar), LZ 1928, 181—3.

(—) Desetletnica smrti: J 9. 10. 27 (uvodnik). — SGp 13. 10. 27. — O K-ovih slikah: IS III, št. 40, 43. — Dr. K. na Goriškem. Gor. straža 12. 10. 27. — P. K., Par spominov na J. E. K.: Gor. straža št. 70, 72. — Iv. Dolenc, Krekovo delo za naše ženstvo. Vigred V, 220—222. — Isti: Ob 10letnici K-ove smrti. (Osnutek govora za spominsko proslavo v Ljudskem domu dne 7. okt. 1927.) S 1927, št. 231—233. — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 105—112. — Iv.

Podlesnik, NDk 10. 10. 27. — Isti: Iz spominov na dr. J. E. K.: NDk 1927, št. 241, 242, 243, 246, 248—251. — Slovenec 8. 10. 27 (št. 228): Krek med nami! — Krek: Delavki v spominsko knjigo; Ančkina povest. — A. V., Pius Aeneas. — Iv. Dolencec, Literatura o K. — Prim.: S 28. 12. 27.

(**Kržič Anton.**) Al. Stroj: Predgovor Kržičevi knjigi „Zvezde in cvetice“. Lj. 1927, str. 3—6 (s sliko).

(**Kržišnik Jožef**) Prof. v Št. Vidu nad Lj., u. 6. 11. 1927: S št. 253, 254.

Kveder-Demetrovič Zofka, Vladka in Mitka. (Uredil Ivan Lah.) Izdala in založila Vodnikova družba v Lj. 1927. 112 str.

Ocene: Marica Bartolova, NDk št. 280. — Iv. Lah, Knjiga matere. J št. 121 — Vlad. Levstik, Najlepša knjiga Z. Kvedrove. J št. 298. — Miran Jarc, LZ 1928, 179.

— Rapalske rože. DP I, 203. — Moja zahvala novinam. (Priobčil Fr. Govekar.) J 1. 1. 27.

(—) Nekrologi in biografije (dodaj k ČJKZ VI, 280): Fr. Bevk, KGM 1928, 37—9. — DP I, 34. — Fr. Govekar, Iv. Cankar in Z. K., SN 1. 1. 27. — Spominska proslava Z. K. (Poročilo o predavanju Minke Govekarjeve:) J 22. 2. 27; C. Kočevar: NDk 21. 2. 27. — Minka Govekarjeva, ŽS 1927, št. 1—7. — Erik Krünes, Die Literatur, Berlin 1927—28, 726.

Lah Ivan, Vodniki in preroki. Izdala in založila Vodnikova družba v Lj. 1927, 128 str.

Ref.: Fr. Albrecht, LZ 1928, 244—6. — Tine Debeljak, DS 1928, 125—6.

(**Lavrenčič Ivan.**) 25letnica dušnega pastirstva v Kamniku: S 3. 7. 27.

Leksikon, Slovenski biografski. 2. snopič (ČJKZ VI, 280.)

Dodaj ref.: F. S. Finžgar, M 1927, 467. — J 23. 1. 27. — Fr. Koblar: DS 1927, 160.

(**Levstik Fran.**) B. Borko: F. L., naš klasik. Ob 40letnici smrti. ŽiS 1927, 1026—8. — Iv. Lah: Vodniki in preroki, 55—62. — Silva Trdina: Levstikovo delo za Prešerna do leta 1866. LZ 1927, 376—9. (Pogodba med Levstikom in Germonikom z dne 22. dec. 1862.) — Vladimirova: F. L. (Ob 40letnici njegove smrti.) ŽS 1927, 336—9. — Ob 40letnici L-ove smrti. S 16. 11. 27.

(—) Koširjeva Franja, u. 15. 7. 27 v Lj. — Nehr.: SN 17. 7. 27. — J 17. 7. 27 (s sliko). — Fran Govekar: Fr. K. in Fr. L. SN 14. 8. 27. — Peter Graselli: K. F. V spomin na staro prijateljstvo iz dobe slovenskega preporoda. SN 31. 7. 27. — Začetki pesnikove ljubezni. ŽiS I, 1029—1031 (s sliko Franje K. kot dekle).

Lovrenčič Joža, Knjige „Goriške matice“. LZ 1927, 188—190, 248—250.

Ložar Rajko, Novejša slovenska literatura. Dijaki narodu. (Dunaj 1927), 32—41.

Mantuan Josip, Kazalo spisov, člankov, dopisov in poročil, natisnjenih v „Cerkvenem Glasbeniku“ od l. 1878—1926. Lj. 1927.

58 str. (Dodatna priloga „CG“ 1927.) — Dodatno kazalo prilog „CG“ od l. 1911—1926. Lj. 1927. 12 str.

(**Maselj Fr.-Podlimbarski.**) B. Borko: Desetletnica smrti Fr. M.-P. J 18. 9. 27. — J. Šlebinger: Gospodin Franjo v pregnanstvu. Ob 75letnici rojstva Fr. M.-P. ŽiS I, 1091—4.

Mencinger Janez, Izbrani spisi. Izdala Matica Slovenska. Uredil dr. Jos. Tominšek. IV. zvezek: Abadon. Lj. 1927. XXX + 303 str. Por.: L. Tesnière: RÉS VII, 158. — Fr. Vodnik: DS 1928, 94—6.

(**Merhar Alojzij.**) F. Koblar: Silvin Sardenko, 50letnica. KMD 1928, 66—67 (s sliko).

Mihelič Franja, Žena v jugoslovenski narodni pesmi. ŽS 1927, 385—9; 1928, 14—17.

(**Miklavc Peter-Podravski**), pohorski pisatelj. Naš dom XIX, 174.

(**Miklošič Franc.**) Aleks. Belić: NE II, 898. — Fran Ilešić: Poljak Aleks. Brückner F. Miklošiču. J 26. 5. 27. — Odkritje spominjske plošče na Miklošičevem domu. S 10. 8. 27.

(**Mikuš Anton.**) Sedemdesetletnik 3. 1. 1927: PV 1927, 24; Fr. Kocbek, tam 43—44. — Fr. Govekar: J 10. 1. 27.

Munda Matija, „Triglav“. S 5. 5. 27. (Besedilo pesmi „Oj Triglav, moj dom, kako si krasan!“ zložil Mat. Zemljič.)

Murko Mat., Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. Prag u. Heidelberg, C. Winter, 1927. V. 8°. VI + 184 str.

Ref.: A Belić: JF VI (1926/27), 238—248. — Fr. Stelè: DS 1927, 287—8. — Gj. Šurmin: Vijenac (Zagreb 1927), 436—7. — L. Tesnière: RÉS 1927, 307. — J. A. G(lonar): LZ 1928, 311—313.

— Matija Čop v Lvovu. (Po uradnih virih.) ČJKZ VI, 261—5.

(**Nahtigal Rajko.**) Rud. Kolarič: Prof. R. N. - 50letnik: J 14. 4. 27 (s sliko). — Fr. Ramovš: ČJKZ VI, 242—5 in NE III, 5. — M. Rupel: Ndk 14. 4. 27.

(**Oblak Jos. Ciril.**) 50letnik (10. 12. 1927): Jos. Tominšek: PV 1927, 283.

Omersa Nikolaj, Pseudonim B. E. v Pisanicah. ČZN 1927, 77—81. (Utemeljuje domnevo, da je B. E. = Baron Edelstein = Ž. Zois.)

Pesnice, Starejše in pisateljice. Zbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasili: Ivanka Kobilčeva in Roža Klein-Sternenova. V Lj. 1926. Natisnila, izdala in založila Učiteljska tiskarna. CXXXVI + 293 str.

Ocena: Joža Lovrenčič: LZ 1927, 311—2.

(**Pirc Matija.**) U. 24. 2. 27 v Mariboru. Nehr.: J 27. 2. 27 (slika: št. 49). — Tabor 26. 2. 27.

Pirjevec Avgust, Slovenski možje. Lesorezi Miha Maleša. Prevalje, Družba sv. Mohorja, 1927. 320 str.

Ref.: Fran Albrecht, LZ 1928, 244—6. — Tine Debeljak, DS 1928, 125—6

(**Podlogar Leopold.**) Dodaj k ČJKZ V, 175: V. Steska: GMS VII—VIII, A, 51—2.

(**Praprotnik Andrej.**) Stoletnica rojstva: A. Beg, J 9. 11. 27. — Vinko Mlekuž, UT 4. 11. 27.

Prešeren France, Die Taufe an der Savica. (Dieses Werkchen wurde in der Meisterklasse Professor Georg Belwe in der Staatlichen Akademie für graphische Künste und Buchgewerbe zu Leipzig in einer Auflage von 20 Exemplaren hergestellt. Entwurf, Satz und Druck von Stanko Deu.) Maja 1923. (Pennov prevod.) M 4°. 20 l.

Por.: Silva Trdina: Luksuzen ponatisk nemškega Prešernovega „Krstá“. LZ 1927, 447.

— Sonetni venec. (Faksimile prvega natisa.) IS III, 142.

(—) Stoletnica prve Prešernove tiskane pesmi: Alf. Gspan, S 16. 1. 27; Vinko Košak, J 16. 1. 27.

(—) Alf. Gspan, Vrba od Prešernovih časov do danes. ČJKZ VI, 254—7. — Fr. Kidrič: (O načelih za novo izdajo Prešerna.) LZ 1927, 454—6. — Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu. (Nadaljevanje in konec izpiskov iz Kidričeve študije v RDHV.) J 1. 1. 27. — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 31—39. — Silvin Sardenko, Pri pevcu. DS 1927, 10. (Pesem.) — Silva Trdina, Levstikovo delo za Prešerna do leta 1866. LZ 1927, 376—9. — Avg. Žigon, Lepa Vida. DS 1927, 37—42. (S snimkom Prešernovega rokopisa „Lepe Vide“ v prilogi.)

() † Edv. Samhaber (avtor „Preširenklänge“): J 30. 3. 27. — Joža Glonar: Samhaber in njegovi „Preširenklänge“. LZ 1927, 417—423, 484—490. — Otto F. Bablerjev prevod Prešernovega soneta: Memento mori: Umělecké snahy v Praze, sv. 332, str. 32.

Prijatelj Ivan, Klasje z domačega polja . . . Nabrala in izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. V Lj. 1866. ČJKZ VI, 130—164.

(**Raič Božidar.**) Ob stoletnici rojstva: Hohnjec: B. R. stoletnica. (Govor 24. 7. 27.) — SGp 28. 7. 27. — J 9. 2. 27. — Mat. Munda: „Prisegajte, da zmerom zvesti ostanete . . .“ SGp 10. 2. 27. — Ndk 12. 2. 27. — S 9. 2. 27.

Ramovš Fr., Nahtigal Rajko. NE III, 5 in ČJKZ VI, 242—5. — Oblak Vatroslav, NE III, 196.

(**Ripšl Dragotin.**) „Kdo bi vedno tužen bil.“ (O postanku pesmi in Slomškovega napeva.) Naš dom XIX, 1927, 53.

Rozman Ivan, Hlapec Jernej na odru. (Esej o mitu.) LZ 1927, 737—745.

Rupel Mirko, Trubarjevi Artikuli. (Poglavje iz razprave „Literarni in jezikovni odnošaji med slovenskimi Artikuli, Tübingen 1562 in hrvatskimi Artikuli s cir. in glag. črkami, Tübingen 1562“.) ČJKZ VI, 100—129.

(**Rybař Otokar.**) U. 12. 1. 27 v Beogradu. Nekrologi in dr.: M. Cotič: Iz spominov. E 16. 1. 27. — E 13. 1. 27. — Andr. Gabršček: Ndk 15. 1. 27. — F. P.: Življenje in delovanje dr. O. R. E 18. 1. 27. — SN 14. 1. 27. — Ndk 13. 1. 27. — S 13. 1. 27. — Vlad. Ravnikar: Ndk št. 11. — J št. 10, 11.

(Sedej Fr. Borgia.) Zlatomašnik. Gor. straža 1927, št. 63. (Življenjepis itd.) — KGM 1928, 33—35 (s sliko). — S 26. 8. 27, št. 191. — Fr. Ferjančič: CG 1927, 210—3.

(Seidl Ferdinand.) 70letnica. Dodaj k ČJKZ VI, 283: GV 1926, 46 (s sliko).

(Sila Matija.) Zgodovinar, u. 7. 4. 1925 v Tomaju na Krasu. — Šlebinger, GMS VII—VIII, A, 53.

(Slomšek A. M.) Slomškova pesem v čast Srcu Jezusovemu l. 1854. CG 1927, 125—6. (Napev in besedilo.) — Slomšek v domači pesmi. (Gregor Gorenšek iz Frankolovega zložil na dan pokopa.) Naš dom XIX, 183. — Janez Grišnikov, Kako smo slavili 50letnico Slomškove smrti. Tam, 182. — O Slomškovi beatifikaciji. Tam, 33—36. — Iz življenja sv. škofa. Tam, 52, 70.

St., Slovensko časopisje v Ameriki. ŽiS I, 669—671.

(Stanič Valentin.) Joža Lovrenčič: V. S. V spomin na 29. april 1847. S 1927, št. 95, 96.

Stelè France, Ljudski koledarji za l. 1927. DS 1927, št. 2 (ovitek).

(Stritar Josip.) Iv. Lah, Vodniki in preroki, 63—70.

(Sušnik Ivan.) Zlatomašnik: S 30. 7. 27.

(Šanda Janko.) U. 21. 5. 1927 v Rogatcu. S 22. 5. 27.

Škerlj Stanko, Goldoni na ljubljanskem odru v 18. stoletju. LZ 1927, 379—381.

Štebinger Janko, Bibliografija za l. 1926. ČJKZ VI, 268—297.

(—) Kidrič: Ob Š-jevi petdesetletnici. ČJKZ VI, 245—8.

(Tavčar Ivan.) Pod naslovom „Lepote in zanimivosti Poljanske doline“ poročilo o predavanju Rud. Andrejke: „Krajevno obilježje Tavčarjevih spisov“ v društvu „Soča“ 9. 4. 1927: NDK 11. 4. 27. — Dr. Iv. Prijateljeva ugotovitev, „da si je dr. Iv. Tavčar prav gotovo zamislil za kraj, kjer se godi dejanje „Cvetja v jeseni“, vasico Zgornjo Žetino“. NDK 12. 4. 27. — Drag. Bajec, Na Tavčarjevem domu. (Izlet na Visoko.) E 2. 8. 27. — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 97—104.

Tisk, Slovenski, v Z. D. Severne Amerike. E 4. 10. 27.

Toman Aleksander, Kako smo začeli v Ameriki izdajati slovenske časnike. ŽiS I, št. 46, 1116—9.

(Toman Lovro.) Ob stoletnici rojstva: J 10. 8. 27 (s slikami). — I. Lipničar: S 10. 8. 27.

Traven Janko, Obraz mlade slovenske generacije. (Angelo Cerkenik, Miran Jarc, Tone Seliškar, Anton Vodnik in Jos. Vidmar o našem času in o sebi.) DS 1927, 90—94. (Prim.: A. Podbevšek, J 1927, št. 76 in Fr. Stelè: DS 1927, št. 3 (ovitek).

Trdina Silva, Kratak pregled slovenske literature od Prešerna do danes. Literární Rozhledy.

Por.: Francè Vodnik: S 28. 5. 27.

— Levstikovo delo za Prešerna do l. 1866. LZ 1927, 376—9. — Luksuzen ponatisk nemškega Prešernovega „Krstá“. Tam, 447.

(Trubar Primož.) Iv. Lah, Vodniki in preroki, 7—14. — St. Vurnik, Trubar in vokalna glasba. (Donesek k študiji glasbene estetike reformacije XVI. stoletja na Slovenskem.) Zbori III, 1927, 3—5.

Turk Alojzij, Prispevek k „Sprotuletni Vijolici“. ČZN 1927, 82—85. (Priobčenih je 5 pesmi Mih. Goloba ok. 1845.)

(Turšič Leopold.) U. 30. 5. 1927 v Krškem. Iv. Grafenauer, KMD 1928, 75 (s sliko). Isti, M 1927, 273 (s sliko). — Fr. Koblar, DS 1927, 185. — S 31. 5. 27. — Ivan Zorec: L. T-u v božji Elizij. (Govor, ki mu ga ob grobu nistem mogel govoriti.) S 5. 6. 27.

(Valvasor Vajkard J.) Iv. Lah, Vodniki in preroki, 15—22.

Vidmar Jos., Nova lirika. Kritika II, 27—32. (Ocene: Iv. Albrecht, Prisluskovanje; Mirko Pertnar, V pristanu; Marija Kmet, Večerna pisma.) — Mohorski pripovedniki. (Jaklič, Zadnja na grmadi, Pod graščinskim jarmom; Ant. Vadnjal, Otoški postržek; Pregelj, Božji mejniki.) Tam, 42—46. — Lepslovni knjigi Vodnikove družbe (Vl. Levstik, Pravica kladiva; Juš Kozak, Beli mecesen.) Tam, 61—64. — Današnja lirika. († Srečko Kosovel, Pesmi; Al. Gradnik, De profundis; Cv. Golar, Njiva zori; Miran Jarc, Človek in noč.) Tam, 70—80.

Vodnik Anton, Iz naše nabožne literature. Križ na gori, III, 78.

(Vodnik Valentin.) 130letnica prvega slovenskega časnika: Alf. Gspan, S 9. 1. 27; Vinko Košak, J 9. 1. 27; Vel. pratika 1928, 101—6; Iv. Lah, Vodnikova pratika 1928, 33—6. — Iv. Lah, Vodniki in preroki, 23—30.

Volkslieder der Slaven. Ausgewählt, übersetzt, eingeleitet und erläutert von Paul Eisner. Leipzig. Bibliographisches Institut (1926), 32 + 560 str.

Previdi slovenskih nar. pesmi, str. 281—302. — Ocene: J. Glaser, ČZN 1927, 202—4. — J. Glonar, LZ 1927, 308—310.

(Vošnjak Miha.) Janko Lesničar, V spomin M. V-u, očetu slovenskega združništva. ND 17. 11. 27. — Prevoz M. V-a v domovino. Mariborski večernik 16. 11. 27. — Vrnitev M. V-a v svobodno domovino. J 16. 11. 27 (s sliko).

(Vraz Stanko.) Fr. Ilešič: Iz Vrazove literarne zapuščine. ČZN 1927, 32—61.

Vsebina: I. Koncept Vrazovega pisma (Čopu? 1834). Čopovo pismo 13. 4. 1834 Vrazu. II. Vrazov članek za „Der Aufmerksame“ ozir. za „Kranjsko Čbelico“ (1834). III. Družba za zbiranje slovenskih knjig v Gradcu. (Okoli 1832—1835.) IV. Vraz kot urednik prevoda Schmidovih povesti za mladino (1835). — V. Korytko (1838).

(—) Iv. Lah, Vodniki in preroki, 40—48.

(Vrhovnik Ivan.) Zlatomašnik: Velika pratika za l. 1928, 98—101 (s sliko). — J 27. 7. 27 (s sliko). — Mara Lamutova, Iv. V-u. (Pesem.) J 28. 7. 27. — SN 27. 7. 27.

Wendel Hermann, Aus der Welt der Südslawen. Politisches, Historisches, Sozialistisches, nebst zwei Südslawienfahrten und Nachdichtungen südslawischer Lyrik. Berlin, Dietz Nachf. 1926.

Prevod S. Jenka: V snegu. — Ocene: K. Dobida, LZ 1927, 373—5. — Fr. Stelè, DS 1927, 123.

(Wiesthaler Franc.) Leksikograf, u. 26. 1. 1927 v Lj.: J 27. 1. 27. — Fort. Lužar, SU 1927, 32. — Avg. Pirjevec, NDK 28. 1. 27. — S št. 21, 25. — SN 28. 1. 27. — J. Šlebinger, ŽiS I, 129—130 (s sliko).

Wollman Frank, Slovinske drama. V Bratislavě 1925.

Referatom v ČJKZ V, 179 dodaj oceno: Tine Debeljak, DS 1927, 252—5, 284—7.

Zaitz Frank, ADK 1928: Jugoslovansko časopisje v Ameriki. 23—24. — Jugoslovanski koledarji v Ameriki. 27. — Slovenske knjige in brošure, ki so izšle v Ameriki. 30—34.

(Zupan Jakob.) Gl. Džonić Uroš.

(Železnikar Ivan.) Ob 35letnici smrti: J 26. 1. 27 (s sliko). — SN 27. 1. 27.

Žigon Avgust. Lepa Vida. DS 1927, 37—42. (Glej: Prešeren France.)

Župančič Oton, O Shakespearu. J 16. 4. 27. — Petruccio. (Ob premijeri „Ukročene trmoglavke“ dne 8. okt. 1927.) Gledališki list 8. 10. 27, str. 6—7.

(—) Kiril Hristov Otonu Ž-u: J 22. 2. 27. — O. Ž-eva proslava na Vinici: J 25. 8. 27; Enigma: S 28. 10. 27. — B. Borko: Proslava 50letnice O. Ž-a na liceju v Lj.: J 23. 12. 27. — Isti: Trideset godina moderne slovenačke lirike. (U oči 50 godišnjice O. Ž-a.) Savremenik XX (Zagreb 1927), 289—294.

(—) Arturo Cronia, Ottone Župančič. Rivista di letterature Slave. II. (Roma 1927. — Nadalj. in ponatis 1928.)

Županić Niko. NE III: Navratil Ivan, 36. — Oštir Karel, 296.

III. Zgodovina.

Avsec Franc, 250 let Knafeljvih štipendij. 250 let, odkar je bil Slovenec rektor dunajske univerze. S 1. 1. 27.

Badjura Rudolf, Kozjakovo pogorje nad Dravo. Praktični vodnik po Mariboru, Dravski dolini, Kozjaku, Radlah in Košenjaku. Letovišča, kopališča, prirodne, zgodovinske in druge znamenitosti, izleti in alpske ture. Maribor. Izdala in založila Mariborska podružnica SPD, 1927. 33 str. + 7 l. inseratov.

Ocena: J Tomišek, PV 1927, 119.

Bajec Dragotin, Razvoj javnega življenja med Slovenci. E 1927, št. 81, 82.

— Valvasor o naših Kraševcih. E št. 53, 63, 71.

Baš Franjo, Maribor. I. Historično-geografski razvoj. GV II (1926), 59—72, 139—153; II. Geomorfološke razmere. GV III (1927), 1—19.

Bohinec Valter, Ljubljanska mestna aglomeracija in njena antropogeografska meja. GV 1926, 22—35.

(Celje.) J 5. 6. 27 (s slikami). — Okoliška osnovna šola. Spominska knjižica, izdal krajni šolski svet v Celju. Posnetek v J 8. 9. 27.

— Podatki o razvoju okoliške šole v Celju. ND 8. 9. 27. — Glej: Ljubša Matija, Orožen Janko.

(Ciril, Sv.) Češčenje sv. Cirila med Slovenci. S 13. 2. 27. — Proslava 1100letnice rojstva sv. C.: S 15. 2. 27. — Jos. Debevec, Ob praznovanju 1100letnice rojstva sv. C., slovanskega blagovestnika. KMD 1928, 41. — Fr. Grivec, Ob 1100letnici sv. C. Pojasnila k apostolskemu pismu Pija XI. z dne 13. febr. 1927. BV 1927, 161—176 (Ponatis: Založila Bogoslovna akad. v Lj. 1927, 16 str.) — Slovanska apostola sv. CM. gl.: Grivec Fr. — Fr. Kovačič, K 1100letnici rojstva sv. C-a. Čas XXI, 293—315.

Čerin Jos. Zgodovinski razvoj vojaških oziroma turških godb. Pevec VII, št. 1—8. (Med drugim: Vojaški godbeniki v Lj.)

Desetletnica majske deklaracije. Čas XXI: Evg. Jarc, Iz zgodovine majske deklaracije. 245—267. — Fr. Kovačič, Odmevi m. dekl. 267—282. — Ob 10letnici m. dekl. Nekoliko vpogleda v zgodovino našega nacionalnega pokreta. J št. 124, 126. — Proslava. J št. 127, 128. — Ndk 28. 5. 27: Vl. Ravnikar, Spomini; A. Gabršček, Deseta obletnica rojstva Jugoslavije; Ferdo Kozak, Naša narodna politika. (Nekaj misli ob priliki 10letnice m. d.) — S 29. 5. 27: E. Jarc, Ideje majniške deklaracije. — A. Gabršček, Zgodovinska seja avstrijskega parlamenta dne 31. maja 1917. — Delo ameriških Slovencev za naše osvobojenje. — X, pred 10 leti na Goriškem. — Fr. Smodej, Maj. deklaracija na Koroškem. — Fr. Kovačič, Štajerski Slovenci in maj. dekl. — Ivanka Klemenčič, Slov. ženstvo in maj. dekl. — D-ć, Maj. dekl. in Hrvati. — Jos. Puntar, Ob maj. dekl. iz knjige Nemca. — Spomenica Jugoslovanskega odbora v Londonu o pomenu maj. deklaracije. S št. 121—123. — Jos. Puntar, Maj. deklaracija v svitu slovanskih političnih idej in zgodovinskih dejstev. Lj. Založil „Jug“, 1927. 20 str. — Iv. Dolenc, Od podložnika do državljana. Razmišljanje ob 10letnici maj. dekl. KMD 1928, 38—40. — Slike k maj. deklaraciji: IS III, št. 22.

Dolenc Metod, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev. ČZN 1927, 105—149. Ponatis: Maribor 1927, 45 str. Ref.: I-r, S 10. 6. 27.

Erker Josef, Die Geschichte der Pfarre Mösel. Gotscheer Kalender 1928, 27—37. (Nadalj. v l. 1929.)

Ferjančič Andrej, Pred 50 leti v Ptuj. Spomini na dobo narodnih bojev. Žis I, 4—7. — V Novem mestu okoli l. 1880. Tam, I, 217. — Iz mojih spominov. (Prešernova slavnost v Vipavi 1870. Volitve v 80. letih. Iz začetkov slovenskega uradovanja.) Tam, I, 420.

Gantar Kajetan, K zgodovini katoliškega gibanja med Slovenci. Čas XXI, 315—326.

Glaser Janko, Donesek k poglavju o naših jožefincih in redemptoristih. ČZN 1927, 195. (Iz kronike jožefinca Jan. N. Godine v Rušah o mariborskem redemptoristu, ki je izganjal hudiča.)

Glonar Joža, Drž. licejska knjižnica v Lj. IS III, št. 4 (s slikami). — Ljutomer v satirični italijanski vojaški pesmi. ČZN 199—201.

Grivec Franc, Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Izdalo Apostolstvo sv. CM v Lj. 1927, 180 str. in 42 slik.

Ocene: J. Debevec, Čas XXI, 238—240. — M. B., Goriška straža 28. 1. 27. — J. Glonar, Prager Presse 27. 7. 27. — Fort. Lužar, SU 1927, 64. — Sava, Orjuna 1927, št. 3, 4. — Prim.: Slovansko bogoslužje. Odlomek iz knjige. Gor. straža, št. 30. — Martin Avšič, Značaj in delo slovanskih apostolov. Cerkven govor ob 1100letnici rojstva sv. Cirila. Po dr. Grivčevi knjigi. Maribor 1927. V. 8°. 10 str.

Izvestje, Uradno, velikega župana mariborske oblasti za leta 1923—1926. V Mariboru. Izdal in založil veliki župan mariborske oblasti. 1927. 90 str. (Zunaj: Kronika drž. oblastne uprave v Mariboru.)

Jaksch-Wartenhorst August, Die Edlinge in Karantanien und der Herzogsbauer am Fürstenstein bei Karnburg. Sitzungsberichte der Akad. d. Wiss. (Wien), phil.-hist. Kl., 205/5 (1927), 1—19.

Ocena: Jos Mal, GMS VII/VIII, A, 57—9.

Jureca Jos. Industrijski početki ob Hublju. E št. 8. — Beseda k narodnostnemu problemu. E št. 65.

(Kamnik.) Zgodovinski pregled s slikami. IS III, št. 19.

Kos Franc, K zgodovini Gorice v srednjem veku. 8. O prebivalcih (15. stol.; nadalj. in konec). GMS VII—VIII, A, 30—33.

Kos Milko, Rimana pesem o ustanovitelju Jurkloštra vojvodi Leopoldu VI. ČJKZ VI, 230—241.

— Istorija (Slovenačke). Srpska književna zadruga, kolo XXX, br. 202 (Beograd 1927): Slovenačka, 33—85.

— „Télégraphe Officiel“ in njegove izdaje. GMS VII—VIII (1926—7), A, 5—12.

Kotnik Franc, Naš dom XIX: Narodna noša v Laškem okraju. 49. — Narodne noše ptujske okolice. 65—70, 113—5. — O naših nar. nošah. Rogaški kraj. 161—3. — O blaženi Hemi, grofici krški. 97. — Rodbina Guffante. (List iz kronike minoritskega samostana v Ptujju.) S 1. 3. 27.

Kovačič Franc, K starejši zgodovini minoritskega samostana v Ptujju. ČZN 149—168. — Glej: Desetletnica majske deklaracije.

Kristan Anton, O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socialno-demokratske stranke. (1848—1896.) Priloga: Seznam slovenskih socialističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov. Sestavil Cvetko Kristan. Založila Zadruga založba v Ljublj. 1927. 200 str.

Ref.: Dr. L(ončar), LZ 1927, 440. — Luc. Tesnière, RÉS 1928, 159.

(Krško.) 50 let deške meščanske šole v Krškem: J 20. 5. 27 (s slikami); SN 22. 5. 27; J. Vutkovič: S 21. 5. 27. — Letno poročilo drž. deške mešč. šole v Krškem. Izdano ob njeni 50letnici. 1927. 87 str. (Iz vsebine: Jos. Vutkovič, Zgodovina mešč. šole v Krškem. 5—41. — Fr. Fink, Reforma meščanskih šol. 50—7.)

Kušej Rado, Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Dodatek: Pregled virov, ustavnih in uporabnih načel cerkvenega prava pravoslavne cerkve. Spisal dr. - -, profesor prava na univerzi v Lj. Druga predelana in popravljena izdaja. V Lj. Založba juridične fakultete. 1927. V. 8°. XVI + 596 str. (Učbeniki. Izdaja juridična fakulteta v Lj., II. knjiga.)

Ref.: J. Glonar, Prager Presse 1. 6. 27.

(**Laško.**) Mesto Laško in njega zgodovinske znamenitosti. IS III, št. 42 (s slikami). — Laško, najmlajše mesto Slovenije. (Zgodovinske črtice itd.) J 31. 7. 27 (s slikami). — Prim.: Vatovec Fran.

Lavrič Andrej, Čevljarska bratovščina sv. Ane v Cerknici. Prispevek za zgodovino starih cehov. GMS VII—VIII, A, 17—20.

Lesjak Anton, Zgodovina šentjernejske fare na Dolenjskem. V Lj. 1927. 8°. 193 str. (S pisateljevo sliko in 1 zemljevidom.)

Lilek Emilijan, Zgodovinsko pravo Čehoslovenske republike na povrnitev kralju Otokarju II. ugrabljenih alpskih dežel. ND 1927, št. 137—141.

(**Ljubljana.**) Lj. grad nekaj in sedaj. SN 15. 6. 27. — Judje v Lj. SN 19. 6. 27. — Naša Lj. pred 100 leti. (Reprodukcija Deschmannovega zemljevida iz l. 1827.) IS III, št. 25 in S 10. 6. 27. — Valter Bohinec, Ljubljanska mestna aglomeracija in njena antropogeografska meja. GV 1926, 22—35. — Jos. Čerin, Turška ozir. vojaška godba v Ljubljani. Pevec 1927, 19—21, 26—28. — K. Dobida, Troje lj. trgov. Iz stare in nove Lj. J 10. 4. 27 (s slikami). — Fr. Govekar, Kako je postala Lj. bela. SN 1927, št. 104, 110, 121. — Isti: Slovenščina 44 let na magistratu. ŽiS I, 22. — Jos. Mal, Muzejska kronika. GMS VII—VIII, 20—30. — A. Melik, Kolonizacija Ljubljanskega barja. Lj., Tiskovna zadruga, 1927, 67 str., 3 zemljevidi in 5 str. slik. — Ob petdesetletnici Ljubljanske dijaške in ljudske kuhinje. S 14. 10. 27 (ponatis 1927. M. 8°. 19 str.); NDK 15. 10. 27. — Ob 40letnici gledališkega požara v Lj. S 16. 2. 27; J 16. 2. 27 (s slikami). — Ob 25letnici Splošnega ženskega društva v Lj. J 8. 3. 27. — Odkritje spomenika v svetovni vojni padlim Šentpeterčanom. S 10. 6. 27; J 19. 6. 27; SN 21. 6. 27. — Pet jubilejev Tehnične srednje šole v Lj.: J 18. 6. 27; prim. Izvestje Tehnične srednje šole v Lj. 1927. — Pred 20 leti v Lj.: SN 25. 12. 27. — Premestitev znamenja Sv. Trojice v Lj.: J 16. 6. 27. (Zgodovina spomenika.) — Slavlje naših protestantov. (75letnica ustanovitve evang. cerkve v Lj.) J 1927, št. 263, 264. — J. Rus, Prebivalstvo in obseg francoske Lj. v primeri z današnjo. GV III, 1927, 103—112. — Fr. Stelè, Varstvo spomenikov (v Lj.). ZUZ VII, 45—46, 174—6. — V. Steska, Lj. stolnica. S 31. 7. 27. (Zgod. pregled.) — Stoletnica prve ceste na Barju. ŽiS I, 1035—8. — Fr. Šemrov, Lj. pošta. 1927. 98 str. — Ant. Vodnik, Gradnja Robbovega vodnjaka pred mestno hišo v Lj. ZUZ VII, 121—138.

Ljubša Matija, Sv. Maksimiljan v Celju. S 1927, št. 230, 231.

(Ljutomer) po prevratu. J 20. 7. 27. — Ljutomer — mesto. J 8. 7. 27 in 24. 7. 27 (s slikami). — Glej: Glonar Joža.

Losser Hans, Was alte Leute von der Franzosenzeit erzählen. Gotscheer Kalender 1928, 23—26.

Lužar Fortunat, Prosvetne prilike (Slovenačke). Srpska književna zadruga, kolo XXX, br. 202. (Beograd 1927): Slovenačka, 201—222.

Majcen Gabrijel, Kratka zgodovina Maribora. (ČJKZ VI, 290.) Dodaj oceno: Fr. Baš, ČZN 1927, 92—96.

Mal Josip, Uskočke seobe i slovenske pokrajine. (ČJKZ V, 182.) Dodaj ocene: Metod Dolenc, SP 1926, 300. — Fr. Kovačič, ZNC 1926, 144—6. — Melitta Pivec, GMS VII—VIII, A, 60.

— Muzejska kronika. GMS VII—VIII, A, 20—30. (Vsebuje med drugim poročila o izkopaninah in o prazgodovinski dolbenki z Ljubljanskega barja.)

Mantuani Josip, Muzika (med Slovenci). NE II, 1086—9.

— O jugoslovanski glasbi. III. Slovenska glasba. Zbori III, 1927, 1—3, 13, 18—20, 29.

(Maribor.) Dr. Leop. Poljanec: Misli in spomini ob deseti obletnici II. deklishe meščanske šole v Mariboru. J 1927, št. 163, 164. — Glej: Baš Franjo.

Martel René, La Slovénie et les problèmes politiques contemporains. Extrait du Monde Slave, n° 5, 1926, Paris, Félix Germain, 13 str.

Melik Anton, Kolonizacija Ljubljanskaga barja. V Lj., Tiskovna zadruga, 1927. 67 str. + 3 zemljevidi + 5 str. slik.

Por.: Silvij Kranjec: Čas XXII, 195—6. — R. C., M 1928, 273. — R. Savnik, GV III, 145—7. — Luc. Tesnière, RÉS 1928, 159.

— Ptuj. NE III, 732.

Mravljak Jos., Vuzeniški urbarji. (Donesek h gospodarski zgodovini.) ČZN 1927, 61—75, 169—190. — Bratovščina splavarjev v Vuzenici. Tam, 86.

— Vuzenica v srednjem veku. Zgodovinska slika. Maribor. V samozaložbi, 1927. 42 str.

— Zadnji lov na volkove na Pohorju (11. sept. 1852). ČZN. 194.

Mrkun Anton. Homec. Lj. 1925. (Gl.: ČJKZ V, 182.)

Referati: Iv. Rakovec, GV I, 147. — R. C., M 1926, 351. — S 27. 2. 26. — V. Steska, ZUZ VI, 180.

— Zgodovina protialkoholnega gibanja po vsem svetu, zlasti v Sloveniji. 1902—1927. Ob 25letnici protialkoholnega gibanja med Slovenci. V Lj. 1927, „Sveta vojska“. VIII + 243 str.

(Novo mesto.) Ob 40letnici Kat. društva rokodelskih pomočnikov v Novem mestu. S 4. 1. 27, št. 2.

Orožen Janko, Zgodovina Celja. I. del. Prazgodovinska in rimska Celeja. Z arheološkim vodnikom po muzeju, mestu in okolici. Celje. Goričar & Leskovšek, 1927, 144 str.

— Zgodovina Celja. II. del. Srednjeveško Celje kot središče državotvornega stremljenja: doba narodne samostojnosti, Savinjska

marka, knezi in grofje Celjani. Celje 1927. Založila Goričar & Leskovšek. M. 8°. 162 + VI str.

Ocene: Balduin Saria, LZ 1928, 369—371. — Fr. Stelè, DS 1928, 186—7. — Luc. Tesnière, RÉS 1928, 158.

Pirjevec Avg., Iz zgodovine kranjskega deželnega zastopstva. NDK 1927, št. 43—47, 52.

Pivec Melitta, Illyrica v drž. licejski knjižnici v Lj. GMS VII—VIII, A, 53. (Gradivo za čas francoske Ilirije deloma za ilirsko šolstvo, deloma za ilirsko cenzuro.)

Pokorn Fran, Tristoletnica škofjeloške mestne šole. S 21. 1. 27.

Polec Janko, Kraljestvo Ilirija. I. del. Lj. 1925. (ČJKZ V, 183.)

Dodaj ocene: K. Capuder, Pred 100 leti. S 5 7. 1925. — Fr. Goršič, LZ 1926, 467—9. — Melitta Pivec, GMS VII—VIII, 59. — H. Wendel, Prager Presse 15. 8. 1925, št. 223 („Das Königreich Illyrien“.)

Potočnik Alojzij, Obrtništvo v prejšnjih dobah. Vodnikova pratika 1928, 44—46.

Premrou Miroslav, Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8. (Nadaljevanje in konec.) ČJKZ VI, 199—229. — Drobiž iz vatikanskih arhivov. IV. GMS VII—VIII, 49—51. — Visita apostolica del nunzio di Graz, Gio. Battista Salvago, a Gorizia nell'anno 1608. Documenti dell'archivio segreto vaticano. Studi Goriziani IV, 1926, 161—6; vol. V. 1907. 14 str.

Ravnihar Vladimir, Spomini. NDK 1927, št. 120. (Majniška deklaracija.)

Ražem Joahim, Poroka in ženitovanjski običaji pri starih Slovanih. KGM 1928, 53—55.

Regali Josip, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, velika slovenska „Narodna galerija“. S 16. 4. 27. (Zgodovinski pregled.)

Rus Jože, Prebivalstvo in obseg francoske Ljubljane v primeri z današnjo. (Z 1 kartico.) GV III, 1927, 103—112.

Saria Balduin, Novejša arheološka literatura s posebnim ozirom na naše pokrajine. GMS VII—VIII, A, 65—70. — Muzeji (v Jugoslaviji). NE II, 1072—8.

Savnik Roman, Židje v Jugoslaviji. GV 1926, 37—42.

Schematismus almae provinciae Sloveniae. S. Crucis ordinis fratrum minorum S. P. N. Francisci ineunte anno Domini 1927. Lj. 1927. — Str. 5—7: Synopsis historiae provinciae S. Crucis Sloveniae.

Schlosser Paul, Beiträge zur Geschichte Marburgs an der Drau. Blätter f. Heimatkunde, V. (Graz 1927), 42, 59, 73. (Zgodovina mariborskih ulic kot dopolnilo Mallyjeve knjige.)

Sič A., Slovenske narodne noše. V Lj. 1927. Založila Učiteljska tiskarna. V. 8°. 57 str. + 12 tab.

Ref.: J. Glonar, Prager Presse 28. 10. 1927. — J. M. L., J 2. 10. 27.

Stelè France, Gradivo za prekmursko zgodovino. ČZN 1927, 1—9. (1. Župna cerkev v Martijancih; objavljena vizitacijska zapisnika iz l. 1768?, 1698 in 1756. 2. Slovenska listina iz l. 1643.)

Steska Viktor, Slovenska umetnost. I. del: Slikarstvo. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1927. 430 str. + 72 slike. (Mohorjeva knjižnica, 16.)

Ocene: M. Marolt: ZUZ 1927, 187-9. — F. Mesesnel: LZ 1927, 556-7. — St. Vurnik: DS 1927, 251-2 in GMS VII-VIII, 63.

— Ljubljanska stolnica. S 31. 7. 27. — Slovenska akademija znanosti in umetnosti. (Zgodovinski pregled.) S 29. 1. 27.

Stojković Sr. J., Svobodno zidarstvo. Njegov cilj in principi, njegova prošlost in sedanost. Pisma brata - - nekemu neposvečenemu prijatelju. Iz srbsko-hrvatskega predelal T. I. Z(avrnik.) Tretja spopolnjena izdaja, odobrena po „Jugoslaviji“, veliki loži Srbov, Hrvatov in Slovencev. Založila „Loža Maksimilijan Vrhovac“, Zagreb (1927). V. 8°. 129 str.

Strohal R., Nešto o takozvanim bijelim Kranjcima. Nastavni vjesnik, knj. 36, Zagreb 1927, 104-6. (Objavljeno pismo grofa Jur. Frankopana iz Črnomlja zagrebškemu vicebanu Kristoforu Mrnjavčeviću l. 1602.)

Študenti pri Mariboru. Nekaj podatkov o šoli, cerkvi in občini. (Spisal šol. upravitelj Anton Hren.) Izdal o priliki 50letnice deške osnovne šole krajevni šolski odbor. 1927. 54 str.

Svoboda Heinrich, Deutsches Leben in Krain vor drei Jahrhunderten. Johann Weikhard von Valvasor, Geschichtsschreiber von Krain. Deutscher Volkskalender 1928. Novi Sad, 111-6.

Šašelj Ivan, Dve zanimivi pismi nekdanjega spremljevalca misijonarja Knobleharja na njegovem misijonskem potu v Egipt, Nubijo in Sudan iz l. 1853. in 1854. (Jakoba Šašla, puškarskega pomočnika, graverja in slikarja.) S št. 57, 61, 62.

Šemrov Franc, Ljubljanska pošta. Zgodovinski opis ob 30letnici njene stavbe. Po raznih virih spisal - -, tajnik poštnege ravnateljstva v Lj. 1927. 98 str.

Ref.: Jos. Mal, GMS VII-VIII, 64.

(Škofja Loka.) Fran Pokorn: Tristoletnica škofjeloške mestne šole. S 21. 1. 27. — Proslava 300letnice deške šole. J 5. 7. 27. — Škofjeloški „špital“ ali ubožnica. (Zgodovinska črtica.) S št. 181, 183. — Spectator: O lončarskem „cehu“ v Škofji Loki. S 12. 7. 27.

(Teharje) in njih plemstvo. Nekaj zgodovinskih podatkov o Teharjih. IS III, št. 24 (s slikami).

Travner Vladimir, Pogreb ptujskega brezverca leta 1847. (poštarja Jož. Mat. Franckeja; podatki o dekanu Francu Cvetku). ŽiS I, 250-252.

Turk Jos., Kritične pripombe k tekstu Hrenovega memoriala o zgodovini reformacije na Slovenskem. ČZN 1927, 88-89.

(Vače.) Izkopanine v Vačah. S 15. 5. 27, št. 109 in IS 15. 5. 27.

Vatovec Fran, K starejši upravni in gospodarski zgodovini laškega okraja. (Odlomki iz inavguralne disertacije „Kolonizacija laškega okraja.“) V Lj. 1927. 8°. 96 str.

Ocene: P. Blaznik, GV III, 1927, 143-5. — J. Žontar, Čas XXII, 1927/8, 343-4. — Fr. Baš, ČZN 1929, 91-93.

(**Višnja gora**) ob 450letnici meščanstva. (1477—1927.) J 24. 12. 27.
Vrečer Rajko, Keramična industrija v Libojah. ND 22. 9. 27.
Vrhovnik Ivan, Bitka pri Hrušici blizu Lj. l. 1491. in priče o njej. GMS VII—VIII, A, 12—17.

— Iz dnevnika Blaža Blaznika. V. Šolstvo; VI. Vojaštvo; VII. Nesreče; VIII. Bolezni; IX. Požari; X. Zlodejstva. Tam, 34—49.

— Pozdravljena, kraljevska Venus. (Slovenski motivi pri Ulriku Lichtensteinskem.) ŽiS I, 466—8.

Zaitz Frank, Ameriški Slovenci včeraj, danes in jutri. ADK 1928, 38—45.

Zemljič Mat., Nekaj pripomb k članku: Herman Jurij in njegova gimnazija pri sv. Tomažu. ČZN 1927, 86. (Prim. ČZN 1926, 131.)

(**Žalec.**) **Rajko Vrečer**: „Zlata knjiga“. (Ob stoletnici „Zlate knjige“ na osnovni šoli v Žalcu.) ND 29. 3. 27.

Žerjav Gregor, Po desetih letih. J 29. 5. 27.

Žnideršič Fr., Zgodovinske črtice o starih gradovih in plemiških družinah v Julijski Krajini. E 1927: I. Krmin, št. 226. II. Št. Florijan, št. 238. — Pred leti. Spomini iz begunstva. E 1927, št. 170, 172, 181, 182. — Nekoliko zanimivih podatkov iz zgodovine starega Ogleja, št. 200. — Črtice iz zgodovine oglejskih patrijarhov, št. 212, 214, 218. — Le še en kratek izprehod po Gorici in okolici. E 6. 2. 27. — Izprehodi še ne prav starega upokojenca po Gorici in okolici E 7. 4. 27. (Z zgodovinskimi beležkami.) — Pred leti. (1915.) E 10. 4. 27.

Besedno kazalo.

- Agić 8
Agram 10
amik 34
avril gl. obril
awošt 30
bacelerati 22
bajta 37
bakalar 37
baket 37
balota 40
bandarigola 22, 30
bandima 22
bared 24, 34
barantati 41
barufa 37
batalija 41
batel 37
bavela 28
bažilika 27
bedeša 24, 41
bederati 24
Bednja 12
Bekija 69
Bešenovo 73
Bešinci 73
Bešlinac 73
bezen 70
Bezenšek 70
Bezjak 66—76
Bezje 73
betula 37
birja 22
bišča 22
bivol 28
blitva 34
bodilj 24
bokal 37
bokalin 37
boklja 41
bolta 22
bosiljak 34
bot 37
bota 41
botega 37
botilja 41
boton 37
brezen 70
brjagov 30
brodet 41
breskva 41
Bršadin 8
brucati 75
brucoš 75
bržadelj 27
bržola 27
budelj 24
cap 41, 45
car 151
Cavtat 22
cekin 41
Celje 153
cepin 45
cesar 34, 151
Chicha 8
Cirkvenica 5
Cirkvenik, -išće 6
Cirminah 168
cokla 41
Csongrad 14
cuka 41
čačador 24
čadreja 27
čakorati 41
čakore, čakule 41
čančir 42
čap 41
čapat, -it 41
čarador 25
čebula 29
Čedad 22, 23, 34
čefit 41
čelada 25
čenča 41
čep 42
čepa 42
čeronten 42
črešnja 32, 34
čik 42
čivolica 29
čok 42
čot 34
čot 42
čuf 42
čukun 42
čutara 35
čyza 27
dedič 79
depožit 39
dešpet 42
dota 39
drakon 35
druncela 30
Dunaj 153
Dunav 152
Erdut 8
Esseg 16
fagla 30
fagot 30
fadiga 25, 35
Fayz 6
Feletar 9
Ferenčič 9
feta 42
figa 35
fit 42
fjaka 42
flat 34
forče 42
frketa 42
frtalja 42
galeta 42
geta 39
gobast 42
golida 25
govrnator 39
Gračane 18
Gradež 27
gratune 37
Grech 4

- Grez 4, 13
 greh, gregna 30, 34
 Grk 23
 guta 42
 horoful 37
 Horvat 9, 18
 -ija suf. 68
 istъba 29
 Ištvanović 9
 -itev suf. 156
 Ixes 10
 jastog 30, 34
 jentrada 25
 jero 120
 jetika 42
 jezer 79
 jisi 119, 167
 jiti 119
 jota 42
 Kablovi 7
 Kablići 7
 kantrega 27, 35
 kapac 37
 kapara 37
 kapo 38
 kapun 42
 karatel 42
 kasela 43
 kason 42
 kašetin 43
 kavalet 29
 kazera 33
 kazon 27
 kažot 28
 kamufi 43
 Kerestinec 8
 Kobarid 22, 23, 34
 koceta 43
 kolada 25
 Kolpa 23
 klüza 28
 Koncovčak 16
 Končanica 16
 kondrega 27
 konjat 25, 34
 kontrada 25
 kop 43
 kopa 43
 kopare 27
 Koper 23
 koradela 25
 koret 43
 kortelada 25
 kosklada 25
 košulja 35
 kotenina 38
 kotla 43
 kotlin 38
 kotorna 38
 kotran 39
 koverta 29
 kralj 154
 Kraljevec 7
 Krčedin 8
 kreda 25
 krepa 43
 krepati 38
 Krestelovac 9
 križ 32, 34
 Krk 23
 kržada 25, 32
 kumpare 27
 kudati 25
 kujon 74
 kupa 43
 Kupa 12
 Kuveždin 8
 Kyrarevy 9
 ladron 27
 Laščina 11
 leksamen 39
 lepča 43
 letvana 43
 lezanji 28
 linda 25, 36
 lipara 39
 ločika 35
 Logatec 23
 lokanda 38
 loket 43
 lopiž 35
 lopuh 43
 lotvāra 43
 ludra 27
 madron 25, 27
 madun 25
 Markušić 9
 mas 34
 maša 43
 Matajur 34
 mažerja 32
 medalja 25
 Medvedgrad 5
 mertati 36
 mešet, -iti 43
 metuda 25
 medih 31, 34
 Mitrovica 4
 miza 28
 modanti 25
 modras, -ak 26, 27
 murador 26
 mušlin 38, 43
 muta, -ec 43
 Nadiža 22, 28
 napa 44
 navot 29
 nebozec 120
 Nógrád 14
 nuta 35
 obresti 120
 obril 30
 odžalnik 79
 Oglej 23
 opalda 44
 opaša 44
 Optuj 12
 osobenik 170
 otomija 38
 ovancati gl. vancati
 ovizati 28
 padela 26
 pagadur 26
 papati 44
 papež 44
 paradana 26
 parafank 36
 parapet 36, 44
 pasar 44
 pasati 44
 patron 39
 pavaron 29
 pegla 31
 peper 36

- peršut 44
 pešelj 44
 pešota 44
 petik 38
 pever 29
 peza 28
 pežek 28
 pička 74
 pikon 44
 pitanca 38
 pitor 44
 pizda 74
 pladenj 26
 plandič 26
 plat 44
 ple(d)ra 27
 pleta 44
 plovan 29
 ponada 26
 pošada 26, 44
 pošet 44
 potaženje 79
 pover 29
 požecjon 28
 pramandati 26
 profit 44
 preteža 28
 pretura 39
 prosora 44
 prova 29
 prtida 26
 Ptuj 23
 puža 28
 randiga 31
 Raša 34
 refoško 36
 remeselj 27, 36
 repa 36
 rivati 29
 Rkač 71
 roba 38
 robida 26, 29
 rožepila 28, 36
 rokelj 45
 Rotenmann 168
 rukulja 38
 rus 45
 rusale 36
 sablon 29, 36
 sahont 31
 salata 38
 saludati 26
 sanča 41
 sapon 45
 savata 29
 savi 29
 savon 29
 sedin 26
 Segedin 8
 Sigetica 7
 siguren 31
 Sisak 12
 sjeja 30
 skaka 39
 skuta 45
 Slani potok 7
 Slavonac 18
 Slovenec 18
 sobota 36
 sopun 36
 sraka, -ica 120
 stobala 29
 stodera 26
 supa 45
 Sviblje 8
 šagra 31
 šarvator 39
 ščapin 45
 -ščak suf. 155—6
 ščatula 39
 šejon 29
 -šek suf. 155—6
 šeleta 45
 škandalet 45
 škatla 39
 šklat 45
 šklet 45
 šklop 45
 škodela 26
 škrova 29
 škrpet 45
 Šokac 71
 Šokot 7
 šorbet 45
 šoštar 11
 španjolet 45
 špas 45
 štanjada 26
 štivalet 29
 štređi 118
 štopa 46
 štova 29
 štradon 27
 šubla 36
 tapa 46
 taula 30
 teza 28
 toberna 30
 tof 39
 Torlak 69
 tripe 39
 Trst 32
 Tuškanac 11
 užanca 28
 vakance 39
 vancati 30
 vapor 39
 Varadin 8
 Varaždin 8, 169
 varhundžija 31
 varoš 15
 večje 120
 vida 34
 Videm 22, 23
 Videň 153
 vilažej 120
 vipara 39
 Višći vrh 10
 vit 34
 Zabok 1
 Zagreb 1—20
 Zagrebac 19
 Zagrepčanin 20
 žagon 31
 žagrad 31
 žegen 31
 žernada 27
 žerh 31
 žoga 31
 žukva 34
 Žumberak 10.

VSEBINA

doslej izdanih letnikov „Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino“.

I. letnik.

Posvetilo Vatroslavu Jagiću ob njegovi osemdesetletnici. Pismo V. Jagića uredništvu ob priliki izida »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino«. Spisi V. Jagića v zadnjih desetih letih (1907—1918). — *R. Nahtigal*: Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov (*Freisingensia* III.). — *Fr. Kidrič*: Prispevki in opombe k zgodovini reformacije na Slovenskem, I. Ivan Ungnad v prognanstvu. — *Lj. Hauptmann*: Staro-slovenska družba in njeni stanovi. — *M. Kos*: O nameravani ustanovitvi škofije v Gornjem gradu l. 1237. — *A. Kaspret*: Prispevek k rodovniku Franceta Prešerna. — *Fr. Ramovš*: Delo revizije za Dalmatinovo biblijo. — *Iv. Grafenauer*: O Vodnikovi pesniški zapuščini in o dosedanjih izdajah njegovih pesmi. — *Fr. Kos*: O ustanoviteljih zatiškega samostana. — *Iv. Prijatelj*: Zakaj sta si prišla navzkriž Vraz in Trstenjak? — *Fr. Kidrič*: Primerek Linhartove Miss Jenny Love. — *Fr. Kidrič*: Korespondenca izza dobe jugoslovanskega protestantizma v »skupnem heneberškem arhivu«. — *A. Breznik*: † O. Stanislav Škrabec. — *Fr. Ramovš*: Slovenistika v Jagićevem »Archiv für slavische Philologie«. — *J. Šlebing*: Bibliografija jezikoslovnih spisov za l. 1913.—18.

II. letnik.

Uredništvo: † Prof. Anton Kaspret. — *Fr. Veber*: O fenomenologiji jezika. — *Fr. Kidrič*: Prispevki in opombe k zgodovini reformacije na Slovenskem, I. Ivan Ungnad v prognanstvu. — *Fr. Ramovš*: Sorodstvo staroindijskega sámâ »Halbjahr«. — *M. Dolenc*: Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona. — *M. Kos*: Srbski Brankovići in goriški grofje. — *Lj. Hauptmann*: Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi. — *Fr. Kidrič*: Trobarji na Raščici. — *Ocene*: *Fr. Ramovš*: Donesek k slovenskim starožitnostim. — *Fr. Kidrič*: Josip Jurčič, zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. — *Fr. Kidrič*: Stritarjeva antologija. — *Iv. Prijatelj*: Slavica I. — *Fr. Kidrič*: Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jh. — *Fr. Kidrič*: Georg Loesche, Truberiana, für Wirksamkeit in Kempten. — *M. Kos*: Novi doneski k zgodovini turških bojev na Slovenskem. — *Lj. Hauptmann*: Anton Melik, Zgodovina Srbov, Hrvatov, Slovencev. I. del. — *Male vesti*: *R. Nahtigal*: Koren vend.: vond. — *Iv. Koštiál*: Etimologije. — *Fr. Ramovš*: K zgodovini slovanske konjugacije. — *Fr. Ramovš*: Zanimiv primer razvoja prehodnega *ĭ* v slovenščini. — *Fr. Kidrič*: Bibliografski inštitut. — *M. Kos*: K. Kadec, Moščenický statut. — *M. Kos*: Dr. A. Gnirs, Das Görzer Statutbuch. — *Fr. Ramovš*: Opazke k slovanskim tvorbam pron. debla *q⁴⁰*. — *Fr. Kidrič*: Jurij Kobila. — *Fr. Ramovš*: Zanimiv koroško-slovenski rokopis. — *Fr. Kidrič*: Slovenci v Küttnerjevem potopisu iz 1799. leta. — *M. Kos*: Julius Strnadl o slovenskih in bavarskih naselbinah Zgornje Avstrije. — *J. Šlebing*: Bibliografija. — *M. Kos*: Slovenska historična bibliografija za l. 1919. in prvo polovico l. 1920.

III. letnik.

R. Nahtigal: Instrumental sing. fem. -oĭq : -oq : -q. — *P. Skok*: Oglej i Celje. — *Fr. Ramovš*: Slov. Celje. — *J. Kelemina*: Slovarski doneski. — *A. Bajec*: O prvotnem slovenskem naglasu ^ˆ v rezijanskem na-

rečju. — *Fr. Ramovš*: Csl. destě — slov. desten. — Slov. rês »verum«. — Stesl. nejvěre — slov. nejoveren — Slov. jěž, jězero. — Psl. nêsmb — slov. nêsem, nisem. — Slov. teden »hebdoma«. — Slov. virij, verij »piscina«. — Slov. Kobarid, furl. Čavored, ital. Caporetto, nem. Karfreit. — *R. Nahtigal*: Prisuha — prešustvo. — *Fr. Kidrič*: Opombe k protiref. (katoliški) dobi v zgodovini slov. pismenstva. — *Fr. Veber*: O razmerju med besednim in stvarnim doživljajem. — *Fr. Ramovš*: Jan Baudouin de Courtenay. — *J. Šlebinger*: Bibliografija (1920—21).

IV. letnik.

M. Kos: Paleografske in historične študije k freisinškim spomenikom. — *P. Skok*: Tri etimologije. — *Iv. Prijatelj*: Borba za individualnost slov. književnega jezika v letih 1848.—57. — *Fr. Kidrič*: Stapleton med Slovenci. — *Iv. Grafenauer*: Pripombe k slovenskemu Stapletonu. — *Fr. Ramovš*: Razvoj imperfekta v rezijanščini. — Male vesti: *Iv. Koštiál*: K zloženkam z *d*-korena *dhē*. — *Fr. Ramovš*: Izvor slov. svetniških imen Ilj, Tilj, Tilen in Tilih za lat. Aegidius. — *Fr. Kidrič*: Otrozhia Biblia 1566. — Otrozhja Tabla (ali Biblia) o. 1580. — Bohoričev Elementale Labacense cum Nomenclatura. — Slovenske knjige v prot. stanovski šoli v Ljubljani 1563—98. — Gregor Vorenc. — *Iv. Prijatelj*: Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju. — *V. Burián*: O zadnjih dnevih Kopitarjevega življenja. — *J. Glonar*: Pleteršnikov »Pleteršnik«. — *R. Nahtigal*: Programatične i. dr. opazke h Kosovi razpravi o freisinških spomenikih. — *J. Šlebinger*: Bibliografija (1922—3).

V. letnik.

P. Skok: Toponomastički prilozi. — *Iv. Prijatelj*: Borba za individualnost slov. književnega jezika v letih 1848.—57. — *M. Premrou*: Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8. — *Fr. Kidrič*: Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790. — Male vesti: *Iv. Prijatelj*: Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem. — *Fr. Kidrič*: Tomaž Markawitsch, Joh. Ernst Philippi, Christian Ludwig Lisow ter ilirsko gledališče 1705—35 ozir. ljubljansko 1735. — *Lj. Hauptmann*: † Dr. France Kos. — *R. Kolarič*: † Prof. dr. Vaclav Vondrák. — *Fr. Ramovš*: Slavischer Grundriss. — *Fr. Kidrič*: Bohoričevi. — Bohorič v Kranjskem dež. zboru. — Ob Prijateljevi petdesetletnici. — *R. Kolarič*: Bibliografija znanstvenih spisov in ocen Iv. Prijatelja do konca l. 1925. — *J. Šlebinger*: Bibliografija (1924—5).

VI. letnik.

P. Skok: O zamjeni vlt. ū > sl. y. — *Fr. Ramovš*: Razvoj psl. *ē* v slov. dolgih zlogih. — O naravi psl. *tort* in *tert* v praslovanščini. — *R. Kolarič*: Nosni vokali v prvotni slovenščini. — *J. Kelemina*: Krajevna imena iz spodnjepanonske marke. — *Fr. Šturm*: Refleksi romanskih palataliziranih konzontanov v slov. izposojenkah. — *Fr. Ramovš*: O kajk. čak. prehodu *d̄* > *j*. — *A. Breznik*: Popovičev Specimen vocabularii vna docarniolici ter Pohlinov Glossarium slavicum. — *M. Rupel*: Trubarjevi Artikuli. — *Iv. Prijatelj*: Klasje. — *Fr. Kidrič*: Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja. — *M. Premrou*: Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8. — *M. Kos*: Rimana pesem o ustanovitelju Jurkloštra vojvodu Leopoldu VI. — Male vesti: *Fr. Ramovš*: Prof. Rajko Nahtigal, 1877—1927. — *Fr. Kidrič*: Ob Šlebingerjevi petdesetletnici. — *P. Skok*: Država — dežela. — Kupljenik = Kupělnik. — *Fr. Ramovš*: Dudlěbi — Teindles. — Opomba k škofje loškemu refleksu za *ē*. — *A. Gspan*: Vrba od Prešernovih časov do danes. — *Fr. Kidrič*: Kastelčeva prošnja za dovolitev Čbelice. — *Fr. Ramovš*: O postanku slov. dialektičnega sunce. — *Fr. Šturm*: Dodatek k razpravi »Refleksi rom. pal. konzontanov v slov. izposojenkah«. — *M. Murko*: Matija Čop v Lvovu. — *Fr. Ramovš*: K razlagam o postanku glagola morati. — *J. Šlebinger*: Bibliografija (1926).